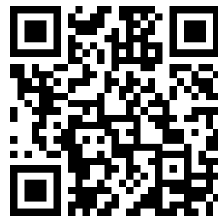
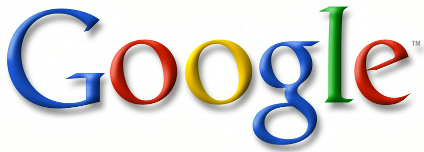
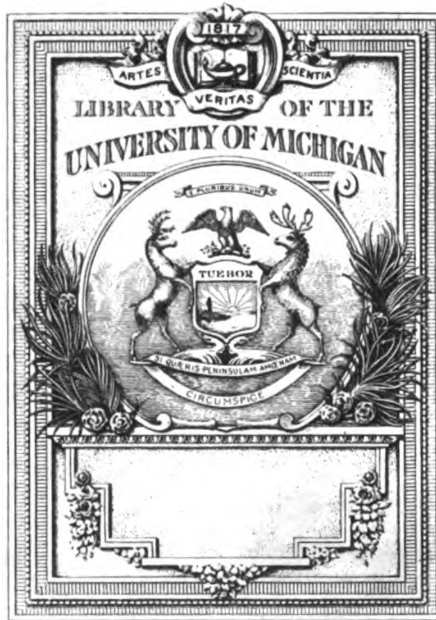

1817
ARTES
VERITAS
SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
SI QUAERIS PENINSULAM AMOENAM
CIRCUMSPICE

SAMLAREN

TIDSKRIFT UTGIFVEN

AF

SVENSKA
LITTERATURSÄLLSKAPETS
ARBETSUTSKOTT

FYRTIONDE ÅRGÅNGEN

1919

UPPSALA

ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG 1920

Innehåll:

Svenska Litteratursällskapets årsmöte

hölls den 5 december, därvid följande ärenden förekommo:

1. Årsberättelse för året 1918.

Sällskapet har under året 1918 utgifvit 39:de årgången af *Samlaren* med bidrag af S. Ek, H. Schück, I. Simonsson, R. G:son Berg, J. Svensson, J. Nordström, A. Grandien, G. Bergh, H. Cornell och N. Gobom. Som bilaga har utdelats *1500- och 1600-talens Visböcker,* utgifna af A. Noreen och A. Grape. 10. *Samuel Älfs Visbok.* Häft. II.

Samlarens 40:de årgång, som är under tryckning, kommer att innehålla uppsatser af R. Ekholm, O. Holmberg, H. Olsson, I. Simonsson och E. Wallén. Som bilaga kommer för år 1919 att utdelas *1500- och 1600-talens Visböcker.* XI. *Forsius Visbok.*

Uppsala den 5 dec. 1919.

Martin Lamm.

2. Revisionsberättelse för år 1918.

Undertecknade, utsedde att revidera Svenska Litteratursällskapets räkenskaper för år 1918, få efter verkställd granskning afgifva följande berättelse:

Behållning från föregående år:

Å bankräkningar	kr.	4,075: —	
Obligationer	„	9,800: —	
Kontant i kassan	„	103: 92	13,978: 92

Inkomster:

420 årsafgifter för år 1918 à 5 kr. . .	kr.	2,100: —	
7 „ „ „ 1918 à 2: 75 kr. . .	„	19: 25	
1 årsafgift „ „ 1918 à 2: 50 kr. . .	„	2: 50	
1 „ „ „ 1919 à 5 kr. . . .	„	5: —	
21 äldre årsafgifter à 5 kr.	„	105: —	
Statsanslag	„	800: —	
Svenska Akademiens anslag	„	1,000: —	
Räntor	„	818: 36	
Lagerförsäljning	„	1,579: 25	
Debiterade postporton	„	342: 06	6,771: 42
		Summa kr.	20,750: 34

Utgifter:

Honorar	kr.	1,062: 11	
Tryckeriräkningar	„	4,419: 71	
Post och frakt	„	451: 74	
Distribution	„	141: 10	
Kupongräntor och stämpelafgifter . . .	„	32: 50	
Kursförlust	„	2: 09	
Diverse	„	36: 24	6,145: 49

Behållning:

Å bankräkningar	kr.	1,700: —	
Obligationer	„	12,800: —	
Kontant i kassan	„	104: 85	14,604: 85
		Summa kr.	20,750: 34

Räkenskaperna befunnos ordentligt förda och fullt verificerade. Revisorerna föreslå, att full och tacksam ansvarsfrihet beviljas skatt-

mästaren, fil. lic. Jonas L:son Samzelius, för hans förvaltning under räkenskapsåret 1918.

Uppsala den 5 december 1919.

O. Walde. Carl Santesson.

3. Beviljades skattmästaren full och tacksam ansvarsfrihet för hans förvaltning.

4. Enligt ett af skattmästaren framställdt och af arbetsutskottet tillstyrkt förslag beslöts att höja de årligt betalande ledamöternas afgifter till 10 kronor samt de ständiga ledamöternas till 125 kronor.

5. Företogs den i stadgarna föreskrifna utlottningen af en af arbetsutskottets medlemmar, hvarvid professor H. Schück utlottades.

6. Till medlem af arbetsutskottet återvaldes professor H. Schück. Utskottets öfriga medlemmar äro docenten A. Blanck, fil. lic. Jonas L:son Samzelius, förste bibliotekarien A. Grape och undertecknad; suppleant förste bibliotekarien A. Nelson.

7. Valdes till revisorer 1919 fil. lic. S. Cederblad och fil. kand. K. Scharp samt till dessas suppleanter förste bibliotekarierna O. Walde och S. E. Bring.

8. Höll fil. lic. C. Santesson föredrag: *Atterboms epilog till Phosphoros.*

9. Upplöstes sammanträdet.

Vid Arbetsutskottets samma dag hållna sammanträde omvaldes till ordförande professor H. Schück, till sekreterare undertecknad och till skattmästare fil. lic. Jonas L:son Samzelius.

Uppsala som ofvan.

Martin Lamm.

Folksaga och folkvisa i Almquists diktning.[1]

Af

Ragnar Ekholm.

Man torde numera vara tämligen ense om att förlägga Almquists "nyromantiska genombrott" till omkring 1815. I samband med det sysslande med nyromantisk diktning, som då visar sig i Almquists produktion, står otvifvelaktigt hans vid samma tid begynnande intresse för folksaga och folkvisa. I ett föredrag om poesiens dåvarande tillstånd, hvilket han höll vid ett sammanträde i Manhemsförbundet 1816, och hvarur Ahnfelt (C. J. L. Almqvist, hans lif och verksamhet, s. 15 ff.) meddelat utdrag, omtalar han bland Atterboms arbeten endast Fågel Blå, en "bearbetning af en gammal folksaga från medeltiden", hvarjämte han äfven nämner Nordmansharpan, som han karakteriserar såsom "en dyrbar samling äkta svenska poesier från medeltiden". I det aldrig offentliggjorda arbetet Karmola, hvartill manuskriptet är dateradt 1817, men som han troligen planerat redan 1815, förekomma en del folkloristiska ingredienser (Lamm, Studier i Almquists ungdomsdiktning, Samlaren XXXVI, s. 110). 1818 utger Almquist GråKappan, och under de följande åren fram emot 1830 finna vi i hans produktion ett flertal arbeten med motiv från folklig diktning.

Den folkdiktningens renässans, som romantiken åstadkom, och som här i Sverige framför allt tog sig uttryck i de olika samlin-

[1] Uppsatsen skrefs ursprungligen för professor M. Lamms seminarieöfningar vårterminen 1919, men har för tryckningen blifvit på vissa punkter omarbetad.

garna af folkvisor och folksagor, medförde äfven en teoretisk spekulation öfver denna diktnings väsen och uppkomst — så Atterbom i förordet till Nordmansharpan (Poetisk Kalender för 1816), och Geijer i inledningen till Svenska Folkvisor — och af dessa teorier återfinna vi mycket i Almquists uppfattning, sådan man kan konstruera upp den efter uttalanden på spridda ställen i hans verk.

Såväl folksagans som folkvisans uppkomst och blomstringsperiod förlägger Almquist till medeltiden och anser särskildt den förra vara ett av denna tids "mest betydande elementer" (Hermitaget s. 112).[1] Denna diktning kan således ge oss den bästa föreställningen om medeltiden, dess kultur och lifsuppfattning. "Man inbillar sig orätt", heter det i inledningen till Cypressen (Bergs uppl., s. 5), "att man känner den romantiska medeltiden genom *våra* dikter om denna tid, genom våra kompositioner och förklaringsförsök öfver densamma. Nej. Det är detta tidehvarfs *egna dikter om sig sjelf* vi måste höra; dess taflor öfver verlden, *dess* åsigter, *dess* tro — den må förekomma oss hurudan som helst." I Hermitaget vill vallflickan Inga berätta en saga för skogvaktaren Erasmus: "Hon hade kanske rätt, att det hon talade ej innehöll något för en förnuftig menniska; emellertid hafva vi beslutit att gifva en del deraf rum här, enär det innehåller ett bidrag till kännedomen om Tolfhundratalets pigor" (s. 23). För nyromantikerna i allmänhet stod ju medeltiden i förklaradt ljus, och icke minst kände man sig dragen till dess samhällsinstitutioner, dess skarpa klasskillnad, länsväsen o. s. v. Också Almquist beundrade medeltiden, men åtminstone delvis ur helt andra synpunkter. Enligt honom ägde den flera företräden före vår tid, framför allt däri, att folkklasserna icke voro så skarpt avgränsade från hvarandra som senare. "Före kung Magnus Ladulås vet min herre att i Sverige ingen Adel fanns som stånd; men ett antal slägter, höga dels genom börd från fordne konungar, dels genom egna bedrifter, lyste ofvanom det öfriga folket, utan att egentligen vara skildt därifrån. Dessa slägter hade

[1] Citaten efter duodesupplagan, när annat ej uppgifves.

en inre känsla att de utgjorde den fagraste blomman i riket: ... Bonden bibehöll sitt faderliga hems råa väsen, men blickade likväl på de adliga slägterna såsom på *sin egen* förfining, sin blomstring och sin tillhörighet, emedan dessa slägter, utgångne ur det bondiska skötet, ej ännu genom Frälsehemmansinrättningen och Rusttjensten m. m. trädt derur, ej ännu kommit att stå i kamp mot sitt eget ursprung, såsom sedan skett." (Hermitaget s. 18). Denna uppfattning af de olika folkklassernas förhållande till hvarandra under den tidigare medeltiden är f. ö. fullständigt öfverensstämmande med den Geijer uttalar i inledningen till Folkvisorna — Geijer låter dock detta oskuldsfulla tillstånd räcka ända fram till Magnus Eriksson — och erinrar t. o. m. i uttryckssättet direkt om föregångaren.[1] För Geijer var detta demokratiska drag i samhällsskicket förklaringsgrunden till att intet ståndshat tog sig uttryck folkvisorna, och detta åter sammanhänger med hans åsikter om folkdiktningens genesis.

Redan Herder, hvars uppfattning af den primitiva diktningen varit af utomordentlig betydelse för nyromantikens teorier, talar om de engelska romanserna som "in vollem Kreise des Volkes entsprungen" (Von Ähnlichkeit der mittlern englischen und deutschen Dichtkunst. Sämmtl. Werke, ed. Suphan, 9 s. 531) och betonar, att den medeltida poesien sträckte sig "vom Kaiser zum Bürger, vom Handwerker bis zum Fürsten" (Företalet till Volkslieder, zweiter Theil. Sämmtl. Werke, 25 s. 323). A. W. Schlegel förklarade i sin uppsats om Bürger, att de gamla romanserna voro författade bland folket, ja, hela folket vore i viss mån deras diktare (Werke, 8 s. 80). Till denna uppfattning om folkets stora massa som skapare af folkdikterna slöt sig Atterbom i sitt förord till Nordmansharpan. Folkvisorna vore inga konstprodukter, de bure icke prägeln af enskilda författare. De vore "blott och bart *folk-*

[1] Geijer, *Inl. till Sv. Folkv.* s. XLII: Folkvisorna äro diktade i »tider då ännu ej stånden trädt i någon fientlig motsats mot hvarandra, då ännu Adeln till större delen var blott naturlig, eller bestod i den naturliga glans, som stora förfäder och en genom dem till förmögenhet och anseende försäkrad borgerlig existens gifva före alla privilegier, då den således ännu tillhörde folket och af det betraktades såsom sin egen blomma och härlighet».

dikter, melodier framqvällda omedelbart ur folklynnet" (s. XIX). I motsats till denna hyperromantiska åskådning, som uppenbarligen utgår från den bekanta föreställningen om en folksjäl, hvars förnämsta och gripbara uttryck folkets diktning utgör,[1] står Hammarskölds uppfattning. I direkt opposition mot Atterbom framhöll han i sin recension af Nordmansharpan (Svensk Lit.-Tidn. 1816 n:r 13, sp. 193 ff.) att de poetiska produkter, allmogen sjunger, icke äro "ur dess sköte ursprungna". I Svenska Vitterheten framlägger han mera utförligt sin åsikt. Folkvisorna skildra riddarlifvet och dess seder, och detta är ett ojäfaktigt bevis för att de uppstått hos adeln. Först på 1500-talet och särskildt under Johan III:s tid, då hatet till katolicismen äfven medverkade till att skapa ett visst förakt för den äldre diktningen, började de högre stånden bortlägga de gamla riddarkvädena, som sedan bibehöllo sig hos allmogen (a. a. s. 20). Geijer intar närmast en mellanståndpunkt. Â ena sidan anser han visorna härstamma från en tid, då blott den nationella individualiteten framträdde, men den enskilda ännu var så outvecklad, "att ett helt folk söng som en man" (Inl. s. X). Â andra sidan kunde han ej blunda för, att ämnena i folkvisorna i regel tillhörde de högre ståndens lif, hvilket afgjordt tydde på, att de äfven där uppkommit (a. a. s. XLII). Som ofvan antydts, sökte han förena dessa båda uppfattningar genom en hänvisning till att folkklasserna vid tiden för visornas uppkomst voro så föga skilda från hvarandra.

Hvad Almquist beträffar, är hans uppfattning om folkdiktens uppkomst, sådan den framträder i Bihang till Harald Eystensons Saga (hdskr. från 1816 i Nord. Mus. Se Lamm, a. a. s. 99 ff.) afgjordt atterbomsk. Han talar här om folkvisorna såsom "de Poemer, som, under namn af Folkvisor, varit en direkt product af Folkets poetiska ande och verkliga Tro (så länge Folket hade sådan d. v. s. i medeltiden);" "dessa utgjorde", fortsätter han, "på sin tid Europas egentliga och egendomliga Poesi, alldeles på samma

[1] Det heter senare i Atterboms förord, att »andan af ett folks litteratur klarast framlyser i andan af ett folks poesi, emedan denna är national-själens omedelbara uttryck» (s. LIV f.).

sätt som den homeridiska för hans samtida Hellener". Senare slöt sig emellertid Almquist i denna fråga närmast till Hammarsköld och Geijer. I Hermitaget (s. 113) förklarar han, att både folksagorna och folkvisorna merendels härstamma från samhällets högsta kretsar, hvarifrån de spridts till det egentliga folket. För riddaren Gunnar Gudmunsson Bjelke är det därför helt naturligt att läsa visor och sagor "så att han blef en skicklig och lärd adelsman i sådant som tillhörde tidehvarf och bildning" (Cypressen s. 71). Själfva framförandet och stundom äfven författandet af folkvisorna synes Almquist vilja förlägga till någon klass af spelmän. I Hermitaget uppträda drottning Sofia och prinsessan Jutta förklädda till dylika spelmän på Bo Ulfssons borg, hvarvid den förra föredrager en "himmelsk kämpevisa" och sedermera en "borgvisa".

För nyromantikerna bestod det en skarp skillnad mellan naturpoesi och konstpoesi. All poesi var enligt denna uppfattning ursprungligen naturpoesi — människans äldsta språk var ju enligt Herder det poetiska. Naturpoesien framträder fullkomligt spontant och består, såsom Atterbom i Poesiens historia (s. 46) uttryckt det, i "en allmän språkrhytmisk fantasisammanklang mellan menniskans inre natur och den värld, som omgifver henne". Konstpoesien är i motsats till naturpoesien fullt medveten om sitt mål och sina medel. Hela ett lands konstpoesi ligger i viss mån i dess naturpoesi. Geijer hänvisar till Homerus, som är den grekiska poesien in nuce, och äfven den medeltida folkdikten karakteriseras af honom som naturpoesi, "ej i den mening, att den uppkommer och bibehåller sig i motsats mot konsten (den innehåller snarare hela konsten i sitt ämne) utan emedan den är före, ja öfver den" (a. a. s. X). I direkt anslutning till Herder, som uttalat, att folklig diktning som Homeros och Ossian vore "impromptus", förklarar Geijer folkvisorna till naturen vara improvisation (a. a. s. LXIII). Något dylikt synes äfven ha föresväfvat Almquist. Om den folkviseartade sång, som Tintomara sjunger ute på Kolmården (Drottningens Juvelsmycke s. 286) heter det: "Men hennes inre tycken började gifva sig luft genom en ton, som i början knappt var hörbar mellan hennes läppar. Men efter hand steg rösten, gick öfver planen kring

linden, och bildade ut sig till en melodi. Sedan hon återtagit den flera gånger, begynte äfven tankar växa fram i sinnet och några ord åtföljde sången." Den "borgvisa", hvarmed den till spelman förklädda drottning Sofia i Hermitaget tackar sitt värdfolk för visad gästfrihet, sjunger hon "impromptu". När Katarina i Grimstahamns nybygge går ut i skogen för att fälla ris, sjunger hon en "sjelfgjord" visa, som korresponderar med hennes sysselsättning ("Så hugger jag och hugger jag, och hugger i det tomma" — "Och hur jag hugger och hur jag hugger, så blir det intet utaf... i det tomma." "Hwarthän jag går, och hwart jag går, så blir det intet utaf ... i det tomma" etc.). Af detta sista exempel liksom också af Tintomaras visa framgår, att Almquist icke inskränkte denna direkt framkvällande naturpoesi till forna tider. Som Lamm utvecklat (a. a. s. 59), har Almquist genom sammanflätande af swedenborgska och herderska idéer[1] kommit fram till den åsikten, att öfverhufvudtaget alla människor, äfven i vår tid, när de äro sanna sådana, också äro poeter och tala rytmiskt.

En hufvudorsak till nyromantikens höga uppskattning af folkdiktningen var dess uppfattning af denna såsom "kristlig" och i och med detta "romantisk". Termen romantik är enligt Atterbom "ett konstord, som kan öfversättas med det *christligt sköna*" (Förord till Nordmansharpan s. XLVIII). Geijer finner folkvisornas romantiska karaktär bestå däri, att föremålen få sitt ljus icke från den yttre omgifningen, såsom i den antika poesien, utan från en inre ideell värld — en sats, hvilken säkerligen varit af en viss betydelse för de Almquists uttalanden i undersökningen rörande de gamles och nyares vitterhet, där han betecknar den antika kulturen öfver hufvud taget som en utåtgående, den moderna, kristna som inåtgående (Svea h. XIV, 1831, s. 87). Också Almquist betonar den kristligt-romantiska karaktären i folkdiktningen. "På sätt och vis," säger han i Bihang till Harald Eystensons saga,

[1] På Herders åsikt om det poetiska språket såsom det äldsta bygger säkerligen äfven Geijer i ett uttalande (Inl. till Sv. Folkvisor s. XLIV), där han förklarar, att den romantiska folksångens element »hänvisar oss till tider, då prosa och poesi i språket ännu ej skiljt sig åt».

"neml. i anseende till deras inre lif, äro dessa romantiska poesier [folkvisorna] ännu för oss egendomliga, ty Religionen, som är hufvudet såväl i hela Bildningen som i Poesien, är uti dem lika, som för oss, neml. Christet, men deras Costum, hvilken är ridderlig (i sin utsträcktaste bemärkelse), skiljer dem från oss." Om den bondanekdot (= folksaga), Henrik Löwenstierna i Inledningen till Cypressen berättat, och om liknande andra sagor heter det: "Barnens egen fantasi plär skåda i dem en skönhet, som ej synes i sjelfva historien, ehuru dessa likväl måste medgifvas ega den besynnerliga förmågan att kunna i den afhörandes själ förvandlas till ofta djupt behagliga utsigter och taflor, hvilka man förgäfves söker i sjelfva historiens ord." Denna folksagornas och folkvisornas egenskap att utgöra en äkta romantisk diktning är det också med all sannolikhet, som förlänat dem den roll, de spela i Almquists stora undervisningsprogram, förslaget till Manhemsförbundets organisation. De uppträda här i läsningen för sjätte graden. I de föregående graderna gick uppfostran ännu ut på den rent fysiska utvecklingen och bakgrunden utgjordes af den nordiska asaläran. Här, i sjätte graden, börjar man däremot inse den fysiska kraftens otillräcklighet, här "brytes förbundets stråle i en ny riktning" (s. 52), adepten vänder sig till något högre, det andliga och ideella, och därmed inträder den kristna romantiken. Den läsning, som nu anbefalles, skall därför bilda Manhemsbroderns sinne i den nya, kristligt-romantiska stämningen. Härtill lämpa sig bl. a. "Christna Folksagor", och i sången vänder man sig till medeltidens folkvisor, hvilka "fortsätta genom det öfriga af Förbundet sin renande inflytelse". I detta sammanhang ger Almquist en karakteristik af musiken i folkvisan, som är af ett visst intresse. Han har förut utvecklat sitt begrepp om det komiska och det tragiska. Munterheten i komedien ligger blott på ytan, under löjligheterna hvilar en grundfärg af allvar och fasa. Tvärtom bär tragedien "blott drägten af sorg". Hvarje människa, som beslutit att sträfva uppåt, måste genomgå en kamp, för att hon sedan må lefva i "Helhet, Helsa, Salighet". Denna strid är enligt Almquist det sant tragiska. I anslutning till detta resonemang förklarar han folkvisans musik

vara tragisk. Den som är van vid den högre musiken, finner i början dessa melodier alltför nedslående och svårmodiga. "Dock, ve den, som förgriper sig på denna höga enfald! Bakom den mjuka häcken sitter en ung Jätte, färdig till hämnd öfver den, som med oskär hand griper häckens blommor, och hånar dem." Hos folket själft är folkvisan "en rask, ren, herrlig, genomgripande ton: from utan pjunk, stark utan fräckhet, ganska organiskt bildad, och derföre alldrig konstlad". Almquist antyder till sist äfven dess romantiska tycke, då han säger, att "der höres någonting på djupet".

Det är äfven ur en annan synpunkt betecknande, att Almquist tar upp folkdikten till lektyr i Manhemsförbundet. Hans organisationsförslag afsåg att åstadkomma en verkligt nationell uppfostran -- på svenskhetens grund skulle bildningen byggas. Både Atterbom och Geijer hade starkt framhäft folkdiktningens nationella karaktär. Den förre hade tagit denna till utgångspunkt för ett af sina anfall mot den gamla skolan och förklarat, att hela den svenska litteraturen efter medeltiden, möjligen med undantag för Stjernhjelm och Bellman, hade stått helt och hållet utanför den nationella utvecklingen, och att det egentligen blott vore i de bättre af allmogens sånger, som man kunde återfinna den från forn- och medeltiden ärfda svenska andan (Förord till Nordmansharpan s. XXXIII.). Geijer hade uttalat liknande tankar (Inl. till Sv. Folkvisor, s. L f.). Också Almquist hade i sitt föredrag i Manhemsförbundet 1816, där han kraftigt vände sig mot både den "tyska" och den "franska" poesien i Sverige, framhållit folkvisorna såsom "äkta svenska poesier". När det därför nu gällde att för Manhemsförbundets högre grader föreslå en läsning, som både var kristligtromantisk och nationellt svensk, låg det alltså nära till hands att vända sig till folkvisa och folksaga.

Den nationella, allmänt-medborgerliga bildning, Almquist ifrar för i Manhemsboken, ville han som bekant till slut anknyta till allmogelifvet. I det allmänna lefnadssättet skulle förenas bondens verklighetssinne och den bildades idealism. I skriften om de gamles och nyares vitterhet blir ju också hans litterära program förening af yttre och inre, af realism och idealism. Måhända såg

Almquist i folkdiktningen i viss mån ett embryo till en dylik förening, ehuru han aldrig direkt uttalat det. En antydan härom skulle man kanske kunna finna i hans förklaring i Manhemsboken (s. 84): "den äkta Bondflickan är just folkvisan i människogestalt", äfvensom däruti, att han i skriften om de gamles och nyares vitterhet framhåller, hurusom i åtskilliga af folkvisorna (liksom ock i Don Quixote och hos Shakespeare) själfva berättelsens ord "gränsa till plumphet, råhet", men att det dock där råder en stämning "af sådan ädelhet, finhet och skönhet, att det hela rörer oss, utan att vi kunna förklara det" (Svea, h. XIV, 1831, s. 95). I denna åskådning skulle vi då också ha att se en bidragande förklaringsgrund till att Almquist de närmaste åren före, liksom under och äfven efter Värmlandsvistelsen så ofta sökte inspiration i folklig diktning. Det förefaller icke omöjligt, att det är under inflytande af denna, som hans begynnande realism utvecklar sig. I Törnrosramen till Cypressen (s. 11) betonas det med styrka, att den historia, som där förtäljes, egentligen är en "*torpargosshistoria,* men som slutar med att vara en kungahistoria". Just sådana folksagor som de, Almquist nyttjat i Cypressen, äga mer än andra en viss bondsk realism. Berg har också framhållit (Cypressen s. VI f.), att vi här för första gången hos Almquist finna en ansats till allmogeskildring, hvarvid han särskildt pekat på figurer sådana som tiggarflickan Clara och pigan Sara. I Hermitaget träffa vi åter ett par dylika realistiskt uppfattade gestalter: skogvaktaren Erasmus och vallflickan Inga. Här tillkommer dessutom den noggranna och konkreta landskapsskildringen. De mest utpräglad folkloristiska af Almquists alster, Gråkappan, Cypressen och Hermitaget, hvilka samtliga tillhöra hans produktion före 1830, bilda i viss mån motsvarigheter till de egentliga folklifsskildringarna i hans senare diktning, och båda dessa arter af berättelser äro uttryck för det demokratiska draget i Almquists lifsåskådning. I detta sammanhang kan det också nämnas, att han i skriften om Folknöjen (s. 157 f., duod.-uppl. XII), där han yrkar på en för det egentliga folket mer afpassad läsning, jämställer folkvisorna och sina egna folkskrifter.

I nyromantikens ifriga sträfvan efter en ny mytologi, som kunde ersätta den gamla klassiska, deltog äfven Almquist (Lamm, a. a. s. 100 f.). Som bekant hade på vissa håll folkdiktningen tagits upp just i detta syfte, och särskildt hade man betjänat sig af den rika elementarmytologi med älfvor, näckar, hafsfruar, skogsjungfrur o. s. v., som folkvisorna erbjuda — jag behöfver endast erinra om så typiska nyromantiska ballader som Hammarskölds Ljungby horn, Afzelius' Necken och Hedborns Stjernarpa fiskare. Almquist ställer sig, som Lamm (loc. cit.) antyder, skeptisk mot att upptaga mytologiska element ur folkdiktningen, ehuru han erkänner att denna mytologi äger vissa företräden framför andra nykonstruerade. "Det andligas ingripande uti det världsliga" är i folkvisorna "renare flutet utur Christendomen och omfattadt af verklig folktro" än i nyare arbeten med kristen mytologi, men det andliga är dock där ännu dunkelt och "blott på afstånd verkande". I detta afseende står hellenismens, nordens och österlandets mytologi framför den medeltida folkdiktningens, trots att kristendomen dock står högt öfver all annan religion. Förklaringen är denna: "Den som skådar, att Christendomen sjelf, under Romantikens tidehvarf, äfven för dem, hvars fullständiga Lif och verkliga Tro den utgjorde, var så dunkel och endast på afstånd verkande, den skall ej undra, om denna Tids Sånger, i ett troget Echo af den ande, som öfver densamma hvilade, äfven altid drogo ett flor öfver den spegel, hvarutur de läto det andliga framskymta. Men ehuru detta *då* och alt sedan, såsom Christendomen gått i sjunkande ej kunde vara annorlunda; så har dock ofta det mägtiga Behofvet visat sig, att få det andliga renare, ljusare och fullständigare prononceradt. Phænomenet häraf visar sig ganska märkvärdigt i våra s. k. Barnsagor." Trots dessa uttalanden träffar man dock i Almquists produktion antydningar om en mytologi, som närmar sig folkdiktningens. I Rosaura och Cypressen är bergtagningsmotivet begagnadt, i Guldfogel i Paradis införes Hafsfrun, i Sigtuna Saga uppträder Näcken.

Beträffande de ämnen, den medeltida sagan och visan rörde sig med, understryker Almquist deras historiska karaktär. Sagorna förklarar han i Hermitaget (s. 113) ofta ha bevarat "minnet af

politiska händelser i travesterad drägt". I anslutning härtill låter Almquist också drottning Sofia omtala (s. 121), att det finnes en saga om en af hennes förfäder, hvilken tydligen är identisk med den, som Inga Vallpiga tidigare berättat för Erasmus.[1] I samma arbete uppräknar Bo Ulfsons dotter Irmengard ämnena för en mängd visor, hvari tilldragelserna under Birjer Jarls och hans söners tid skildras. Detta stämmer f. ö. med Geijers åsikter — äfven för honom kunde folkvisorna lämna vissa, om ock sparsamma upplysningar till Sveriges historia (Inl. till Sv. Folkvisor, s. XXXVI). Ännu längre gick A. A. Afzelius, hvilken, som bekant, i Svenska Folkets Sagohäfder till mycket stor del byggde sin framställning på folksagor och folkvisor.

Jag öfvergår nu till att gifva en öfversikt af de Almquists arbeten, där inflytande från folkdiktningen kan iakttagas.

Frånser man det otryckta verseposet *Karmola*, där man enligt Lamms referat tydligen har att räkna med en del, om ock rätt obetydliga inslag från folksaga och folkvisa, är det första arbete, där den folkliga berättelsen framträder i Almquists produktion, den anonymt utgifna *GråKappan*, som utkom 1818.[2] Att Almquist verkligen är upphofsmannen till denna "saga" intygas däraf, att den är upptagen i den af honom själf granskade förteckningen öfver hans arbeten, hvilken finnes intagen i tillägget till Svenskt Biografiskt Lexikon, ny följd (s. 375) samt i listan på hans skrifter i Den sansade kritiken (Imp.-okt.-uppl. II: s. 374). Till det yttre framträder GråKappan som ett af de vid denna tid så vanliga folktrycken, och Almquist själf afsåg utan tvifvel att låta den gälla som en verklig folksaga. Lysander har emellertid rest mycket starka tvifvel på, att vi här ha att göra med en sådan. (Cavallin och Lysander: Smärre skrifter s. 426 ff.) Han anser, att den helt och hållet är ett originalarbete af Almquist, men att elementen till detta hämtats från olika håll, dels från bröderna Grimms

[1] På samma saga — då såsom skotsk — göres anspelning ännu en gång i Hermitaget (s. 205).

[2] Guldfogel i Paradis är dock möjligen något tidigare. Se sid. 16!

Kinder und Hausmärchen, dels från bibeln, dels äfven från en saga af Gabrielle de Villeneuve. Han påpekar en del drag i skriften, hvilka enligt hans mening icke äro folkliga och icke lätt kunna förklaras, om icke Almquist är den verklige *författaren*. Vidare framhåller Lysander, att den version af sagan, hvilken intogs i en senare upplaga af den grimmska samlingen efter redogörelse af von Schröter icke är något annat än en bearbetning af referatet af Grå Kappan i Svensk Litteraturtidning (1819, n:r 7),[1] och att Schröters uppgift, att han upptecknat den efter muntlig tradition i Östergötland, alltså icke är trovärdig.

I själfva hufvudfrågan torde Lysander ha rätt. Almquist har med upptagande af mycket betydande element från folksagan författat en ny saga. Af denna trycktes ett flertal upplagor (i J. A. Almquists Almquistiana upptagas 27), C. J. Lenström tog med den i sin samling "Folksagor för gamla och unga", likaså P. O. Bæckström i "Svenska Folkböcker" — den senare dock med några lätta stilistiska ändringar. Detta har gifvetvis gjort, att sagan blifvit spridd bland allmogen, och den har äfven senare upptecknats ur folkmun. En uppteckning i Bondesons "Historiegubbar på Dal" ansluter sig så nära till trycket, att det förefaller att ha varit berättaren bekant. Detta är f. ö. den enda uppteckning från rikssvenskt område, jag känner till. Uppteckningarna från Finland äro däremot flera. De lokalisera sig dock till ett jämförelsevis inskränkt område, Ekenäs landsförsamling,[2]

[1] Att detta referat, som Lysander uppger, har Palmblad till auktor, är naturligtvis icke säkert. Det är väl icke alldeles omöjligt, att von Schröter själf gjort det. Han intresserade sig för folklig diktning och recenserade ju några månader senare, som Lysander påpekar, i samma tidning Hammarskölds och Imnelius' »Svenska folksagor». I detta sammanhang kan det påpekas, att den vidlyftiga utredning, som Lysander gör för att visa, att Schröter missuppfattat Almquist, då han i sitt återberättande af sagan på tyska gjort prinsessan stum, knappast träffat det rätta. Prinsessans stumhet är nödvändig för händelseutvecklingen. Hon skulle ju annars för sin gemål kunna tala om, på hvad sätt hennes barn försvinna. Läser man igenom Grå Kappan utan att alltför starkt pressa ordalydelsen på de för denna fråga viktiga punkterna, finner man också, att Almquist tydligen så menat.

[2] Referat af denna uppteckning i *Finlands svenska folkdiktning I A: 1 (Skrifter utg. af Sv. litt.-sällsk. i Finland 132)* s. 231 f. — En fullständig afskrift har godhetsfullt tillställts mig af dr Oskar Hackman i Helsingfors.

Karis och Ingå socknar,[1] samtliga liggande i västra Nyland. Mera isolerad är en uppteckning på finska från Siikais i Satakunta. Af dessa står sagan från Ekenäs i ett mycket starkt beroende af Almquists folkbok med rena reminiscenser därifrån både i namn (prinsessan heter Jugunda), uttryck och tankegång, under det att versionerna från Karis och Ingå uppenbarligen genom flera muntliga mellanled gå tillbaka till den. Båda dessa senare varianter ha så att säga skalat af flera af de typiskt Almquistska dragen och därigenom fått en betydligt mera äkta folklig prägel. Hufvudtanken hos Almquist, att någon af en och samma person på en gång kan vara både hatad och älskad, — ett tankeproblem, som Lysander med full rätt anser vara främmande för fornsagan — har den folkliga traditionen ej förmått bibehålla. Prinsessan har här icke som i Almquists saga i sina drömmar skådat Rosimandro, upptändts af kärlek till honom eller vigts vid honom. I Karis-sagan gör ej heller den ur sin förtrollning befriade prinsen något anspråk på prinsessan. Tvärtom heter det, att hennes man tog henne till nåder igen, eftersom hon befunnits oskyldig till barnamord. I uppteckningen från Ingå däremot kvarstår en rest af Almquists tankegång. Där ger den till prins återförvandlade gråkappan prinsessans gemål att välja på att få sina barn tillbaka eller behålla prinsessan. Han väljer det förra, och prinsessan blir den befriade prinsens hustru. Så sker också i den finska versionen från Siikais.[2] Sagans ursprungliga slut har sålunda klyfts, och en sådan klyfning är i och för sig en antydan om, att här icke föreligger någon verklig folksaga.

---

[1] Referat af dessa i a. a. s. 229 ff. Karisversionen i *Nyländska folksagor* ordnade af G. A. Åberg (*Nyland* II), n:r 227. Ingåversionen i *Nyländska folksagor och -sägner* ordnade af A. Allardt och S. Pecklén (*Nyland* VI), n:r 120.

[2] Af denna har dr Oskar Hackman välvilligt lämnat mig referat. Då det möjligen kan vara af intresse att se huru sagan förändrats, när den kommit öfver på finsk botten, meddelas här detta: »En prins, förtrollad af en häxa, måste svepa sig i hennes gråa kappa (harmaatakki). Grannkungens yngsta dotter söker honom, han för henne till en håla, hans bostad. Emot förbud tittar hon i en lucka, måste återvända hem. Hon gifter sig med en annan kung. Af hämndlystnad röfvar den förtrollade prinsen hennes barn och stryker blod på hennes mun. På afrättningsplatsen ger han sig tillkänna, befriar henne, återlämnar barnen och gifter sig med henne.»

Att emellertid elementen i GråKappan till mycket stor del äro af folkligt ursprung har redan Lysander fullt riktigt framhållit. Däremot tror jag icke, att han varit på rätt spår, då han närmare velat utreda, hvad som varit de omedelbara källorna för Almquist. Att denne under sina färder på landsbygden samlade och upptecknade sägner och sagor — samlarintresset var hos honom ett arf från morfadern Gjörwell — veta vi genom direkta intyg därom (Lysander, C. J. L. Almqvist s. 323), och, såsom nedan skall visas, återgå de folksagomotiv, han använder, *i regel* till berättelser, som han hört ur folkmun. Som bekant uppehöll sig Almquist under somrarna 1814—17 på Fagerviks bruk i Ingå socken som informator för Fredrik Hisinger (W. Söderhjelm i Finsk Tidskrift 1915, s. 144), och det finns därför en viss möjlighet för att sagoelement, som han upptagit i GråKappan, kunna härstamma närmast från dessa trakter.

Det är två gamla folksagor, som Almquist sammanarbetat i GråKappan: Psyke-sagan, "Jungfrun, som såg på sin käresta vid ljus", och, som Lysander riktigt funnit, Marienkind-sagan. Af de nio uppteckningar af den förra, hvilka omnämnas i referatsamlingen i Finlands svenska folkdiktning, ha tre (två från Ekenäs landsförsamling [s. 153] och en från Ingå [s. 158]) exakt samma början som Almquists saga: en kung har kommit ut i skogen, hejdas där af ett djur (en hjort, en hvit björn) eller en tomte och måste för att få återvända lofva att till denna öfverlämna den första varelse, som kommer honom till mötes i hemmet; denna varelse är ingen annan än hans mest älskade dotter, som han först söker rädda genom att skicka andra i stället, men som han till sist måste låta ge sig iväg; djuret eller tomten är emellertid en förtrollad prins, som för prinsessan till sitt slott eller håla, där hon sedan får uppehålla sig. När nu början af GråKappan så nära ansluter sig till dessa finländska versioner af sagan om vidundret som make, synes det vara onödigt att anta, att Almquist begagnat någon utländsk sagosamling som källa. Icke heller för fortsättningen af GråKappan, där Marienkinds-motivet är upptaget, behöfver man som Lysander förutsätta, att det är den Grimmska sagan,

som ligger till grund. Äfven denna folksaga är upptecknad på åtskilliga håll i Finland.[1] Från Nyland föreligger den visserligen endast från Ekenäs landsförsamling och i en version, som närmast synes återgå på den norska sagan "Jungfru Maria som Gudmoder" i Asbjørnsens och Moes Folkeeventyr, men detta behöfver gifvetvis ej betyda, att icke sagan i någon form på Almquists tid berättats i den trakt af Nyland, där han uppehöll sig. För öfrigt kan Almquist säkert fått höra dessa sagor äfven på rikssvenskt område. Psyke-sagan är känd från flera håll i Sverige[2] och hvad Marienkind-sagan beträffar, är den, såvidt jag kunnat finna, i litteraturen visserligen endast anförd från Skåne,[3] men då det svenska sagomaterialet öfver hufvud taget ännu till mycket stor del hvilar i arkiven, är det ingalunda omöjligt, att den äfven upptecknats i andra svenska landskap, särskildt som man också känner till den från Norge.

Almquists egna tillsatser till de folkliga elementen har redan Lysander till största delen påvisat. Hvad namnet på själfva hufvudfiguren, Gråkappan, angår, kan man sammanställa det med det i några isländska sagor förekommande Blákápa som benämning på ett kvinnligt troll (Adeline Rittershaus, Neuisländische Volksmärchen, s. 7 ff). Liknande kappförsedda figurer äro för öfrigt icke så sällsynta i Almquists tidigare produktion. I Cypressen uppträder "riddaren i gröna kappan" och i betjänten Jakobs spökdikt i Hinden sitter "*Han*" "i lång, röd kappa" (s. 186).

Den pseudo-naiva stil, som Almquist i GråKappan liksom i många andra ungdomsarbeten betjänar sig af, anses af Lysander utgöra en anslutning till de medeltida riddarsagornas. Kanske äfven bibelstilen inverkat. I det afseendet är kuskens tirad till konungen, när gråkappan hindrar vagnen, ett godt belägg: "O min nådige Herre och Konung, låt nu hugga sin tjenare bit från bit, eftersom jag als icke mera duger till kusk, det embetet jag förr dock icke så illa skötte".

[1] *Finlands sv. folkdiktn.* I A: 1 s. 227 ff., I B: 1 s. 319 ff.
[2] Wigström, *Folkdiktning* I s. 242 (Skåne); Steffen, *Sv. Sagoböcker* I s. 29 (Östergötland).
[3] Wigström, a. a. s. 269.

Något senare än GråKappan tillkom *Murnis*, hvilket arbete af Lamm (Studier, s. 109) daterats till 1819. Äfven här synas en del element från diktning, som är eller vill anses vara folklig, spela in. Lamm har påpekat (a. a. s. 126), att Albions olycksöde att vålla sin älskades död, när han skall rädda henne ur panterns våld, är ett vanligt balladmotiv, som återkommer i Amorina och Björninnan. Af dessa tre behandlingar af samma ämne står otvifvelaktigt det sista den folkliga framställningen närmast — det spelar ju också i allmogemiljö. Bland de berättelser, som Albion förtäljer för Nuna, är äfven en saga om hur hans fader i österlanden kämpade med en jätte, som kunde förskapa sig i olika gestalter. Möjligen förekommer här någon reminiscens från sagan om "honom, som bet hufvudet af Skam", hvilken Almquist sedermera upptog i Cypressen. F. ö. finnes i svenska uppteckningar äfven en annan berättelse om en man, som får förmåga att omskapa sig till olika slags djur ("Pojken, som kunde skapa sig till läjon och korp och myra", Bondeson, Svenska Folksagor 22). Äfven genom själfva stilen, som här dock är ännu mera pretiös än i GråKappan, och genom att framställa berättelserna som ett slags ålderdomliga sagor, har Almquist i Murnis sökt anslutning till folkdikten, sådan han uppfattade denna.

Guldfogel i Paradis var, som kändt är, Almquists troligen första försök i den af de tyska nyromantikerna omhuldade symboliska sagogenren. På dess symbolik har jag emellertid icke anledning att ingå, utan håller mig till det rent stoffliga.

Beträffande sagans tillkomsttid äro meningarna delade. Almquist uppgaf själf, att den skrifvits omkr. 1817, men Warburg har af vissa skäl tviflat därpå. Lamm har emellertid (a. a. s. 142 f.) framdragit en del omständigheter, som åtminstone i någon mån bekräfta Almquists uppgifter. Det kan tilläggas, att också i det äldsta kända manuskriptet af Murnis synes förekomma en anspelning på Guldfogeln, hvilken f. ö. är bibehållen i den tryckta versionen. Det heter nämligen (De dödas sagor, s. 2) om ön Aurigny, att den är omsluten af vattnet "såsom en gulddroppe stänkt ur Paradisfogelns näbb i hafsvågen". (Hvad som längre ner (s. 8) berättas,

hur tärnorna på Galaors borg sjöngo "Anèurins sång öfver paradisfogeln, för hvilken näktergalarnes ande böjer sin hals af vördnad", är däremot senare tillägg.) Under alla förhållanden kan, som Lamm framhåller (loc. cit.), sagan ej ha författats senare än 1820.

I ett bref till Atterbom (Samlaren XXIV, s. 2) säger Almquist, att stycket "för att hafva en yttre fot" stödjer sig på "en bekant Folksaga om en Munk, som lyssnade på Paradisfogelns sång". Som Warburg funnit, är denna folksaga identisk med den af Karamzin återberättade legend om paradisfågeln, hvilken i svensk öfversättning ingår i kalendern "Förgät mig ej" för 1820. Någon folksaga i egentlig mening är detta stycke således ej. Det är en egend, möjligen tillkommen för att illustrera Psaltarens ord (ps. 90): "Ty tusen år äro i dina (Guds) ögon såsom den dag, som i går framgick", ehuru den senare spridt sig och berättats bland allmogen hos olika folk.

Almquists anslutning till Karamzins saga, vare sig han känt denna genom någon äldre svensk eller tysk öfversättning eller blott genom "Förgät mig ej:s", är uppenbar. Första kapitlet i Guldfogel i Paradis är helt enkelt en parafras af Karamzins berättelse, ända in i detaljer öfverensstämmande med denna. Särskildt observerar man, att munkens utrop, när han förstår, hur tiden gått ifrån honom, är så godt som ordagrant detsamma, och att hos både Karamzin och Almquist inskriptionen på hans graf utgöres af detta utrop.

I fortsättningen af sagan, där Almquist diktar på fri hand, kunna vi iakttaga vissa drag, genom vilka författaren säkerligen velat närma den till den folkliga berättelsen. Warburg har framhäft, att de öden, Wingolf upplefver, erinra om de medeltida riddardikterna. Detta kan visserligen ej förnekas, men äfven folksagorna äro fyllda med äfventyr af liknande slag. Prinsen, som drar ut för att söka sin försvunna syster, är ju en frände till de folksagans otaliga äfventyrare, som öfverge hemmet för att ute i världen söka någon skatt eller en skön kungadotter. Wingolfs möte med Sjöfrun, en figur, hvilken, som ofvan påpekats, ofta förekommer i nyromantikernas folkvisor, och de hjälpare, isfågeln,

draken, gäddan och dufvan, hon gifver honom, har en om ock ganska obetydlig likhet med en episod i den af Bondeson upptecknade sagan "Måns Röskägg" (Halländska sagor, 6). Bonden, som söker sin försvunne son, får på färden till trollkarlen Måns Röskäggs slott hjälp af de "rådande" öfver markens, hafvets och luftens djur, och sin väg tillryggalägger han på en björn, en hvalfisk och slutligen på fågel Fenix.

Nästa symboliska saga, Almquist skref, *Rosaura,* hvilken tillkom sommaren 1822 (Lamm, a. a. s. 144), står friare gent emot den folkliga diktningen. Berättelsen börjar visserligen i äkta folksagoton "Det var en gång en konung", och framställningen af motsättningen mellan "jordens utvända sida" och dess "innandömen" har ju ett visst samband med det i folksagorna och visorna förekommande bergtagningsmotivet, men f. ö. är det endast i en eller annan detalj, som inflytande från folkdikten kan påvisas. Lamm har sålunda framhållit, att skildringen af prinsessans vägran att välja sig en make bland de friare, som anmäla sig, rönt påverkan af början på den Grimmska sagan "König Drosselbart". Samma saga finnes visserligen äfven i svenska uppteckningar — själfva motivet "den bedelgranna mön" är vanligt äfven i folkvisor — men att det är den Grimmska versionen, som föresväfvat Almquist, är troligt emedan detta är den enda uppteckning, där de mindre smickrande omdömen, prinsessan fäller om friarne, finnas omtalade.

I *Arctura eller sagan om Grimur Galt* korsa sig inflytelser från skilda håll. I början ansluter sig berättelsen till den isländska sagan. Då det icke förut synes vara uppmärksammadt, vill jag påpeka, att de fem första kapitlen direkt återgå på den i Björners Kämpadater ingående Samson Fagres saga, till hvilken Almquist äfven hänvisar. Första kapitlet hos Almquist är således ett referat af de fem inledande kapitlen i den isländska sagan, andra kapitlet återgår på kap. 6 och 9 hos Björner, tredje kapitlet återfinnes i Kämpadaternas kap. 12, det fjärde återger delvis efter ordalydelsen innehållet i Samsonsagans trettonde, fjortonde och femtonde kapitel. Sista stycket af det fjärde samt första stycket af femte kapitlet i Arctura ge slutligen resultatet af berättelsen i

den isländska sagans kap. 16—24. I Björners isländska text återfinner man äfven samtliga de isländska glosor och termer, som förekomma i Arctura. Samsonsagan tillhör de sena romantiska isländska sagorna, till hvilka förebilder hämtats från kontinentens riddardikter och de gamla fornaldarsagorna, och torde ha tillkommit på 1300-talet (Finnur Jónsson, Den oldnorske og oldislandske litteraturs historie III s. 113). Den inblandning af namn från bretonska sagokretsar i Arctura, hvarom Warburg (Ill. sv. litt.-hist. III s. 407) talar, härrör alltså icke från Almquist.

Grimur Galts egentliga äfventyr börja i Jotunheim, hvilket land af Almquist identifieras med det finska Pojola.[1] Berättelsen om det möte, han där har med älfkvinnan, förefaller att kunna bygga på någon folklig saga af finskt ursprung. När Grimur därefter i spegeln på kvinnans barm skådat den sköna prinsessan, beger han sig iväg för att söka henne, och härmed äro vi åter inne på ett för ett flertal folksagor och riddardikter gemensamt motiv. Att skildringen af Arcturas isslott återgår på Klingsohrs saga i Heinrich von Ofterdingen, har Lamm visat (a. a. s. 155.) Den allmänna situationen har äfven en viss likhet med den allbekanta sagan om prinsessan Törnrosa. Båda slotten vänta på en befriare, som skall lösa dem ur förtrollningen. I folksagan behöfver hjälten visserligen ej, som hos Almquist, utföra tre prof, men just detta motiv tillhör ju de allra vanligaste inom sagodiktningen.

[1] W. Söderhjelm har (*Finsk tidskrift* 1915 s. 167) sammanställt de finska namnen i Arctura med en uppgift af Arwidsson, att denne 1821 berättade »fennica» för bland andra Almquist. — Åtminstone ett af de belägg, Söderhjelm anför, torde emellertid peka på en betydligt senare tidpunkt. Det heter om Jotunheim i fjärde kapitlet: »och det är här samma land, som i Kalevala kallas Pojola» (Imp.-okt. II s. 276). Kalevala, ett namn, som i den egentliga folkdiktningen lär vara sällsynt, betyder här tydligen det stora nationalepos, som Lönnrot sammanställde och första gången utgaf 1835. Tidigare än detta år kan således *den här citerade meningen* icke vara. Då emellertid af det bekanta brefvet från Almquist till Atterbom den 2 mars 1834 framgår, att Arctura då var utarbetad, måste denna mening senare ha satts in i det redan färdiga verket. Fråga kan vara, om icke *allt* det finska elementet är senare tillägg och alltså icke kan tjäna som bevis för sagans tillkomst på 1820-talet.

Cypressens tillkomst synes Berg (Cypressen s. VI) närmast vilja förlägga till tiden för Almquists Värmlandsvistelse, under det att Lamm (a. a. s. 156), som det förefaller på goda skäl, skjuter den något tillbaka och gör den ungefär samtidig med Amorina och Rosaura.[1] Törnrosramen är däremot af senare datum. I början af "romaunten" Hinden nämnes tjänsteflickan Elisif alldeles i förbigående (s. 18), men mot slutet däremot (s. 235) presenteras hon som "densamma, om hvilken det i ett annat stycke — Cypressen — förmäles, af hvad anledning och på hvad sätt hon kommit till jagtslottet". Det förefaller därför, som om Cypressens inledning tillkommit under arbetet på Hinden. Då detta verk, såsom från annat håll kommer att visas, kan dateras till 1829, bör således äfven Cypressens ram vara från detta år.

Cypressen är ett af de Almquistska alster, där motiven från folkliga sagokretsar spelat den största rollen. Den inledande berättelsen om Gunnar Gudmundsson Bjelke och hans upptåg grundar sig på en af Europas mest omtyckta och spridda sagor, hvars anor man kan följa ända till 900-talet (Bolte und Polívka: Anmerkungen zu den Kinder- u. Hausmärchen der Brüder Grimm II s. 6), och som måhända vunnit sin största berömmelse genom Andersens återförtäljande däraf i "Lille Claus og Store Claus". Som Warburg påpekar, är det också samma saga, som ingår i den Grimmska samlingen under namn af Das Bürle. Almquists berättelse återgår emellertid med all säkerhet icke till denna tyska uppteckning utan är synbarligen grundad på någon version, som han själf hört ur folkmun. I inledningen till Cypressen nämner Almquist också bland de sagor, hvilka äro gängse på landet, "Den fattige och rike bonden". Att icke "das Bürle" är den saga, hvarifrån han hämtat sin berättelse, framgår bl. a. däraf, att episoden, då hjälten låter skjuta sin mor och därefter tar liket med sig till staden och inbillar den olycklige skrifvaren, att han är dråparen, icke alls har någon motsvarighet i den tyska sagan, men väl i flera af de svenska uppteckningarna. Hur populär sagan varit här i landet, betygas

[1] Till denna åsikt ansluter sig numera även Berg i sin artikel om Almquist i Svenskt biografiskt lexikon.

f. ö. just af att dessa äro så talrika.[1] Största likheten med Almquists framställning äger Djurklous saga "Lille Pelle å store Pelle". Vi återfinna där samtliga episoder, som förekomma i Cypressen, ehuru delvis i något annan form. Hur nära Almquist emellertid följt den berättelse, han hört, ådagalägges af en liten detalj. I en af de Svenska Sagböcker (I s. 27), som Steffen utgifvit, förekommer en berättelse, "Jag ska resa till paradis idag", som behandlar den episod i här ifrågavarande saga, när hjälten förmår mannen,[2] som kommer med sin hjord, att i stället för honom krypa in i säcken, och då han sedan möter sin antagonist, lurar denne att kasta sig i sjön. I folksagan tar den rike bonden, Casper Ambjörnsson Stures prototyp, med sig hustrun och låter henne först hoppa i, hvarvid hennes nyckelknippa skramlar till. Bonden uppfattar emellertid detta som om hustrun fått tag i skällkon, och hoppar då själf efter. Just detta drag har också Almquist tagit med (Cypressen s. 69).

Den berättelse om sitt lif, som Sigfrid Lillje afger inför Gunnar Bjelke och den gröne riddaren, är en kombination af två folksagomotiv, dels moderns förskrifning af det barn, hon bär, åt den onde, dels berättelsen om mannen, som ägde förmåga att förvandla sig till hvad han ville och till sist bet hufvudet af skam. Huruvida kombinationen gjorts af Almquist eller om den förefanns i den saga, han följde, är naturligtvis omöjligt att afgöra. Det förra motivet finnes på flera håll i den svenska sagolitteraturen, exempelvis i Svenséns Sagor från Emå-dalen (Svenska landsmålen II: 7 s. 19) "Det bortlofvade barnet". Mot det att djäfvulen ger bonden och hans familj bärgning, lofvar hustrun, att det barn, hon väntar, skall bli Satans, när det fyllt sju år. Parallellen med historien om Sigfrid är ju tydlig. Också denne har af sin moder lofvats bort åt en okänd man, som dock ej är någon annan än djäfvulen, när han blir tretton år, och i ersättning har hon erhållit en ring.

[1] Bondeson, *Svenska folksagor* 9; 11; 80. Steffen, *Svenska Sagböcker* I. s. 27 ff. Djurklou, *Sagor och äfventyr berättade på svenska landsmål:* »Store Pelle å lille Pelle» s. 137 ff. För det svenska Finland se *Nyland* II n:r 263, 264, 265.

[2] Att denne hos Almquist är västgöte är ju ytterligare ett intyg om att den saga, Almquist utgick ifrån, var af svensk börd.

Förvandlingsmotivet förekommer i sagan om Måns Röskägg (Bondeson, Halländska folksagor s. 32), där det kombinerats med berättelsen om det sköna slottet östan om solen och nordan om jorden. Bonden, som satt sin son i lära hos trollkarlen Måns Röskägg, lyckas efter många vedermödor komma fram till dennes slott och rädda pojken, som af Röskägg förvandlats till en tupp. De skynda sig bort, sonen, som under uppehållet hos Röskägg invigts i dennes konster, förvandlar sig till häst, och på denna sitter fadern upp. Röskägg förföljer dem och hinner slutligen upp dem. Fadern får då af sonen det rådet att sälja hästen-sonen åt Röskägg men laga att grimman tages af, innan denne får hand om hästen. Så sker och sonen förvandlar sig till so. Afven denna köpes af Röskägg, men bonden vidtar nu inte försiktighetsmåttet att stryka repet af henne, och sonen förblir därför i denna skepnad, ända tills en piga, som går förbi, tar bort repet. Son förvandlas då till en ring, som pigan sätter på sitt finger. Därefter öfvergår ringen till att bli en lax, Röskägg däremot till fiskmås, laxen blir ett korn, måsen en höna, och hönan slutligen dödas af den hök, hvartill sonen till sist förvandlar sig.

Ännu större likhet med gången i Cypressen visa ett par af de i Finland upptecknade sagorna med detta motiv,[1] men med all säkerhet ha versioner liknande dessa varit gängse äfven på rikssvenskt område.

Folksagomotiven i Cypressen torde således med största sannolikhet återgå till berättelser, som Almquist hört förtäljas af allmogefolk, möjligen redan under barndomstiden på Antuna. I inledningen till boken, hvilken visserligen, som ofvan nämnts, skrifvits senare än själfva berättelsen, säger också Richard Furumo om innehållet att "brutna delar däraf kan man ännu få höra på flera ställen i landsorterna" (s. 11).

Folksagan är som bekant i regel utan några som helst tids-

---

[1] Se *Finlands sv. folkdiktn.* I A: 1 s. 122 ff. och I B: 1 s. 185 ff. — Hos bröderna Grimm läses samma saga under namn af Der Gaudieb un sien Meester, hvilken dock på åtskilliga punkter skiljer sig från de svenska varianterna.

bestämningar. "Det var en gång" är den stereotypa inledningsfrasen till sagorna, de sakna all tids- och lokalfärg och spela i en egen värld, som endast har få beröringspunkter med den verkliga. Almquists företag att förlägga handlingen i Cypressen till medeltidens Sverige, sammanhänger gifvetvis med hans ofvan refererade åsikt, att folksagorna uppkommit under denna tid och att de bevarat minnet af händelser, som en gång tilldragit sig. Cypressen skulle vara ett försök att ge en rätt inblick i medeltiden och dess lif, och berättelsen borde därför grundas på detta tidehvarfs "egna dikter om sig sjelf" (jfr ofvan s. 2). Där beskrifvas "bondiska", råa och vilda saker, "som smaka af sin tid och sitt folk och framför allt detta folks besynnerliga tro, på sin tid" (Cypressen s. 12).

Almquist är dock fullt medveten om att framställningssättet i hans verk är hans eget, icke medeltidens eller folksagans. "*Orden* eller den yttre framställningen" säger Herr Hugo (s. 4) om den folksaga, hans son Henrik hört af en bondflicka och berättat på jaktslottet, "var naturligtvis af 'Flickan vid mjölkstäfvan' först, och sedan än mer af min Henrik varierade, och om dem är minsta frågan. Jag lägger största vigten på halten, uppränningen, grundtonen och sjelfva innehållet." Detsamma gäller gifvetvis äfven Cypressen. De sagor, Almquist här begagnar, har han starkt romantiserat.

Den djäfvul, Sigfrid och hans mor träffa, och som af den förre skildras som en hemlighetsfull, svartklädd man, hvars anlete uttrycker en "blandning af vemod och hänryckande skumhet, nattskönhet", och som uppträder med en viss finhet och grannlagenhet, är ju en helt annan och betydligt mera romantisk figur än folksagornas behornade, bockfotade och listige, men dock stundom öfverlistade "Skam". Denna romantiska djäfvulstyp härstammar väl närmast från E. T. A. Hoffmann.

De underbara händelser och egendomliga fenomen af olika slag, som tima i sagorna, försöka dessa aldrig att förklara — de se fullkomligt naivt på dylikt utan att reflektera öfver, om det är rimligt eller ej. Icke så hos Almquist. Sigfrid lämnar en utförlig redogörelse för de verkande krafterna i konsten att kunna för-

vandla sig. Människan i allmänhet förändras till sina rörliga drag (ögon, mun etc.) alltefter det sinnestillstånd, hon befinner sig i. Men utvalda naturer ha också förmåga att fullständigt förvandla sitt lynne, så att en sådan människa exempelvis kan få ett lejons. Om en människa på detta sätt förmår plåna ut sitt eget lynne och helt och hållet tränga in i ett djurs eller ett tings, så *är* hon i det ögonblicket ifrågavarande djur eller ting också till sin yttre gestalt. Denna förklaring utgör ju på en gång en romantisering och en rationalisering af folksagans enkla relation.

Nästa gång Almquist tar upp ämne från folksagan är i *Semiramis.* Detta arbete tillkom, såsom vi kunna se af det af Lamm (a. a. s. 197) meddelade brefutdraget från Almquist till A. Berg den 12 juni 1824, någon gång under förra hälften af detta år eller möjligen något tidigare och skulle utgöra det andra stycket i det stora sammelverk, "Jordens Blomma", Almquist vid denna tid planerade. I Semiramis är det, som bekant, egentligen endast inledningen, som ansluter till folksagan. Nyniannes elaka styfmoder skickar henne att hämta vatten i källan. Af Skogsfrun begåfvas Nynianne till tack för en dryck vatten med den egenskapen, att när hon efter solnedgången upplåter sin mun, blommor och ädelstenar falla därur. När styfmodern upptäcker detta, skickar hon äfven sin egen dotter till källan, men denna uppträder så ohöfligt, att Skogsfrun till straff därför låter torndyflar och sand komma från hennes läppar, om hon talar, sedan solen gått ned. Förbittrad drifver nu modern bort Nynianne, som ger sig ut på vandring och kommer till staden Balk, där hon blir gatsoperska. Fursten i staden förälskar sig i henne och tar henne till gemål. — Sagan är vida spridd, bl. a. förekommer den i den Grimmska samlingen och kallas där "Die drei Männlein im Walde". Ett stort antal svenska uppteckningar finnes.[1] Af dessa erinrar Hyltén-Cavallius'-Stephens' "Jungfru Swanhwita och Jungfru Räfrumpa" mest om Almquists framställning. I nyss-

[1] Hyltén-Cavallius och Stephens: *Svenska folk-sagor och äfventyr* 7 A, B, C jämte några af varianterna. Bondeson, *Sv. folksagor* n:r 35. Stahn, *Svenskt skämtlynne* 16 s. 3 »Niper». *Finlands sv. folkdiktning* I A: 1 s. 178 ff. och I B: 1 s. 270 ff.

nämnda uppteckning skickas också döttrarna till en källa att hämta vatten och tilltalas af en röst ur vattnet, samtidigt som en hand sträckes upp därur. Att det är någon liknande version Almquist stödjer sig på, är därför troligt.

Ett närmande till folksagan utgör äfven själfva slutet på Semiramis. Ninyas begär där Semiramis till gemål, men får sig förelagdt att, för att hon skall bevilja hans begäran, genomgå tre prof — ett motiv, hvilket, som redan förut påpekats, tillhör folksagans allra vanligaste, och som det därför är lönlöst att söka någon direkt förebild till.

Genom att inleda sin berättelse om Semiramis med en saga, sådan som den ofvan behandlade, har Almquist synbarligen velat understryka dess fiktiva karaktär. I Törnrosramen i Imperialoktaven (I s. 2) förklarar också Richard Furumo, att den berättelse, han ämnar föredraga är blott "dikt, eller skimrande spel". Hofmarskalken upptar hans sats och menar, att allt hvad vi veta om forna tider är dikt, saga. Sann historia är "det residuum ur sagorna, den rest som står qvar, sedan man ur dem subtraherat, hvad kritiken anvisar böra subtraheras".

Mera af historisk skildring erbjuder *Hermitaget*. I kompositionen skiljer sig detta arbete rätt väsentligt från de verk, man brukat sammanställa det med, Cypressen och Semiramis. Det sagostoff, som här finnes, är icke såsom i de nämnda arbetena införlifvadt med handlingen, sagorna spela ingen roll för händelseutvecklingen. De synas vara inlagda i den historiska romanen för att ge denna en äkta medeltidsfärg. Det är idén om att det blott är genom medeltidens egna dikter, vi kunna få rätt begrepp om denna epok, som åter kommer till synes. Man får alltså icke alltför starkt betona sambandet mellan Cypressen, Semiramis och Hermitaget och äger icke rättighet att utan vidare datera de två senare verken till samma tid.

Mycket starka indicier föreligga i själfva verket för att Hermitaget tillkommit 1829. Sommaren detta år företog Almquist en resa till Närke och Västergötland, och i ett bref till hustrun från Gelsebo den 7 juli 1829 (K. B.) heter det. — — — "Man kom-

mer sedan [när man passerat Wretestorp] in på den stora skogen Tiveden, fram öfver berg och dalar, till Ramundaboda. — — — Ramundaboda, eller Bodarne, är ryktbart för fältslag och krig, som stått där i trakten; — — — Så snart man kommer ifrån Bodarne, så begynner Westergötland. Här är i början mycket vildt och likt Skillingmark. — Midt i skogen är en dal, der Finnrödja kyrka lyser med sina hvita murar. Sedermera kommer man till Hofva, hvilket är ett mera fult ställe." I samma trakter, som Almquist i detta bref talar om, tilldrar sig en del af händelserna i Hermitaget, och just de nyss nämnda ortnamnen återfinna vi där. Söder om Hofva har hertig Magnus sammandragit sitt krigsfolk (s. 131). Från Tiveden finnes en dyster nattstämning (s. 144). Vid Ramundaboda har konung Valdemar sitt läger, och i Finnrödjabackarna mötas de första afdelningarna af de kungliga och hertigliga trupperna (s. 162), när den kamp börjar, som är bekant under namn af slaget vid Ramundaboda. Denna topografiskt noggranna skildring anger, att Almquist skrifvit efter självsyn, och att således åtminstone denna del af Hermitaget måste ha författats efter afsändandet af nyssnämnda bref. Terminus ad quem är oktober 1829, då arbetet lästes af Malla Silfverstolpe (Memoarer IV, s. 154).

Det folkliga inslaget i Hermitaget är, som redan påpekats, inskränkt till vissa i själfva den historiska skildringen inlagda sagor och visor. De senare får jag längre fram tillfälle att beröra. Den första sagan är den som Inga Vallpiga (s. 23 ff.) berättar för Erasmus om de tolf prinsarna, hvilka af styfmodern förvandlades till fåglar och räddades af sin syster. Liknande sagor finnas upptecknade i Sverige (Segerstedt, Svenska Folksagor s. 161 "De tolf förtrollade prinsarne") och Nyland (Åberg n:r 75). Därjämte är att märka att Grimmska sagan "Die sechs Schwäne" 1822 utkom som svensk folkbok. Almquists berättelse har en del drag gemensamma såväl med denna som med två andra sagor i den Grimmska samlingen "Die zwölf Brüder" och "Die sieben Raben". Att det som i Hermitaget är styfmodern, som förvandlar sönerna till fåglar, uppges i Die sechs Schwäne, under det att i de öfriga tyska och svenska uppteckningarna förvandlingen har annat upphof. I Die sieben

Raben bo de förtrollade bröderna i ett berg, således ett drag, öfverensstämmande med sagan i Hermitaget. Att systern åter af den åt bröderna framsatta maten återfinnes äfven i Die sieben Raben. I Hermitaget hinner systern ej få den yngste broderns räddande skjorta fullt färdig, och på grund däraf får denne behålla en af sina fågelvingar, ett drag, som Almquists saga har gemensamt med Die sechs Schwäne. Men f. ö. företer Almquists saga flera olikheter med de tyska och svenska uppteckningarna. Motivet om huru prinsessan af styfmodern sättes till förnedrande arbete — här korfstoppning — återfinnes således icke i dessa men förekommer däremot i uppteckningarna af den saga, som Almquist begagnat i Semiramis. Att de skjortor, prinsessan väfver åt sina bröder, skola vara förfärdigade af dunet under vingarna på fåglarna själfva, är sagan i Hermitaget ensam om, i öfriga versioner är materialet i regel någon egendomlig växt. Prinsessans möte med de tre féerna och deras gåfvor kan man möjligen se en svag antydan om i Die sieben Raben, där det berättas, hur hon besöker solen, månen och stjärnorna och af morgonstjärnan får ett ben att öppna dörren till glasberget med. Slutet på Ingas berättelse, de elfva brödernas förräderi mot systern, den yngste broderns ridderliga uppträdande samt styfmoderns och de trolösa brödernas förvandling till ugglor, återfinnes däremot icke i någon af de ofvan nämnda uppteckningarna.

Huruvida denna i Hermitaget inlagda saga bygger på litterära källor eller på muntlig tradition kan således icke med bestämdhet afgöras. För det senare talar emellertid, att, som ofvan visats, sagan i flera afseenden skiljer sig från liknande sagor i den samling, där Almquist närmast kan väntas ha fått stoffet, bröderna Grimms.

Den saga åter, som Inga berättar för de båda eremiterna, drottning Sofia och prinsessan Jutta (Hermitaget s. 117 ff.), är uppenbarligen en originaldikt af Almquist. Berättelsen om de båda kungadöttrarna, som älska samma träd i sin faders trädgård och utan kunskap om hvarandra om natten mötas vid detta träd, erinrar endast obetydligt om den äkta folksagan. Syftet med denna saga

är också, såsom direkt antydes, att den skall utgöra en symbolik öfver Sofias och Juttas förhållande till Valdemar.

De hittills anförda verken med motiv från folksaga och därmed besläktad dikt i Almquists produktion härröra alla från tiden före 1830. Men äfven efter denna tid kan man någon enstaka gång finna ett eller annat inslag från folksagan. Så berättar Alexander Medenbergs skjutspojke i början på tredje delen af Tre fruar i Småland en liten saga, som dock icke är af något större intresse. I Sviavigamal, hvilket arbete, om Bööks tidsbestämning (Samlaren, XXXVIII s. 224 ff.) är riktig, tillhör 1840-talet, förekommer det, att två finnflickor få till uppgift att under dagen med skäror ta af klöfvern på en äng och under natten åter sätta fast hvarje stjälk på sin rot, under det att deras asa-kavaljerer skola rida in stutar, så att dessa blifva fölungar. (Sjunde och åttonde demisagorna i Odensala saga.) Det förra motivet återfinnes i en saga hos Hyltén-Cavallius (Svenska Folksagor och Äfventyr I s. 229), och det senare går fullständigt i stil med andra i folksagorna förekommande prof, som äro omöjliga att utföra utan öfvernaturlig hjälp.

Som ofvan visats, har Almquist i sin uppfattning af folkdikten tagit starka intryck af Atterboms, Geijers och Hammarskölds teorier. Den höga uppskattning, de ägnade särskildt folkvisan delades af Almquist åtminstone under hans tidigare period. Af Svenska Folkvisor betjänade han sig, när han i Amorina (Andra boken, första taflan) lät Johannes sjunga "Sven i Rosengård". I undersökningen om skillnaden mellan den antika och moderna vitterheten gaf han en särskild eloge åt sträfvandet att samla folkvisorna, "de ännu hörbara ljuden ifrån långt förflutna tider, då skönhet och fromhet andades ur samma bröst" (Svea, h. XIV, 1831 s. 114), och liknande loford upprepar han i skriften om folknöjen (duod.-uppl. XII, s. 157). Genom Löhmans dagboksanteckningar (s. 112) veta vi också, att folkvisor sjöngos i Almquists hem.

Redan i Törnrosramen till Cypressen (s. 6) hade han emellertid påpekat, att det var mera vanligt att folkvisor sjöngos i "bildade sällskaper" än bland allmogen, och i Araminta May uttalar

han genom den manliga hufvudpersonen Fabian ett ganska starkt fördömande af det öfverhandtagande modet bland öfverklassen att exekvera folkvisor.

Den Almquistska lyriken har dock mottagit icke obetydliga intryck från den folkliga visdiktningen, ehuru det i regel icke kan påvisas så otvetydiga efterbildningar som exempelvis hos Atterbom. Den nyss åberopade anteckningen af Löhman meddelar, att på Almquists födelsedag 1832 utom svenska och skotska folkvisor äfven dennes egna sånger, synbarligen några "songes", sjöngos. Sammanställningen mellan songes och folkvisorna är signifikativ. Det är nämligen där, i songes, vi ha att finna de starkaste inslagen från folkvisan. Härvid är att märka, att det mindre är den episkt-lyriska balladen än den rent lyriska visan, som återklingar i Almquists dikter.

Tydligast är denna anslutning till den lyriska ringdansvisan och leken i "Hwarför kom du på ängen?" (Songes XXIV), en dialog mellan två älskande, som träffas på ängen i höbärgningstiden. En dylik dialog är ju i folkvisor af skilda slag mycket vanligt förekommande, och själfva uppmaningen till dans i slutet på visan anger hvad slags dikt, Almquist här velat skapa. Själfva diktionen har han sökt ge en folklig ton genom de upprepade rimmen säj — mej. En ren reminiscens från folkdiktens flora med dess stereotypa tal om rosor och liljor utgöra följande två rader:

Rödaste rosor med räfsan räfsa
Det skola vi till en säng.

Liknande reminiscenser torde f. ö. förefinnas äfven i andra Songes. I "Frågarens Sång" (Songes XXVIII) sjunges exempelvis: "I dina spår, hvarthän du går, upprinna rosor i grönskande vår." En annan dylik anslutning till folkdiktens uttryckssätt finner man i den annars rätt konstfulla "FiskarSång wid Kalmar" (Songes XIX, ursprungligen ingående i Kapellet), när det heter, att fiskarna skola bredas ut som silfverskir "allt på vår gröna gål".

"Sigurlam och Kungurlam" (Songes XXXVI) gör snarast intryck af ett folkligt barnrim utan någon djupare mening — de fornnordiska namnen, som förbinda denna lilla sång med Sviavigamal, kunna icke dölja dess egentliga härledning. Något liknande är förhållandet med "Arrasmiha Smultronplockerska" (Songes XLVI). Prosainledningen, närmast i folksagostil — en elak styfmor ger ej sina styfbarn mat och tvingar dem ut i skogen för att plocka bär, hvilka de äta upp för att bli mätta; de erhålla bannor därför, men genom att sjunga vid Rosaronchis källa få de sina korgar fulla utan att behöfva plocka — lokaliserar visserligen händelsen till Spanien, men i själfva sången är sceneriet rent svenskt:

Smultron och hallon sväljer jag med behag.
Kom ska' vi äta, plocka och leta! etc.

Också i den sista af Songes, "Werldens slut", gör sig en påtaglig folkton gällande: en energisk och hurtig rytm med ansats till omkväde:

Hej sa'n, hopp sa'n, kör sa'n,
Så skall det gå.

Omkvädet synes Almquist ha betraktat som ett synnerligen viktigt element i folkvisan. I Drottningens Juvelsmycke (s. 290) yttrar Ferdinand om den visa Tintomara sjunger: "Det var en lantlig visa utan innehåll, som jag tyckte, men tonen rörde mig på sitt vis, jag hörde också ett Omqväde, så att jag begrep det var en Folkvisa."

Man skulle därför kunna tänka sig, att Månsången, där de olika afdelningarna ha sina särskilda omkväden, är något försök att närma dikten till folkvisan, ehuru sången ju i öfrigt är väl så konstfull.

Hvad angår Tintomaras nyss nämnda visa (Juvelsmycket, s. 287 och 364) är denna starkt lyrisk, genom omkvädet mynnande ut i ren naturlyrik, något erinrande om naturinledningen i vissa arter

af folklig diktning (se Steffen, Enstrofig nordisk folklyrik, Svenska Landsmålen XVI: 1, s. 3 samt passim):

Alm, hägg och hassel, lönn, sälg och lind
Blomstra för vind,
Buga för vind —

Lyrisk karaktär, fastän betydligt mindre enkel och omedelbar, har äfven den sång, som prinsessan Jutta (den röde tiggaren) sjunger i Hermitaget (s. 84 f.), när hennes dotter befriats ur de hertigliges våld. Dikten har försetts med omkvåde i tydlig afsikt att förläna den ett folkviseartadt tycke.

Denna dikt anföres blott i prosaisk omskrifning, och på liknande sätt förtäljes det i Kapellet (s. 60), att fiskaren Jonas' hustru sjunger en visa "föga olik en vaggsång, visst af henne sjelf författad", som skildrar hennes eget lif ända från giftermålet. Här finna vi således ett starkare episkt element. Motsvarigheter till dylika dikter finnas i både den äldre folkvisdiktningen och de senare allmogevisorna. I "Jagh war migh så lijtet et barn" (Arwidsson, Swenska Fornsånger II, s. 223), förtäljer exempelvis den sjungande på detta sätt sin lefnadssaga. En situation något liknande den, Almquist i Kapellet beskrifver, hade han f. ö. själf varit vittne till. Han berättar nämligen i det ofvan omtalade brefvet från Gelsebo, hurusom en blind flicka inför en skara allmoge sjungit visor, dem hon själf diktat, och hvaraf särskildt en om hennes egen lefnad gjort intryck på honom.

En särställning inom Almquists produktion med folkligt inslag intar *Wargens Dotter.*[1] Förmodligen går dikten tillbaka på en verklig händelse. Om självfva tillkomsten berättar Furumo (s. 4), att han på en resa i trakten af Vingåker hört den föredragas af en gammal spögubbe, "Vargen" själf. Så alldeles på orden kan

[1] Det bör observeras, att den äldre affattningen af denna dikt, Den rika Bondflickan (hdskr. i Nord. Mus.), på åtskilliga punkter skiljer sig från trycket. Viktigast är, att händelserna där sluta med de båda älskandes död och begrafning (det anföres t. o. m. en grafskrift på latin(!) och svenska). Hela fortsättningen om »Vargen» själf är alltså senare tillkommen.

man väl svårligen ta denna uppgift, men att någon hos folket populär sång eller berättelse, behandlande en sådan händelse, som här förtäljes, ligger till grund för Almquists dikt, är synnerligen troligt. Emellertid är ett mycket starkt inslag från den förromantiska spök- och skräckballaden äfven skönjbart. Som vi veta, hade Almquist själf tidigare skrifvit dylika ballader: Oscàr och Eglantine, Trubaduren, Alvina af Savoyen.

Åtskilliga af ingredienserna i dikter af denna stil återfinna vi utan svårighet i Wargens Dotter.[1]

Motivet om de båda älskande, som icke kunna skiljas utan följas åt i döden, är, om också i ganska skiljaktig form, behandladt i en af de tidigaste förromantiska ballader, vi äga, Kellgrens "Fredrics Wålnad". Liksom i denna dikt uppträder äfven i Wargens dotter den döde fästmannen som spöke, ett motiv, som f. ö. blef obligatoriskt i detta slags poesi. I Wargens Dotter är det spökaktiga dessutom utökadt med att fadern, Vargen, blir skendöd, och när han vaknar, skyndar till de älskandes graf för att där breda ut sina kläder och sedan fly bort. Just detta att vi föras till grafven och kyrkogården är också ett motiv, som återkommer i ett flertal förromantiska ballader, t. ex. Franzéns "Den gamle Knekten", och som, såsom J. V. Johansson (a. a. s. 20) påpekat, ytterst går tillbaka till Grays kyrkogårdselegi. Vargen själf utgör i viss mån en parallellfigur till den gamle knekten, båda ha de förlorat en dotter och hennes älskade och båda förtälja de dessas öde.

Naturskildringen är i början af Wargens Dotter den för skräckballaden typiska. Vi ställas inför det ossianskt-lidnerska landskapet med hvinande storm och blekt månsken:

Stormen spelar i skogens kronor,
Halfmån skiner så silfverhemskt
En björk sin stam öfver blomster lutar...

(Jfr citaten hos Johansson s. 30 ff.)

[1] Jfr J. V. Johansson, *Den förromantiska balladen i Sverige*. Göteborgs högskolas årsskrift 1912.

I sin recension af de tre första banden i Törnrosens bok kallade Atterbom Wargens Dotter "detta gräsliga mellanting mellan swensk folk-sång och finsk runa" (Svenska litt.-föreningens tidn. 1834, n:r 9 s. 143). Dess förhållande till den svenska "folksången" är ofvan visadt. Hvad dess likhet med de finska runorna beträffar, har väl Atterbom förutom af diktens dystra ton föranledts till sitt uttalande af dess form. Metern är ett slags orimmad knittel med fyra takter i hvarje vers och erinrar, om också ganska aflägset, om den finska runans fyra trokéer. Gemensamt med den finska runometern har versen i Wargens Dotter en flerstädes kraftigt framträdande allitteration, exempelvis:

Vagga nu vänaste vindar björkens
Lutande lena lummiga hufvud,
Växande der vid griftens kulle.
Stolt som segerherre vid sidan
Granen resliga grenar gungar.
Rundtom roten renaste ånga
Dofta konvaljer i ljuflig prydnad.[1]

Äfven ansatser till en viss parallellism, liknande den i finsk folkpoesi, förekomma:

Harpan sångare, stäm vid insjön,
Svarta glänsande stråken för.

[1] Allitterationen är betydligt starkare framträdande i trycket än i Den rika Bondflickan. De motsvarande raderna till ofvan citerade lyda i den senare:

Der vagga nu susande Vindar Björkens
Lutande vackra fina hufvud
Växande just vid Griftens kulle;
Stolt som en salig Vålnad vid sidan
Granen står — han i himmelska skyar
Sträcker sin spets öfver sälla lunder.
Skära som snö Convaljerna dofta
Friskt ifrån kullen upp emot höga
Granen och Björken.

Detta visar, att Almquist fullt medvetet använder uddrimmet som ett konstnärligt verkningsmedel.

Skildringen af de båda träden, som växa på parets graf, är möjligen en anslutning till den äkta folkvisan — där brukar det dock äfven berättas, hur de med topparna växa samman »öfver kyrkokam» el. dyl.

Der som de stupat sjelfmant i döden
Togos de tvenne träden ur skogen
Togos med rötter, stuckos i kyrkvall.

Hur skall jag göra med buskens törne?
Hur med dess nypon, hur med dess blommor,
Rännilens vatten, hur hör jag bruka?

C. J. L. Almquists afhandling om »Europeiska missnöjets grunder».

Bidrag till dess proveniens[1]

af

Ivar Simonsson.

Almquists afhandling om det Europeiska missnöjets grunder tillhör det slags litterära arbeten, som deras författare betrakta som sina älsklingsverk, i hvilka de velat ha nedlagd kvintessensen af sina idéer och sin erfarenhet, till hvilka de oupphörligen komma tillbaka, som skapats under långa och svåra födslovåndor, men där ansatserna icke motsvaras af fullföljandet, och som, då de till sist utkomma, af publiken mottagas med likgiltighet eller kyla. Under så godt som hela Almquists skriftställarskap kan man iakttaga, hur tankarna följt honom på detta hans socialreformatoriska hufvudarbete, i hvilket han vill ange anvisningen på mänsklighetens frälsning ur den nöd, som han öfverallt tyckte sig finna hos denna. Men först 1850, året före hans rymning ur landet, fick allmänheten i Imperialoktavupplagans tredje del blifva allmänt bekant med detta hans verk. Svårigheterna ha för honom varit att bestämdt fixera sitt program, som städse befann sig i en lefvande utveckling, men hvars utgångspunkt alltjämt förblef de idéer, som han utvecklat i sin ungdomsskrift Hvad är kärlek? Af de tre stora ämnen, som afhandlingen skulle komma att omfatta, Familjelif, Kyrka och Stat,[2] har han dessutom endast hunnit att behandla det första, men det var också detta, som beständigt fångat hufvudparten af hans intressen.

---

[1] Uppsatsen har varit föremål för diskussion på Stockholms Högskolas litteraturhist. licentiatseminarium d. 29 mars 1919.

[2] Den makulerade upplagan 1838.

I den intelligenskonselj på tretton studenter, hvars tillkomst Almquist omtalar i inledningen till Europeiska missnöjets grunder[1] och i hvilken Herr Hugos politiska statsråd för honom uppläser de fjorton bref, "gröna manuskriptet", som utgöra självfva afhandlingen, meddelar föredraganden, att ämnet för denna "har alltifrån mina tankars början stått lefvande för min själ", och han fortsätter: "Likväl kan jag tillstå, att det i synnerhet från år 1838 arbetat hos mig djupare och verksammare än förut. Orsaken ligger däri att en brefsamling vid denna tid föll i mina händer, hvilken mer än allt annat väckte mig åt detta håll. Det tillkommer icke mig att nämna — ej heller behöfver det sägas — hvarifrån och till hvem brefven äro. De hafva tillkommit vid den tid jag nyss omtalat, och få utom mig känna till dem." Årtalet 1838 återkommer ännu en gång i afhandlingen. I en not till nionde brefvet, som utgör ett försvar för "Det går an" och dess teori, förklaras brefvet skrifvet "långt efter föregående, emedan historiska data och tidningsartiklar vidröras, som tillhöra sednare år än 1838, då jag redan såg början af denna korrespondens".

Det är dessa författarens egna uppgifter om tiden för tillkomsten af hans afhandling, som man satt i samband med de två unika ark af en makulerad upplaga i 12:o af Europeiska missnöjets grunder, som förvaras i Kungl. bibliotekets raritetssamling och som innehålla just "början af denna korrespondens", de fem första och början af det sjätte brefvet. Titelbladet, som till hälften är bortrifvet, har af sin rubrik endast kvar bokstäfverna Europeiska gr i majuskler. Uppgifterna om tryckort, tryckare och årtal tillhöra det förlorade. En blyertsanteckning af Klemming preciserar trycktiden till december 1838 och meddelar, att officinen varit det Hörbergska boktryckeriet.

Detta att Almquist i strid med sina litterära vanor försett sitt arbete med ett tillkomstdatum, som han dessutom tycks varit mycket angelägen om att få fastslaget, har synts Fredrik Böök miss-

[1] *Imperialoktavuppl.* III, s. 6 af Törnrosens bok. De olika upplagorna citeras i det följande *Duod.-uppl.* (duodesupplagan) eller *Imp.-okt.* (Imperialoktavupplagan).

tänkt, och enligt hans mening har man däri att finna ett medvetet falsarium, ett försök från Almquists sida "att maskera ett kronologiskt sammanhang, som han fruktade skulle te sig ofördelaktigt för honom".[1] Det är Almquists ställning till Geijers affall, som härmed skulle åsyftas, och det är, menar Böök, Geijers ryktbara öfvergång till det liberala lägret, som "verkat elektriserande och lockande på honom" och gifvit honom mod att öppet ansluta sig till den radikala reformrörelsen, äfven om "Almquist länge gått omkring med kätterska funderingar, med åsikter i äktenskapsfrågan, som voro frukten af individuella erfarenheter, men som han drog sig för att ge offentlighet" (a. a. s. 223). Med dateringen till 1838 har Almquist velat häfda sitt oberoende af Geijer. Böök är t. o. m. böjd att tro, att Almquist afsiktligt rifvit bort halfva titelbladet för att kunna förfalska kronologien. Då Böök i Europeiska missnöjets grunder funnit en bitter polemik mot Geijer, och då enligt hans mening Geijer efter affallet icke riktat något angrepp mot Almquist, hvarpå detta kunde varit ett svar, förrän i Litteraturbladets decemberhäfte 1839, där Geijer skarpt gick till rätta med Almquists äktenskapsteori och ironiserade öfver Magdalenaepisoden i Jaktslottet, måste alltså dessa bägge duodesark af Europeiska missnöjets grunder tidigast härstamma från början af år 1840. Det af Böök åsyftade, mot Geijer riktade stället i Europeiska missnöjets grunder, som icke kunde ha skrifvits 1838, är följande:

Någon af de sjelfgjorda martyrerna se vi också omvända sig, sedan han länge skrikit, men till sin grämelse funnit tiden gå sin bana honom förutan. Han förargas, han springer efter, för att, om ej annat, åtminstone få åka bak på tidens vagn. Vi se honom der, föga olik en full lakej, skryta öfver egna bragder, och till och med utfara emot dem, som alltid färdats i den bana, han nu sjelf söker blifva med om. Hvarföre — skulle vi fråga denne omvände — hvarföre vara vresig emot dem, som aldrig tillhört annat än det framåtgående, när du omsider är en efterlöpare, som kosta hvad det vill, önskar en plats, om det ock vore blott på vagnens fotsteg? Om du med smärta ser dig hafva förlorat ungdomens förtroende genom afvighet emot de ungas kraf och tidens sanna vilja, icke återfår du det genom efterapning, och allraminst genom enfaldiga orättvisor mot andra (Imp.-okt. III, s. 9).

[1] *Samlaren*, 38 årg. s. 222.

Ytterligare har Böök trott sig finna en hänsyftning på Tegnérs 1839 publicerade dikt Georg Adlersparres skugga till svenska folket och den på grund däraf i Aftonbladet uppblossade polemiken mot Tegnér, som började den 2 april 1839, och som äfven skulle göra en datering till 1838 ohållbar.

Att det varit med särskild afsikt att betona sin fria ställning till Geijer, som Almquist så markant daterat sin afhandling till 1838 lärer väl knappast låta sig förnekas. Men har man då rättighet att betvifla hans sannfärdighet? Det blir då nödvändigt att åter upptaga till behandling Geijers och Almquists inbördes ställning[1], och ett närmare studium af dokumenten måste i själfva verket leda till en delvis annan uppfattning än den, till hvilken Böök kommit. Man har rättighet att låta äfven Almquist härvidlag blifva hörd.

Almquists förhållande till Geijer har varit af mycket stor betydelse för honom, och det är egendomligt att iakttaga, med hvilket kritiskt intresse Almquist städse följt Geijers utveckling alltifrån början af deras bekantskap. Han nämner visserligen "professor Geijer", som han sammanträffat med i början af 1820-talet, med en viss vördnad i sin tidigare korrespondens, men han har samtidigt alltid gärna anmärkningar att göra. Det personliga umgänget dem emellan har emellertid till att börja med präglats af Geijers vänskaplighet, och denne uttalade vid flera tillfällen sin beundran för Almquist. Särskildt tyckes han ha sympatiserat med det värmländska kolonisationsföretaget, som ju också var någonting i götisk stil. Men med 1830-talet började slitningar att uppstå, närmast på grund af Geijers oförblommerade kommentarer vid uppläsningarna af Almquists arbeten hos öfverstinnan Silfverstolpe, hvilka genom Lindblad tydligen omedelbart rapporterades till författaren, som i sådana stycken hade lätt att känna sig kränkt. Man kan fråga sig om icke redan den passage ur Andreas Löwenstiernas papper i Hinden,[2] som berör en kritik af en viss *von F* öfver ett drama af någon *J**, just har åsyftat Geijers uttalanden.

[1] Af Böök behandlad äfven i en uppsats i *Stockholms Dagblad* 1917 $^{23}/_{12}$, *Geijer och Almquist.*

[2] *Duod.-uppl.* III, s. 160.

Kritikern anser upplösningen af dramat oförberedt och omotiveradt, men får af Löwenstierna följande afstraffning: "O du inhumana Humanitet, du charlataneri utan like, men hvars masque nu är så tunn, att ingen allmänhet mer är dupe af dig! hvem ser icke att oaktadt allt ditt halflärda radoterie, det i sjelfva verket blott är frågan om hvem du vill gynna, eller hvem du icke vill?" Uttalandet i sin helhet verkar som riktadt med en personlig adress och återger ungefär samma kritik, som Almquist senare brukade bestå Geijer. Vid den tidpunkt, då Hinden författats (1829—30, se nedan), hade Almquist veterligen icke varit föremål för något offentligt angrepp, hvarpå detta kunde ha syftat. Men på sommaren 1829 hade Geijer diskuterat Amorina med Lindblad enligt öfverstinnan Silfverstolpes meddelanden (Memoarer IV, s. 145). Geijers uppfattning af detta anger hon icke, men det får väl antagas, att den icke har behagat honom särdeles. Samma sommar blef Geijer hos Lindblads äfven bekant med flera andra arbeten af Almquist, bl. a. Jaktslottet, där man ju vet, att särskildt skildringen af Furumos nedstörtande af Magdalena i forsen misshagat honom.

Det personliga umgänget dem emellan fortsatte emellertid som förut, och först i en recension öfver Fahlcrantz', Almquists bittre fiendes, Ansgarius i Svenska Literatur-Föreningens Tidning 1836 har Geijer offentligen reagerat mot Almquists skriftställeri, i det han gör ett sidohugg åt dennes geniuppfattning, sådan denna kommit till uttryck i Almquists afhandling "Några drag etc." i Skandia 1833: "Vi ha två innerliga vederviljor, som i grunden röra samma sak. Det ena är att snillet skulle vara något synnerligt abrakadabra, för allt förstånd otillgängligt; den andra, att, såvida det kunde begripas, det endast vore att anse som en excentrisk kraft, som vid vissa tillfällen gör sitt spektakel till allmän förvåning och förlustelse. En antidot mot slik svindel är att betrakta snillets bruk till husbehof; öfver hvilken proposition vi ville åtaga oss att hålla den mest uppbyggliga predikan, om tid och åhörare det medgåfve."[1]

[1] Böök i *Samlaren*, a. å. s. 215. — Jfr Warburg, *Den begynnande reaktionen mot nyromantiken* i *Samlaren*, årg. 24, och där särskildt Almquists bref till Atterbom rörande Geijers recension (a. a. s. 110 ff.), som tydligen voro ämnade att delvis förmedlas till Geijer.

Att detta ytterligare måste ha sårat Almquist är uppenbart, och ehuru man kunnat vänta ett offentligt svar från Almquists sida, har det icke lyckats Böök att finna att Almquist reagerat däremot. Att Almquist emellertid redan då hade en utpräglad vedervilja mot Geijer är emellertid säkert. I ett bref till Atterbom den 25 nov. 1834 skrifver han om Geijer:

Att såsom du skrifver man snart får läsa någonting märkvärdigt af Geijer skall bli ganska roligt. Jag känner ingen lefvande, som tagit sig för att vara illiberal på ett så naivt och colossalt sätt. Ty hans hjärta och samvete finner sig icke generadt af att obarmhertigt fördöma, klandra, eller med de mest smärtsamma utlåtanden nedsätta sådant, som han icke ens tagit så mycket notis om att han däraf läst en rad. Men därigenom får också hela hans sätt en obeskriflig och på sitt sätt rörande oskuld. Det tycks ju på honom, som han skulle frukta läsa en enda sida för att icke öfverwinnas inom sig sjelf. Derföre är han nog klok att icke »läsa», men allenast »fördöma». Jag kan knappast tänka på honom utan tårar.

Man hör af hela tonen, hur hårdt Geijers kritik i den Silfverstolpeska salongen gripit Almquist, och redan här framlyser hans uppfattning, att Geijer varit rädd att påverkas af honom, och att det är hans idéer, som en gång komma att besegra Geijer. Ett direkt angrepp mot Geijer har Almquist också planerat och delvis utfört. Utkast därtill föreligger i en otryckt afhandling, De Fundersamme, i sin första gestalt skrifven 1835–36. Till en närmare undersökning af denna, som för tillkomsten af Europeiska missnöjets grunder är af största vikt, skall jag strax återkomma. Liksom Almquist till Atterbom sagt sig icke kunna tänka på Geijer utan tårar, förklarar här hans alter ego Herr Hugo med mild ironi, att tårar alltid komma honom i ögonen, då han tänker på denne sin "gamle älskade vän". "Han älskas nu som alltid", heter det en smula försmädligt, "ty han är i sanning älskvärd". Så följer den mera direkta polemiken mot Geijer, som öfverhufvud frånkännes all litterär kritikrätt. "Men hans omdöme skattas icke i allting, och det får icke begäras, nemligen icke i romanlitteraturen, emedan han sjelf ingen roman skrifvit, och ej förstår han huru dermed hänger tillsammans; icke i dramatiken, emedan han intet dram. verk, större

eller mindre, åstadkommit, och saknar all idee i den vägen: icke heller i den episka konsten öfverhufvud, hvarmed han själf aldrig befattat sig: — men väl i den balladiska delen af lyriken, emedan han gjort tvenne stycken: Kolargossen och Vikingen, som komma att öfverlefva honom." Och på ett annat ställe förklarar han med hänsyftning på Geijers nyss hållna Bibelsällskapstal och Promotionstal (1836) Geijers uppträdande "såsom försök att sedan så många år förlorats i skrik mot tiden, nu likväl få följa med i tidens släp. Få se, hur denna efterlöpning tar sig ut." Hvad är detta i sammanträngd form annat än den citerade passus i Europeiska missnöjets grunder, som Böök förklarat måste vara skrifven efter Geijers kritik i sin tidskrifts decemberhäfte 1839? I detta sammanhang torde böra påpekas, att Almquist tidigare än någon annan af sina samtida observerat, att Geijer stod under en utveckling mot liberalism och redan i talen från 1836 kunde läsa ut hans följande bana.

När så i början af 1838 "affallet" inträffade, borde det tyckas, som åtminstone Almquist skulle ha betraktat det utan förvåning och hälsat det med en viss sympati. Tvärtom har han i högsta grad upprörts däraf eller rättare sagdt af den starka effekt denna en isolerad öfvergång till det radikala lägret väckt, och det har hårdt smärtat Almquist, att den roll, som han därvidlag ansåg sig ha spelat, icke kommit till synes, och att man så tycktes öfverdrifva vikten af Geijers steg, som Almquist för sin del för länge sedan ansåg sig ha tagit. Den 22 febr. 1838 visade Atterbom för öfverstinnan Silfverstolpe ett bref från Almquist, "där det stod några ord om sanning, som föreföllo orättvisa och falska", och känslig som hon var, trodde hon dem åsyfta henne. Atterbom var emellertid i stånd att upplysa henne om, att det var Geijer, som Almquist åsyftat "med sin allusion om den falska sanningen". Säkerligen hänger detta tal om Geijers falska sanning ihop med Almquists oförtydbara uppfattning, att det i själfva verket är han, som ändtligen orsakat Geijers åsiktsändring, och att den roll, han därvidlag spelat, icke på något sätt blifvit framhållen. Då Almquist på våren 1837 under studier till sin prästexamen vistades i Upsala, hade han haft flera samtal med Geijer i politiska spörsmål, för

öfrigt i all gemytlighet. Genom Geijer hade Almquist tackat öfverstinnan Silfverstolpe för hennes "moderliga välsignelse" efter hans prästvigning. I hvilken riktning dessa samtal gått, lär man känna af ett för öfrigt ytterst märkligt bref till Janne Hazelius, som Almquist skref från Upsala den 7 maj 1837.[1] "Jag är ofta hos Geijer, som nu är sjuk. Jag har talat med honom om dessa ämnen [det stagnerade politiska lifvet i landet]. Vänlig och quasiglad i sitt yttre, är han i sitt inre rör:de dessa ämnen stum och förlorad; Han jämförde sig med Cicero, och denna jämförelse är beklaglig nog."

Detta sistnämnda syftar närmast på följande. Geijer hade, då han den 13 december 1836 offentligen nedlagt det akademiska rektoratet, hållit ett tal Om Marcus Tullius Cicero[2] och därunder prisat denne som en stor gestalt från den nedgående romerska frihetens tid och med förståelse talat om "männen af nedgången, af aftonen", som "bära inom sig hela rikedomen af en till upplösning ilande värld". Denna Geijers resignation har icke tilltalat Almquist, som själf ansåg sig höra hemma bland den kategori människor, som Geijer karakteriserade som "morgonrådnadens", hvilka "bära inom sig nytändningen af kommande världsåldrar". På en lapp (meddelad af docenten Ruben G:son Berg) har han tydligen omedelbart efter talets tryckning (början af 1837) nedskrifvit följande dialog i en bokhandel:

Finns här ingen ren prosa?
Jo, här ligger en liten skrift af Cicero —
Cicero, godt, han är mig obekant.
Det är en skrift af Cicero, handlande om professor Geijer och hafvande för ändamål att visa det förträffliga i hans vacklande och öfvergifvande af egna grundsattser [o. s. v.].

Det är säkerligen samma utgångspunkt han haft för sin satir af "grundlighetens charlataneri" i Poesi och sak.[3] "Det *vikande* i tidehvarfvet uppför sig med grundlighetens charlataneri . . . Huf-

[1] Bref i Nordiska museet.
[2] *Samlade skrifter* II, s. 165. Sthlm 1850
[3] *Monografi*, s. 362.

vudsakligen hoppas det vinna stöd genom att förespegla oss sitt djup, sin vishet, sin underbyggnad, sin skola; med ett ord sin grundlighet... Vore det gamla rätt grundligt, så skulle det inse, förbereda, med kärlek emottaga och visa vägen för hvad som stundar. Men så långt sträcker sig dess djupsinnighet icke.«

Tydligast träder Almquists uppfattning af sin egen betydelse för Geijers affall i dagen i hans som direkt angrepp mot denne afsedda, otryckta, utomordentligt bittra uppsats Geijerska affallet eller Den nya tidens makt,[1] skrifven omedelbart sedan Litteraturbladets tredje häfte 1838 utkommit och uppläst för öfverstinnan Silfverstolpe hos Janne Hazelius i dennes hem vid Bryggargränd den 25 juni 1838.[2] På följande rader förklarar han där orsakerna till Geijers kris och ger sig allena äran:

Hr G. påminner sig den bekante, som ungefär för ett år sedan i ett förtroligt samtal på tu man hand tog sig friheten fråga honom hvarföre ett snille af hans rang skulle föra ett flerårigt kif emot den »nya tiden» och dess »män»; hvarpå Hr. G. snart bekände sig i grunden vara lika så öfvertygad, som någon, om »rutenheten af..., och murkenheten af... och eländet af... (allt gamla saker)», men derjemte tillstod äfventyrligheten af att sälla sig till massornas front; hvarpå den bekante underställde honom, huruvida det passade en man med sådan öfvertygelse att fortfara på det han sjelf kallade det förruttnades sida, eller att häckla dem, som älskade det nya och hoppgifvande i tidehvarfvet. Hr. G. mins, huru varmt och vänligt samtalsämnena slötos. Står det omsider skedda affallet i mer eller mindre sammanhang härmed (troligen har det flera år arbetat i Hr. G:s inre, fast tillfälligheten bragt det till utbrott), så kunna vi naturligtvis ej annat än lyckönska Hr. G. och glädja oss öfver det bättres seger.

I försmädligt nedlåtande ton ger han Geijer goda råd, huru han skall bete sig på den bana, han nu begifvit sig in på, och där Almquist länge varit hemmastadd, och uppfordrar honom framförallt till ärlighet och afhållsamhet från »litterärt charlataneri« (detta Almquistska älsklingsuttryck). Geijers affall vore ett bevis

[1] Nordiska museets samling.

[2] Helt naturligt måste det vara denna uppsats, och icke, som Böök sätter ifråga, Svenska Fattigdomens Betydelse (Stockholms Dagblad 23/12 1917), som var Almquists »svar på Geijers Litteraturblad».

"på den nya tidens makt och omöjligheten för hvarje högre och klarare natur att i längden uthärda med ett motstånd, som i motståndarens egna samvete har den starkaste vedersakare". Det är betecknande, att denna kritik i öfverstinnan Silfverstolpes krets vann ett visst gillande. Hon karakteriserade den med orden "sant i mycket — men bitter",[1] och man har onekligen här ett tyst medgifvande för hennes uppfattning, att Almquist verkligen spelat den roll, han själf påstått. Hon annoterar äfven utan gensaga Hazelius' åsikt, att Geijer själf skulle ha nytta af att läsa den, och det är väl knappast troligt, att han länge sväfvat i okunnighet om dess existens och innehåll. Det mesta af utfallen i denna uppsats återfinnes i den af Böök citerade Aftonbladsartikeln den 12 juli 1839. I ett bref till Lénström den 18 jan. 1839 upprepar Almquist ännu sin mening, att det varit han, som föranledt Geijers affall närmast genom de samtal, som han haft med denne tre fjärdedels år före detta "om att icke misskänna tiden och icke lämna den i händerna på dåligt folk".[2]

Att Almquist sålunda åtskilligt tidigare än hvad Böök antagit, kunnat i tryck fästa en uppfattning om Geijer, som han, visserligen icke offentligt, redan på så många håll låtit framlysa, torde häraf med full klarhet framgå. Äfven utfallet i Europeiska missnöjets grunder blef ju icke offentligen kändt förrän långt senare, och en möjlighet, ehuru föga sannolik, finns ju för den tanken, att diskretion mot Geijer varit en af anledningarna till att han makulerade upplagan 1838. Nu återstå i Bööks argumentering citaten, som angå hänsyftningarna på Tegnér. För bevisningen ha de en underordnad och mera supplerande betydelse. "Hur många stämmor, hvilkas ljud förut varit vackra och älskvärda, då de hördes i harmoni med menskligheten, hafva icke af en obegriplig förfäran hänförts till att ropa sig hesa och skråliga, för att bevisa oriktigheten af att menskligheten i stort vill nu, hvad den alltid velat, nämligen förbättras? Hvarför förhesa sig dessa stämmor?"[3], en passus, som Böök anser vara en

[1] Cit. ur Malla Silfverstolpes memoarer, där ej annorlunda uppgifves, efter originalhandskriften.

[2] Bref i Kungl. biblioteket.

[3] *Imp.-okt.* III, s. 9.

hänsyftning på Tegnérs angrepp mot den liberala pressen i poemet Georg Adlersparres skugga till Svenska folket, publiceradt 1839. Och ett tydligt eko af Aftonbladspolemiken mot Tegnérs poem, som begynte den 3 april 1839, finner han i Almquists strax efter uttalade mening, att "det gränsar till det ofattliga att snillen kunna vara dumma". Troligen afse väl dessa citat äfven närmast Geijer. När Almquist uttalade sig om Tegnér, skedde detta på ett helt annat sätt. I De Fundersamme förklarar han anledningen till att Tegnér skulle ha upphört att dikta vara den "att hans skrifsätt till sin natur vore så maniereradt, att det endast bure sig i några få stycken, som han hittills skrifvit, men att det skulle förfalla till vidrighet, om han vore oklok nog att producera mera. När han en gång dör, hade han således fördelen af att alla ropa: 'hvilken skada att en sådan man endast lemnat så litet efter sig!' m. m." Och detta Almquists försök att bagatellisera Tegnérs betydelse, som är genomgående hos honom, när han någon gång uttalar sig om denne, återfinner man i samma afhandling i svaret på den där framkastade frågan om hvad den allmänna uppfattningen vore om Tegnér: "Är icke det besynnerligt, om honom säger man ingenting".[1] Det förefaller mig för öfrigt ingalunda som en omöjlighet, att Almquist formulerat sin sats om otroligheten att snillen kunna vara dumma som en travestering af den Kellgrenska tesen, att man icke äger snille för det man är galen, något som Almquists vedersakare ideligen funno lämpligt att påminna honom om, och bland dem Geijer.

Man har emellertid ett positivt bevis för att de bägge duodesarken till Europeiska missnöjets grunder härstamma från år 1838, som styrker Almquists påstående, att han då arbetat med detta ämne djupare och verksammare än förut. I ett bref till Janne Hazelius, som måste vara skrifvet i december 1838,[2] skickar han de

---

[1] Samma ord komma igen i de af AHNFELT (*C. J. L. Almquist*, s. 179) återgifna uttalandena från 1840-talet om författarna i landet, ett exempel till de många, hur Almquist hushållade med sina kvickheter.

[2] Brefvet (i Nordiska museet) är odateradt. Tidpunkten framgår af att A. förklarar det skrifvet i brådskan vid skolafslutningen, och att han ansåge att allmänheten först borde »genom annat behöfva beredas, innan detta utkom-

bägge första arken af "ett arbete, som till innehållet omfattar, hvad jag visst öfver 30 år genomtänkt — och det vore lappri — men genomlefvat och sett hos tusentals personer, som jag känt". Redan af ordalagen inses, att det måste vara fråga om Europeiska missnöjets grunder, det verk, som sysselsatt Herr Hugos unga politiska statsråd alltifrån hans tankars början. Almquist meddelar, att han nu för en tid afbrutit tryckningen, emedan han trodde, att allmänheten genom andra arbeten borde först beredas, innan den vore färdig att smälta detta koncentrat af hans idéer. Själf fann Almquist vissa uttalanden i arken för skarpa, men försvarade detta med att för allmänhetens smak vore "salt nödvändigt". Som den lämpliga öfvergången har han därvidlag främst afsett "Det går an". Då Hazelius, när han mottog detta bref, befann sig i Uppsala, ber Almquist honom, att han skall visa de bägge arken för Atterbom, om hvars omdöme han är angelägen. Almquist förklarar sig icke själf vilja sätta sig i direkt förbindelse med Atterbom, emedan denne icke besvarat hans bref från förra årets början, antagligen det af öfverstinnan Silfverstolpe åsyftade med de dunkla uttrycken om den falska sanningen. "Skulle du träffa Atterbom i en idyllisk, mild stund, då han icke genom disputer blifvit satt en garde och gör sig själf oåtkomlig, så meddela honom dessa bref." Det ger ett uttryck för Almquists alltjämt trofasta och vänskapsfulla sinne mot Atterbom, ty inom sig kände han nog, att det var här fråga om saker, där Atterboms råd vore skäligen värdelösa. Om Atterbom som kännare af den nya tiden saknade han icke utan grund någon djupare uppskattning. "Om världens och menniskiornas stora behof har han icke någon annan aning än att han läst derom utan att själf erfara", hade han skrifvit om denne den 7 maj 1837 till Janne Hazelius.

De bägge arken kommo också inför Atterboms ögon och, som

mer» och sålunda skrifvet innan 'Det går an', som var afsedd att vara denna förberedelse, publicerats, samt framför allt att han på våren 1839 råkade i brefpolemik med Atterbom om de två tryckta ark, som medföljde detta bref för att visas för Atterbom (se sid. 48). — Jag står i tacksamhetsskuld till fil. kand. fru Signe Lindberg, som fäst min uppmärksamhet på detta bref och äfven gifvit mig andra hänvisningar.

var att vänta, funno de icke i denne någon förstående granskare. Almquists nyss påbörjade journalistik i Aftonbladet hade äfven djupt upprört Atterbom, som känt sig ytterst kränkt af hans utfall mot de upsaliensiska professorerna, hvilka af Almquist karakteriserats som "en samling nattmössor, åt hvilka den i raskt mouvement framåt-störtande skaran af 'friska viljor' saklöst kan vända ryggen" enligt Atterboms eget referat i ett bref till Lindblad d. 17 mars 1839, och med smärtfylld förvåning hade han iakttagit Almquists förbindelse med Aftonbladet: "Han täckes nedstiga i denna stinkande kloak och hjelpa till att omröra där??".[1] Atterbom fick också ett tillfälle att samtidigt offentligt uttala sin mening om den samhällsomstörtande radikalismen, och han kom därvid, om också ganska förtäckt, att vända sig mot Almquist. Atterbom hade mottagit inbjudan att tala på Bibelsällskapets högtidsdag den 27 mars 1839, och liksom tidigare för Geijer öppnade sig här för honom en möjlighet att få uttala sig i dagens frågor, ehuru han, som han förklarade för Lindblad, "med motvilja" for till Stockholm, radikalismens högborg. Talet blef formadt som ett försvar för samhället i dess nuvarande skick, för äktenskapet och familjelifvet. Enligt Almquists påstående i ett bref till Atterbom (1839 $^{7}/_{8}$) skulle emellertid det muntliga föredraget icke varit identiskt med det samma år i Bibelsällskapets handlingar tryckta. Med skärpa betonar Atterbom, att endast i individernas egen förädling har man att söka bot för samhället, om detta nu vore sjukt, och framgången för dessa ligger i "sträfvan att göra allvar af friheten". I äktenskapskärleken, föräldrakärleken och fosterlandskärleken ser han de mänskliga uttrycken af den högsta kärleken, som är mäktig att allt fördraga och allt lida.

För hvar och en nationalkrets af samverkande menniskolif gäller, i fullaste mått, den i det »nya förbundets» urkunder gifna uppmaningen och hotelsen: så talar och så görer, som de der skola genom frihetens lag dömde varda. Domen går allaredan genom tiderna; framför den brusar, liksom ett dön af stora, stormuppfyllda vatten, ett svallgny af jäsande meningar, af rop i alla tungomål från hvarandra korsande fordringar, trotsiga anspråk,

[1] *Bref till A. F. Lindblad,* Stockholm 1913, s. 110.

öfvermättade och likväl hungrande lustar, hämska skadefröjder, förtviflade grämelser ... Det är ej mindre af nöden för hvarje folk än för hvarje enskild, att vända sig till honom, som har nycklarna till helvetet och döden, för att bedja om förskoning från att likna dem, om hvilka skrifvet är: Gud hafver gifvit dem en förbittrad anda; ögon, att de icke se skola, och öron, att de icke höra skola. Besinna vi derunder allt, hvad vår frid tillhörer; utgår så väl hvarje offentligt, som husligt bemödande till menskliga lynnens, seders, inrättningars förbättring, från bönen att blifva helga manna medborgare och Guds husfolk; beqvämer sig fördenskull en hvar, som vill befrämja förbättringar, till den vigtiga början, att inom sig sjelf låta Gud skapa ett rent hjerta och en ny viss ande; då skall visserligen äfven för det samhälle, hvars medlemmar vi närmast äro, en tid komma, när med skäl kan sägas: icke blott att det gamla är förgånget, utan ock att all ting äro ny vordne.[1]

I dessa deklamationer tyckte sig Almquist kunna läsa ut en vederläggning af de idéer, han framlagt i de båda arken af Europeiska missnöjets grunder, som Hazelius hade visat Atterbom, och som vanligt då Almquist råkat ut för kritik, ville han anse sig ha blifvit missförstådd och skyndade sig att för Atterbom afge en förklaring. "Det är annars så lätt att missförstå hvarandra", skrifver Almquist till Atterbom i ett bref af den 7 maj 1839, sedan han först trott sig ha inhöstat Atterboms medgifvande för sin åsikt, att människorna ha rätt att äfven sträfva efter jordiskt välbefinnande och icke, med ett tegnérskt uttryck, som "andliga paradisfåglar" uteslutande nära sig af religion och poesi. Nu hade emellertid Atterbom åter missförstått honom. "Så har t. ex. du, älskade broder, i ditt tryckta Bibelsällskapstal infört någonting (som icke fanns i det skrifna vid tillfället upplästa) rörande det europeiska missnöjet, hvilket Hazelius meddelade dig och hvaraf jag ser, hur innerligt du missförstått mig." Det hade visst icke varit Almquists mening, att det icke vore människans plikt att bättra sig själf och sin egen vandel, "så mycket som henne ankommer". Men de offentliga institutionerna fördärfva henne, om de äro falska, liksom de tvärtom förädla och förbättra henne, om de äro goda. Om det icke framförallt gällde att reformera institutionerna, så borde ju Kristus och

[1] *Tal hållet vid Svenska Bibel-Sällskapets Allmänna Sammankomst den 27 mars 1839.* Af P. D. A. Atterbom. Sthlm 1839.

apostlarna ha låtit den mosaiska lagen med dess tusentals stadgar stå orubbad kvar och nöjt sig med att arbeta på de enskilda individernas förädling, liksom senare Luther skulle ha gjort en onödig gärning genom att uppträda mot aflatskrämeriet, den hemliga öronbikten m. m. Men den fördärfliga institutionen verkar alltid demoraliserande på människan, och *den* är det, som man främst måste vända sig emot. Detta skall icke för den enskilde skymma hans egna fel, utan tvärtom hjälpa honom att upptäcka dem.

Denna kommentar till framställningen i Europeiska missnöjets grunder, som Almquist presterade inför Atterbom, ger som ofta, när det gällde för Almquist att försvara sig, uttryck åt en högst modererad uppfattning. De skarpa orden i texten, äfven om man vill förklara dem tillsatta som det "salt", utan hvilket anrättningen enligt Almquists mening icke vore smaklig för allmänheten, ge dock uttryck för en medvetet ensidig uppfattning, mot hvilken Atterbom i sitt Bibelsällskapstal reagerade genom att i sin tur slå öfver till en rakt motsatt åskådning, att hos individerna själfva ligger orsaken till samhällets sjukdom, om nu denna vore så omfattande. Man jämföre de af honom närmast åsyftade orden i Europeiska missnöjets grunder:[1]

Personerna, de enskilde här och der, hafva visserligen fel, de må ej förtigas. Men deras skuld är såsom en droppe i hafvet, emot de massor af förderf, ömklighet och elände, som en enda menniskovidrig samhällsmaxim eller stadgad paragraf utbreder åt alla håll: och det af det enkla skäl, att maximen lefver genom sekler, men individen dör innan kort. Det onda och besatta, som en stadga medför, går fram i samhället som en regel, men den enskildes afsikter erkännas för blott undantag. En sak, som hålles för regel, följer man ju? Undantagen däremot icke, Hvilken större verkan har då icke det förra. Statens brott äro således ojämförligt vigtigare att utspana, efterhålla och rätta, än den Enskildes. Inga nedrigheter kunna gå djupare än Lagarnas egna etc.

Närmast har nu blifvit ådagalagdt, att det var år 1838, som Almquist började trycka sin strax därefter af honom självmant makulerade upplaga af Europeiska missnöjets grunder, och därmed är ju också bekräftad sanningsenligheten i hans påstående i imperial-

[1] Cit. efter 1838 års uppl.

oktaven 1850, att 1838 varit det år, då han med särskild styrka började arbeta på detta ämne. Härefter är det nu en uppgift att styrka hans påstående, att detta "alltifrån hans tankars början stått lefvande för hans själ" eller, som han formulerade det i det nyss citerade brefvet till Janne Hazelius, i öfver 30 år genomtänkt och genomlefvat dessa brefs innehåll. Att han icke förrän nu hade talat med sin förtrogne vän därom, berodde, förklarar han i samma bref, på hans motvilja att yppa sina projekt, innan de voro utförda. De många i Almquists efterlämnade manuskript bevarade utkast och fragment till det arbete, som till sist skulle resultera i Europeiska missnöjets grunder och som härstamma från vidt skilda tider, skola äfven här bekräfta Almquists uppgifter. Bööks uppfattning, att man i de åsyftade partierna af de båda arken ingalunda skall finna en skarf eller en fog och att allt "förefaller att vara ur samma inspiration".[1] måste sålunda äfven bestridas. I själfva verket är Europeiska missnöjets grunder att betrakta som enda hopfogning af vid olika tillfällen af Almquist nedkastade anteckningar, och den yttre behandlingen af stoffet har en lång utveckling af metamorfoser.

På åtskilliga ställen ha redan citerats utdrag ur Almquists otryckta afhandling De Fundersamme, ett verk, som i sig äfven innesluter fröet till Herr Hugos akademi och de ur denna utgångna skrifterna. På detta har Almquist arbetat under åren 1835 – 37,[2] och dess undertitel "En blick på Sveriges sednaste Litteratur" ger oss en föreställning om sin författares afsikt med detsamma. Det har otvifvelaktigt varit Almquist mening att hålla en uppgörelse med sin samtid och klarlägga sin egen ställning i förhållande till denna. Han har i hemlighet arbetat på att slå ett slag för sin person och den nya riktning, åt hvilken han hängifvit sig, han har förberedt sig på en uppgift att framträda som banérförare för den nya tiden. och detta arbete fyller honom åren före 1838, då han plötsligt blir

[1] *Samlaren*, årg. 38, s. 222.

[2] I dess första version uppges *Argus* som alltjämt utkommande. Denna upphörde på sommaren 1836. STURZENBECKERS *Arlekin* förklaras nyss ha upphört (detta skedde hösten 1834). På De Fundersamme har han äfven arbetat samtidigt med *Colombine*. I senare tillägg uppges Geijers båda tal från år 1836 som nyss utkomna. Äfven andra dateringsmöjligheter finnas.

förekommen af Geijer. Detta förklarar afbrottet i hans tryckta produktion åren närmast efter 1835. Som vanligt med Almquists skrifter är De Fundersamme försedd med motto, t. o. m. två stycken (Den äldsta versionen från 1835). Det ena är en travestering af Mignons Italiasång, och ger uttryck åt den stämning af olust öfver förhållandena i landet, som redan nu, flera år före de yttre motgångarna vid 1830-talets slut, behärskade Almquist:

Och känner du det sköna ridderliga sälla land
Der dumhet, fattigdom och afund ge hvarandra hand.
Kennst du das Land, wo die Kartoffeln glühen,
Kennst du das Land.

Det andra, egentliga mottot lyder: "Låtom oss doppa en biscuit", samma uppmaning, som i något utvidgad form inledde Återkomsten (Duod.-uppl. VIII), där Herr Hugo hälsar Richard Furumo välkommen efter hans långa bortovaro. Äfven i öfrigt påminnes man af anslaget i Återkomsten, som Almquist delvis lånat härifrån. Här är det emellertid icke Richard, som hälsas välkommen, utan herr Algernon Edeman, de Löwenstiernska sönernas forne informator. Herr Edeman, som från början införts i Jaktslottskretsen för en särskild uppgift, kom likväl aldrig att där spela någon väsentlig roll. Han var ämnad att representera den lärde, men för en sådan fann Almquist aldrig någon vidlyftigare användning. I Jaktslottet (Duod.-uppl. I, s. 101) presenteras han af Herr Hugo. Han har fritt vivre hos hofmarskalken i väntan på ett pastorat, han är en "ganska studerad, skarpsinnig och äfven hygglig man". Till Herr Hugos ledsnad är han emellertid fåordig och jämförelsevis trög som berättare, "han hör hellre än han talar, hvilket kan vara klokt af honom, men är ej så roligt för oss". I enlighet med denna karakteristik får Herr Hugo också formligen dra ur honom nyheterna, som han införskaffat vid sitt nyss aflagda besök i Stockholm, Uppsala och Lund, men så småningom blir han varm och ifrig för sitt ämne. Denna äldsta form af De Fundersamme utgör sålunda en dialog mellan dessa båda om de litterära fenomenen i landet, framför allt tidningslitteraturen. Denna stomme har det

tidigt varit Almquists afsikt att utvidga, och De Fundersamme blir endast ett kapitel i ett vidlyftigare verk, som tyckes ha varit afsedt att behandla hela det offentliga lifvet, och som Almquist måhända redan i denna form tänkt benämna Europeiska missnöjets grunder. Det skulle liksom den slutliga afhandlingen ha affattats i brefform. En student, som gästar Jaktslottet, skrifver till sin vän om hvad han under sitt besök där fått erfara, och gör äfven självständiga uttalanden i dagens frågor. Det af dessa bref, som finnes bevaradt (och kanske det, jämte det följande, enda, som skrefs) är betecknadt som det i ordningen femte. Därjämte finnes äfven början af det sjätte.[1] Det femte motsvarar till sitt innehåll och till en början äfven ordagrant fullkomligt brefvet med samma ordningsföljd i Europeiska missnöjets grunder, som utvecklar skillnaden mellan folk och pöbel, liksom det sjätte brefvet motsvaras af det följande, äfven om åtskilliga meningar ha öfverförts till andra bref i Europeiska missnöjets grunder. I den utvidgade versionen af De Fundersamme tillkomma endast personliga iakttagelser om lifvet på Jaktslottet, och där inryckes den förut omtalade stommen till De Fundersamme, samtalet mellan hofmarskalken och informatorn. Frånsedt bortjusteringar af alla direkt aktuella anspelningar är innehållet i denna dialog fullkomligt, ofta med samma ord, återgifvet i Europeiska missnöjets grunder, hufvudsakligen i femte brefvet.

De fundersamme äro sålunda författarna i landet, och på Herr Hugos fråga, hvad ämnet kan vara för deras klädsamma fundersamhet, får han svaret: "Ja, det är just det, de mest fundera öfver". Det är den ovissa och osjälfständiga stämningen i de upsaliensiska kretsarna, som Almquist närmast ironiserar öfver, och liknande uttalanden återfinner man dessa år i hans bref. När han trängde in i deras i hans tycke trånga och kammarlärda krets, och genljuden af deras små tvistigheter slogo emot honom, kände han sig själf som en fläkt från människornas lefvande lif, och den tomhet och obelåtenhet, som han öfverallt stötte emot i Uppsala — bland lärare såväl som bland studenter — kom honom att tänka på, att han här kunde ha en uppgift att fylla. "Lifvet i Sverige är så försynt,

[1] Tillägget dateras genom hänsyftningar på Geijers båda tal 1836

det suckar, vissnar och slutar med nullitet (ett slags sjelfmord). Så förestår väl Sverige nu ingen explosion — men ett allt vidrigare stagnerande, en förruttnelse. Och när ingenting lefver, hvem skall då hålla sig uppe? — Slutet af allt hvad jag finner är, att hvart jag vänder mig, träffas menniskor, goda nog, men af småaktigheter skilda åt, och alla hvar för sig inslumrade — ja, inslumrade ända till försoffning", skrifver han den 7 maj 1837 till Janne Hazelius i det bref, som nyss citerats för ett uttalande om Geijer. I ett bref till Lindblad från Lund den 15 nov. 1838[1] förklarar han med mera personlig adress denna fundersamhet: "Hvad Upsala beträffar, så har jag alltid vetat, att de stridande der skulle sluta med att äta upp hvarann, hvilket också säkert är det enklaste och för allmänheten beqvämaste. Det måste gå så, ty Geijer, Palmblad, Hwasser, Fahlcrantz etc. etc. hafva tre hufvudegenskaper 1:o vet ingen af dem hvad han sjelf vill; 2:o vet ingen af dem hvad någon hans antagonist vill; 3:o vet ingen af dem, hur det förhåller sig med ämnet, hvarom han skrifver."

Det var i sådana stunder af beklämning, som hans reaktion mot yttervärldens småsinne kunde locka fram den revolutionära anden inom honom, och han kunde då åter tänka stolta och djärfva ord om sin egen betydelse och om en mission, som han hade att utföra. Någon måste komma och gripa in att väcka de slumrande andarna i landet. "Incitament behöfs", skrifver han i det nyss citerade brefvet till Janne Hazelius, och från ingen annan än honom själf är det, som detta incitament skall utgå.

Jag ser tydligt, att detta måste vara den mig af Gud gifna role; ty ehuru jag af skonsamhet emot andra och emot mig sjelf nästan alltid går åstad med den afsigt att vara helt försigtig, hvarföre jag också söker vara sluten och ej lägga mig uti samtal eller händelser, så görs detta, hvart jag kommer, snart om intet, och af mitt minsta ord, min minsta handling väckes antingen förargelse eller förtjusning. Men så har mitt öde alltigenom varit — allt ifrån min spädaste barndom har jag, oagtadt begär till renhet och ömhet, varit en retelse för alla omkring mig. Besynnerliga skickelse! — — — Äfven när jag tiger, inciterar det. Ja, en af mina vänner (fru S-pe) har sagt mig, att när jag är tyst, retar jag folk som värst. Skulle

[1] *Bref till A. F. Lindblad,* Sthlm 1913, s. 81.

detta först hafva begynt, sedan jag började skrifva och trycka, så kunde jag tro orsaken ligga häruti. Men det förskrifver sig så långt tillbaka, att jag mins icke början. Mina första lekkamrater liksom min mor älskade mig med hänryckning: men sedan har jag varit många till stor förargelse ömsom, och ömsom ett mål för intresse och ömhet. Hvaraf kan det komma? Yttrar jag mig då så excentriskt? Bär jag mig så häftigt åt? Jag just hatar ytterligheter och söker det goda, rätta, sanna, sköna, som ofta befinner sig i ämnenas midt. Jag vet nog, att jag begått flera öfverdrifter i äldre konstförsök; men ett begär efter sjelfva det humana, det billiga, det själsvackra har likväl alltid ledt mig, och, som jag tycker, fått alltmer insteg i det jag sedan skrifvit — men ändock retar det. — — — Just i dag föll mig in, då jag betraktade den allmänna förstämningen och inslumringen, att det kanhända just så skall vara, att jag är ämnad till Incitament för alla jag råkar! — att det just tillhör mig, att vara en förargelse-klippa, en väckare, en figur för stort missnöje, eller för stor glädje — hvilketdera som för tillfället händer.

I De Fundersamme utvecklar Herr Edeman nu för hofmarskalken förklaringen till all denna tveksamhet och stagnation, i hvilken det måste röras upp. Felet ligger i att litteratörerna vändt sig bort från folket, som de icke känna eller förstå, utan mot hvilket de i stället grimasera i sällskap med sina gynnare, herrskapsfolket. De äro främlingar i tiden och vilja på enskilda af hvarandra kasta skulden för tidens olyckor, "förebrå hvarandra, rycka masken af hvarandra", alldeles så, som Almquist funnit, att lifvet i Uppsala utvecklat sig. Djupare sedt ligger felet i den snabbt fortskridande klyfningen af mänskligheten i folk och — pöbel, den bekanta lära, som Almquist med anspråk på allmängiltighet utvecklar i de femte och sjätte brefven af Europeiska missnöjets grunder, men som här af Herr Edeman med så godt som samma ord framställes med utgångspunkt från Uppsala. Han berättar sålunda för Herr Hugo:

Tidehvarfvet, menniskan tar öfverallt igen sina stora rättigheter, och litteratören sjunker ifrån all annan höghet, än den han kan hafva såsom en man i mensklighetens leder. Han har länge nog gjort till sitt yrke att tala illa om »folket», han har snarsagdt skämts för att vara folk. Nu är det folket, som då det märker, att dess litteratörer går en annan gata än det sjelf, förkastar dem i sin ordning och sätter mensklighetens sak i litteraturens ställe. Öfverallt är det fråga om verklighet, sanning, hjerta, rent

sinne för natur och för hvad som egentligen rör oss. Det går en åska genom tidehvarfvet och alla bokstäfverna i alfabetet draga sig bestörta undan. De påminna sig med fasa, att det finns en ande, som kan döda dem.[1]

I synnerhet i de båda sista, profetiskt hotfulla meningarna finner man ett genljud från Lamennais, hvilkens inflytande på Almquist ofta påpekats. Det är hans i ett gammaltestamentligt lidelsefullt språk affattade bekännelseskrift Paroles d'un croyant, som år 1834 öfversatts till svenska,[2] som särskildt starkt påverkat Almquist, och därifrån har han kunnat hämta stöd för sin lära om det humana hos människan, om folket och pöbeln, med hvilken Herr Edeman med en för denne ovanlig pratsamhet fortsätter sin redogörelse inför hofmarskalken. Folket är "alla menniskor, som göra sig en glädje af att i främsta rummet bekänna sig vara *menniskor,* men i andra rummet hvad annat serskildt de i verlden kunna vara. Sådana äro folk. De hafva alla det stora sambandet, att i främsta rummet känna sig vara hvarandras likar såsom menniskor, ehuru de sedan kunna hafva alla möjliga personliga olikheter, efter yrken och skickligheter, men hvilket allt blott kommer i betraktande såsom ett mindre. Man kan således vara folk äfven i de s. k. högsta samhällsklasser, ehuru det genom en narraktig uppfostran (hvartill en narraktig litteratur ej gjort sitt minsta) blifvit vida svårare att nöja sig med den ädla, fast simpla bekännelsen i själ och hjerta, att man egentligen och framför allt är menniska, den ringastes like så till vida. Renast och talrikast finner man folket i de lägsta klasserna, emedan uppfostran och lefnadssätt här icke så mycket hindrar det stora erkännandet." Pöbel är motsatsen härtill, de "som i yppersta rummet sätta sina personliga olikheter och utmärkelser". Efter en kort självfrannsakan är det med tillfredsställelse Herr Hugo kan konstatera, att han efter dessa definitioner kan räkna sig till "folket".

Det är helt naturligt Almquists gamla lära om "animal coeleste", om människan "icke naturisk eller djurisk i vanlig *låg* mening, utan såsom ofvan bildningens strider född till natur och enhet med sig

[1] Orden återkomma i det andra brefvet i Europeiska missnöjets grunder.
[2] *En Troendes ord.* Öfversättning från fjerde Franska upplagan. Lund 1834.

sjelf i himmelsk mening", om hvilken han hade skrifvit till Atterbom som förklaring till Tintomarafiguren,[1] och ur hvilken han här dragit de sociala konsekvenserna och ställt emot sin åsikt om de samhälleliga institutionernas demoraliserande paragrafsystemer. Almquists eget folkliga sinnelag bryter äfven här igenom, hans tillfredsställelse och glädje att tala med folket ur de lägre klasserna, och den skiljegräns han drar upp mellan människor af folk och pöbel kom därför så godt som faktiskt att sammanfalla med gränsen mellan lägre och högre samhällsklass. Då han af Janne Hazelius blifvit förebrådd,[2] att han för ganska lumpen vinnings skull låtit sig prästvigas, försvarar han sig med att saken visserligen kunde ha en lägre sida, men att han gjort det framför allt af kärlek att få tala till folket, och för en liknande uppfattning ger han uttryck i ett något senare bref till Atterbom,[3] där han förklarar som sin grundfasta öfvertygelse, "att det enda aktningsvärda hos menniskan är det rent humana, och der detta finnes, hos bönder eller grefvar, hos gamla eller unga, trifves jag med dem, omgifvelsen må sedan vara hvilken som helst, den roar mig, men oroar mig icke."

Efter dessa mera allmänna resonemang öfvergår dialogen i De Fundersamme att skärskåda det svenska tidningsväsendet. Om detta hade Almquist redan uttalat sig i en ungefär samtidigt författad, tryckt skrift, nämligen Colombine eller Dufvan från Skåne, ett verk, som har en betydelsefull plats i Almquists produktion och från hvilket en ny riktning i hans författarskap torde kunna dateras. Denna har han från början ämnat göra mera tendentiös än den i sin tryckta gestalt kom att bli. Colombine lästes för öfverstinnan Silfverstolpe hos Lindblads den 30 juni 1835, och hon annoterade därunder, att Charlotte Södermark, som var Almquists utpräglade meningsfrände i äktenskapsfrågan, "smälte i tårar därvid". I första scenen uppstår mellan grefve Fredrik och hans älskade, den prostituerade, men likväl rena Colombine, ett samtal om tidnin-

[1] *Samlaren*, årg. 24, s. 79.
[2] 1837 18/6. Bref i Nordiska museet.
[3] 1837 23/9. Bref i major Atterboms samling.

garna, om orsakerna till deras makt — och deras likväl endast efemära betydelse. Fredrik har fått se en tidning bredvid sin flickas champagneglas och börjar docera för henne. Han frågar henne, hur det kan komma sig, att ett blad, som en tid hållit allmänheten helt i sin hand, plötsligt kan försvinna, som om det aldrig funnits, och med kvinnligt sinne för det konkreta, tror hon honom mena "Argus", som just låg i själatåget, men han säger sig icke afse någon viss, utan svarar själf på sin fråga, att det beror på det "litterära charlataneriet", på dem som under sken af att vilja arbeta för det goda och sanna endast befrämja sina egna egoistiska och "illiberala" önskningar. Detta kan dock aldrig stå emot det i grunden goda och humana hos människorna, som med nödvändighet alltid skall resa sig upp och segra (Duod.-uppl. VII, s. 5 ff.).

När Almquist först nedskref denna scen, kunde han själf liksom Colombine icke undgå att göra konkreta tillämpningar, tvekampen i den svenska pressen mellan ultraism och liberalism. Pennan har löpt för honom fortare än hvad han afsett och fört honom långt bort från Fredriks och Colombines kärlekshistoria, när han nu råkat att få uttala sig om det småaktiga politiska käbblet i landet, hvilket förblindar alla för det stora, som rör sig i tiden och som snart skall komma äfven öfver vårt land. "Liberalism och Ultraism jemte alla deras underafdelningar och förmedlingar, hvilka mången ännu tror vara så stora och djupa, att större frågor för menniskor och samhälle icke gifvas. Men länge dröjer det icke, förrän den europeiska kulturen skall se andra ämnen uppstiga framför sig af den rang, den underbara röst och höga betydelse, att menniskorna häpna skola förundra sig öfver huru de någon tid kunnat vara små nog att gå och leka med hvarann inom skrankorna af det nuvarande lilla politiska gnabbet, hvilket endast kan behålla sin vigt så länge allmänheten tillsluter ögonen för handlingssättet hos de löjligaste och uppenbaraste charlataner."

När Almquist sedan läst igenom det blad, på hvilket han låtit grefve Fredrik ge uttryck åt sin samhällsuppfattning, fann han, att Colombine icke var den lämpliga platsen för dessa resonemang. För dem behöfde han skapa ett särskildt verk. Bladet kasserades

sålunda för Colombine, men har i stället så godt som oförändradt inskjutits i De Fundersamme, på hvilken han samtidigt arbetat. Fredriks namn är bara öfverstruket och ändradt till Herr Edeman och Colombines till Herr Hugo. Dagens politiska frågor har Almquist sålunda velat ställa sig öfver. Bland tidningarna nämner han Aftonbladet med en viss sympati, ehuru icke utan starka invändningar.

I Herr Edeman har Almquist äfven återgett drag af sig själf, den i ett sällskap vanligen tystlåtne och reflekterande iakttagaren, som först då det är fråga om något stort och bärande ämne plötsligt ingriper i diskussionen och för hvars auktoritativa uttalanden alla böja sig, och han låter honom också vara utsatt för ett angrepp, som Almquists vänner dessa år ofta riktade mot honom. Den på Jaktslottet gästande studenten, som åhört och refererat de bådas samtal, följer Herr Edeman om aftonen till hans sofkammare för att närmare komma underfund med honom. Han ville ha en direkt upplysning om "de stora ämnen, hvilka snart skulle vakna och göra sig gällande i Europa med en högre röst och af en mera djup betydenhet än den hittilsvarande politiken", och han ville ha konstateradt, "om denne man kunde någonting mer än klandra, d. v. s. om han icke blott innehade den vanliga negativa förmågan, utan ock egde ett positivt innehåll. Han vore annars ... lika ytlig som dem, han anställt sin mönstring med." Herr Edemans svar till sin kritiker känna vi icke, men vi ha i stället flera bref från Almquist själf, af hvilka framgår, i hvilken riktning svaret skulle ha gått. Ett sådant är det, i hvilket han försvarar sig mot Janne Hazelius för sin prästvigning. Jag kan citera ett annat till Lénström (1830 $^{18}/_{1}$. Bref i Kungl. biblioteket). "Så sant Gud lefver, jag har aldrig af det lumpna nöjet att säga paradoxer försvarat någonting, som i sig sjelf är en sofism. Men jag finner bestämdt, att ganska många samhällsförhållanden äro rasande så som de äro: att klandra dem är, vid Gud, icke sofismer; icke heller innehåller det något stort missbelåtet, oharmoniskt och brustet element hos mig, utan helt simpelt den omständigheten, att jag finner vår tid, likt alla, har sina behof af förbättringar."

De Fundersamme nådde aldrig tryckpressen. Den tyckes aldrig ha nått någon slutgiltig form. Almquist har tydligen äfven dragit sig för att offentliggöra alla dess personliga anspelningar, och han har själf motiverat hvarför. Atterbom hade i ett bref från 1837 föreslagit honom att låta Herr Hugo och hans vänner diskutera Atterboms författarskap. Tanken att låta Herr Hugo uppträda som litterär domare var, som vi sett, redan gammal hos Almquist. Almquist ger nu i ett bref till Atterbom (1837 $^{3}/_{11}$. Bref i major Atterboms samling) honom ett halft löfte om att så kommer att ske, men förklarar, att han hittills afhållit sig därifrån för att undvika att skrifva romaner om sina vänner. "Ämnet skulle i sjelfva verket kunna blifva intressant, om jag icke blott hade så många bekanta, hvilkas nervsystem jag icke gerna vill såra." Tillsvidare blef ingenting utaf därmed. Ännu i ett bref till Atterbom den 1 maj 1839 meddelar han sig vara sysselsatt med "en längre afhandling" öfver denne och Geijer, som man hade att vänta till hösten. De Fundersamme i sin ursprungliga tanke hade då efter Geijers affall uppgifvits. Det mesta af dess allmängiltiga satser hade uppstått i Europeiska missnöjets grunder, andra mera aktuella moment återfinnas i Herr Hugos akademi (Duod.-uppl., bd. XII) och i Almquists journalistik. Men i akademien skall man äfven bedöma litteratur, där bildas på Herr Hugos "outsägliga beslut" redan tidigt ett "Recensions-Utskott", och det blir där Herr Hugo skulle fortsätta sina litterära samtal med numera slottspredikanten Edeman, som liksom Almquist väntar på ett pastorat. Till utskottets handlingar finns det i Almquists papper olika koncept från åren 1840—41 under olika rubriker (De Fundersamme, Recensionsutskottet i Herr Hugos akademi), till dess de alla samlas i den 1841 för publicering i duodesupplagan afsedda afhandlingen Det outsägliga beslutet, till hvilken tvenne kapitel renskrifvits (16 gröna blad), af hvilka det första börjar med att sysselsätta sig med den nyss afslutade riksdagen 1840—41, men sedan i hufvudsak är afsedt som ett inlägg i "Det-går-an"-polemiken, och det andra tager upp problemet om Europas räddning till behandling, huruvida denna skall utgå ur doktrinen eller från folket själft, en fråga, där Almquists ställning torde vara klar.

Ytterligare kapitel skulle enligt en konceptanteckning utgöras af "De Fundersamme. Litteratur (kap. 3)", och af "Enskilda skrifter (kap. 4)". På våren 1842 gjorde emellertid duodesupplagans förläggare, bokhandlaren Simon Isaac Laseron, konkurs, och därmed kan Törnrosens bok i denna utgifning anses afslutad. Duodesupplagans sista del, Den sansade kritiken, som först kom ut 1850, var då redan tryckt, och dess åtta ark utgjorde en tillgång i konkursboet. Tryckningskostnaden för denna var likväl icke betald liksom ej heller för de båda sista häftena af Menniskoslägtets Saga, hvilken Laseron äfven förlade,[1] och konkursen blef antagligen anledningen till att också detta verk blef ofullbordadt.

I De Fundersamme hörde vi, huru den på Jaktslottet gästande studenten uttalade sina tvifvel öfver den edemanska läran om de stora idéer, som skulle vakna och göra sig gällande i Europa med en oanad kraft långt öfver dagspolitikens räckvidd. Att denna med sina små verkningar icke kunde bringa någon afsevärd förbättring för människorna eller göra slut på ett allmänt missnöje bland dessa, som Almquist öfverallt tyckte sig iakttaga, är en hos honom gammal tanke. Böök anser, att denna europeiska jäsning af Almquist konstruerats upp ur erfarenheterna från Almquists eget olyckliga äktenskap, hvilka alls icke kunde ha den allmängiltighet, som Almquist trodde.[2] Men detta missnöje hade Almquist tyckt sig kunna konstatera långt innan han sammanväft sitt öde med bondflickans från Antuna. I sin ungdomsskrift Hvad är kärlek? (1816), hvars sjätte kapitel egentligen endast är en antecipation af det första i Europeiska missnöjets grunder, börjar han med att påpeka hurusom bokmarknaden är öfversvämmad med böcker och broschyrer i de mest olikartade samhällsförbättrande frågor. Tyder icke detta egentligen på ett allmänt missnöje? "Gifver icke detta en vink, att vi ej anse vårt tillstånd sådant vi önska det?" (a. a. s. 30). Från början är Almquist ointresserad af politik. Alla dessa projekt, hur välmenande de än äro, gifva ingen hjälp, icke ens om de kunde ge anvisning på afskaffande af fattigdomen, ty människornas

[1] Konkursakt 1843/278. Rådhusarkivet.
[2] *Den romantiska tidsåldern*, s. 322.

tillstånd skulle fortfara att alltjämt vara lika beklagansvärdt. I grunden betyda de ingenting. Allt hänger på den husliga kretsen, hvarpå samhället är byggdt, och det väsentliga för denna är att "sann kärlek" där är rådande mellan mannen och kvinnan. Denna sanna kärlek skall ha sin grund i religionen, "liksom solen blott brinner i Himmelen", men ingalunda i en af människor konstruerad moral, som blott är en grundpelare för egoismen och hvars maximer ställa upp skrankor för människornas sanna utveckling. I den för öfrigt till sitt innehåll ganska revolutionära, otryckta afhandlingen Historiens idéer (från 1819 eller året därpå, Nordiska museet) predikar han åter samma lära. "De flesta, som klagat öfver Folkens olyckor, hafva uppgifvit ekonomiska grunder till afhjelpande deraf; och förfallet har gått sin bana ändock. Detta bevisar, att Staten då icke blott behöfde Förbättring, utan att den behöfde Grundförbättring", hvilket senare icke kan ske genom politisk reformering. Staten är uppbyggd på "individualstaterna", det jordiska förbundet mellan man och kvinna. Det är här reformen skall ske. För statens lycka måste detta vara en för det inre lifvet helgad andeförening. Som andeförening fattad behöfver den ingen yttre sanktion. Men här möter oss likväl en tidigare ståndpunkt hos Almquist, ty han förklarar, att för statens skull är vigseln nödvändig. "För att vara till i Staten som ett heligt Förbund, måste det utan den inre rena andeföreningen äfven i det yttre vara helgadt och är då ett hufvudvillkor för Statens helgd, emedan hela Staten ej af annat består än sådana Individual-Stater (Familjer)."

Att samhället här på jorden endast är att betrakta som en sammanfattning af de äktenskapliga föreningarna, är en lära, som han därjämte ofta framhåller i bref till sina vänner. Särskildt karakteristiskt är det bref, som han 1826 $^{15}/_{1}$ sände Henrik Öfverberg från Stockholm,[1] och där man märker spår af en gryende erfarenhet: "Alt hvad menniskan frambringar är konst. Årtusenden hafva byggt derpå, samhället sjelf är blott en sammansättning, en i vidlöfteligare omfång utförd resning af det samma eviga grunddjupa konststycket

[1] Bref i Nordiska museet.

äktenskapet. — — Ett rätt äktenskap är ett evigt verk. — — Här är då blott grundläggningen vigtig, frisk gudsfruktan."

Med sin sammanflyttning med Maria Lundström fick Almquist själf göra den praktiska tillämpningen af sin swedenborgska lära att i ett rätt äktenskap andlig kärlek måste våra rådande mellan man och kvinna, och flera af hans vänner, uppmuntrade af honom, försökte sig på liknande experiment. Dessa utföllo icke alltid så lyckligt. Bland Almquists efterlämnade manuskript finnes ett dokument[1] (i Nordiska museet), som jämte hans gamla åskådning afspeglar den pessimism, som tidigt födts af dessa erfarenheter. Det är ett manuskript utan titel om fyra ark och på grönt papper[2] med vattenstämpeln Strömma 111 och med marginalerna afgränsade af röda bläcklinjer. I Almquists produktion höra manuskript af detta utseende hemma i en bestämd period.[3] Denna vattenstämpel och liknande anordning är tillfinnandes på manuskripten till de otrycka arbetena Aransis, Kastanjeträdet och Svenska språket, en törnrosinledning till Almquists skolböcker i modersmålet, och till renskriften af Cypressen.[4] De båda senare äro nedskrifna efter Jaktslottet. I Svenska språket hänvisas till Jaktslottet som det närmast förut utkomna verket,[5] och 1829 hade han erhållit Nya Elementarskolestyrelsens uppdrag att författa skolans läroböcker. Till Kastanjeträdet står vårt manuskript, som nedan skall visas, i ett nära sammanhang. Af yttre grunder framgår redan, att manuskriptet tillhör 1820-talets sista år, snarast år 1829. En redogörelse för dess innehåll bekräftar denna datering.

Afhandlingen börjar med att så godt som ordagrant återge inne-

---

[1] I ett konvolut med rubriken *Små begynnelser till stycken.*

[2] Däraf kom kanske benämningen »Gröna manuskriptet» på Europeiska missnöjets grunder. *Imp.-okt.-uppl.* III, s. 6.

[3] Till ungefär samma tid (något tidigare) får man äfven begränsa manuskript af liknande utseende med annan vattenstämpel. De som för öfrigt förekomma på dessa äro Granshölm, Blomsholm och Stensholm. Papperet från Gransholm berömmes särskildt i Jaktslottet. Jfr Malla Silfverstolpes Memoarer, IV, s. 176.

[4] Denna lästes af öfverstinnan Silfverstolpe i juli 1829.

[5] När Warburg antar (*Ill. svensk litteraturhistoria*, III, s. 430), att de pedagogiska skrifterna icke skulle ingå i Törnrosens bok, är detta sålunda icke riktigt.

hållet i första brefvet af Europeiska missnöjets grunder med dess skildring af den otillfredsställelse och förfärliga nöd, som bor i alla själars botten, men i olikhet med denna öfvergår Almquist så godt som direkt till att söka anledningen till denna nöd, som han finner i förhållandet mellan man och kvinna, sådant detta i samhället gestaltar sig, och han förklarar bestämdt, att det icke är någon teori han ämnar plädera för, utan han vill endast visa, huru förhållandena faktiskt gestalta sig här på jorden.

Af denna inledning framgår, att manuskriptet möjligen kan ha varit tänkt att ingå som led i ett verk, det nyss omtalade, samtidiga Kastanjeträdet, hvartill ett likartadt manuskript om tre ark (hvaraf fyra sidor äro skrifna) äfven tillhör Nordiska museet. Under denna titel har Almquist tydligen vid denna tid just tänkt att framlägga sitt dåvarande program i äktenskapsfrågan. Här omtalar han nu, hurusom människorna hade berömt hans verk, och då de voro ädla och goda männlskor, hade deras beröm gladt honom. Så blef han "nära att gå i kvaf", i stället för att blifva en "konstnär för Jesus Kristus", som skall vara hans verkliga traktan.[1] Han sitter nu under sitt kastanjeträd och gläder sig åt att fritt få tala ur hjärtat. "Här kan jag tala till Gud, här kan jag tala om menniskornas verkliga nöd, hvad det är som rätt svider, utan att det illa upptages. Här är trakten så kysk, jag frugtar ej att anses brottslig, om mina tankar naknas." Men han hinner icke längre än till en inledning.

Att det namnlösa manuskriptet varit afsedt att sluta upp härefter är ju icke osannolikt, då det just utvecklar denna människornas nöd, och därefter ingår på det ömtåliga afhandlandet af förhållandet mellan man och kvinna, i hvilket spörsmål Almquist uppenbarligen insåg, att samtiden skulle anse hans idéer brottsliga. Efter att ha gjort den kända skildringen af tidens nöd öfvergår Almquist att därefter söka dess orsak. Mellan man och kvinna af rent sinne och öfverensstämmande natur, som bo tillsammans, lefver

[1] Jfr Menniskans stöd (*Imp.-okt.-uppl.* I, s. 117), som predikar oafhängighet af människor och afhängighet af Gud. Almquist gaf 1830 4/11 den åt öfverstinnan Silfverstolpe att läsas till förklaring af Andreas Löwenstiernas papper i Hinden.

en "kärlek, som i själen kännes oskyldig, lifvande och skön", och denna hemlighetsfulla harmoni ger dem kraft till ädelt och gagnande arbete. Om de äro vigda eller icke spelar därvidlag ingen roll. Formen för deras förhållande tecknas blott med att "man och kvinna äro tillsammans" eller "komma tillsammans". De ogiftas sällhet är alldeles densamma som de giftas, "ehuru de omfarit en helig form. Beskrifvandet af deras tillstånd och slaget af deras lycka sammanfaller där med taflan af tvenne giftas." Denna uppfattning är helt öfverensstämmande med baron Julius K:s, när han räcker Cecilia Löwenstierna plånet med inskriften: "När himmelsk sympati lefver emellan tvenne hjertan så rent, så sant, så djupt — så mäktigt, att om också någon olikhet dem emellan för öfrigt fins, den är så underlägsen och liten, att den glädjefullt brinner upp i sympatiens klara låga — då äro dessa väsendens själar förenade som makar. Hvarföre? Jo derföre, och endast derföre, att de äro det." Och om denna sympati saknas, äro de af samma anledning icke makar, äfven om en tredje varelses hand välsignat dem (Duod.-uppl. VI, s. 129). Sedan han närmare utvecklat förmånen af det sanna äktenskapet, har det varit hans afsikt att behandla de fall, där detta "faktum icke eger rum". Detta inträffar då först och främst, när könen lefva åtskilda från hvarandra, celibatet, men han har icke här utfört sin plan att behandla detta, för hvilket han lämnat tomrum, och öfvergår därefter till en annan betraktelse.

I sina skrifter har han visserligen, påpekar han, "målat kärleken så vacker och säll, men alltid låtit de kära dö. Har jag någonsin aftecknat någon lycklig kärlek på jorden? Nej. Men väl har jag målat den efter döden hos Gud, der tvenne oskyldiga andar vid Guds fötter kunna lefva i kärlek utan mehn." Och orsaken är den, att han håller före, bestyrkt af all sin erfarenhet, att på jorden kan icke någon rätt kärlek finnas. "Detta är ej beroende af något system, eller af någon tro, eller någon lära, utan är en ren beskrifning på menniskans tillstånd här."

Han är dock icke fullt säker på sin sak. Skall han döma efter sin erfarenhet, tror han sig emellertid kunna försäkra, att åtminstone $^{19}/_{20}$ af mänskligheten lefver i "grundlig osällhet" och detta

på grund af "en nödvändighet, häftande vid sjelfva menniskan, sådan hon är, under hvad system som helst"; och denna "hennes djupa nöd i detta afseende är äldre än all känd historia och ej i något fall kan tänkas bort".

Det måste då vara af största vikt att söka bevara sig själf och de få trogna obesmittade och medvetna om sin himmelska uppgift. Efter sin återkomst från Värmland samlade Almquist omkring sig en liten sluten krets af anhängare, på hvilken han redan tidigare öfvat inflytande, och hvars själasörjare han blef. Denna församling fick i hög grad karaktären af en pietistisk konventikel, för hvilken Almquist med trosviss kraft predikade sina läror, främst den om äktenskapet. Flera af hans skrifter från 1820-talet såsom Helsans Evangelium och Om Menniskans Stöd äro direkt tillkomna för att muntligt uppbygga dem. I en afskrift af den förstnämnda, som tillhört Gustaf Hazelius,[1] kommer denna dess karaktär särskildt fram i den undertitel, med hvilken den här är försedd, och som ger oss de lätt igenkända namnen på medlemmarna i denna krets. Den lyder: *Tal* hållet af Lowe Almquist vid en Wänskapsfest hos Janne den 2 Januarii 1827. Närvarande voro Sturzenbecker, Talaren med hustru, Janne, hans Lovisa, Gustaf, hans Betty, Charlotte, Lovisa, Calle, Axel, Henric, hans systrar och Charlotte Knorring.

Ett annat manuskript, som äfven tillhört Gustaf Hazelius och som jag funnit bland de nyssnämnda, gör fullständigt intryck af att ha varit afsedt till en predikan. Det saknar öfverskrift och börjar med de betecknande orden: "Bröder och Systrar!" och då och då afbryter talaren sig med att apostrofera sina åhörare med ett: "Älskade gode wänner!" eller "Gode wänner i Hoppet!" Han hänvisar dem här till Apostlagärningarna och uppmanar dem att lefva

[1] Afskriften, som verkställts af den tjänstflicka, med hvilken Gustaf Hazelius i juli 1833 gick i döden, och som enligt Malla Silfverstolpes meddelande *Memoarer* IV, s. 183) brukade af Almquist användas att renskrifva hans arbeten på grund af hennes prydliga handstil, har jag jämte andra afskrifter efter Almquist funnit hos fröken Josephina Löhman, dotter till Almquists vän och beundrare kyrkoherden och skalden Lars Vilhelm Löhman († 1869), som fått mottaga dem af Gustaf Hazelius.

efter de äldsta kristnes exempel som en helig församling midt ibland en syndig och hednisk värld och icke söka sig en fast bostad här på jorden, utan här lefva som "en resande" till himlen och endast bida förlossningen. Denna eskatologiska lära är ju bestämdt pietistisk. Och liksom de första kristna böra de alltjämt undvika äktenskapet och i stället lefva i en oskyldig församlingsgemenskap. Äktenskapet var på apostlarnas tid orent genom judars och hedningars besmittelse och "är det än, till en liknelse efter dem". Förhållandet mellan könen under den urkristna tiden skildrar Almquist på följande sätt: "Om de förste Guds män beskrifves det ej, att de varit förenade med någon qvinna i äkta förbund, men väl att de med helig och from vänskap i gemensam tro vördat och älskat såsom Systrar de goda och rättskaffens Qvinnor, som tillhörde Församlingen. Fördenskull om någon på den tiden i församlingen gifte sig, så var det ej till följe af Christi Apostlars predikan, utan det var såsom en lemning efter Judendom eller Hedendom. Men de som framför andra voro heliga, så Man som qvinna, de lefde ensidigt utan äktenskap, antingen i öknar, der de med böner och försakelse tjenade Gud, eller också ibland Hedningarne, der de genom predikningar, tekn och många himmelska verk förökade församlingen."

Men han söker dock gå ett steg längre och tror sig kunna visa, att man nu kommit i en annan tidsålder med ändrade förhållanden. För den man och kvinna, som utan hedningasinne ha genomgått denna rena gudaktiga vänskap, finnes det likväl ett verkligt äktenskap på jorden, om de fullständigt öfverensstämma med hvarandra i en inbördes "djup fullkomlig högaktning och i själarnas lika tycke om Gud", eller för att hellre citera denna äkta almquistska vändning: "När I ären först rätt kyska och himmelska vänner, såsom rosor i Guds trädgård, då anstår det Eder att komma till äkta förbund." Detta äktenskap skall icke hindra, att man med de öfriga i församlingen alltjämt skall vara förenad i den sanna vänskapen, och denna står tusenfaldt öfver det man "vanligen kallar äktenskap, emedan en svartklädd man läser öfver dem".

Men det förhållandet var ju ingalunda otänkbart, när ett så svagt

formuleradt program skulle praktiskt efterlefvas, och därtill var det afsedt, att de båda, som gifvit sig i äktenskap med hvarandra, icke öfverensstämma med hvarandra, d. v. s. "icke hafva lika tycke för Gud" och att den af dem, som älskar och ser Gud högre än den andre, icke kan böja den andra till sig, "då kunna de ej hafva äkta förbund, utan skola skiljas". Göra de ej det, äro de förbannade och att betrakta som hedningar. Men vilja de bägge verkligen skiljas, då kunna de åter hvar för sig inträda i de renhjärtades samfund. "Men om blott den ene vill det, och den andra ej, utan hällre på hedningasätt vill plåga den förra — — — — —". De för Almquist så uttrycksfulla fem strecken utgöra svaret på frågan.

Träffar man icke någon, hos hvilken man kan finna denna korrespondens, bör man fördenskull icke förtvifla. För den ensamme återstår liksom för andra efter döden alltid himlen, på hvilken man kan hoppas, om man förblir trogen.

Det gällde framför allt, och det var särskildt en helig plikt för de manliga medlemmarna, att söka bevara församlingens systrar i deras renhet och oskuld. För hela denna krets betecknande var den höga och vackra uppfattning af kvinnan, som väl äfven kan ledas tillbaka till Thorild, och som bryter fram öfverallt i deras bref sinsemellan. Redan i Hvad är kärlek? hade Almquist med ifver varnat de unga flickorna för galanta och lismande kavaljerer utan alltför ärliga afsikter. Här utvecklar han ytterligare denna fråga. Kvinnan bör icke vara begärlig efter äktenskap, hon skall icke fråga efter hela denna "hop af ömklige pratmakare, föraktlige smickrare eller djefvulska bedragare ibland Män, som qvarstå rundt omkring oss från Hedendom (jämte namn af Christendom)". Mot dem bör hon uppträda spotskt och alldeles afvisa dem. Det är uppenbart, att saken legat Almquist varmt om hjärtat. Äfven i ett annat manuskript efter Almquist bland Gustaf Hazelius' afskrifter träder denna hans uppfattning fram. Det har den något öfverspändt romantiska titeln: "Bref af himmelsk feminin art från en Riddare, som helst af allt i verlden älskade att beskydda jungfrur", och man förstår, att Almquist gärna velat tilldela sig denna riddares roll. Af allt att döma är brefvet af Almquist ämnadt att upp-

bygga den tjänstflicka, med hvilken Gustaf Hazelius dränkte sig i Edsviken för att bevara hennes själs oskuld för himlen. Det ger oss på ett ganska vackert sätt hela den almquistska celibatära förkunnelsen, och då det dessutom har fördelen af att vara ganska kort, kan det citeras i sin helhet.

Jag talar till din Själ. — Jag vill lemna dig *ett evigt Minne* af min tillgifvenhet för dig, och det ligger i dessa få ord, som jag gifver dig till Råd. Blif en Ängel hos Gud.

I allt hvad du gör och tänker, haf aldrig något annat hufvudmål för din själs ögon än blott detta: Blif en ren och ödmjuk ängel hos Gud, den Trofaste och Sköne. Allt annat är ett Intet emot det.

Osäkerhet och Förgängelse bo i Menniskornas hemvister på jorden. Här är det en slöja bredd öfver Förruttnelse, Fasa, Löjlighet och Opålitlighet. Ingen jordisk Skönhet eger du eller någon annan, som ej förvissnar och sammansjunker till Intet.

Men ett är starkt och ovanskligt. Det är Lifvet uti Guds Trädgård. Käraste du, bevara dig så, att du kan lefva der.

Der smickrar, ljuger och begabbar ingen: der vissnar intet. Men stor och ädel Skönhet herrskar; en som är starkare än Döden och högre än Stjernornas glans, Själens oförvissneliga Skönhet. — En frisk och from vind susar der omkring Rosorna. En ren Glädje är denna Trädgårds Sol. Den är oskuld, ömhet och styrka.

Blif du en ängel hos Gud.

Om du skulle glömma alt, och om allt skulle glömma dig — mins du blott detta trofast och fullkomligt — då är du säll i det tysta heliga Hemmet.

Goda, älskvärda Syster, Christus ser på dig med blixtrande ögon.

Att Almquist, när han förkunnade dessa ganska dystra läror om det jordiska äktenskapet, varit på det klara med att hans eget äktenskap icke fyllt måttet och icke förmått skänka honom den lycka, som han väntat sig. är otvifvelaktigt, men han ansåg säkert själf, att detta, som ju ingåtts under tämligen ovanliga förutsättningar, icke ägde den allmängiltighet, som kunde gifva honom ensamt anledning till hans dystra grundsyn. Rundt omkring sig i sin närmaste umgängeskrets träffade han exempel på olyckliga äktenskap, trots att kontrahenterna hvar för sig kunde vara förträffliga människor. I den citerade förstudien till Europeiska miss-

nöjets grunder beskrifver han just ett sådant förhållande, där tvenne goda människor, som icke öfverensstämma med hvarandra, lefva sammanvigda.

Själens och hjertats behof af ömsesidighet finnes icke. Tal och förmaningar kunna icke uträtta att det skall vara till, som ej är till. Hvardera anden måste sluta sig inom sig sjelf, och förtvina af den natur, som ensamhet medför, så fort icke den andra anden icke är så beskaffad, att känslor, tänkesätt och tycken äro gensvar. Den ena maken kan hafva all aktning för den andra — men det är icke ännu hvad Själen behöfver i sin innersta ton. En sådan ömhet har man för tiotusenden, men Menniskoslägtet är så skapadt, att det suckar efter en, som är dess återsvar. Utan att kunna eller vilja förebrå sin följeslagande vän någonting, lider den dock brist på allt — hvad den egentligen behöfver. Så är den tvungen i sin nöd att vara nog för sig sjelf. Vanliga följden är då den, att grundlig egoism hos hvardera maken uppkommer och alltmer utvecklar sig. Jag talar icke här om annat, än hvad som är faktum hos $^{19}/_{20}$ af menniskorna. — — — Den utveckling och förändring, som genom huldt innerligt godt förstånd uppväckes, kan aldrig bli fråga om, men väl om all den pina, försämring och nöd, som väsenden, som endast måste bo tillsammans, för att, oaktadt all den christliga aktning de väl må hysa för hvarann, dock nöta sönder hvarandras beskaffenheter till ett elastiskt karakterslöst oting. — Denna händelse, hvilken ej till följd af något system, utan till följd af sakernas natur, ovilkorligt drabbar alla olikstämmiga (om ock annars förträffliga) makar, huru skola de undgå den? Kanske genom att skiljas? Men hvart skola de då vända sig? Skola de gifta om sig med någon annan, — om hvilken de lika litet rätt veta, att ej samma olikstämmighet, osällhet och förderf med den uppstår? — eller skola de öfverlemna sig åt det ogifta lifvets hemliga eller uppenbara otukt — i bägge fallen lika förnedrande och osäll?

Almquist har här närmast reproducerat erfarenheterna från ett fall inom sin intimaste vänkrets, där han sökt praktiskt experimentera med sina äktenskapsidéer, och jag skall därför närmare redogöra för detta. Omkring år 1819 hade Almquist blifvit bekant med den utmärkte porträttmålaren och göten O. J. Södermark och dennes hustru, Almquists vän Janne Hazelius' syster Charlotte, som hade varit gifta sedan 1816. Med henne, som beskrifves som en vacker och intelligent kvinna, hade Almquist möjligen tidigare varit bekant. På båda satte Almquist ett stort värde, under det att han från

början gjort ett mycket starkt intryck på dem, som han brukade göra på människor. Då Södermark 1821 $^{21}/_{8}$ skickade Almquists bok om Manhemsförbundet till sin vän Hartmansdorff, jämförde han den med Geijers Thorild, förklarade sig ur den hämtat mycken uppbyggelse och nämnde med värme Almquist som sin näre vän. Södermark var dock en stark och sund natur, under det att hustrun var mera känslig och spröd. I henne hade Almquist funnit en kvinna, som i hög grad motsvarade ett kvinnligt ideal, som han sedan ofta skildrat, och alldeles oberörd kan han knappast ha varit för henne. I brefven till sina vänner vid tiden omkring 1820 låter han henne ofta figurera, och orden blifva då gärna varma. Hennes oskuldsfulla väsen har först gjort intryck på honom. "Din syster Charlotte, som jag så gärna ville kalla *Lotta lilla,* emedan hon förekommer mig så verkligen oskyldig, hälsar dig af hjärtat", skref han 1820 $^{20}/_{7}$ till hennes broder Janne.[1] "Hennes harpa och sång är en klockringning till gudstjänst", svarade han Jonas Wærn 1820 $^{3}/_{12}$, då han "obeskrifligt" tackade för hälsningen från henne. Och då han 1821 $^{2}/_{4}$ ber Janne Hazelius framföra en hälsning till henne, beskrifver han hennes väsen som den blandning af oskuld, huslighet och bildning, de dygder, som han brukade förläna sina mest älskade kvinnliga gestalter: "Södermarkinnan, den snälla dugliga Husfrun, spinnerskan, wäfverskan, hazeliablomman, wårsinnets syster, det kraftfulla sommarlifvets maka, den vördnadsvärda fruktskördande höstens svärdotter, som sedan allt det nyttiga och goda först är uträttadt i hushållet, vet att leka på harpans hulda strängar, vet att sjunga de djupa visor om lifvets strid, om lifvets frid." Hon råkade fullständigt under Almquists inflytande. När hon då genom honom, som hennes man också kallar för hennes "bigtfader", fått del af det swedenborgska evangeliet, ville hon undersöka sina egna förhållanden och tyckte sig då finna, att öfverensstämmelse och rätt andlig kärlek icke var rådande mellan henne och hennes make, och på råd af Almquist och brodern, som fullständigt stod under Almquists inflytande, vill hon därför icke längre lefva med honom. Brytningen dem emellan tyckes ha inträffat på våren 1822, sedan

[1] Bref i Nordiska museet liksom de omedelbart följande.

en son födts. I Södermarks bref till sin ungdomsvän Hartmansdorff[1] kan man steg för steg följa utvecklingen af Almquists inflytande. På sommaren 1822 reste Södermark bort från sin hustru i förhoppning att en tillfällig skilsmässa skulle vara till fördel för deras förhållande, men fann vid sin återkomst, att hans frånvaro, under hvilken hon helt stått under Almquists och Janne Hazelius' inverkan, endast förvärrat saken för honom. "Vid min hemkomst fant jag min stackars hustru hafva ännu mera grubblat sig in uti och fixerat sig i de svärmerier och förvridna sattser, som hennes bror matat uti henne under sitt vistande här nere", skref han 1822 $^{2}/_{10}$. Ytterst förgrymmad är han i samma bref på Almquist, som han ansåg "vilja nytja en hel familles välfärd till pröfvosten för sina besatta och luftsyriska theorier", och det är med grämelse han påminde sig, att han "kastade sig i armarna på en af våra yppersta svärmare". Till Almquist hade han, skref han, skickat "ett långt bref att tugga på", af hvilket han lofvade gifva Hartmansdorff en afskrift, så att denne skulle kunna "beslå honom med alla de underliga sattser, som han matat i Charlotte och mig", och i ett följande bref (1823 $^{27}/_{11}$) skref han: "Nu påminner jag mig först, att hon började redan för nära tre år sedan att blifva underlig, att prata om en sorts kärlek (som jag ej förstår mig på), att lägga vigt på drömmar m. m. allt sedan dänhär Almquist började att umgås i mitt hus och som smög Swedenborgs skrifter till henne. Stackars min arma Charlotte." Af rädsla för att hon skulle få behålla barnen, vid hvilka han var ömt fästad och som i så fall "hon och hennes bröder göra lika så förryckta som de sjelfva äro", drog han sig likväl för att skiljas, ty hennes bröder hade förklarat för honom, möjligen i anslutning till matriarkatets idé, att i händelse af skilsmässa tillhöra barnen modern, hvarom han anhöll om Hartmansdorffs upplysning (bref 1823 $^{22}/_{1}$). Hon hade emellertid beslutat att försörja sig genom eget arbete och icke längre lefva tillsammans med honom. Utan att någon formell skilsmässa arrangerats, reste han 1824 till Italien för att förverkliga sin länge närda konstnärsdröm,[2] sedan barnen placerats i främmande händer. Hon tyckes

[1] I *Hartmansdorffska brefsamlingen* i Riksarkivet.
[2] Looström, *Olof Johan Södermark. Hans lif och verk.* Sthlm 1879.

någon tid haft planer på att deltaga i nybyggarlifvet på Adolfsfors. I september 1828 återkom han, men makarna flyttade icke vidare tillsammans.

Sin ämbetsplikt likmätigt anmälde Frans Mikael Franzén, som var kyrkoherde i Klara församling, där hon bodde, i februari 1829 inför konsistorium, att hon icke lefde tillsammans med sin man, och att han därför förmanat dem, men detta hade icke hjälpt. Hon hade då förklarat för honom "att de oaktadt den största aktning för hvarandras personer och utan att kunna förebrå hvarandra ens sken af brottslighet, som skulle föranledt deras osämja, likwäl, efter närmare kännedom af hwarandras lynnen och tänkesätt, icke funnit sig med hwarandra lyckliga, och då de icke hoppades att någonsin blifva det samt då de kände, att deras hjärtan aldrig kunde närma sig till hwarandra, hade de beslutat att lefva åtskilda och låta sina barn i främmande hus uppfostras." Franzén hade förehållit dem det orätta i en dylik vandel, men de voro obevekliga, trots att de "icke nekade hwarandra sin aktning". Konsistorium ansåg, att mellan så beskaffade människor borde en återförening vara lätt och förutsättningarna för ett lyckligt äktenskap förhanden. De stodo emellertid fasta vid sitt beslut och blefvo därför af prästerskapet hänvisade att utföra sin sak inför världslig domstol.[1] Strax därefter (1829 $^{14}/_{2}$) stämde Charlotte Södermark också sin man till äktenskapsskillnad. Hennes rättegångsfullmakt är bevittnad af Almquist och dennes mest hängifne adept, Henrik Öfverberg. I sin stämningsinlaga redogör hon för deras äktenskap, ur hvilket följande kan anföras. "De första åren syntes oss intet fattas i wår husliga lycka, men småningom kommo vi till en närmare kännedom af hwarandras lynnen och tänkesätt, och med djup sorg funno vi däri en stridighet, som ofta föranledde till tvister och missnöjen, hvilka, under ständiga tillfällen till utbrott, efter hand beredde kallsinnighet och kyla." "Med mindre smärta än i andra omständigheter", hade hon sett sin man resa till Italien och vid hans hemkomst, för hvilken hon bäfvat, hade hon "förlorat all förhoppning att kunna göra honom lycklig eller af honom vänta någon sällhet".

[1] Stockholms konsistoriums protokoll 1829 $^{10}/_{2}$.

Den andliga kärlek, som fordrades för ett rätt äktenskap, hade tydligen icke varit förhanden, men för lagen var detta icke någon giltig orsak till skilsmässa. De dömdes därför vid tvenne särskilda tillfällen efter den dåvarande äktenskapsrättens rigorösa bestämmelser till bötesstraff och att omedelbart flytta tillsammans för att fortsätta sin äktenskapliga sammanlefnad, och först då de förklarat sig aldrig ämna ställa sig domstolens beslut till efterrättelse och saken för tredje gången tagits upp till rättslig behandling, dömdes de till tre månaders skillnad till säng och säte.[1] Saken blef formellt aldrig fullföljd längre, ehuru deras skilsmässa förblef faktisk. Med honom stod Almquist senare i ett vänskapligt förhållande, och sonen Pehr var under sin skoltid vid Nya Elementarskolan inackorderad hos Almquist. Hon stod fortfarande under Almquists inflytande. Något innan domen i skilsmässomålet föll hade han råkat henne på den betydelsefulla resa, som han företog genom de trakter, som han sedan skildrat i Hermitaget (A:s bref till sin hustru 1829 $^{7}/_{7}$. Nordiska museet). Malla Silfverstolpe träffade Almquist och henne ofta hos Lindblads, i hvilkas musikskola hon försörjde sig som lärarinna, och beskrifver henne som Almquists öfvertygade anhängare i alla diskussioner om kärlek. I hans krets var hon den oftast hörda tolkaren af Songes. Då hon sjöng en afton hos Almquist (Dagboken 1831 $^{4}/_{10}$), trädde hennes man plötsligt in. Hon blef förvirrad, gick sin väg från sällskapet, och då hon återkom efter en stund, iakttog fru Silfverstolpe, att hon hade gråtit. Vid ett annat tillfälle (1833 $^{3}/_{9}$) diskuterade fru Silfverstolpe häftigt med henne och Almquist kärlekens väsen med anledning af att de nyligen sett "Kabale und Liebe" speladt. Hennes omdöme om dem var, att de gåfvo "för stort område, för stor makt åt kärlek som oöfvervinnelig passion. Att den kärlek, de häri försvarade wore egenteligen egoisme — sjelfkärlek, och att de ej förstodo och fattade den rena försakande kärleken, som ensamt kan gifva en försmak af himmelen. Malla visste nog att den tunga sinnliga menniskian ej länge i sender kan hålla sig uppe dervid .... Tyckte också att

[1] Norrmalms västra kämnersrätts brottmålsprotokoll 1829. Rådhusarkivet. Det sista utslaget föll 1829 $^{11}/_{8}$.

de aldeles öfversåg och glömde kärleken i sina förhållanden mellan föräldrar och barn, och räknade för intet dessa naturens heliga band.“ Några dagar därefter (1833 $^{9}/_{9}$) talade hon åter i samma ämne med Charlotte Södermark och skrifver i sin dagbok med anledning däraf: “De veta ej rätt hvad de tala om — och ha orätt — tror jag.“

Då Almquist i det ofvannämnda namnlösa manuskriptet förklarade sig alltid ha tecknat kärleken vacker och säll, men därför låtit de kära dö, emedan ingen verklig lycka kunde finnas på jorden, hade han därmed gifvit en terminus ante quem för dettas datering. En lycklig jordisk kärlek har han öfverhufvud först skildrat i förhållandet mellan Julianus och Aurora i Hinden (1829—30), fortsatt i Baron Julius K*, och så måste äfven grefve Fredriks och Colombines förbindelse uppfattas. Före dessa måste alltså denna förstudie till Europeiska missnöjets grunder vara författad, men icke mycket tidigare. I Hinden, i det något tidigare skrifna Hermitaget och i baron Julius K:s efterlämnade papper i Baron Julius K* föras samma frågor om äktenskapet fram som i detta manuskript. Den topografiska erfarenhet, som Almquist inhämtat under sin sommarresa 1829 om Tiveden och trakten kring Ramundaboda, har han användt sig af i dessa arbeten. Om svärdet vid Bodarna och den vilda utsikten från Finnerödja kyrka, som Andreas Löwenstierna beskrifver i Hinden (Duod.-uppl. III, s. 152), talar Almquist i sitt resebref till hustrun från Gelsebo 1829 $^{7}/_{7}$. I samma bref skildrar han hur hans hästar skenade vid öfvergången af Lassåna bro. Baron Julius K* berättar, att han hejdat Andreas Löwenstiernas och hans hustrus skenande vagn vid Lassåna bro (Duod.-uppl. VI, s. 128.) Öfverstinnan Silfverstolpe läste Hermitaget i oktober 1829 och hörde Hinden uppläsas den 1 nov. 1830.

Uppenbart är, att de upplefvelser, som Almquist varit med om och som 1829 fingo utlösning, kommit honom att intensivt grubbla sig in i kärlekens problem och föranledt denna ymnigt flödande produktion. Hans eget äktenskap har gifvit honom åtskilligt att tänka på. Om han för Charlotte Södermark varit något mer än hennes biktfader, kan man icke sluta af de kända dokumenten.

Baron Julius K* skyndade sig att taga afsked af Cecilia Löwenstierna, "ty hon var skön" (Duod.-uppl. VI, s. 130). För människan finnas endast två utsikter på jorden: "att blifva olycklig, eller att blifva brottslig", är Andreas Löwenstiernas hopplösa testamente till sina barn (Duod.-uppl. III, s. 176). Samma är innebörden i vallflickan Ingas saga i Hermitaget, berättad för henne af munken Amaury, om de båda kungadöttrarnas kärlek till trädet, och han lärde henne därför räddningen i celibatets lära, hvarför hon beslöt sig att vara "nunna, vigd därtill i mitt bröst". "Barn, sade han, jorden hyser ej ett väl, som blott är änglars arf i ljusa gårdar, beslut att vara den himmelske brudgummens och ingen annans brud, förakta äktenskapets ring på jorden, pärlan lider af stoftet. Om du lefver på jorden aldrig så länge, tro, att när du dör, har du ändock blott uppnått femton år . . .[1] tro, mitt barn, att du behöfver hela din vandel att bli värdig, väl uppfostrad, skicklig, sedig och kunnig om det, som evigt och verkligt är" (Duod.-uppl. II, s. 124). Vi sågo, att Almquist i sin tilltänkta afhandling också tänkt afhandla celibatet som räddning undan olyckan. Det ligger därför icke alltför långt borta att antaga, att det är Almquists råd, som Södermark och hans hustru följa, då de besluta sig för att utan att formellt skiljas, lefva borta från hvarandra. Liksom konung Valdemars drottning har hon afsagt sig "sin brudkrona på jorden", emedan lifvet behöfdes "för att mogna för ädlare bättre vif i ett land, där behaget är hvitt" (Duod.-uppl. II, s. 129). Ännu fröken Eleonora Löwenstierna — hon som förblifvit ogift, emedan hon varit tillräckligt vis (Hinden) — tänkte sig i Vadstena klosterträdgård tillbaka "med varma tankar i den underbara tid, då det utgjorde ett eget stånd, att vara hvad nu så mången är ändå, utan att vara i stånd" (Duod.-uppl. VI, s. 43).

I Hinden börjar en ändrad uppfattning att parallellt göra sig gällande. Julianus Löwenstierna förklarar för sin kusin Frans i mineralgrottan, att han måste ge sitt bifall åt Richard Furumos berättelser, därför att han i dem icke talar om någon lycklig kär-

[1] Femton år var intill år 1893 den ålder, vid hvilken kvinnan enligt lag blef mogen för äktenskap.

lek och sålunda håller sig till verkligheten — "romantisk, himmelsk eld kan icke flamma på lifvets grund här" (Duod.-uppl. III, s. 107). Men han hinner icke många steg ur grottan, förrän han möter Aurora, och deras idyll, i hvilken all möjlig lycka hopas, begynner. Till detta extrema predikande af celibatet återgår Almquist icke i sina senare skrifter.

I dessa tidigare skrifter från 1820-talet skattar Almquist ännu icke åt något som helst politiskt intresse, och han har icke något socialpolitiskt program att föra fram. En sådan term som "det europeiska missnöjet", som onekligen skulle satt hans afhandling i samband med dagens spörsmål, skall man ännu förgäfves leta efter. Almquists samhällslära är i viss mån till sin utgångspunkt att betrakta som en parallellföreteelse till grefve Hugo Saint-Simons. Äldre politiska tänkare hade i sin samhällskritik aldrig nått öfver att framställa reformförslag för anordnandet af formen för regementet, för staten. Saint-Simon utgick som bekant från sin iakttagelse, att Frankrike under åren 1789—1815 bestått sig med icke mindre än tio olika författningar, under det att samhället självt, där människorna icke lika hastigt ändrade sig, alltjämt förblef sig likt med sina missförhållanden och sin nöd. Han drog då den slutsatsen, att författningarna eller lagstiftningen öfverhufvud icke vore det väsentliga eller nådde till det sociala lifvets kärna. Med att blott ändra dem kunde man icke vinna bättring i förhållandena, i dem hade man icke att söka orsaken till samhällsolyckorna. Men under det att Saint-Simon från denna utgångspunkt utvecklade ett positivt socialt program, var Almquist från sin swedenborgska grunduppfattning om jordelifvet som förberedelse för en högre tillvaro snarare rent samhällsfientlig. Almquist torde emellertid ännu icke ha känt saint-simonismen, som då han skref Hvad är kärlek? och ännu ett decenium senare, knappast utgjorde något färdigbildadt system och först med 1830-talet blef bekant här i landet. Ännu 1839 förnekade han i ett bref till Lénström (1839 $^{15}/_{1}$, Kungl. biblioteket), att han någonsin läst Saint-Simon. Men Saint-Simon var knappast en författare, som allmänt studerades i sina skrifter. Det var först genom hans lärjungar och deras presskampanj, som hans

idéer vunno spridning. Att Almquist i likhet med Geijer tagit starkt intryck af denna, lärer knappast låta sig förnekas.

Till Sverige infördes saint-simonismen genom Gustaf Hiertas dagblad [Svenska] Medborgaren, som utkom åren 1829—31, och som de båda sista åren bedref saint-simonistisk propaganda. Den innehöll sålunda flera artiklar, som refererade Saint-Simons lära, öfversatta ur hufvudorganet för denna riktning, Le Globe, och dess tal om missnöjet och jäsningen i Europa får här ett energiskt eko. Redan i januari 1830 (n:r 7) hade Medborgaren i polemik mot Svenska Minerva i saint-simonistisk anda meddelat "några punkter hörande till en sammanfattning af tidens tecken" och tolkat dessa som ett allmänt härskande europeiskt missnöje. Med juli-revolutionen och dess återverkningar på olika håll fick detta en utlösning, som visade att den revolutionära surdegen icke hade neutraliserats af den heliga alliansens omtänksamma dispositioner. Den europeiska, konstfullt uppbyggda balansen hade rubbats, och detta hade framkallat en allmän känsla af otrygghet. 1830 hade äfven Aftonbladet börjat utkomma, och intresset för samhällets reformering grep från denna tid alltmera omkring sig äfven i vårt land. Under hela 1830-talet flödade en ström af broschyrer och blad med samhällsreformatorisk tendens i en dittills okänd rikedom och skapade en stark och allvarlig opinion, att allt icke var bra, som det var. Af alla dessa tidens tecken kan Almquist med sin i grunden demokratiska läggning icke ha förblifvit oberörd. Främst fann han i dem bekräftelse på sin iakttagelse öfver tidens outsägliga nöd. När han i Svenska Medborgaren den 10 juni 1831 (n:r 38) läste en sådan saint-simonistisk artikel som "Om anledningarna till jäsningstillståndet i Europa"[1] kunde han icke annat än finna, hur skildringen af människosläktets olyckliga belägenhet sammanföll med hans egen framställning. Man jämföre det första brefvet i Europeiska missnöjets grunder med artikelförfattarens ord. Om man utvidgar sin synkrets att omfatta alla civiliserade folk, skall man iakttaga, "att en

[1] Öfversatt ur *Le Globe*. Uppgiften (i Holmberg, *Socialismen i Sverige*, s. 194) att den skulle vara författad af A. V. Rådberg, måste bero på ett fatalt misstag.

inre åkomma öfverallt plågar folken och utvecklar frön till split och jäsningar; att folkslagen i gemen likna patienten, som oupphörligt kastar sig af och an på sitt läger, utan att någonsin finna sin ställning drägligare; att de flesta deribland hafva sina Pariser-oroligheter att förete; att alla dessa oordningar bilda en sammanhängande kedja, som förnknippar dem ömsesidigt. De skulle derigenom öfvertygas, att folkrörelserna äro ett allmänt factum; att hela Europa lider af någon stor sjukdomscrisis; de skulle alfwarligt pröfva symptomerna af denna crisis och med tillbörlig uppmärksamhet lyssna till de personers föreställningar, som påstå sig känna grunden dertill och derjemte medlen till det ondas afhjelpande." Men med de botemedel, som artikelförfattaren har att rekommendera mot allt detta onda, en rättvis fördelning af arbetets frukter och arfsrättens afskaffande, hade Almquist, som trodde sig sitta inne med den eviga hemligheten, då icke varit tillfredsställd.

Äfven på andra vägar nåddes Almquist af saint-simonismen, som vann spridning också genom Götreks populära upplysningsarbete. I öfverstinnan Silfverstolpes krets med Almquist bland de närvarande diskuterades den enligt hennes anteckning i sin dagbok (1831 $^{23}/_{9}$), närmast med anledning af Götreks skrift om Saint-Simons religionslära.[1] "Med förstånd är den skrifven", är det sympatiska slutomdömet om detta arbete, som hon låter framstå som diskussionens resultat.

Det "eviga grunddjupa konststycket äktenskapet", hvarom Almquist talade i det citerade brefvet till Öfverberg, är likväl det problem, som alltjämt fortsätter att ligga i centrum för Almquists ständigt lefvande tankevärld, äfven om De Fundersamme visat, att han snart också började fängslas af aktuella intressen. Till det återkommer han gång på gång, i feberaktig oro jagar han efter gåtans lösning, ark efter ark i hans efterlämnade manuskript från 1830-talet äro fyllda med funderingar och reformförslag rörande förhållandet mellan könen, som han älskade att klassificera i konstfulla system. Samtidigt känner han sig i sitt eget äktenskap allt hopplösare. Allt efter det hans erfarenhet växer, aflägsnar han sig

[1] *Framtidens religion, uppenbarad af Saint-Simon.* Sthlm 1831.

alltmer från sin gamla åsikt, att jordelifvet allenast är en förberedelsetid, en skärseld för ett lyckligare himlalif, till hvilket all ens längtan bör stå. Hans tänkande går i en alltmera praktiskt reformerande riktning, den saliggörande klosterläran duger icke längre, "emedan", som han skrifver i ett af dessa manuskript, "man ej är sådan, hvarken af Gud eller till sin beskaffenhet, att man ej kan vara neuter i könsförhållandet". Att skapa drägligare villkor i samvaron mellan man och kvinna och därmed lycka i lifvet, är numera hans problem. Religionen fordrar ej, att man måste "antaga det afskilda såsom ett verkligt och riktigt lif. Gud har ej skapat människan så, och det är orimligt att begära, att man skall lefva i annat än sin natur, genom att nedplatta sig i att vara s. k. nöjd med ett mindre" [celibatet], har han skrifvit i det nyss citerade manuskriptet, som torde härstamma från 1830-talets tidigare hälft. Det har till titel Det europeiska missnöjets grunder och är ett utkast till en afhandling rörande detta. Denna skulle bestå af tre hufvudafdelningar.

1. Målning af det rena förhållandet emellan en man och en qvinna, som äro af likartad Själsbeskaffenhet och finna i hvarandra en evig fulländning rent.
2. Målning af det rena förhållandet såsom hos de gamla.
3. Målning af såsom man vanligen gör.

Den sista afdelningen skulle således handla om det, som Almquist närmast brukade ange som det europeiska missnöjets grunder. Den första afdelningen, målningen af det ideala förhållandet, har han äfven fullbordat. I ett otryckt manuskript, affattadt i form af ett bref med öfverskriften "Älskade underbara" jämte plats för ett namn, har han nämligen i brefvets adressat skildrat sitt kvinnliga ideal, och af dess innehåll framgår, huru förhållandet dem emellan skulle utvecklat sig.[1] I hänförda ord skildrar han sin drömda lycka, och genom hela brefvet går en stark sensualistisk underström. Hon är först och främst naturbarnet, animal coeleste, "menniskan öfver-

[1] Manuskriptet ingår i konvolutet *Små begynnelser till stycken* i Nordiska museets samling. Af brefvets ursprungliga fem ark saknas det andra. Jfr A:s skildring af fru Södermark ofvan s. 70.

låten i en fri och fördomsfri naturs hand". Men hon har också andra företräden. Hon har "med den skönaste natur förenat all den lecture, musik, ritning, som samhällslifvet nånsin förmår skänka", men genom sin uppfostran, afskild som hon varit från det öfriga samhället, äger hon "alla naturens och bildningens skatter", utan att ha nåtts af den senares fördärf. Framförallt äger hon oskuld. Henrika, det uteslutande naturbarnet, behandlade med okunnig vårdslöshet gravyrerna i grefve Vilhelms lustslott, hvilka de bägge älskande gemensamt betraktade, och prisade till sin älskares smärta de sämsta af dem.[1] Kärleksbrefvets mottagarinna icke blott själf har graverat de bilder, hon visat sin älskade, utan hon har också demonstrerat dem för honom med konstförstånd och behag. Hon är vidare praktiskt anlagd och har fullt upp att göra. Hon sköter en grefves stora egendom, och brefskrifvaren ber henne enträget att ej försumma detta. "Jag skulle icke kunna älska dig den dag, jag icke af allt mitt förnuft skulle kunna högakta dig. Kom icke hit, ro ej öfver viken till min klippa, så fort någon menniska derute behöfver dig." Och han å sin sida skall, då han vet, att det är hennes befallning, städse bemöda sig om pliktuppfyllelse.

Mellan strömmar af uttryck för en varm och innerlig kärlek stöter man i brefvet på oförmodadt triviala drag, som kommer detta att verka ännu mera personligt. Det är Almquists vanliga sätt att göra realism. Därmed vill han endast poängtera, att "händelsen tilldrager sig på jorden och i de slags förhållanden, hvari vi lefva".[2] Så omtalar han plötsligt, att han just håller på att ordna en förvaltares trassliga affärer, och med brefvet sänder han tio riksdaler banko, som adressaten med några vänliga ord skall vara snäll att öfverlämna till en fröken E. S. för dennas gamle fars räkning.

I adressaten har brefskrifvaren nu funnit en fullständig öfverensstämmelse med sig själf. Ett nytt tidehvarf har därmed börjat för hans väsende, "emedan jag aldrig förr hört talas om annat än afskyvärd fräckhet, när det varit fråga om sådant; och hvar och

---

[1] *Amorina,* 1839, s. 22.

[2] Bref till Orvar Odd från Paris 1840 $^{12}/_{11}$ till försvar för »Amalia Hillner». Kungl. biblioteket.

en dygdig har ej annorlunda varit dygdig än genom att vara intet i detta fall". Och han upprepar med någon ändring orden ur "det gröna manuskriptet" och Baron Julius K*: "När man och qvinna äro så beskaffade, att de af själ och hjerta älska hvarandra, öfverensstämmelsen antingen är fullkomlig eller åtminstone öfverväger skiljaktigheterna i deras karakterer — då endast kan det tillstånd dem emellan vara, som jag för min del vill kalla äktenskap". Han anger, att han hämtat dessa ord ur ett manuskript "om det europeiska samhällets reorganisation", som de gemensamt läst, och hvars egentliga titel vore "Grunderna för det europeiska missnöjet". Mellan dem råder nu denna öfverensstämmelse, och han frågar henne därför, om hon tillåter, "efter hvad som händt", att han kallar henne sin maka. Men de skola undvika att alltför ofta träffa hvarandra.

Mot vigseln och äktenskapslagstiftningen riktar han de skarpaste angrepp. I Hvad är kärlek? hade Almquist gjort den bekanta jämförelsen mellan samhällets sätt att straffa dem, som förfalska sedlar, men låta dem gå fria, som förfalska kärleken.[1] Han har här en liknande bild. Samhället stiftar lagar till äganderättens skydd, men dessa skydda icke tjufven i besittningen af tjufgodset. I alla äktenskap har visserligen "den s. k. maken" icke alltid bestulit den andra, men lika fördärfligt är det, när plikter, som i ett rätt äktenskap äro sanna och goda, "göras gällande för hvarje frivolt sammanvigdt par". Det tillstånd mellan man och kvinna, "som icke beror på annat vilkor än sammanvigningen (hvilket i Ert samhälle ännu ständigt kallas äktenskap) vill jag för min del och för att skilja det ifrån det andra, benämna koppel."

Brefvet slutar med att kritisera den aktuella dagspolitiken, som säges sakna kännedom om de verkligt stora frågorna i tiden. Dessa anser han kunna inrangeras under tre stora uppgifter: 1) Det ärftliga adelskapets slopande till förmån för en faktisk nobless, "de i sanning bästa i staten", 2) Kristendomens emancipation från allt formelväsen, och 3) Äktenskapets reformation i angifven riktning. Därmed är utgångspunkten nådd för afhandlingen Europeiska miss-

[1] *Hvad är kärlek?*, s. 34.

nöjets grunder, den treenighet af förhållanden, i hvilka människorna enligt Herr Hugo lefva och som skulle behandlas af hans politiska statsråd. Att han i sin afhandling satt adelskapet som titel för den politiska regenerationen, beror därpå, förklarar han i brefvet, att denna, på hvilken samhällsreformatorerna så godt som uteslutande inriktat sig, är det mest underordnade problemet af de tre, och genom äktenskapens reformering skall hvarje man bli en ädel man och därmed tillhöra den nya faktiska adeln. "På bortrensande af onatur, falskhet, styggelse och skendygd från äktenskapet beror mensklighetens väl hufvudsakligen. Ingenting kan vara äldre än förhållandet mellan man och qvinna; det bär alla de öfriga: när det förderfvas, gör det alla andra förhållanden vacklande." Några år senare får politiken för honom en annan betydelse.

Man bör icke förvåna sig, om Almquist tvekade att låta offentliggöra en sådan skildring som denna, som hade en så starkt personlig färg, och som också innehöll partier af både revolutionär och sinnlig kraft. Han skref i stället en annan skildring af förhållandena, sådana de borde vara mellan man och kvinna, och han valde då att framföra dem på ett lägre bildningsplan än det, som var hans eget och hans drömda älskades. Det var sergeantens och glasmästarflickans roman, Det går an, som ju skrefs för att bereda mark för Europeiska missnöjets grunder. Man torde kunna säga, att Det går an, som af Almquist afsedts att vara endast ett steg framåt i hans kampanj till förståelse af hans äktenskapsideal, i själfva verket i viss mån kom att framstå som hans sista egentliga ord i denna sak.

Till den afdelning af hans planerade stora afhandling, som skulle lämna en "målning af förhållandena hos de gamla", finnas icke några utkast veterligt bevarade.[1] Af några hänsyftningar i det stora kärleksbrefvet framgår, att där skulle äfven celibatet ha behandlats. Han omtalar ett bref från sin älskade, där hon berättat om tempeljungfrurna på Parcivalsagornas heliga berg Mont-Salvat.

---

[1] A. hänvisar inom en parentes till den berlinske förmedlingsteologen August Tholuk, hvilken som exegetisk författare allmänt lästes i Sverige under 1830-talet och som har drag, som påminna om Almquist. I de skrifter af honom, som Kungl. biblioteket äger, har jag dock icke kunnat finna något, som A. kunnat bygga denna sin skildring på.

Detta roar honom visserligen att läsa, men föranleder hos honom reflexionen, att det formella äktenskapet verkligen måtte vara bra dåligt, då "klosterlifvet — icke blott det katholska — utan det äldre mysteriska i forntidens tempelgårdar, var ett correktiv derför?" Själf berättar han, att han sysselsätter sig med att måla ett tafvelgalleri ur den judiska historiens hjälteålder och just af denna anledning läser Josua bok. Troligen har det väl varit matriarkatet och månggiftet i den äldsta hebreiska äktenskapsrätten, som varit föremål för hans studium, och i hvilka Almquist numera trodde sig finna bättre "correctiv" än i celibatet. Men brefskrifvaren tillade, att han också funnit något i den judiska sagolitteraturen, "som var mindre till hebréernas fördel".[1]

Ur skilda stämningar och tider, men ändå i en enhetlig linje, har materialet sålunda samlats till den afhandling, som i Imperialoktavens tredje del bär titeln Europeiska missnöjets grunder och som dock aldrig blef mer än en torso. De sju sista brefven, som icke tillhörde det 1838 tryckta, hafva i hög grad fått sin prägel af "Det-går-an"-polemiken, och därigenom hafva insprängts många tillfälliga drag, som säkerligen skulle varit borta, om Almquist fått fullborda sitt verk i dess planerade vidd. Men han hade, som han klagar i företalet till Menniskoslägtets Saga (1841), af bekanta orsaker de sista åren "sällan åtnjutit den ro, som gynnar en skriftställare". Måhända kände han också, hvad han låter Herr Hugo säga 1839,[2] att "det tråkiga" är, "att man börjar icke veta, huru man skall reda sig med hufvudgrunderna för styrelsen".

Tillägg.

Fil. Mag. Algot Werin har, sedan denna uppsats redan tryckts, påpekat för mig, att det af mig som *ett* bref uppfattade manuskriptet till "Älskade Underbara" troligen af Almquist afsetts att utföras

[1] I *Hinden* (*Duod.-uppl.* IV, s. 164) förklarar Andreas Löwenstierna, att »Batseba och Uria och alla de fångar som i tegelugnar uppbrändes och mycket, mycket annat uppreser sig för min syn, när jag tänker på konung David».
[2] *Imp.-okt.* I, s. 46.

till en korrespondens och att man i det förlorade andra arket skulle ha början till den kvinliga adressatens första svarsbref. Åtskilligt kan tala härför, men då de båda brefskrifvarna i hvarje fall ge uttryck åt samma uppfattning, behöfver min framställning icke ändras i det väsentliga.

C. J. L. Almquist, Drottningens Juvelsmycke.

En diktmonografi och en orientering.[1]

Af

Henry Olsson.

Då Almquist år 1832 börjar trycka sin första Törnros-serie, har han tydligen i första hand velat bringa till allmänhetens kännedom arbeten, som redan sedan kortare eller längre tid varit färdigskrifna, cirkulerat bland vännerna och gjort honom till profet i den trängre kretsens ögon. Af Malla Silfverstolpes memoarer framgår, huru de så godt som alla före publicerandet blifvit upplästa i den romantiska Uppsala-salongen och här ägnats en dock icke kritiklös beundran, under det både författaren och hans verk från de närmaste vännernas sida voro föremål för en religiös hänförelse. Då han i början af 1830-talet ordnade sina skrifter till utgifning, har han ännu icke känt något behof att träda i direkt beröring med publiken genom nya litterära verk. Han var f. ö. denna tid strängt upptagen genom sin skolverksamhet och sitt pedagogiska författarskap och räddade sig undan det mera mekaniska arbetet genom det fullständiga uppgående i känslostämningar, som betecknas af hans songes.

[1] En del af denna uppsats har varit framlagd vid prof. M. Lamms seminarieöfningar i Stockholm vt. 1919. Uppsatsen är tänkt som en inledning till studier i Almquists senare produktion och vill genom en analys af Drottningens Juvelsmycke, Almquists första betydande verk på 1830-talet, infoga detta arbetes skilda element i deras relationer till hans öfriga diktning och på så sätt bidraga till belysningen af hans utvecklingsgång.

Ännu i den förteckning på Törnrosskrifterna i deras då tilltänkta ordning, han den 2 mars 1834 sände Atterbom (Ill. sv. litt.-hist. III, s. 430), beräknade han som närmaste fortsättning på de tre band, som redan voro färdiga — med ett undantag, den ännu ofullbordade Ramido Marinesco — endast äldre arbeten. Men denna utgifningsplan kom icke att följas. Det är tydligt, att Almquist vid denna tid kommit in i ett nytt skede af kraftig ingifvelse. I den nämnda förteckningen upptager han åtta arbeten såsom ofullbordade, fragment eller under arbete. Det är hans vanliga arbetsmetod att samtidigt hafva flera verk under utarbetning, men det kan ej heller råda något tvifvel om att denna period 1834—35 hör till skedena för hans lifligaste inspiration och rikaste skaparglädje. Första frukten af denna nya litterära verksamhet blef Drottningens Juvelsmycke, som i november 1834 utkom som duodesupplagans fjärde band. Nya alster från samma tid fyllde de närmast följande banden, och andra blefvo liggande till en senare utgifningsperiod.

Det verk, vi i det följande skola behandla, bär som led i det stora ramverket namnet "Drottningens Juvelsmycke", hvartill på titelbladet fogats "Romaunt i Tolf Böcker"[1]; på omslaget åter kallas det "Drottningens Juvelsmycke, eller Azouras Lazuli Tintomara, berättelse om händelser näst före, under och efter konung Gustaf III:s mord". Om dess affattningstid äro vi tämligen väl underrättade. Då Almquist den 20 november 1834 sänder arbetet till Atterbom, säger han, att "redan i våras var det utarbetadt, och mot slutet af sommaren tryckt, ehuru hinder fördröjt utgifvandet".[2] Bestämdt datum för afslutandet af arbetet får man genom en anteckning hos C. W. Löhman, dagtecknad $^{2}/_{5}$ 1834, som meddelar, att Almquist "nyss" slutat Tintomara.[3] Sannolikt är det, som Warburg påpekat, samma arbete som på listan af den 2 mars kallas "Rubindiademet" och där upptages bland skrifter, hvilka äro "under arbete ännu".

Redan i maj 1834 hade han också omnämnt det nya verket i

[1] Termen »Romaunt» har Almquist lånat från *Childe Harold.*

[2] Warburg, *Den början de reaktionen mot nyromantiken, Samlaren* 1903, s. 78 f.

[3] *Dikter och dagboksanteckningar*, s. 125.

bref till Atterbom och meddelat, att han slutat det "häromdagen med en viss känsla af sällhet", samt att han skrifvit det under en del af sitt illamående. Brefvet ger ett tydligt uttryck för den utpräglade esteticism, hvari Almquist vid denna tid hamnar, och tecknar inspirationens berusande och saliggörande makt.

Jag eger ingen fridfull, eller ens i minsta grad lycklig stund, annars än när jag får teckna, bilda, componera händelser, måla charakterer, hela nätter, då jag ej sofver, är min hjerna upptagen, liksom en theater, af individuer, som hålla dialoger derinne; jag hör hvart ord. Detta är väl icke nytt, efter det varit så alltifrån barndomen, men det tar till årligen, och Gud vet, hur länge jag lefver på det här sättet. Emellertid är det min högsta lust att spinna upp mig eller sönder mig på detta vis, till trådar, hvaraf tyger oupphörligt sammanväfvas.

Älskade broder, du skall förstå mig och icke anse för galenskap, hvad jag skrifvit. Du vet hvad det vill säga att förgås af en slags glädje!!! Ack visst är det *glädje* —; men så visst är det också att man småningom förgås. (Samlaren 1903, s. 78 f.)

Det var den otrygghetskänsla, han alltid hade inför allmänheten, då han sände ut ett nytt arbete, något af den "låt gå"-stämning, han också uttalade inför Amorinas afslutande, men framför allt skaparglädjen. Inför den nya "väfnaden" ha tydligen de gamla förbleknat för honom, och för första gången kommer han nu genom ett nytt verk i direkt kontakt med publik och kritik. Mot slutet af sommaren är det redan tryckt, fastän hinder fördröja utgifvandet till november (se ofvan!). Dessa kunna möjligen ha framkallats genom en önskan att lämna notbilagor till de lyriska partierna. En sådan är nämligen fogad till Tintomaras sång men är tydligen inklistrad, då den är tryckt på tjockare papper och har samma paginering som föregående sida.[1]

[1] Atterbom hade i sin recension af de tre första banden ifrigt uppmanat Almquist att utgifva musiken med det öfriga, »i det sammanhang, hvari den ursprungligt genomklingar sagorna och samtalen». Typografiska skäl ha sannolikt vållat, att det i duodesupplagan skedde endast i Drottningens Juvelsmycke. — Atterbom uttalar på samma ställe sin förmodan, att Judiths sång i Hermitaget (s. 216 f.) varit försedd med musik. Jfr bref till Atterbom 2 mars 1834. (*Samlaren* 1903, s. 77).

Den dubbeltitel, hvarmed verket slutligen framträdde, anger från början de olika element, hvaraf det består, och karakteriserar det dels som en tidsmålning från den gustavianska tiden, dels som berättelsen om Tintomara. Det hela sammanhålles genom en ytterst invecklad intrig. Almquists eget intryck inför det fullbordade arbetet framgår tydligt af den omtalade anteckningen hos Löhman. enligt hvilken han skulle fällt följande omdöme: "Det är en fuga, som har slägttycke med Amorina, men, såsom jag tror, bättre än denna". I detta samtal kallar han också det nya verket i analogi med den tidigare fugan för Tintomara.

Det är i femte bokens briljanta maskerad-scen, Tintomara skymtar första gången. Tigande, luftig och graciös som en älfva glider hon genom det brokiga spelet af figurer och dräkter i operans gångar, med det glimmande hårsmycket på sin panna lockande konungen i fördärfvet. Almquist har från början gifvit det drag af half overklighet, maskeraduppståg, som följer Tintomara, och genom denna teatermystik tillika fångat en fläkt af tidsstämningen. Denna råder äfven i sjätte boken, där man förflyttas till operans repetitionssal. Man öfvar under balettmästarens, fransmannen Terrades ledning, en ny pantomimbalett med amerikanskt ämne; *la Sauvage sauvée* eller *den räddade Vildinnan,* ett "mästerstycke", hvarmed Gustaf III skall öfverraskas. Innehållet är följande:

"En Kasiks dotter blir fången och förvaras en hel natt. På det icke den till offer utsedda fången skall kunna fly, lägga de henne på jorden, och fästa henne med tåg, fyra långa tåg — ett från hvarje fot, och ett från hvarje hand — vid fyra trän. På sjelfva dessa tåg ligga fångens väktare, så att om de ock under natten skulle inslumra, måste de likväl uppväckas vid den Olyckligas minsta rörelse eller försök att fly. I gryningen skola plågorna begynna och långsamt fortsättas, tills en sen, en uthållen, en grym och ganska sen död slutligen gör slut —" (s. 135 f.).

Men detta är blott "den råa amerikanska verkligheten". I baletten görs allt bättre, angenämare. Och nu följer i sjäIfva verket under masken af en pantomim-intrig handlingen i boken. Kasikens dotter Tint-om'-Hara, dödsoffret, den undersköna fången, hemföres

och lägges på jorden. Men i stället för tåg placeras fyra personer omkring henne, en ung vilde på hvardera af hennes utsträckta händer och en ung vildinna på hvarje fot. Man får så en grupp i form af en spaderfemma, där hufvudpersonen är "spadern midt på", de fyra öfriga i hörnen äro hennes väktare. Fången lyckas emellertid fly men ertappas, och nu skall "plågornas afdelning" vidtaga. "Men i stället, hvad sker? Segervinnaren häpnar öfver fångens oförklarliga behag, och finner att hennes plågor skulle förvandlas till hans egen grymmaste tortyr. Alltså befaller han i stället en dans — une danse etincelante de l'amour sauvage — eller på prosa: 'en vild kärleks gnistrande dans'. Således slutas pantomimen dermed, att vildinnan blir sin egen segerherres sälla beherrskarinna."

Det är hufvudpersonen i boken, som spelar kasikens dotter, och som efter denna roll erhåller namnet Tintomara, liksom hon genom uppträdanden i tidigare pjäser fått namnen Azouras Lazuli. Då repetitionen skall börja, finns emellertid icke "la fosca Tintomara", "herr Ballettmästarens sjelfva ögonsten". Slutligen hittas hon bland musikanterna, och den svartklädda, smärta figuren framföres. "Uttrycket i hennes ansigte passade förträffligt för en fånge, och hon väckte ballettmästarens förtjusning." Hon utför nu sin roll, flyr från de fyra väktarna och fångas ånyo. "Mimiken visade den grymma anblicken af tolf vildar, som hotade den förlorade med plågoredskap i sina händer. Nu trädde sjelfva höfdingen fram. Hastigt sjönk hans vrede vid ett närmare betraktande af fången. Ballettmästarens 'amour sauvage etincelant et profond' inträdde i vredens ställe."

Kärleksdansen börjar nu. "Höfdingen var eldig, dansade utomordentligt —" I stället för att "utföra sin mimik gent emot Höfdingen, såsom en *moitiée amoureuse*" vänder Tintomara emellertid ansiktet ifrån honom, undviker honom och drager sig på ett märkbart sätt ur turen. Hon träder ut ur "piesens hela mening" och håller likväl balettmästaren i spänning "till den grad, att han, tjusad vid anblicken, ej kunde taga ett steg till hindrande af hennes grofva brott mot ballettens pantomimplan". — "Hon undgick

ständigt den efterdansande, förälskade höfdingen, och på en viss punkt i vändningarna sköt hon af som en pil rakt fram genom hela salen till kabinettsdörren och försvann in genom den.“ Här drages den lilla pantomim-scenen in i hufvudhandlingen.

Det är tydligt, att innehållet i denna pantomim motsvarar Tintomaras egen historia, och att det hela sålunda är en „dumb-show“ i öfverensstämmelse t. ex. med det i Hamlet (akt 3, scen 2) inlagda dramat. För att förstå detta måste man emellertid ta en öfversikt öfver den plan, som legat till grund för Tintomaras historia.

Det framgår då först och främst, att Almquists afsikt varit, att balettmästarens roll skulle spelas af Reuterholm. Han skulle vara regissören, som stod bakom och hade intrigens alla trådar i sin hand. Det är sålunda han, som förmått Tintomara att uppträda som „lockfågel“ för Gustaf III på maskeraden. Hon vet själf, att hon varit ett redskap åt Reuterholm, „*som viste förut följden* af sin gerning, det icke den fattiga Eleven viste, hvilken ach! vid alla pantomimer endast varit van att föra ut den plan, som någon dansmästare gifvit — — —“ (s. 380). Emellertid har Almquist, liksom ofta, märkt, att han gått för långt och så parodierat hela denna intrig i „Stafsjö-farsen“. Egendomligt nog finns det i boken ett direkt vittnesbörd om, att Almquist gjort ett försök att komma ifrån den handling, där Reuterholm uppträder som „dansmästare“. En sida i originalupplagan (s. 432) har nämligen olika lydelse i olika exemplar, hvarför dubbeltryck måste föreligga, och det egendomliga är nu, att dessa skilda affattningar antyda olika handlingar. Enligt den ena versionen har Reuterholm själf genom sin agent förmedlat Tintomaras inträde på slottet, så att hon blifvit leksyster åt Gustaf Adolf. Han skulle sålunda långt före Gustaf III:s död ha förberedt sitt eget makttillträde och sökt få Gustaf Adolf under sitt välde! Enligt den andra och säkerligen senare versionen har en utländsk agent, Reuterholm ovetande, fört in henne på slottet. Enligt den äldre versionen säger sig Reuterholm genom Tintomara vilja leda „alla“, enligt den senare „den lille konungen“. — Det är sålunda genom att utnyttja Tintomaras tjuskraft Reuter-

holm nått sin makt, och han vill fortfarande använda densamma för att leda både hertig Karl och konungen. Detta utsäges upprepade gånger, och här skall blott erinras om, att som motto öfver en af böckerna (11 b.) står "Le Mannequin och La Mannequine", hvarmed tydligen åsyftas hertig Karl och Tintomara, båda redskap åt Reuterholm. Det förefaller, som om Almquist slutligen velat sätta Tintomaras historia i samband med ministerns förfarande mot fröken Rudensköld. Denna är Tintomaras beskyddare mot "den förfärlige" och upptecknar i sina memoarer alla hans brott, hvarom hennes protegé kan berätta. Det är också åt henne, Tintomara ger i uppdrag att fullfölja hvad hon kallar *sitt verk,* förmå konungen att fördrifva Reuterholm, på hvilket uppdrag hennes sista ord till sin beskyddarinna: "*Mins verket!*" syfta. Detta verk består tydligen i den Armfeltska konspirationen, ty i slutet hänvisas till "protokollerna om fröken Rudensköld och Armfelt m. fl.", hvilka bragte "en sak i dagen, som med Azouras kan ega sammanhang".

Återvänder man till pantomimen, förstår man nu, hvarför plågornas afdelning skulle sluta med "en vild kärleks gnistrande dans" och vildinnan därefter bli sin egen segerherres sälla behärskarinna. Det var just Reuterholms plan att genom "imaginär tortyr" betvinga hennes sinne, så att hon skulle kunna förmås att bli hertig Karls älskarinna. Balettmästaren kan emellertid ej hindra, att hon betänkligt afviker från pantomimplanen. Trots att "höfdingen var eldig, dansade utomordentligt —", undviker hon honom ständigt och drager sig till slut ur turen. Den förälskade, efterdansande höfdingen är naturligtvis hertig Karl. Likheterna med bokens handling i hela detta parti framgå af det ofvan citerade.

Slutet af Tintomaras historia är, som synes, ej angifven, och detta bestyrker den misstanke, man har på förhand, att detta ej från början varit fullt klart för diktaren. Den maskeradafrättning, som afslutar boken, mötte redan hos samtiden en enhällig opposition och verkar onekligen nödfallsutväg. Vi återvända längre fram till denna punkt och påpeka här blott, att det i afslutningen klandrade, de yttre anordningarna vid Tintomaras död, beror på en reminiscens af pantomim-scenen. Det är denna, som infunnit sig för honom, då

han sökt en afslutning på den intrasslade intrigen, och hvad som i pantomimen var teater blir här verklighet — däraf det orimliga i tillställningen. Kanske har öfvergången just förmedlats däraf, att pantomimen angaf en verklighet. Det är i afslutningen ej längre indianhöfdingen, som öfvervakar fångens tortyr, utan hertig Karl har infunnit sig med hela sitt hof i Solna skog, då Tintomara liksom en fången indian bindes vid ett träd och omges med en ring af sexton krigare, hvilka utan att döda henne skola söka injaga rädsla hos henne. Man märke, att det hela fullständigt motsvarar en indiansk torteringsscen. Ur handlingens synpunkt är afslutningen en upprepning, enär motiveringen fortfarande är att skrämma flickan, så att hon skall villigt underkasta sig hertigens kärlek — alltså en fortsättning af Reuterholms imaginära tortyr, som emellertid omintetgöres genom det dödande skottet. Tintomaras hånfulla utsmyckning med blommor motsvarar också indianernas bruk, sådana de skildras i Atala[1], och likaså straffet att låta henne anlägga en tvetydig klädedräkt. Slutligen har pantomimens mystiska fyrtal uttryckligen upprepats, genom att Tintomara omgifvits med fyra personer, hertigen, Reuterholm, konungen och fröken Rudensköld.

Vi återvända därmed ånyo till pantomimen, hvarest det, som nämnt, ges uppslaget till en viss mystisk figur, hvilken sedan flera gånger återkommer. Fångens bevakande af två ynglingar och två flickor, det hela i en grupp af en *spaderfemma,* motsvarar sålunda,

[1] Man frågar sig, hvar Almquist fått uppslaget till den exotiska pantomimen. Baletten bör kanske öfver hufvud anmärkas som inspirerande faktor för Tintomara-figuren, och påpekas kan dennas uppsving från 1833 under Selinder som balettmästare (G. Nordensvan, *Svensk teater* I, s. 324). Tydligt är, att Almquist närmast anknutit till de pantomimbaletter af liknande innehåll, som uppfördes under den gustavianska tiden, *Cora och Alonzo, Azemia och vildarne* o. s. v. Någon direkt källa bland dessa har han dock icke haft (i boken uppges baletten komponerad af Kraus och Terrade). Mortensen har påpekat (*Människor och böcker,* s. 225) att motivet till fångens bevakning härrör från *Atala.* Emellertid är det tydligt, att till grund för dessa indianska partier, som spela en så egendomlig roll i boken, legat verkliga detaljerade berättelser. Närmast skulle jag vilja tro, att intryck från Cooper's 1826 utkomna *The last of the mohicans* (öfvers. 1828) förtätats med ofvan nämnda motiv. Cora eftersträfvas där af indianhöfdingen le Renard subtil, och då hon vägrar efterkomma hans önskan, bindes hon vid ett träd jämte sitt sällskap, och krigspantomimen börjar. Liknande scener finnas där flerstädes.

som redan anmärkts i Atterboms recension,[1] scenen vid Lindamot i form af en teckning ⁙. Men anspelningar å samma figur finnas flerstädes. Sålunda antages Tintomara i den friherrliga familjen, tack vare att man får upp samma kort, *klöfverfem*, såväl då man drager rouge & noir som udda och jämnt. Då Tintomara vid målskjutning i Kolmårdsskogen förstör hjärteräss för de båda officerarne — det symboliserer Ferdinands hjärta — tar man *hjärterfemman* och "raderar bort de fyra i hörnen, så att blott den medlersta står qvar". "Då blir den hackan förvandlad till ett äss, till det förnämsta kortet. Går icke det an?", säger den ene. "Jo, visst går det an", svaras det, "det är lustigt nog, men jag tycker synd om de fyra i hörnen. Och sen är hela leken skämd." Tydligen är detta en symbolisk lek med en del af handlingen i stycket.

Som man ser, går denna handling ur en fiktiv miljö in i en historisk — detta ord då taget i meningen af en handling, där historiska personligheter uppträda — och upprepar ännu en gång denna process. Af innehållet i pantomimen, belyst af den redogörelse för de historiska tilldragelserna, som ofvan lämnats, torde tillräckligt framgå, att den historiska inklädnaden för Tintomara är den naturliga. Hennes förhållande till de romantiska händelserna är visserligen icke mindre viktigt, men sedt ur kompositionens synpunkt har hon där dock inpassats i en ny intrig, som väl sträcker sig öfver större delen af boken men från början ingenting haft med hennes historia att göra. Den är därför också i pantomimen endast antydd i förbigående — genom den omtalade mystiska figuren af en spaderfemma.

Man frågar sig ovillkorligen, om de tvenne handlingar, som man sålunda kan konstatera, organiskt höra samman, eller om förknippningen är af mera tillfällig art. För det senare talar ju det ytterst intrasslade i intrigerna. I samma riktning pekar ojämnheten i kompositionen, hvilken röjer sig redan i en yttre detalj, som att, medan de sex första böckerna upptaga ett omfång af 158 sidor, är sidantalet för de sex sista 341, eller däri, att handlingens centrum, Gustaf III:s mord, ligger så godt som i början af boken.

[1] *Swenska Litteratur-Föreningens Tidning* 1835, sp. 65 ff.

I självfva verket finnas också fullt tillfredsställande bevis för, att Almquist tagit ett tidigare verk till utgångspunkt för ett nytt med särskild intrig och ny motivkrets, som sålunda infogats i det äldre.

I Malla Silfverstolpes memoarer, trycket, finns under 1832 följande uppgift[1] (IV, s. 183): "Denna höst läste Almqvist hos Lindblads: 'Vargens dotter' och 'Amandas skärp'"; i manuskriptet[2] är läsningen förlagd till den 25 september. Att med Amandas skärp afses förra delen af Drottningens Juvelsmycke, kan icke vara tvifvelaktigt, då man erinrar sig, hvilken roll nämnda skärp spelar i denna dels förvecklingar. Det har af fröken Amanda bortgetts till kapten Ferdinand. Major Clas Henrik tror emellertid, att denne fått det af hans egen trolofvade, fröken Adolfine. Situationen intrasslas undan för undan, men skärpet är medelpunkten i dessa intriger, spelande ungefär samma roll som näsduken i Othello.

Hvilket omfång har detta äldre verk haft, och huru har det infogats i det nuvarande arbetet? Då man läser genom boken, märker man genast, att ur handlingssynpunkt är maskeradbalen dess främsta parti, centralpunkten i handlingen. Men den är tillika något af det mest briljanta och tjusande, Almquist åstadkommit, och synes vara den konstnärliga utgångspunkten, enär maskeradstämningen meddelat sig till hela verket, och hela händelseutvecklingen bygger på quiproquon. Som ofvan nämndt, är det också här, Tintomara första gången uppträder, och därmed börjar i självfva verket det nya arbetet.

Då Almquist velat sammanfoga tvenne intriger, låg det ju nära till hands att i maskeradscenen mystifiera läsaren genom den nya handlingen och sålunda ytterligare inveckla maskeraden, på samma gång som kvarstående motsägelser öfverskyldes. Tintomaras uppträdande har också tillrättalagts på detta sätt. Den invecklade kärlekshistoria, som upptager början af boken, når här sin afslutning, i det såväl systrarna Adolfine och Amanda som deras fästmän Clas Henrik och Ferdinand samlats till maskeraden. Men härvid uppdyker plötsligt Tintomara i en dräkt, hvilken förut angifvits

[1] Påpekadt för mig af prof. M. Lamm.

[2] Tillhörande bibliotekarien baron G. Rudbeck och välvilligt ställt till förf:s förfogande.

som Adolfines och hvilken systern tror vara dennas. Å andra sidan tar Amanda Gustaf III för sin fästman Ferdinand, och då konungen följer Tintomara, tror hon alltså, att hennes fästman vändt sig till systern. Almquist har här, som synes, utan betänkande gjort nya maskeradupptåg af svårigheterna och fortsätter därmed, så att han, då Adolfine slutligen i sjätte boken möter Tintomara, låter henne utbrista: "'Store Gud!' — — 'skall det vara *mig sjelf,* jag möter här?'" (s. 129). Den oklarhet, som förefinnes i fråga om Adolfines ställning till komplotten, då hon ena stunden synes vara medveten därom, den andra främmande därför, är troligen också en följd af de tvenne verkens förening, och otänkbart är väl icke, att åt Adolfine ursprungligen varit ämnad den roll som lockfågel vid maskeraden, hvilken nu innehas af Tintomara.

Detta är i hufvudsak de spår, sammanfogningen afsatt i handlingens förlopp. "Amandas skärp" torde f. ö. icke haft något större omfång, utan, om det varit fullbordadt, slutat med flickornas vansinne och de båda officerarnas landsflykt — alltså en tragisk kärlekshistoria förlagd till gustavianska tiden. De förändringar, den f. ö. undergått, äro i hufvudsak följande. Fjärde boken — de båda kirurgernas dissektion af animal coeleste — är inskjuten. Af femte boken — med maskeradbalen, hvarom ofvan — äro ytterligare en del partier nya, där den historiska situationen mera detaljeradt angifvits (se nedan!). Af sjätte boken är början, där Adolfine sammanföres med Tintomara i teaterns elevskola, ny, slutet — scenen mellan Adolfine och Ankarström — kan däremot möjligen ha tillhört det äldre verket. Längre kan man icke skönja spåren af detta, men i början af åttonde boken har Almquist slutligen gjort ett försök att släta öfver den oenhetlighet i bokens olika element, som blifvit en följd af sammanfogningen. Han börjar här med ett löfte att berätta "huru det vidare gick — jag vill icke säga med mina hufvudpersoner, fröknarne Amanda och Adolfine; ty det synes hafva händt dem, såsom det ofta sker med *hufvudpersoner,* att de under händelsernas lopp måst stiga ned till att blifva blott *personer,* sedan större karakterer, såsom till exempel här en Gustaf III, uppträdt på scenen — men i allmänhet med hela min historia"

(s. 199). Han vill fortfara att tvinna på sitt ljusblåa garn och föra trådarna så långt de räcka. I en-not rekapitulerar han ytterligare, hvad han sagt i inledningen om källorna till sin berättelse, hvilkas karaktär gjort, att framställningen "måste bli något fragmentarisk". — Till slut må det påpekas, att den krystade konstmässighet i planen, som delvis redan konstaterats, likaledes torde vara en följd af sammanfogningen och närmast ha till uppgift att skyla öfver bristen på en enhetlig komposition. Hit hör den olidliga parallellismen mellan den inledande kärlekshistorien och dess fortsättning, de romantiska scener på Kolmården, där Tintomara uppträder, samt likaledes mellan dessa senare inbördes. Det är tydligt, att Almquist här låtit den senare handlingen på ett bestämdt sätt motsvara den förra med "dubbeljalousi", duell och vansinne. I själfva verket har han härigenom på ett billigt sätt beredt sig tillfälle att upprepa samma motiv, enär han för att kunna fortsätta handlingen måste låta vansinnet i förra delen vara öfvergående och duellen ofarlig, under det situationen i senare delen är, att Ferdinand skjuter sin kamrat, och de bägge flickorna bli obotligt sinnessjuka. Upprepning följer ju oftast med interpretation eller omarbetning. Svårighet har det tydligen också vållat att sammanknyta den tidigare kärlekshistorien med dess fortsättning på Kolmården. Almquist åstadkommer det på det sättet, att de båda officerarna slå sig ned på Marmorbruket söder om Kolmården, de bägge flickorna åter på Stafsjö norr därom. Tintomara vistas på det senare stället men vandrar mellan de båda platserna, och sålunda ha kring henne grupperats alla personerna i den tidigare berättelsen! Till den sammanfogande accessoaren kommer nu också den ofvan omtalade mystiska figuren af vissa spelkort. Tydligen är det dessa små trics, Almquist har i tankarna, då han i det ofvan anförda brefvet till Atterbom stolt påpekar, att han "vågar säga", att boken "i afseende på inre architektur är konstmessigt sammansatt". Härvid torde han dock särskildt ha tänkt på förhållandet mellan pantomimen och styckets handling.

Denna allmänna öfversikt öfver verkets plan och composition torde hafva klarlagt, att intrigen till större delen bygger på yttre

komplicerade effekter och en själlös romantism. I det följande kommer den att upptagas till behandling, endast för så vidt den kan bidra till belysande af bokens allmänna litterära karaktär. Af utredningen torde emellertid också framgå, att det invecklade och oenhetliga i handlingen väsentligen härrör från den äldre intrighistoria Amandas skärp, som är utgångspunkten för Drottningens Juvelsmycke. Bokens värdefulla partier åter ligga i dess realism, den historiska tidsfärgen såväl som den borgerliga hvardagsrealismen, samt i den besjälade naturlyrik och den lifgifvande lyriska charme, som möter i Tintomara-gestalten. Det är väsentligen härmed, det kommer att sysslas i denna uppsats. Vi skola först söka ge en allmän karakteristik af Tintomara-figuren.

Skulle man söka ett ord för att återge väsendets egenart hos Tintomara, vore det ordet mystik. Det är en stämning af songemystik, som ligger såsom det centrala i konceptionen, den kontemplativa ron och känslornas slummer hos androgynen, och det är i öfverensstämmelse härmed, som ett poesifylldt ljusdunkel svepts kring hennes gestalt. Ingenstädes laborerar Almquist så med belysningseffekter som i Drottningens Juvelsmycke, och så godt som på hvar sida kan man finna, att det är en clair-obscur à la Rembrandt, som han funnit mest enlig med Tintomaras väsende, med hennes melankoliska leende och det egna skenet i hennes "mörknande eldblick". De mytologiska uppgifterna om androgynens samband med månen lämnade honom ytterligare tillfällen till romantiska nattstycken. Kanske har Almquist icke lyckats ge illusionen af, att hos Tintomara fanns icke blott den inre ron utan äfven den inre rikedomen, som enligt Schiller är det utmärkande för den renade naturen. Däremot har han på ett betagande sätt fått fram utstrålningen af denna inre harmoni i en yttre jämvikt, en naturlig gratie, en oberördhet af all konst och förkonstling. — Det var denna mystik, som Almquist satte på spel i intrigens dramatiska effekter, men som finnes orörd i en hel serie situationer. Det intryck, man bevarar af Tintomara, är snarast en rad impressionistiska bilder, där färg och belysning spela en afgörande roll. Man kommer att tänka

på songeföreställningarna på Jagtslottet.[1] Den rätta koloriten skulle frambringas af ett framför hängande gaz, någon gång skulle man ha ett grönt flor, hvarvid man finge intrycket af en arkadisk eller idyllisk skulptur: en "Songe-rustique". Ibland skulle man ha ett mörkbrunt flor framför taflan, och pjäsen skulle då föreställa "ett raskt uppträde, en röfvarscen, intagandet af en fästningsmur, några hurtiga mord: likagodt". "Det vore en Songe-martial, eller hvad du vill; och krigsmusik skulle dervid höras längst in i drömmen." Som synes, är det motsvarande scener till Tintomara under linden och i pantomimen, som här framställas. Andra dylika ögonblicksbilder äro Tintomara i operasalongen med den gröna voilen fladdrande efter sig och det röda smycket glimmande som förebud om kommande olycka eller i Clara kyrka med något af katedralstämningens högtid och frid.

Centrum i denna Tintomara-lyrik är kanske hennes samlif med naturen på Kolmården, och här löser sig stämningen i dikt, Tintomaras underbart vackra sång under linden, där Almquist liksom fångat vindens sus i löfverket öfver hennes hufvud. Stämningen i denna songe med dess pregnanta, vaggande rytm är framför allt det från människor frigjorda, elastiska, luftiga och vikande, mycket af det Almquistska lynnets egenart:

Mig finner ingen,
Ingen jag finner,
Alm, hägg och hassel blomstra för vind —
Jag ler åt alla,
Alla åt mig le
Alm, hägg och hassel, lönn, sälg och lind
Blomstra för vind
Buga för vind —
Ett vet jag bättre än klänga och springa,
Det är att sjunga här under lind etc.

Till det psykologiska problemet Tintomara liksom till den bakomliggande mystiska spekulationen återvända vi längre fram, och här skall i stället försökas en allmän karakteristik i anslutning till hennes litterära förutsättningar. Af gammalt har man funnit

[1] *Imp.-okt.* II, 165 ff.

dessa i den litterära linje, som betecknas af namnen Mignon, Undine och Esmeralda, och nyligen har Mortensen dragit en utförligare parallell[1] mellan Mignon och Tintomara. Vi skola först dröja vid en jämförelse mellan dessa diktgestalter för att sedan utsträcka den till de tvenne andra, som nämnts i samband med Almquists skapelse.

Ledmotiven i den ursprungliga Mignon-konceptionen äro tydligen det underbara och hemlighetsfulla, och därmed öfverensstämmer, att dess uppgift är att ge en personifikation af Goethes längtan till Italien. Från början hvilar sålunda öfver Mignon ett demoniskt drag, hon är af okänd börd, kläder sig som pojke, såväl hennes gestalt som ansikte äro oregelbundet bildade, och öfver figuren hvilar en sydländsk kolorit. I det följande tillkomma emellertid patologiska drag, som i bokens slut få en naturlig förklaring — det visar sig nämligen, att Mignon är från födelsen degenererad, en frukt af syskonkärlek inom en högättad italiensk familj.

Det sjukliga och det öfversinnliga draget hos Mignon slingra sig om hvarandra, och öfver hufvud är hon väl knappast en fullt enhetlig skapelse. Genomgående tycks dock vara en viss tvetydighet i Mignons kön. Goethes androgyna spekulationer förefalla att ha framgått ur hans naturvetenskapliga studier, ur iakttagelse af växternas hermafroditism och åskådningen om monadernas ursprungliga bisexualitet. Namnformen Mignon är ju egentligen maskulin och konstrueras i verket ofta maskulint.[2] I "Wilhelm Meisters theatralische Sendung" heter Mignon t. o. m. omväxlande "er" och "sie", och i Lehrjahre kallas hon af Jarno "ein albernes, zwitterhaftes Geschöpf". Det kan vidare erinras om, att hon går klädd i pojkkläder, och att hon i slutet af verket uppträder kostymerad som ängel — en dräkt, som hon tycker mycket om — och härvid sjunger:

Und jene himmlische Gestalten,
Sie fragen nicht nach Mann und Weib,
Und keine Kleider, keine Falten
Umgeben den verklärten Leib.

[1] *Tintomara*, Människor och böcker, s. 225 ff.

[2] Jfr E. Wolff, *Mignon* (München 1909), som dock är skrifven före fyndet af manuskriptet till Wilhelm Meister i dess första gestalt.

Det förefaller sålunda troligt, att Almquist ur Mignon fått det närmaste uppslaget till Tintomaras androgyni, och betydande likhetsmoment finnas äfven för öfrigt mellan de tvenne diktgestalterna. Det väsentligaste är, att de båda äro okomplicerade väsenden, reflexionslösa naturer, som endast i poesi och musik finna uttryck för sitt inre känslolif. Vidare kan nämnas bådas utomordentliga smidighet eller detaljer, som att båda lägga i dagen ett egendomligt beteende, då de tvätta sig. Ser man på öfriga mera betydande likheter, framstår det dock, att de ha en väsentligen olika bakgrund och uppgift. Mignon går klädd som gosse, och Tintomara uppträder omväxlande i karlkläder och kvinnokläder — hos båda en antydan om deras androgyna natur. Båda äro af en dunkel och hög börd, båda äro dansöser. Men dessa Mignon-drag ha hos Tintomara gjorts till en karakteristik af den gustavianska tiden. Tintomaras förknippning med teatern är därför mycket intimare. Under det Mignons dunkla börd och uppfostran af lindansare snarast förefalla som vanliga intrigeffekter — troligen äro de också af litterärt ursprung — så är Tintomara ett gustavianskt teaterbarn, frukten af grefve Muncks förbindelse med en aktris och uppväxt på teatern. Hennes växlande gestalt som än gosse, än flicka har på motsvarande sätt blifvit en serie maskeraduppttåg, blifvit dansösens förmåga af ständig variation.

Det är sålunda tydligt, att utförandet af de båda karaktärerna åstadkommer en väsensskillnad dem emellan. Det ledande draget i Mignons karaktär är Sehnsucht, längtan till Italien och kärlekslidelsen för Wilhelm. Vare sig den senare kommer i strid med hennes ursprungligen androgyna natur eller öfver hufvud det patologiska hos henne, uppstår en konflikt, ledande till hennes undergång. Det tycks oss, som den djupare betydelsen af Mignongestalten alltså blefve striden mellan det ideala och det reala, mellan frihet och öde, vilja och kunna, lifstörst och tvång att försaka. Hos Tintomara åter äro alla dessa motsatser lösta i en högre enhet, och hennes själslif befinner sig i en drömmande stillhet. Därför är hon också en nyskapelse, ej någon osjälfständig efterbildning. Att Mignon kommit att stå som förebild för Almquists Tintomara,

har tydligen berott därpå, att hos henne funnos många drag, som sammanföllo med hans idealbild af en högre människa. Almquist har säkerligen känt sig starkt tilltalad af det öfversinnliga hos Mignon, det som pekade ut öfver verkligheten, och som utgjorde en motsvarighet till hans egen romantiska oändlighetskänsla. Hos Tintomara fanns däremot ingen plats för de sjukliga komplikationerna hos Mignon eller striden i hennes väsen. Är den förra en enhetligare skapelse, så saknar hon Mignons innerlighet.

Undine är en Puck-Ariel mera än en Miranda, en elementarande, framsprungen ur naturen och återvändande dit igen. Fouqué har upptagit Paracelsus' idé, att en dylik naturande kan få en själ genom förbindelse med en dödlig människa. Mottagandet af själen verkar hos henne en fullständig karaktärsändring: det sorglösa naturväsendet förvandlas till en människa med förmåga att gråta och lida. Emellertid har hon därmed icke fullt frigjort sig från naturen, vid henne häftar något af naturens förbannelse, representerad af hennes farbror Kühleborn. Det förefaller mig, som vi här hade samma konflikt som hos Mignon, omsatt på ett romantiskt plan, striden mellan lifstörst och tvång att försaka. Hos Mignon är det mera realistiskt en bakomliggande släkttragik, som vållar konflikten, hos Undine är det natursamhörigheten.

Samma grundskillnad som mellan Mignon och Tintomara förefinnes också mellan Undine och Tintomara. Undine utträder ur naturens omedvetna lif i sin kärlek till Huldbrand, Tintomara befinner sig hela tiden på ett plan bortom all kärlek. Den enda utveckling, som antydes hos den senare, gäller hennes förhållande till kristendomen. — Människans böjelse att sjunka tillbaka i naturens omedvetna lif hade Almquist haft till motiv i Rosaura, Cypressen och Dianusa, och hans ståndpunkt är här, att fantasilifvet ej får vara verklighetsdödande. Detta sammanhänger, som Lamm utvecklat[1], med att han ansåg sig i sitt eget fantasilif ha kommit i konflikt med verkligheten och måst kämpa sig ut ur en dylik "romantisk" period. Den nyromantiska problemställningen är, att människan en gång varit natur, därför måste hennes sträfvan gå

[1] *Studier i Almquists ungdomsdiktning*, Samlaren 1915, s. 134 o. passim.

ut på, att, som det heter i läkarnas samtal i Drottningens Juvelsmycke, "till sluts blifva natur igen". Det är detta ursprunglighets- eller fullkomlighetstillstånd, Tintomara representerar, och natursamhörighetan uttalas från början i hennes namn Azouras Lazuli Tintomara.[1] Ett drag af elementarande ligger också i hennes förhållande till himlakropparna. I Tintomaras elementarlif ligger sålunda en obestridlig likhet med Undine, men det gäller här allmänt nyromantiska teorier, och någon direkt påverkan kan man knappast tala om.

Den jämförelse, som ofvan dragits mellan Mignon och Tintomara, visar, huru vissa drag hos förebilden fallit bort, andra åter ytterligare fördjupats. Bland de moment, som gripit Almquist djupast i Goethes skapelse, har tydligen befunnit sig det vildvuxna, från samhället lösgjorda i densamma. Det motsvarade fullständigt han egen lifskänsla, den rousseauanska antikonventionalism, som gått honom i blodet. Redan Parjumouf återger vildinnan och det idealiserade naturtillståndet, låt vara ett sådant af ett odefinieradt och banaliseradt slag, och samma rousseauanska sfär tillhör Almquists bondflicka. Tintomara är i självfva verket både vildinnan och bondflickan. Under sin vistelse på Kolmården uppträder hon i allmogedräkt. I den inledande baletten är hon peruvianskan Tintom'-Hara, "svartklädd från halsen till fötterna". Denna pantomimscen reproducerar, som ofvan visats, styckets handling, och ett drag af vildinna hvilar också öfver hela hennes uppträdande — exo-

[1] Jfr om detta namn R. G:son Berg, *Svenska studier*, s. 19 och Beckman, *Språkets lif*, s. 33 f. Azouras åsyftar naturligtvis den blå rymden, Lazuli torde väl få hänföras till lapis lazuli, den blå lazur-stenen. Det är i öfverensstämmelse med Almquists färgsymbolik det gåtfulla blå, som ges i dessa exotiska namn. Tintomara synes mig fullborda komplexen och vara att sammanställa med de italienska orden *tinta*, färg och *mare*, haf. Lysander's kombination (*C. J. L. Almquist*, s. 212, n. 2) med franska ordet tintamarre (*stoj*, *oväsen*) är naturligtvis omöjlig. — Namnen äro i viss mån analoga till Undine och kanske äfven Esmeralda, som möjligen kan sammanställas med fornfr. Esmerald, smaragd — jfr att Almquist under Amerika-tiden öfversätter titeln Smaragdbruden med »the Esmeralde Bride» (Samlaren 1902, s. 119). Det astrala och elementariska hos Tintomara, som f. ö. tillräckligt exemplifierats af Mortensen (a. st. s. 221 ff.), går emellertid öfver nyromantiken, som nedan skall visas, tillbaka till antik spekulation och hör tillsammans med det härifrån hämtade begrepppet *animal coeleste*.

tismen finns ju redan i hennes namn. En liten detalj är, att hon i nionde boken föreläser ur en resebeskrifning från Afrika, visande de "vilda svartes" djupa kärlek.

Vildinnan, uppträdande i en civiliserad samhällelig miljö, sträcker sig som litterär typ långt tillbaka. En af de trognast efterbildade representanterna för densamma är Cervantes' zigenarflicka Preciosa, "La gitanilla de Madrid" i "Novelas ejemplares" 1613. Den yttre likhet, som finnes i Mignons och Esmeraldas lefnadsöden, beror enligt min mening på, att båda i detta fall återgå på Preciosa: flickan, som i barndomen bortröfvats af ett kringströfvande band och uppfostras som danserska för att slutligen återfinna sitt ursprung. Esmeralda, som i sin zigenarromantik är den berömdaste variationen af Preciosa-typen,[1] har emellertid också upptagit drag från den långa mellanliggande litterära utvecklingen. Ingenuedragen utbildas särskildt genom Agnes i Molières "Ecole des Femmes",[2] hennes namn blir stående benämning för ingenuen, och det är intressant att finna, att Esmeraldas egentliga namn också är Agnes. För exotismen blir Robinson Crusoe af stor betydelse. Så utvecklas en litterär typ, som skulle kunna kallas för den exotiska ingenuen, och som hastigt blir populär. Man kom snart därhän, att man sökte öfvertrumfa hvarann i fråga om oskuldens exotism och gick från indianflickor och javanesiskor till negerflickor och tscherkessiskor.[3] Efter Rousseaus uppträdande framhölls särskildt kontrasten mellan natur och kultur samt den oskuldsfulla vildens eller vildinnans upphöjdhet öfver den konventionella krets, i hvilken de infördes, ofta i tendentiöst syfte — man tänke blott på Voltaires "L'Ingénu" — ofta äfven utan moraliserande eller social afsikt. — De utmärkande dragen för den litterära typ, som här skisserats, äro

[1] Abbé Prévost's *Manon Lescaut* har säkerligen haft stor betydelse i utvecklingen mot Carmen, som skulle kunna kallas den kvinnliga variationen af Don Juan-typen.

[2] H. Schlüchterer, *Der Typus der Naiven im Deutschen Drama des 18. Jahrhunderts* (*Literarhist. Forschungen*, Heft XLII, Berlin 1910), s. 5.

[3] Då Cora och Alonzo nämnes i samband med Tintomaras uppträdande såsom vildinna i pantomimen, kan erinras om, att den exotiska ingenuen ofta förekommer i denna inklädnad. I Kotzebues *Die Sonnenjungfrau* (1790) t. ex. finnas tvenne variationer af typen, Amazili och Idali.

framför allt upphöjdheten öfver de konventionella moralbegreppen samt okunnigheten i erotiska angelägenheter, hvilken åt den unga vildinnan ger en pikant fägring. Redan Preciosa har tillägnat sig zigenarfolkets fördomsfria syn på egendomsproblemet, ett drag som efter framträdandet af Rousseaus åsikt om en ursprunglig egendomsgemenskap ofta får en ideal karaktär. Likaså är vilden höjd öfver de konventionella formerna för umgänget och öfver de laster, som följa med en högre kultur, lögn, bedrägeri o. s. v. Gurli i Kotzebues komedi "Die Indianer in England" (1789) kallar alla människor du, och hennes naturs oskuld framträder i repliker som: "Lügen was ist das?"

Exotismen öfver Tintomara-figuren har ofvan påpekats, ingenuedragen äro också tydliga: hennes naiva okunnighet, omedvetna oskuld och naturliga renhet. Enligt moderns omdöme äro kyskhet, pietet, sanning invuxna i hennes bröst (s. 175), öfriga moralbud känner hon ej till, och skillnaden mellan mitt och ditt existerar ej för henne. Det är moment, som få inräknas i den "högre idé", tanken om en ursprungligare mänsklighet, Almquist efter verkets afslutande starkt framhåller, och i denna mening i mycket af rousseauansk härstamning. Att detta "i conceptionen ideala" fått en så undanskymd plats i verket sammanhänger med den nyromantiska esteticism, den upphöjda likgiltighet för ämnet, extatiska skapardrift, ironiska och lekande framställning, som vid denna tid utmärka Almquist. Men till någon del torde det också bero på, att Almquist anslutit till den litterära utformning, som de rousseauiserande idéerna fått i den exotiska ingenuen. Till ingenuedragen hör också, att Tintomara kallar Reuterholm för du och förväxlar tillgifvenheten för sin bror Gustaf Adolf med kärlek. Att ställa fram någon bestämd förebild för dessa drag vore säkerligen misslyckadt, snarast är det intryck från en hel litteraturströmning, som han upptagit och delvis redan gifvit gestalt i Parjumouf. I den Almquistska originaliteten, som ju obestridligen är större än de flestas, låg på samma gång en oerhörd absorptionsförmåga af intryck från olika litteraturriktningar, en utpräglad mångläsenhet

och känslighet äfven för den sämre litteratur, han läste.[1] Som exempel på den exotiska ingenuen torde det ligga närmast att jämföra Tintomara med Victor Hugos Esmeralda i romanen Notre-Dame de Paris (1831) samt Lafontaines romanhjältinnor.

Säkert har Hugos roman haft inflytande på Drottningens Juvelsmycke, och detta gäller, som nedan skall visas, äfven den miljö, i hvilken Esmeralda uppträder. Däremot intager Tintomara full självständighet till Esmeralda-figuren, men väl är det möjligt, som Atterbom yttrade i sin recension (a. st. sp. 71), att Esmeralda "gifwit Förf. anledning till denna conception" just såsom utformning af den exotiska ingenuen. Esmeralda är zigenarflickan, som är löst från alla samhälleliga band, och som går helt upp i sin dans, där hon uppträder på Paris gator och torg, en bild af den kyska oberördheten. Det luftiga, gäckande och fe-lika ger hon liksom Tintomara uttryck i sång:

Mon père est oiseau,
Ma mère est oiselle,
Je passe l'eau sans nacelle,
Je passe l'eau sans bateau.
Ma mère est oiselle,
Mon père est oiseau.

Detta drag är liksom i Undines elementarlif äfven hos Esmeralda och Tintomara starkare betonadt än hos Mignon.

Men hos Esmeralda finns också den obegränsade hängifvenheten, och i sitt förhållande till kapten Phoebus röjer hon den oerfarenhet i erotiska angelägenheter, som är utmärkande för ingenuen. Hugo får i hennes möte med Phoebus anledning till en starkt sinnlig skildring. Att ställa fram den lockelse, som en fullständig naturlig oskuld utöfvade på öfriga uppträdande personer, var naturligtvis det icke minst tacksamma ämnet vid tecknandet af ingenuen. Aug. Lafontaine var mästaren i en dylik pikant sensualism. Det var härpå Almquist syftade, då han kallade den skildring af en exotisk oskuld, han gaf i Parjumouf, för "ett försök att lafontainisera",

[1] Jfr Böök, *Almquist och lånebiblioteksromanerna* i *Til Gerhard Gran* 9 december 1916.

och ett liknande manér förekommer sedermera särskildt i Murnis.[1] De tvetydiga erotiska situationer, som förekomma i Drottningens Juvelsmycke,[2] t. ex. skildringen af hertig Karls och Reuterholms alla lömska försök mot oskulden, verka närmast inspirerade från samma håll.[3] Det uppskrufvade moraliska patos, som man påträffar hos Lafontaine, går igen i mottot till en af dessa scener (11 boken, 5 scenen), där Reuterholm och hertig Karl öfverlägga om taktiken mot Tintomara. Det är i motsats till öfriga ej hämtadt ur texten och af följande lydelse: "Afskyvärde! — — — O, jag anropar Er, I, det godas och skönas Genier, rädden! rädden! skall jag bli bönhörd? — rädden!" (s. 411).

Till slut kan påpekas, att det för utbildandet af typen på en del håll under 1700-talet icke torde saknat betydelse, att man ägde material för skildrandet af den exotiska ingenuen i sällskapslifvet i de infödingar, som under detta århundrade i ganska stor skala fraktades öfver till Europa att användas som betjänter i förnäma hus. Den mest kände representanten i Sverige var af svart hudfärg och spelade en viss roll under gustavianska tiden. Det var den bekante "morianen" Badin, i viss mån en historisk figur, om han också blifvit det i mycket på bekostnad af sanningen genom Crusenstolpes "historiskt-romantiska" verk. Hvad som är kändt om honom visar, huru nära verklighetsunderlaget sammanfaller med den bild, man får af den exotiska ingenuen. Det finns en del, som talar för, att Almquist kan ha haft honom i tankarna, då Tintomara satts in i den gustavianska tiden, men han har i så fall knappast spelat annan roll än som konkret exempel i tiden för den allmänna typen. — Badin torde i själfva verket ha varit ett sorglöst naturbarn och lär också ha erhållit sitt namn genom sina många upptåg ("badinager"). Tintomara har, som bekant, erhållit sina namn på ett liknande sätt, hon kallas också af Terrade i pantomimscenen

[1] Lamm, a. st., s. 128.

[2] Mortensen, a. st., s. 207 ff. Fe-sagan, sådan den upptogs i skräckromantiken, har säkerligen haft betydelse för Notre-Dame och på denna väg äfven för Tintomara-figuren.

[3] V. Ljungdorff har i Edda 1918 (s. 285) sammanställt mannekängscenen i Drottningens Juvelsmycke med E. T. A. Hoffmanns Sandmannen. Likheten består i, att en mannekäng spelar en viss roll i bägge verken.

för "noble badine" och uppträder där, som ofvan nämnts, "svartklädd från halsen till fötterna". Badin var en lång tid efter sin hitkomst odöpt och döptes först vid antagligen 21 års ålder. Som tilltalsord använde han du äfven till den kungliga familjens medlemmar. Han lär också en kort tid varit anställd som dansör vid den franska teatertruppen i Bollhuset. Hans namn har slutligen satts i förbindelse med en bekant historisk händelse, som kunde jämföras med intrigen i Drottningens Juvelsmycke, då han i samband med änkedrottningen Lovisa Ulrikas död fick i uppdrag att undanskaffa en del af hennes papper och till Gustaf III:s harm brände upp dem.[1]

I yttre afseende är således Tintomara väsentligen beroende af Mignon och den exotiska ingenuen, men hon går utöfver dem båda i den roll, hon spelar i intrigen, som en bricka i det politiska spelet. Hon ansluter härvid enligt vår mening till Fenella i Scotts roman "Peveril of the Peak" (1822). Men innan vi ingå härpå, är det först nödvändigt att utreda verkets andra hufvudelement, det historiska. Vi konstatera då, att ett historiserande element finnes redan i början af boken, i den del, som ofvan kallats Amandas skärp. Bakgrunden utgöres där nämligen af förberedelserna till konungamordet, och dess hufvudpersoner, som Ankarström, Horn, Ribbing och general Pechlin skymta i första boken. En effektscen, som Almquist i detta sammanhang naturligtvis icke velat neka sig, är Gustaf III:s besök hos mamsell Arvedson och sammanträffande med Ribbing på återvägen. Det tycks här gälla Ankarström, hvarjämte mötet måst framflyttas till dagen före mordet.

Det är emellertid vid anknytningen af det nya verket, det historiska materialet intager en bredare plats. I femte och åttonde böckerna tilldrar det sig sålunda hufvudintresset, och där är den historiska situationen återgifven in i detaljer samt efter direkt källstudium, såsom i största korthet skall påvisas. Den källa, Almquist härvid anlitar är Svea Hofrätts Protocoller uti Undersökningsmålet rörande Konung Gustaf III:s mord.[2] I femte boken är häm-

[1] Carl Forsstrand, *Sophie Hagman och hennes samtida*, s. 122—137.

[2] Fullständiga titeln är: *Kongl. Maj:ts och Rikets Swea Hof-Rätts Protocoller uti Undersökningsmålet, rörande det, å Högstsalig Hans Maj:t Konung Gustaf den III:dje, Glorwyrdigst i Åminnelse, föröfwade mord; samt hwad dermed gemenskap äger; Hållne I Stockholm år 1792* (Sthlm 1792).

tadt därifrån med ordagrann öfverensstämmelse förteckningen på de kungliga kostymerna (prot. s. 49) och passagen med de sammansvurnes samling (ib. s. 41 f.) samt i allmänhet skildringen af konungens uppträdande i sällskap med baron v. Essen, hans kostymering och omständigheterna vid skottets aflossande. Härifrån införas också bipersoner som adjutanten Pollet och hoftrumpetare Örnberg. I sjätte boken finns det några detaljer från maskeraden efter mordet, i sjunde angifves efter protokollen (s. 64), att Enhörning vid mordet befann sig i operakällaren och sedan underrättade Bjelke och Alegren. I åttonde boken finnes från samma källa en redogörelse för Ankarströms lefnadsomständigheter och omnämnas i protokollen förekommande personer, såsom kirurgen Natherst[1] (ib. s. 64) och Bjelkes betjänt Lundquist (s. 66) samt smådrag därifrån, som att Liljehorn anmäldes af betjänten Pehr Bark hos sockerbagare Sundberg (s. 14). Man märker, hur Almquist särskildt lägger an på att få namn och mindre detaljer riktiga. Men han har också i protokollen hämtat uppslag till hela scener. Sålunda är den lilla ypperliga femte scenen (8 b.) mellan general Pechlin och kanslirådet v. Engeström byggd på dessas, särskildt den senares, slingringar under förhören och återger mycket träffande andan i deras skrifvelser. Som prof på v. Engeströms svar må anföras följande (prot. s. 147), som återkommer i boken (s. 226): "Herr Cancellie-Rådet förklarade, att han icke kunde neka, det ju desse hans berättelser wore til sit sammanhang ofullständige; Men han trodde ock, att de icke kunde wara annorlunda, emedan de, jemlikt sjelfwa förhållandet, blott innefattade tomma discourser och sådane raisonnements, som imellan honom och Öfwerste-Lieutenanten Lilljehorn förefallit." Och slutligen ha från samma källa in extenso anförts några skrifvelser. Behandlingen i hofrätten af Lehnbergs vittnesmål härrör sålunda därifrån (s. 70 f.). Hans skriftliga yttrande återges ord för ord (ib. s. 80 ff.). På samma sätt anföres Ankarströms egenhändigt uppsatta bekännelse ordagrant (s. 99 ff.). Listan på deltagarna i mordet motsvaras i protokollen af förteckningen

[1] Han hette Nathorst och uppträdde i processen endast som vittne. I 2:dra uppl. 1841 ändrades hans namn till Nather.

öfver handlingarna angående de häktade (s. 97). Från samma källa (s. 110) härrör Liljehorns yttrande, ur hvilket namnet "Gubben" på Pechlin torde vara hämtadt (prot. s. 109).

Därmed upphör Almquists anlitande af historiska aktpublikationer, och materialet därifrån är sålunda väsentligen insatt på en viss punkt, i skildringen af händelserna kring Gustaf III:s mord. Längre fram föres man väl åter in i historisk miljö, i det de handlande åter blifva historiska personer. Men teckningen af den Reuterholmska perioden torde i och för sig mindre ha intresserat honom, och sammanhanget är här fiktivt, såsom framgår af den redogörelse för planen, som ofvan framlagts. I bokens slut utpekar väl Almquist en motsvarande aktsamling till den, han begagnat i förra delen af Drottningens Juvelsmycke. Han berättar nämligen (s. 495), att han forskat efter Tintomaras historia i alla verk, som beröra förmyndarregeringen 1792—96. "Men ingenstädes stod något att finna om en Azouras Lazuli Tintomara, eller hennes död; ehuru de tryckta protokollerna om fröken Rudensköld och Armfelt m. fl. i undersökningsmålet om 'förrädiska stämplingar', som en tid derefter kommo i fråga, synas bringa en sak i dagen, som med Azouras kan ega sammanhang." Härmed menas tydligen den digra aktsamling från år 1794, hvars titel är "Kongl. Maj:ts och Rikets Swea Hof-Rätts Protocoller uti Undersökningsmålet Angående Förrädiska Stämplingar, Hvarföre Åtskillige Personer tiltalte och häcktade blifwit". Om Almquist verkligen ämnat använda denna publikation, finnas dock icke några spår däraf i det färdiga verket. Däremot lämnar den aktsamling, som han användt, ytterligare en dateringsmöjlighet för arbetet. Enligt Kungl. Bibliotekets Utlåningsbok för 1818—1836 lånade Almquist den 4 februari 1834 "Brottmålshandlgr. Nescher". Slår man upp detta biblioteks exemplar af protokollen angående Gustaf III:s mord, är det verkligen i nedre högra hörnet märkt D. G. Nescher. Det är alltså de omtalade protokollen, Almquist lånat i början af februari 1834, och då materialet härifrån bildar öfvergången mellan Amandas skärp och fortsättningen däraf, skulle det alltså vara ungefär vid denna tid, Almquist tagit itu med utarbetandet af Drottningens Juvel-

smycke. Är det detta verk, som afses med det å listan den 2 mars nämnda Rubindiademet, skulle arbetet vid denna fortskridit så långt, att intrigen i boken varit klar för författaren.

För den tidsfärg, som vi äro vana att träffa i en historisk roman, spelar säkerligen det källmaterial, som direkt hämtas ur aktpublikationer och lärda verk, den obetydligare rollen. Det bär väl mer eller mindre vittne om omsorgsfullheten i det tidsstudium, som ligger bakom verket, men en författare disponerar dock öfver andra medel, mera lönliga men också mera effektiva, att fånga fläkten öfver tidehvarfvet. De bero af kongenialiteten med eller intresset för tidehvarfvet, hvilka åt stoffet skänka den personliga nyansering, som visar, att det framgått ur ett diktande jag. Det är oftast en vidlyftig apparat, författaren rör sig med, då det gäller att återkalla en svunnen tid. Till synes obetydliga drag kunna ha sin utgångspunkt i tidens intimare och mera lefvande krönika eller den muntliga tradition, som stått honom till buds. Personer, hvilka stått honom själf nära, ha i hans inbillning knutits samman med tiden eller dess händelser och dragit med sig fantasi- och minneskomplexer, som funnit plats i hans tidsskildring. Det kan också vara en viss litterär schablon, som anpassats på tiden, och som ibland satt så djupa spår, att den bryter tidsstämningen. Vi vilja här först undersöka Almquists personliga relation till den gustavianska tiden och de händelser, som däri närmast beröras.

Almquist växte upp under den andefattiga och glanslösa tid, som följde efter Gustaf III:s död, och som genom själfva kontrasten var så ägnad att framhålla glansen och lefnadsglädjen i den gustavianska rokokons tidsålder. För personer, som lefde kvar från denna äldre tid, kom den att stå i ett förklaradt ljus, hvaraf minnet öfverlämnades åt den yngre generationen. Den som för Almquist blifvit förmedlaren har tydligen i första rummet varit hans mormoder. Det framgår af ett bref till Jonas Wærn af den 31 december 1822,[1] som innehåller ur flera synpunkter intressanta uttalanden. Han omtalar här, att hans blick dröjer bakom julens festligheter vid en händelse "i höstas".

[1] Nord. museet.

Händelsen var en af de högst vanliga: det var min Mormor, en 73 års gumma, som dog. Efter hvad jag hört berättas, var hon i yngre år en af de mest älskvärda, och jag hade äfven under hennes långt lidna ålder funnit i hennes seder ett upplifvande Behag. — — — Mormor var i det afseendet olik min Mor, att hon hade i hög grad en viss Förmaks-glättighet, en Grazie förenad med quickhet, hon var lättsinnig NB i ädel mening, hon var af Kung Gustaf III:s tidehvarf, och äfven, ehuru blott en fattig Bibliotekaries fru, omtyckt af denne Konung för sitt umgänges-vett. Min Mor, deremot, var aldrig hemastadd i stora sällskap, Tystnaden var henne kär. — — — När min Mormor dog, var denna Händelse äfven derföre för mig en Festivitet, att hon begrofs på Solna Kyrkogård, hvilken du kanske mins (den ligger utanför Carlberg). Min morfar, gubben Gjörwell, den gamle Publicisten, hade der köpt sig en egen graf. Solnas Naturskönhet trifs ganska väl tillsammans med de afidnas ben. Här lär man sig i Döden se den älskvärda ängeln. De gamle Grekerne föreställde sig Dödens Genius så ung, täck och lik Kärleken, att Plato en gång misstog sig emellan dem. Först under en illa förstådd Christendom, har Döden tagit sig gestalten af Fasa. Blommorna på Solna Kyrkogård förstå den saken bättre.

Tydligt är, att Almquist här röjt en god del af de stämningar, hvarur en gång Drottningens Juvelsmycke skulle framgå. Mormodern har för honom kommit att förkroppsliga "Gustaf III:s tidehvarf". Hon blir minnet af en gladare och friare tid, då solen lyste fullare, och man hade liksom rätt att vara lättsinnig. Säkerligen har hon närmast varit incitamentet till den teckning, som ges af tiden, och hela verket blir på visst sätt en hyllning åt mormodern, såsom framgår af slutet i boken, belyst af nyss citerade bref. Som synes, ger det en god inblick i konceptionen af slutscenen vid Solna kyrka, men vi återvända längre fram härtill och skola här visa, hvilken nära förbindelse de i Drottningens Juvelsmycke skildrade händelserna hade med mormoderns krets.

Den Gjörwellska familjen hade af gammalt en intim förbindelse med konungamördaren Ankarström. Gjörwell hade varit god vän med dennes far, den bekante alkemisten — bl. a. började de tillsammans utge ett franskt lexikon — och blef efter hans död förmyndare för sönerna, bland hvilka Jacob Johan kom att stå honom särskildt nära (Brefven,[1] s. 52). Denne uppfostrades en tid i biblio-

[1] *Sv. memoarer o. bref,* II. LEVERTIN, *Gjörwells familjebref.*

tekariens hem, var ungdomsvän med barnen i huset och ritade bl. a. en del symboliska taflor åt Brite Louise, Almquists mor. Gjörwellska husets gamle vän, Jacob Björkegren, var denna tid hans informator. År 1783 ingick Ankarström giftermål med Gjörwells systerdotter, Gustafviana Elisabeth Löwen. Snart inträdde emellertid en brytning mellan gubben och hans nevö, hvilken anklagades att ha vållat sin svärmoders, Gjörwells halfsysters, död 1786. I ett af brefven (s. 58 f.) klagar Gjörwell på Jacob-Jans hårda och otacksamma sinne, nämner att hans nevö efter den omtalade händelsen aldrig velat se eller umgås med honom samt beskyller sin forne skyddsling för att ha hyst uppsåt äfven mot sin svägerska (s. 53).

Alla dessa gamla förbindelser gjorde, att familjen Gjörwell naturligtvis måste bli häftigt upprörd öfver konungamordet, och den rojalistiske bibliotekarien tycks t. o. m. ett ögonblick ha ansett sig komprometterad (ib. s. 56). Därtill kom, att Ankarström strax före mordet ånyo sökt anknyta med familjen, dels genom Björkegren, dels genom sonen Carl. Han hade dock blifvit afvisad. Den upprörde fadern ryser vid tanken på, att sonen kunde blifvit inblandad: "Se, huru Gud afvändt allt ondt uti hela denna sak ifrån hela vårt hus! Jag tänker aldrig härpå utan både rysning och tacksamhet" (s. 59 f.). Slutligen var också fru Gjörwell med sonen Carl närvarande vid maskeraden den 16 mars.[1] Gjörwell berättar härom endast en del, "ty åtskilligt är alldeles intet skrifbart" (s. 60). "När alla måste demaskera sig, fick Calle också se Ankarström, som gick med den gladaste och oskyldigaste uppsyn allestädes omkring, samt talade med flera. Vissa andra ansikten sågo helt annorlunda ut. Före skottet rådde en silence morne ibland maskerna, så att min hustru, som snart gifver ton och sätter masker en train, förstod sig icke på sitt folk den aftonen. Sedan efter demaskeringen fick hon först se åtskilliga af sina högre connaisancer, med hvilka också åtskilligt taltes; dock härom med mera sparas detaljer till dess vi råkas." Man kan tänka sig, hur mångordig gubben skulle

[1] Som ett kuriosum kan anföras, att Topelius' faster Greta likaledes var närvarande vid maskeraden och förmedlat traditioner till sin brorson (B. Estlander, *Topelius som historiker* i *Zacharias Topelius Hundraårsminne.* Festskrift den 14 januari 1918, s. 118).

bli, då han fick muntligen berätta om denna sak, i hvars alla mysterier han ansåg sig invigd.

Gjörwell berättar också, att, då Björkegren om morgonen fick höra talas om konungens mord, "tänkte han genast inom sig: Herre Gud, det har Anckarström gjort" (s. 61). Om fru Brita-Nora meddelar mannen i brefvet den 26 mars: "Hos oss har hälsan varit skäligen god, utom det, att söta mor haft merändels sedan maskeraden oroliga nätter, fulla af hiskliga drömmar och sorgliga bilder."

Man torde af denna utredning kunna sluta sig till, att "händelserna näst före, under och efter konung Gustaf III:s mord" måst utöfva en magisk dragning på diktaren genom den fantasieggande muntliga traditionen därom såväl som genom hans personliga förbindelse med dem. Kom så därtill, som vi senare skola söka visa, moment i tiden, som voro nära i släkt med drag i hans egen individualitet. Det var intresset för händelserna kring mordet, som kom honom att uppsöka den mest detaljerade källa härför, som var öfverkomlig, protokollen från processen. Tager man en öfverblick öfver hans produktion, ser man också, huru hans fantasi gång på gång återvänder till den gustavianska tiden och framför allt kretsar kring mordet och tilldragelserna i samband därmed.

I Målaren har konungamordet på ett egendomligt sätt dragits in i handlingen i anslutning till ett rykte, hvilket "gått såsom en dunkel sägen inom familjen". Hufvudpersonen Elias' far har anklagat en viss Enhörning för delaktighet i konungamord men erkänner på dödsbädden, att *han* varit brottslingen. En kanslist G. F. Enhörning var verkligen inveckIad i mordaffären men blef frikänd.[1] I Baron Julius K. anges hufvudpersonen som son af hertig Fredrik Adolf och Sophie Hagman, och äfven här göras obestämda antydningar om ett brott i det förflutna. I Jagtslottet är Baron Julius K. den "förrädiske vän", med vilken Andreas haft stridigheter, och hvilken "slutat med att beröfva honom hans goda namn

[1] I Drottningens Juvelsmycke nämnes denne Enhörning flera gånger och blir där anmäld genom Tintomaras bror. Om någon historisk reminiscens skulle ligga bakom intrigen i Målaren, är det möjligen, att Enhörning enligt protokollen själf anmälde en rådman Alegren men måste taga tillbaka anmälan.

och tvungit honom att genom flykten skydda sig mot en farlig anklagelse". Herr Hugo har fört honom till sitt aflägsna gods, under det hans fiender trodde honom utrikes (s. 19). Herr Hugo själf är enligt inledningen till Songes (Imp.-okt. II, 166) "en man, hvars ungdom log under Gustaf III:s tid" och bevarar därifrån vissa originella drag. Den ironiska inledningen till Amorina ger åt denna tid "karakteren af yttre lif, fast icke på hjeltevis, men på ett elegant sätt" (s. XVII), under det den reuterholmska tiden åter i allmänna sinnesstämningen "lade något mörkt, tungt, grublande, men tillika varmt, frimurar-haltigt och tillika ej så litet revolutionärt" (XX). I "Anekdoter såsom bidrag till Guldmakeriets Historia" (1867) omtalas de mystiker från gustavianska och reuterholmska tiden, som förenade alkemi och swedenborgianism, "åskilliga sådana namn som G. A. Reuterholm, Silfverhjelm, den äldre Ankarström m. fl. a." I Syster och bror är konungamördaren Claes Fredrik Horn en af bokens hufvudpersoner och situationen i mycket densamma som i Drottningens Juvelsmycke. Liksom Almquist under 1840-talet ständigt upprepar tidigare motiv, så gifver han här med Baron W. och Fredrik (Horn), Elise och Pauline samma grupp som i förra delen af boken om Tintomara, och en serie liknande förvecklingar få äfven här sin afslutning genom konungamordet. Intrigen uppbygges på ett originellt sätt med utgångspunkt från det morganatiska äktenskapet, som Almquist indiktar i tiden. Det diskuteras ur olika synpunkter och härledes från patriarkernas tid i gamla testamentet. Härom berättas nu följande (s. 159): "Allt sedan 1776 eller 1777 var i Konung Gustafs hof en prestman ****, af ett eget slags inflytelse och verksamhet. Han betydde, åtminstone då, mycket hos Konungen, och således äfven hos hofvet. Likväl tillhörde han blott de mindre, de hemlighetsfullare cirklarne. — — — Denna person hade officierat vid flere morganatiska förbund, som derigenom gjordes formliga, ehuru dessa äktenskap höllos hemliga för den större allmänheten. Den första och betydligaste var emellan Drottningen sjelf och *****, hvilket konungen icke blott biföll, utan gaf anledning till, och exprès ville. Resultatet för thronföljden ansågs af vigt." Den version af ryktena om baron Munck som Gustaf

Adolfs far, hvilken här framlägges som en berättelse "af äldre personer", är den som bl. a. uttalas i Skjöldebrands memoarer.[1] Den "prestman", som åsyftas, är biskop Wingård i Göteborg. Som bekant, antas Munck i Drottningens Juvelsmycke vara fader såväl till Gustaf Adolf som Tintomara (se s. 254). Den senares mor är Clara, som varit en på sin tid mycket firad skådespelerska.

I brefvet till Atterbom 20 nov. 1834 skref Almquist bl. a., att han lagt den största vikt på uppfinningen af självfva situationen. Härmed menar han tydligen framför allt den möda, han nedlagt på Tintomaras insättande i tiden, och Olle Holmberg har visat,[2] att en motsvarighet verkligen fanns under den gustavianska tiden till den släktsituation, som antydes i Drottningens Juvelsmycke. I Malla Silfverstolpes memoarer för år 1794 anmärkes, att den berömda italienska aktrisen Giovanna Bassi med baron Munck hade en dotter, mamsell Jeanette, som hade särdeles mycket tycke af den unge kungen Gustaf Adolf. Är det månne endast en tillfällighet — ifall denna sammanställning är riktig — att i Tintomaras börd finnes samma kombination med Italien som i Mignons och samma förening af nord och söder som i raden af tyska efterbildningar af Wilhelm Meisters Lehrjahre, Tiecks Sternbald o. s. v.?

Att i detalj fastställa, huru långt familjetraditionen sträcker sig, torde nog vara ogörligt. Den skymtar fram i en mängd detaljer, t. ex. då det nämnes, att Björkegren, gudahataren, Gjörwells vän, var Ankarströms informator och många uppgifter af liknande slag, som det endast skulle bli tröttande att anföra. Dessutom ha de spelat en större roll, än som anges af dylika detaljer — man lägge därtill också, att flera motiv, än som här nämnts, t. ex. historien om "hvita juden", kunna ha någon grund i traditionen.[3] Vi skola i stället närmast undersöka, huru tidsteck-

[1] Se härom SCHÜCKS utredning i hans edition af *Skjöldebrands memoarer* (I, s. 216 ff.).

[2] *Svenska Dagbladet* 28 mars 1919.

[3] Några drag tycks Almquist ha lånat från juden Gompertz Levisons guldmakeriverksamhet här under gustavianska tiden. Denne uppträdde under namnet d:r Gompertz, bedref sitt guldmakeri på Drottningholm tillsammans med alkemisten Nordenskjöld och var ställd under Gustaf III:s speciella beskydd. Han kom sedermera till Hamburg. Jfr STURZEN-BECKER, ***Gustaf den***

ningen med dessa medel åstadkommits, därpå hvilken metod Almquist följt härvid samt de litterära motiv, som kunna finnas i densamma.

Ofvan har konstaterats, att blandningen af historiskt och romantiskt i Drottningens Juvelsmycke åstadkommits på ett mera tillfälligt sätt, samt att Tintomara ur kompositionens synpunkt närmast hör tillsammans med det historiska elementet. Det bör då emellertid tilläggas, att det romantiska i och för sig har en fullt naturlig uppgift i verket. En förening af antydd art är ju vanlig hos Scott, och det romantiska är här så mycket mer på sin plats, som det fantastiska i berättelsen intager ett så bredt rum. Man kan också konstatera en skiljaktighet i tillämpandet af intrigens ledmotiv, Tintomaras androgyn-natur, i de romantiska och de historiska partierna. Medan hufvudproblemet i de förra är den omedvetna tjuskraft, Tintomara utöfvar på personer af båda könen, är ämnet i de senare en viss persons användande af denna lockelse för att vinna makt öfver en annan. — Snarare torde man alltså böra fråga sig, varför Almquist förlagt berättelsen om Tintomara

Tredjes Guldmakare i *Svensk Månadsskrift* 1864, s. 724 ff. *Lexikon der hamburgischen Schriftsteller IV* (Hamburg 1858—66), s. 464. — D:r Hugo Valentin har om Levison välvilligt ställt till mitt förfogande både tryckt och otryckt material (UUB, F 421, 422).

Som mellanhand mellan alkemisterna på Drottningholm och Gustaf III tjänstgjorde baron Munck, hvilken äfven var chef för Almquists fader den tid, denne i sin ungdom var anställd vid Haga slottsbygge. Jfr E. Almquist, *C. J. L. Almquist, Studier öfver personligheten* (s. 165), där det anmärkes, att Muncks falskmynteri vid Drottningholm »på visst sätt» begagnats i *Herrarne på Ekolsund.* »Abelqvistens laboratorium på Loföen» omnämnes äfven i judens skrifvelse i Drottningens Juvelsmycke.

En del af Tintomaras senare öden äga en motsvarighet i Karin du Rietz' romantiska lefnadssaga, som bl. a. upptecknats af hennes kusin ryttmästare v. Scheven (Schöldström, *Damer och Knektar*, s. 24 ff.). Hon rymde tre gånger från sitt hem i Småland men infångades ånyo. Tredje gången fick hon anställning vid Kongl. Lifgardet, där hon en längre tid tjänstgjorde som gardist, tills hon upptäckte sig för Gustaf III. Scheven kallar henne »ett den lekande naturens fantasmagorispel af nog sällsamt könblandad syftning». Tidpunkten för Almquists första bekantskap med Scheven är oviss, men intressant är följande uppgift i bref från Almquist till Hierta 1851 (Ahnfelt, *C. J. L. Almquist*, s. 201): »Han hade varit något bekant med min far och farbror Erik (biskopen), och gjorde mig flera gånger den äran att förtro mig åtskilliga af sina intimaste händelser, äfventyr med personer, som lefvat under förra tider och haft en viss ryktbarhet samt bedröfliga familjförhållanden.»

till historisk tid, den gustavianska tiden, genom att taga utgångspunkten för densamma i den gustavianska intrigen Amandas skärp. Vi citera i detta sammanhang Almquists redan ett par gånger åberopade bref till Atterbom af den 20 november 1834, som åtföljde det just utkomna Drottningens Juvelsmycke (a. st. s. 79).

Jag vågar säga, att det i afseende på inre architektur är konstmessigt sammansatt. Hvad utförandet beträffar, tror jag du skall finna det lifligt, jag har lagt den största vigt på uppfinningen af sjelfva situationen, och hvad *den* uttalar, är det egentliga. Allting befinner sig väl uti en historisk costume, likväl har jag i afseende på de förekommande historiska personerna nöjt mig med att de ej göra något emot sin kända hist. charakter: för öfrigt skall man snart se, att en högre idé genomspelar det hela. Den mystiska idén om *animal cæleste* eller Menniskan, icke naturisk eller djurisk i vanlig låg mening, utan såsom ofvan bildningens strider född till natur och enhet med sig sjelf i himmelsk mening — en sådan föresväfning har visat sig för min själ. Den är måhända hednisk midt uppi vår christliga bildning; derföre är ock den af mig målade personen en hedning midt upp i vårt christnade tidehvarf. Huru något sådant har kunnat vara möjligt är hvad boken visar. Innerligt skulle det glädja mig om läsningen af denna min fantasi kan göra dig ett inre och rätt nöje. Mig har den mycket under utarbetandet intresserat.

Det synes mig, som om detta brefuttalande ger en god inblick i motiven till, att Almquist satt sin fantasi i "en historisk costume". Det var det fantastiska i den föresväfning, som visade sig för hans själ, som kom honom att lägga den största vikt på uppfinningen af själfva situationen. Och hvad som därvid synts Almquist svårast att ge full illusion har tydligen varit hufvudpersonens egendomliga situation att vara en hedning "midt upp i vårt christnade tidehvarf". Som "obegripligt" framträder det ännu i boken (s. 481). Men "huru något sådant har kunnat vara möjligt är hvad boken visar". Man torde få erkänna, att Almquist verkligen lyckats däri, och att Tintomaras insättande i tiden är mycket sinnrikt uttänkt, genom att han gjort henne till ett gustavianskt teaterbarn. Snarast torde man kunna anmärka, att han nedlagdt för mycken möda på att göra henne till en historiskt trovärdig person. Det in-

tryck, man numera behåller af Tintomara-figuren, är snarare charmen och gracien hos det gustavianska teaterbarnet, än att samma person skulle kunna vara representanten för en fullkomligare mänsklighet.

Den gustavianska tidsskildringen i Drottningens Juvelsmycke är, som redan framhållits, gifven med medveten konst. Det är det teatraliska och graciösa i tiden, det obestämda och mångtydiga, det liksom paradoxala i denna epok, då så många besynnerliga händelser kunde tima, och då äfven det till synes orimliga var möjligt, som öfverensstämt med Almquists Tintomara-fantasi, och det är äfven dessa drag, som äro de centrala i tidsskildringen. Såg Tegnér Gustaf III:s tid i ett klart skimmer, så har Almquist betagits af clair-obscuren i densamma, och hans kongenialitet med tiden härleder sig väl just därur, att clair-obscuren så förträffligt lät tillämpa sig på den. Det bör äfven framhållas, att såväl den rokokoartade idyllen som det effektfulla, fantastiska och mystiska från början äro karakteristiska drag i hans produktion och författarindividualitet. Tidsskildringen rör sig också kring problem, som på bästa sätt motsvara dagern kring Tintomara: brott- och teatermystiken. I centrum af brottmystiken står Ankarström, i midten af teatermystiken Tintomara.

Liksom brottslingspsykologien intager en väsentlig plats i Amorina i Johannes' person, så finns den äfven i den gustavianska tidsskildringen. Almquist ger en utförlig redogörelse för Ankarströms personliga förhållanden och gör ett intressant försök till karakteristik. „Rättframhet i karakteren får ej nekas honom. En viss rätlinighet i allt hvad han gör och säger, som är mig olidlig. Han går aldrig annars än i raka streck på gatorna, och för armarne som alnar“ etc. Sitt egentliga försök till teckning af brottslingen har Almquist dock gifvit i en fiktiv handling, där Ankarström införes strax efter mordet, medan ännu det ouppklarade brottets mystik hvilar öfver honom. Häraf blir en af dessa skräckromantiska scener, som ha förebilder särskildt hos Spiess och Hugo. Källan tycks för Almquist ha varit konungamördaren Claes Fredrik Horns dikter, vilka omnämnas i Syster och bror, närmast „Stunder

i mitt fängelse" (Åbo 1792). Det är ett alster af tidens rousseauistiska beundran för brottslingen med det ömma hjärtat, och diktarens själfbespegling tager sig här bl. a. uttryck i sentimentala dikter om hans egen blifvande afrättning och drömmar om, huru hans hjässa skall böjas till jorden under järnet, och han skall "stupa leende för bilan".

Teatermystiken i Drottningens Juvelsmycke återger moment i tiden, som i dikt dittills föga torde ha observerats. Det gustavianska teatersvärmeriet var ju en yttring af en tidsrörelse, som gick öfver en god del af Europa, och som fanns lika utprägladt hos Gustaf III:s nära fränder vid hofvet i Weimar, hertiginnan Amalia och sonen Carl August. Det är detta som afspeglas i Goethes Wilhelm Meister, där teatern intager en fullständigt dominerande roll i enlighet med den miljö, den vill skildra. Vid det Goetheska verkets afslutande låg dock denna teaterlidelse i det förflutna, och Wilhelm Meister tecknar alltså liksom Drottningens Juvelsmycke en gången kulturströmning, i hvilken teaterväsendet var det centrala. Möjligen har anslutningen till Mignon i någon mån medverkat till Tintomaras insättande i en motsvarande historisk epok. Teaterkaraktären i de båda verken är dock mycket olika, och, som ofvan påpekats, är Mignons förknippning med teatern af ganska oväsentlig art, under det Tintomara är synnerligen intimt förbunden med teater- och maskeradstämningen i Drottningens Juvelsmycke. I skildringen från Gustaf III:s tid är faktiskt operahuset medelpunkten, ungefär som kyrkan Notre-Dame är det i Victor Hugos roman, och det är belysande för konkretionen i Almquists fantastik, huru detaljeradt händelserna knytas an vid operans gångar och vindar, liksom det är karakteristiskt, att byggnaden för hans fantasi tager karaktären af ett medeltida riddarslott med "machineri" och "fullt med kammare och långa krökta gångar, både *under*, och öfver, och på begge sidorna af stora Spektakelsalen". Det är i dessa olika våningar i operan, man införes, och Almquist har härvid såväl lyckats i pantomimen göra teater af tiden och få fram teaterlidelsen i ett tidehvarf, då en ny balett var den största upplefvelsen, som att fånga den gustavianska rokokons lätta och tjusande maske-

radstämning. Otroligt är väl icke, att det gustavianska operahuset, som rymde mången fantastisk interiör, verkat inspirerande på honom liksom kyrkan Notre-Dame på Hugo.

I motsats till denna gustavianska tidsskildring står teckningen af Reuterholms tid, som är mycket vag och konturlös, och där det romaneska spelar en större roll. Det har redan framhållits, att en motsvarande blandning af historiskt-realistiskt samt romantiskt finnes hos Walter Scott. Det är häri, man har att se förklaringen till, att de olika litteraturriktningarna enade sig i beundran för den store skotten. Ofta influeras samme författare såväl af hans historiska eller borgerliga realism som af hans romantiska historism med dess dramatiska och romaneska intriger. Almquist är naturligtvis särskildt mottaglig för denna kombination på grund af särdrag, som alltid låtit honom finna plats för det riddarromantiska bredvid verklighetsskildringen. Det blir således i hans förhållande till Scott en kontamination af olika ämnessfärer, i det han icke blott tillämpar dennes realistiska metod i sin tidsskildring utan äfven tillgodogjort sig romantiska intriger och motiv från hans romaner.

Scotts historiska realism eller kanske rättare naturalism bestod i ett noggrant studium af den tid och den miljö, som diktaren ville framställa. Metoden framgår tydligt af hans företal samt af den upplaga af hans romaner, som utkom i slutet af 1820-talet, med ingående noter, som utförligt relatera de sägner och familjetraditioner, de historiska fakta och lokala förhållanden, gamla sedvänjor och skrock, hvarpå hans framställning hvilar. Dokumenten läggas här fram, och man får en inblick i kontaminationen af verklighet och dikt samt i konceptionen af enskilda diktgestalter — det meddelas t. ex. om den ofvan nämnda Fenella, att han fått idén från Goethes Mignon men f. ö. bygger på en familjetradition om Dumb Lizzie.

Det är tydligt, att det är en motsvarande metod, Almquist använder i den gustavianska tidsskildringen i Drottningens Juvelsmycke. Hans utnyttjande af aktmaterialet visar dock, att han icke behärskar Scotts genre utan i likhet med t. ex. Manzoni förfaller till ett anförande af källor in extenso, som hotar att spränga

den poetiska formen. I det friare användandet af protokollen har han dock därur låtit suggerera sig till ypperliga små scener: de sammansvurnes möte vid maskeraden eller samtalet mellan Pechlin och von Engeström. Som Scott följer han in i detaljer sina källor för att på någon enstaka punkt sätta in det fiktiva och därvid låta någon af romanens hufvudpersoner vara handlande. Det är karakteristiskt, att det är på de mera dunkla punkterna i protokollen, Almquist romantiserar, såsom då han låter Tintomaras bror angifva en del af de sammansvurna. Liksom Scott öser Almquist ur traditionen och använder öfver hufvud samma realistiska medel för att uppnå tidsfärg, slående illusion. Hufvudskillnaden är gifvetvis, att Almquist genom ett speciellt intresse dragits just till den gustavianska tiden och endast för denna tid var i tillfälle att använda traditionen som källa. Som nämnts, är redan teckningen af Reuterholmstiden anlagd i intrigromanernas genre. Liksom han i bokens förra del gifvit en ypperlig bild af Gustaf III, har han dock äfven här lyckats ge en säker tolkning af Gustaf IV Adolf enligt de historiskt kända dragen. I Scotts kungagalleri kommer man särskildt att tänka på den latinpladdrande pedanten Jakob I i "The Fortunes of Nigel".

En historisk pastisch bilda också de epistolära partierna, hvilka liksom hos Scott på samma gång attrapera den kvinnliga brefstilen.[1] Samtalsspråket är som hos Scott och efter honom de franska nyromantikerna genomgående anpassadt efter miljön. Scotts borgerliga realism i den historiska romanen återfinnes flerstädes, t. ex. i den humoristiska teckningen af onkeln, som nära hör samman med Jagtslottsmiljön. Det förefaller mig också, som om Almquist hade lärt något af den historiska objektiviteten i Scotts roman. Man jämföre de af Böök sammanställda ironiska skildringarna af samhällshyckleriet i Amorina och Drottningens Juvelsmycke.[2] I det senare verket är detta hyckleri förkroppsligadt i Lehnbergs figur,

[1] Brefexemplen i Svensk Språklära (1832) hade gett små familjeromaner, och sedan återvänder den kvinnliga brefstilen i Araminta May och Amalia Hillner. Baron Julius K. betecknar ett försök att reproducera en kvinnlig dagboksstil i enlighet med Fredrika Bremers »laisser aller».

[2] *Den romantiska tidsåldern*, s. 309.

men kritiken af honom ges här liksom hos Scott af samtida personer och bidrar snarast till en åskådligare bild af tidehvarfvet.

Scotts romanteknik har säkerligen i mycket stått mönster för Almquist i Drottningens Juvelsmycke, särskildt raskheten i handlingens utveckling och den dramatiska uppläggningen af en intrig. Som vi skola söka visa, härstamma flera intrigmotiv från Scott. Dennes klarhet och enkelhet i utredningen har Almquist dock svårt att bibehålla, och det blir hos honom i stället lätt effektfulla uppträden och inveckladé intrighärfvor. Scott-romanen sammanföll med riddar-romanen, och Böök har i uppsatsen "Almquist och lånebiblioteksromanerna" (a. a. s. 162 f.) redan uppvisat en del motiv i Drottningens Juvelsmycke, som snarast härstamma från den senare — särskildt i den del, som kallats Amandas skärp. En öfverensstämmelse i tekniken är till slut, att det dialogiska elementet hos Scott intager en oproportionerligt bred plats, samt att Almquists roman till större delen är dialogiserad.

Ofvan har påpekats, att Tintomaras insättande i den historiska miljön skett i anslutning till Fenella i Scotts roman Peveril of the Peak. Fenella är en tydlig Mignon-efterbildning och har som sådan tagits till utgångspunkt för en skarp kritik af Scott som karaktärstecknare. Carlyle säger, att Scott lånat från Mignon hvad han kunnat, "the small stature, the climbing talent, the trickiness, the *mechanical case*", under det Mignons själ är lämnad kvar.[1] Härtill må fogas, att det sjukliga draget finns äfven hos Fenella, som är döfstum, samt att hon liksom förebilden hyser en obesvarad kärlek till hufvudpersonen i boken. Äfven Tegnér och Almquist ha uttalat sig om Fenella som Mignon-imitation (hvarom nedan). En innehållsredogörelse för handlingen i Peveril må visa likheten med intrigerna kring Tintomara.

Fenella är favorittjänarinna åt grefvinnan Derby och erhåller sin härskarinnas hemligaste uppdrag på grund af den säkerhet, som anses ligga i hennes döfstumhet. I grefvinnans slott vistas också Julian Peveril, i hvilken Fenella är lidelsefullt förälskad, men hvil-

[1] *Critical and miscellaneous Essays*, Works 29, vol. IV, s. 75.

ken å sin sida älskar Alice Bridgenorth. Genom en hel serie förvecklingar komma dessa tre till London, där de blifva indragna i en lång rad hofintriger. Alice har på grund af sin utomordentliga skönhet af Buckinghams parti valts att uttränga hertiginnan af Portsmouth som Karl II:s älskarinna. Hon flyr emellertid ur den praktfulla våning, som utsetts åt henne, och uppträder jämte Julian och Fenella inför konungen, infångas ånyo och föres till Buckinghams palats. Här inträffa en serie quiproquon, och Alice ersättes af en fantastisk kvinna af exotiskt-orientaliskt utseende, som i själfva verket är Fenella. Efter att ha sagt Buckingham en del sanningar undflyr hon honom på ett fintligt sätt och uppträder därefter som en förgrundsfigur i hofintrigerna, har tillträde till Towern, är invecklad i planer på en statsrevolution, förhindrar en komplott mot konungens lif o. s. v. Härvid är hon emellertid hela tiden ett oskyldigt redskap i händerna på den hos Scott vanliga teaterbofven.

Det torde häraf vara tydligt, att Tintomara som "lockande person" i Reuterholms tjänst ansluter till Fenella, samt att detaljerna i mycket äro öfverensstämmande, deras instängande och flyktförsök m. m. Utvecklingen af en kärleksintrig till en statsintrig är just ett af de för handlingen i Scotts romaner utmärkande dragen. Som nära hithörande moment kan också betecknas, att Tintomara insatts i striden mellan tvenne rivaliserande hofpartier, det Reuterholmska och det Armfeltska, samt uppges afgörande påverka utgången af deras strid. Det kan påpekas, att Reuterholms och Tintomaras inbördes ställning har en parallell i Gabrièle Mimanso, där pater Ambrose Hyacinthe för sina brottsliga planer har ett oskyldigt redskap i Gabrièle. Motsvarande kombinationer äro mycket vanliga i Scotts hof- och intrigromaner, att endast nämna, huru Varney i Kenilworth utnyttjar Amy Robsart för sina syften eller förhållandet Christian-Alice Bridgenorth eller Christian-Fenella i Peveril of the Peak. Den i melodramens svarta färger tecknade Reuterholm, ledande intrigens alla trådar, har alltså sin stående förebild i Scotts romaner.

Till den serie af förvecklingar, som härmed berörts, kommer

en ny, som har sitt centrum i drottningens juvelsmycke och i viss mån är den sammanhållande länken mellan de olika historiska händelserna i Almquists verk. För att glädja sin sjuka mor medtager Tintomara vid ett besök på slottet drottningens diamanthårsmycke ur kronprinsens röda saffiansschatull. Det är emellertid hennes bror Emanuel, som uppeggat modern att begära smycket. Han sätter sig i besittning af det och låter pantsätta det hos en jude, som är delaktig i sammansvärjningen på så sätt, att han åtagit sig att skaffa pengar till regementsförändringen. Då mordplanen misslyckats, låtsar juden skjuta sig och flyr sedan till Hamburg, där smycket tillrättaskaffas af Reuterholm. Tintomara söker härvid öfvertyga konungen och hertigen om att hon är brottslingen, ej juden. (Det är f. ö. samma smycke, hvarmed Tintomara lockar Gustaf III att stanna kvar på maskeraden.) — För att visa likheten med motiven i den utländska hof- och intrigromanen kan man välja Scotts The Fortunes of Nigel. Konung Jakob I afstår där en del af kronjuvelerna, ett rubindiadem, till guldsmeden Heriot som pant för en försträckning. Denna penningsumma åter förskjutes af en gammal ockrare, till hvilken juvelerna öfverlämnas. Ockraren stjäl dessutom ur lord Nigels schatull ett kungligt reskript på en fordran hos konungen men mördas, hvarpå såväl juvelerna som reskriptet försvinna. Konung Jakob lyckas dock återskaffa rubindiademet och kan sedan triumfera öfver sin guldsmed, genom hvars förvållande smycket kommit bort. (En del yttre drag kan Almquist möjligen ha lånat från den under gustavianska tiden bekanta "Schatullhistorien").

Vill man ha bevis för, huru nära förtrogen Almquist omkring tiden för författandet af Drottningens Juvelsmycke varit med Scotts riddarromantik, kan man f. ö. hänvisa till Arthurs jagt.[1] Den behandlar samma ämne som Shaksperes King Lear, och i bägge dessa verk heter en af döttrarna till den gamle konungen Goneril. Men hela den romantiska stämningen öfver stycket med dess jakter och

[1] Denna dikt har varit påbörjad senast under förra delen af år 1835. De fyra första raderna ingå nämligen i en något annan gestalt som språkexempel i Almquists Svensk Språklära, 2 uppl. 1835 (s. 217), hvilken enligt J. Hörbergs trycklista utkom före Baron Julius K. april 1835.

ridter är starkt beroende af Scott, kanske närmast dennes romanser. Ett af motiven, huru konung Arthur under sin jakt stöter samman med Evirallin, som ej vet, hvem han är, erinrar om intrigen i "The lady of the lake", där Elin sammanträffar med Fitz James, hvilken i själfva verket är konung Jakob V. — En dylik Scott-romantik finns emellertid också tidigare hos Almquist, man kan t. ex. hänvisa till målskjutningen i Hinden, som kan jämföras med "papegojskjutningen" i Old Mortality och liknande scener. Däremot finns den historiska realismen ej i Almquists tidigare "historiska romaner". För att få de rätta perspektiven härå, torde det vara nödvändigt inskjuta en hastig öfverblick öfver Almquists tidigare ställning till Scott.

Walter Scotts romanser lästes af Geijer under hans Englandsresa, och Blanck har visat,[1] att "The lay of the last minstrel" varit en af inspirationskällorna för Den siste skalden. Under det följande decenniet nämnes väl Scotts namn då och då,[2] men hans romaner tyckas icke blifvit kända här förrän i början af 1820-talet. I den biografiska tidskriften "Samtidens märkvärdigaste Personer" 1821[3] införes en "paralleliserande målning" mellan Scott och Byron, öfversatt från tyskan, hvarvid först konstateras, att lika bekanta dessa äro på kontinenten, lika okända äro de i Skandinavien, om man undantager "några få resande eller journal-läsande". Samma år öfversattes dock en Scott-roman, Ivanhoe (1821, 1822), förlagd af Shakspere-translatorn Georg Scheutz, som troligen äfven öfversatt detta arbete. Denne stod också som ene utgifvaren af tidningen Argus, hvilken 1822 (9 nov.) rekommenderar "bekantskapen med *Englands* nyare witterhet, sådan den utbildats genom *Lord Byron, Walter Scott, Moore,* m. fl." såsom "ett ganska godt korrektif mot det sjukliga Tyskeriets ensidighet". Angrepp på fosforisterna för imitation af tyska diktare hade redan tidigare förekommit i Argus, och Palmblad hade i sin artikelserie "Öfwersigt af Sweriges

---

[1] *Geijers götiska diktning,* s. 183 f. och passim.

[2] *Allmänna Journalen,* 1814 n:o 176; 1817 n:o 227; Atterbom i förordet till Poetisk Kalender 1816, sid. XXV f., n.

[3] Tredje häftet, s. 178 ff.

nuwarande Dagblads-Literatur" i Svensk Litteratur-Tidning 1821 den 28 dec. som svar härpå hänvisat till den romantiska skolan i England, Scott och Byron, "i Medeltiden och Orienten förälskade poeter", hos hvilka det skulle vara lätt att "anföra mången förwånande likhet med åtskilliga af den nyare Tyska witterhetens phänomener; och likwäl äro dessa så litet några speciella imitationer, att t. ex. Lord Byrons af Goethes Faust lemnar twifwelsmål öfrigt, om han läst originalet eller ej". I samma tidning för 1822 (17 juni) recenseras de då utkomna Scott-öfversättningarna *Ivanhoe* och "Bergslottet i Dumfries eller Stjerntydaren och sigenerskan", d. v. s. *Guy Mannering*. Här berömmes särskildt Scotts "noggranna bild af tidehwarfwet, utan att något drag sjunker ned till det oädla". Spridda omnämnanden af Scott finnas i Litteraturtidningen under den närmaste tiden. Efter Argus' propagerande af den nyare engelska litteraturen vände den sig emellertid från och med 1823 mycket häftigt mot Byron, och det är denna strid mellan Argus och Svensk Litteraturtidning, som åsyftas af Almquist i Jagtslottet (andra boken). Anhängarna af "franska, tyska och svenska sånggudinnorna" kallas där "Kontinentalpartiet", mot hvilket trädde förespråkarna för den engelska litteraturen. "I det fallet hade Byron, Scott, Moore o. s. v. sina loftalare, både bland dem som läst dem och icke läst dem; och de gjorde tillsammans ett Insularparti af icke liten stämma." Detta syftar, som Warburg påpekat (Ill. sv. litt. hist. III, 71), bl. a. på ett uttalande i Litteraturtidningen 3 mars 1825, att "Argus *ej läst ett ord* af hwad han så högt upphöjt" och torde ej alldeles böra lämnas ur räkningen som dateringsmöjlighet af Jagtslottet.

Tegnér uttalar sig om Peveril of the Peak i bref till Martina von Schwerin den 20 november 1823[1] och framhåller Scotts afmattning samt visar genomgående en mycket modern uppfattning af Scott. "Uppfinningen, äfven den rikaste har dock sina gränser, och vi få slutligen under nya namn idel gamla bekanta. Sålunda äro hans puritaner och religionssvärmare idel nya upplagor och kopior af hvad vi redan förut haft friskare och lifligare i The Heart

[1] *Jubelfestuppl.* V, 335.

of Midlothian, Old Mortality, och flerstädes. Fenella, en ny figur, påminner starkt om Goethes Mignon.“ Han påpekar vidare hjältens passivitet, att intresset faller på bipersonerna, att författaren ledsnat vid sitt ämne före slutet, upplösningens brister m. m. men slutar med att anmärka det orimliga i att af en stor man alltid fordra, det han skall vara stor. Liknande yttranden af Tegnér finnas på på andra håll. Almquist tycks tidigt ha lärt känna Scott. Warburg citerar (a. a. III, 418) det bref till Hazelius 1823, där det talas om “den lilla kammare, där vi tillsammans läste Walter Scott“. Denne har synbarligen gjort ett mycket starkt intryck på Almquist, och traditionen från hans Värmlandstid berättar, på hvilket fascinerande sätt han brukade för kolonisterna återberätta Scotts romaner. I Jagtslottet nämnes hans namn ett par gånger, och likaså förekommer det i Hinden.

Vid 1820-talets midt har Walter Scott tydligen fullständigt slagit igenom i Sverige — i ett nedan citeradt yttrande häntyder också Almquist på honom som “modeskald“. Man läste honom i tyska öfversättningar, Warburg har (Ill. sv. litt.-hist. III, 71) anfört, att Atterbom rekommenderar sin trolofvade “Herz des Midlothian“, och det berättas om personer, som “af Scotts böcker på en sommar läst 30 tomer duodeser i tysk öfversättning“.[1] Men från 1821 kommo de också i en jämn ström af svenska öfversättningar från en mängd olika förlag. Sedd från den synpunkten, att förutsättningen för en originalroman är en läsande allmänhet, har denna öfversättningslitteratur säkerligen spelat en ganska stor roll. — Hvilken betydelse Almquist tillmätte Scott, framgår af hans akademiska täflingsskrift 1826, hvilken i originalhandskriften[2] bär titeln “Om de Grundsatser som bestämma Witterhetens Perioder“. Det är i detta fall lärorikt att jämställa den med tvenne omdömen om Scott från samma år. Det ena är Rydqvists utförliga omnämnande

---

[1] Lotten Dahlgren, *En svensk herrgårdssläkt*, s. 249.

[2] Denna har genom professor Schücks välvilliga tillmötesgående ställts till mitt förfogande ur Svenska Akademiens arkiv. Handskriften, som omfattar 34 sidor, är på titelbladet försedd med anteckningen: »N:o 4. inkom den 7 October» och skiljer sig från trycket i Svea genom en längre inledning och annan afslutning samt mindre ändringar i mellanliggande partier.

af honom i hans akademiska prisskrift,[1] hvilken fick försteget för Almquists. Det andra är Geijers bref till Beskow 31 okt. 1826 med yttrandet att poesien borde vända sig till det verkliga lifvet och hänvisningen till engelska poesien, hvars öfvervikt "i senare tider" komme däraf, "att den förr återvändt sig åt detta håll än alla de andra". "Den innehåller trogen eller idealiserad *verklighet*, såsom hos W. Scott, eller en trogen målning af verklig poetisk individualitet, såsom hos Byron." Sammanställer man härmed Almquists akademiska täflingsskrift, torde man få en god föreställning om Scotts litterära anseende vid denna tid.

Almquist påpekar, att "romanens öfvergång ifrån trivial och platt sedemålning, likaså mycket som ifrån fantastisk orimlighet, till värdigheten af *konst*" är en af de betydligaste händelser, som utmärka gränsen "mellan det nyare och det nyaste". Af alla dem, "som bearbetat det företaget, att lyfta Romanen till konstverk, är utan tvifvel Goethe den, som först gick målet närmast", i originalet heter det: "som genom *Wilhelm Meisters Lehrjahre* först gick målet närmast". Fouqués arbeten representerade en äldre tid, då det sköna sällade sig till det fiktiva, ej till det sanna. Almquists eget konstprogram består i hans redan tidigare framställda yrkande på en syntes af himmelsk och jordisk sanning, af idealitet och verklighet. Efter originalet citeras:

På den bana hitåt, som Goethe öppnat, synes den ryktbare *Walter Scott* lyckligast hafva fortsatt. Ingen må dela Mängdens Lynne, snabb att förtjusas af allt nytt, men lika hastig att glömma, som berömma. Söker man likväl med lugn, hvad som i vittert afseende är Grundbehofvet för vår tid, eger denne Konstnär säkert rätt till vår Beundran, utan att förgudas genom charakteren af oinskränkt fullkomlighet, hvilken kommande tider genom ädlare Werk torde jäfva. Men han vet, att skänka Allmänheten Sammansättningar, som intaga, emedan de gå till Tidens djupaste önskan — önskan af skön idealitet förenad med Sans och Verklighet, med kraften af ren Sannolikhet. Han framställer Menniskor och Händelser, rimliga, utan att vara af en utnött Skildring: estetiska och äfven ovanliga, utan att befinna sig i en så aflägsen Region, att man på jorden ej begriper dem.

---

[1] *Framfarna dagars vittra idrotter i jemförelse med samtidens* (Sthlm 1828), s. 200 ff.

Anmärkningsvärd är den plats, romanen intager i denna afhandling, i det den ensam uppnått utsikten till förverkligande af det estetiska idealet (trycket s. 108). I afslutningen upprepas ännu en gång, att "Romanens upphöjande till konst i sednare dagar" innebär *aningen* om "en hel och sjelfständig ny vitterhet", och "torde vara den punkt, hvarifrån vitterheten med mera säkerhet utgår ett steg framåt". Han hoppas således, att "en i sanning ny och verkligt egen skön konst" skall uppstå, att jorden skall bära rosor, "som förr ej varit sedda". Såväl detta som hänvisningen till romanen pekar på den börjande Jagtslottsserien, och det är ett ytterst intressant faktum, att Almquist som konstnärliga ideal för denna uppställt Goethe (Wilhelm Meisters Lehrjahre) och Walter Scott. — Det bör tilläggas, att då Almquist lät trycka sin täflingsskrift i Svea 1831, insköt han i slutet af passagen om Scott en mening, som ger åt det hela en mera reserverad värdering: "Visserligen måste man sakna ett visst stort element hos honom — men hvar finnes det?"

Efter allt att döma har Almquist i framställningen af Jagtslottskretsen stått under inflytande af Scott, i den patriarkaliska landtligheten, den lätt epikureiska stämningen, som hvilar däröfver, samt i den humoristiska personteckningen. Särskildt står Herr Hugo med sina "besynnerligheter", sin böjelse för antikverade "talesätt", sin etymologiska lärdom, sin språksamma och gemytliga adelsnedlåtenhet nära Scott-originalen, typer som t. ex. baronen af Bradwardine i *Waverley* eller Oldbuck i *The Antiquary*.[1] Det är också att märka, att det här såväl hos Scott som Almquist i mycket är självironi. — Amorina är möjligen icke fullt oberoende af Scott, och Cypressen samt Hermitaget torde vara skrifna med Scott som

[1] Det patriarkaliska hos Herr Hugo ligger i viss mån redan i familjenamnet LÖWENSTJERNA, som Almquist med vanlig språklig fantasi troligen bildat af stamgården för sin egen släkt, *Löfsta* i Almunge socken. Jfr den etymologiska parallellen med namnet Almquist af Almunge (Sv. Biogr. Lex. I, 1918, s, 457).

Ganska intressant är en uppgift i nekrologen öfver L. F. Rääf i Aftonbladet 1872: n:o 164, att insändaren mycket väl mindes »den beundran och glädje, som de första häftena af Törnrosens Bok (Jagtslottet, Hermitaget) hos honom (Rääf) väckte.»

mönster — beträffande Hermitaget framgår detta af företalet. Bägge äro ju fruktansvärdt ohistoriska, sammanhängande med den nyromantiska ironi, som där gör sig gällande, Hermitaget är dessutom i sin delvis rytmiska prosa, i bildvalet och i den drömlika stämning, som behärskar senare delen, påverkadt af Ossian.

I företalet till Hermitaget opponerar sig Furumo mot de romaner, som afse att vara tidehvarfsmålningar, ty där måste karaktärerna liksom *valda bilder* lämna ett uttryck af tiden. Dylika skildringar, som endast vilja vara en karakteristik öfver epoken, få ej framvisa snikna människor i generösa tider, ej fritänkare under bigotta sekler eller någon dum varelse midt i en snillrik nation, "ehuru individuer af så egen art ifrån de andra nog alltid funnits. — Jag tycker icke om sådana bojor; de äro onaturliga, falska och tillika ängsliga. Deremot afsäger jag mig äran att egentligen föreläsa i Historien öfver seder och bruk, under det jag gör något helt annat, nemligen allenast anför tilldragelser, som roat mig." Frans vill ha detta krönt till princip och tillägger, att konstens sanning icke egentligen hvilar på verklighet, utan på möjlighet. "Allt hvad i en tid möjligen kunde hafva skett, har *rätt att vara* i konst-verlden." Ur samma synpunkt utdömer han de samtidsromaner, som endast vilja framställa "hundrade situationer ur det vanliga lifvet, äro blotta porträtter af verkligheten"[1]. För en konstframställning är det ej nog att hafva sanning, natur, det måste vara en intressant natur, "som upprinner midt ibland trivialiteterna, annars äro de oförlåtliga, och jag lider dem icke." Naturen rymmer i sin omätliga famn ej blott det härliga, "men äfven alla dess motsattser, all strunt, allt gement, allt fult". I sitt anatema mot naturalismen, yrkandet på en intressant natur sammanfaller detta företal med uppsatsen "Naturlighet i Konst?" bland Några Drag, hvilken i koncept i Nord. museet bär årtalet 1826. Teorien kompletteras här därhän, att det intressanta, den "äkta naturligheten" nås endast under den förutsättningen, att man fullständigt obekymrad om ett konstnärligt mål följer sin inspiration.

[1] Åsyftar tydligen Fr. Bremers *Teckningar utur hvardagslifvet.* Hela passagen om samtidsromanen verkar inskjuten och har tydligen direkt adress. Möjligen avses ett estetiskt uttalande i *Familjen H**** (1830, s. 187) om romanens uppgift att »lika med goda taflor återgiva naturen med sanning och skönhet».

Huru fullständigt Almquist gjort sig till ett med Scott framgår af, att det är till honom, han ansluter dessa satser. Att så är fallet framgår tydligt af företalat till "romanen" Rosenstein.[1] Romanen utgöres endast af en skabrös anekdot, som emellertid just vill utgöra en parodi på de "situationer ur det vanliga lifvet", de "blotta porträtter af verkligheten", som utpekas i företalet till Hermitaget. Företalet till Rosenstein upptager den åsikt, som framställts af "de ypperligaste, grundligaste och aldeles ovederlägglige" konstfilosofer, att den historiska romanen skall vara en ren spegel, ett fullkomligt uttryck af den tid, stycket behandlar, liksom samtidsromanen ett aftryck af verkligheten. "Det skall vara rigtigt naturligt". Walter Scott, hvilken vore "en af de store män, hvarigenom man fått Romanen i sitt rätta skick", råkade nu ut för klander i fråga om "sjelfva den Theori om Naturlighet i Konst, som hela Werlden med förtjusning ansåg sig hafva fått af honom". Rebecka i Ivanhoe vore ej historiskt sann för 1200-talet, Scotts krogsamtal "för flera sekler tillbaka" voro mycket lika dem, som i våra dar hållas. "Så säger en tredje t. ex. om den lilla nätta men besynnerliga Fenella i Peveril, att hennes fleråriga Stumhet för en flicka af hennes år och för öfrigt större delen af hela hennes Sätt är en Omöjlighet, alltså ej natursant, åtminstone vet ingen, att han sett eller hört något ditåt (Fenella är annars, skall jag säga, bara en stöld från Göthe, en efterapning af Mignon, — hviskar en på sidan)." Vidare låge i hans romaner ödet i händerna på "gamla halforimliga Qvinnor", sådana som "Norna, Mowbray, Merillies, Urfried och andra".[2] Han låter nu Scott svara på dessa anmärkningar och göra det fullständigt i öfverensstämmelse med den estetiska teori, som framlägges i Naturlighet i Konst och företalet till Hermitaget. Det heter t. ex. om Rebecka: "månne på

[1] Denna ingår bland det fynd af Almquist-manuskript, som nyligen gjorts af amanuens I. Simonsson, hvilken välvilligt ställt en afskrift till mitt förfogande. Jfr ofvan s. 65, n. 1.

[2] Jfr *Tre Fruar i Småland*, där det på tal om Mor Ellin åter erinras om de »spåkäringar», som Scott »så mästerligt skildrat i Meg Merillies, Norna» och andra. Meg Merrilies förekommer i *Guy Mannering* (1815), Norna i *The Pirate* (1822). Urfried är ett namn på Ulrica i *Ivanhoe*, »Mowbray» åsyftar väl familjen af samma namn i *St. Ronan's Well* (1824).

Tolfhundratalet och början af det Trettonde, bland så många Tusende Judinnor, som då funnos, ej en Judinna kunde vara af det slaget som Rebekka? Om så är, hvarföre skulle jag just vara tvungen att måla ett exemplar af den stora allmänna sorten — kunde jag ej få teckna den mera utmärkta, som ej var mindre naturlig derför, att den var mindre trivial — och om hennes Individualitet var en möjlighet, ehuru låt vara en Sällsynthet på sin tid, så var väl detta nog för Konsten?" etc. Almquists teori för den historiska romanen utgår, som synes, från hvad som är historiskt möjligt, ej hvad som är historiskt trovärdigt eller typiskt. Den förbiser härigenom just Scotts stora insats, studiet af tid och miljö för uppnående af tids- och lokalfärg. Intressant är att, på samma gång Almquist af Scott inspireras till samtida miljöskildringar, blir denne också en hemul för att skrifva historiska romaner med ämne ur det egna folkets medeltidshistoria. Men äfven här finner han i Scott närmast en auktoritet för att i en historisk ram insätta moderna karaktärer, i en chevaleresk omklädnad behandla egna personliga problem. Scott uppställes såsom försvar för diktfigurer sådana som Judith, Erasmus och Inga i Hermitaget.

Realismen i Drottningens Juvelsmycke står i vissa afseenden, som påpekats, nära realismen i Jagtslottet, som träffande tidsteckning åter innebär den något nytt, i Almquists tidigare produktion ej förekommande. Denna har följt med intresset för, kännedomen om och kongenialiteten med den tid, som skildrades. Man skulle således kunna invända, att det är en tillfällighet, att Almquist uppnått illusion. Men förutsättningen för realism är väl öfver hufvud, att diktaren väljer en ämnessfär, hvarmed han är noga förtrogen. Det är därför en nära släktskap mellan denna historiska realism och Almquists senare hembygdsrealism, hvilken återger, hvad han själf sett och upplefvat, en frändskap, som på samma gång skiljer dessa arter af realism från den mellanliggande romantiska exotiken. Tid och lokal spela en afgörande roll i båda fallen. Men den nämnda realismen söker framställa en åskådlig bild af *det bekanta,* vill leda vår fantasi i bestämd riktning samt måste genom klara och pregnanta medel reproducera tids- och lokalbilden. Exotiken åter

vill suggerera oss *det obekanta* och kan därför verka genom mera vaga medel, t. ex. af musikalisk art, till en fjärran stämningsbild. I förra fallet spelar för diktaren affektionsvärdet hufvudrollen, i det senare är det en afståndets idealisering.

Arbetssättet har också i viss mån varit detsamma för Almquists hembygdsrealism som för den historiska realismen, såsom man kan sluta af Mengels anteckningar om Almquist.[1] Där berättas, huru författaren och Almquist vid en promenad utanför Stockholm sommaren 1833 kommo i samspråk med en gammal gumma, som satt utanför sin lilla stuga, bindande granviskor. Gumman var i början ordkarg, men Almquist hade ett alldeles särskildt sätt att vinna henne, och hon meddelade honom alla sina lefnadsöden. Slutligen ville han också veta, huru viskorna förfärdigades, och gjorde sig så noggrant underrättad härom, "att gumman till slut frågade, småskrattande: 'herrn måtte väl aldrig vilja slå sig på att också göra viskor?' hvarpå han lika fryntligt svarade: 'inte just det, men det är ju ej så rasande att vara lite hemma i den konsten äfven'." Granrisgumman återkommer, som bekant, i folklifsberättelserna. Mengel uppger, att gummans sträfsamma lif under deras fortsatta vandring blef ett rikt ämne för Almquist, som utvecklade en mängd stora idéer om "sättet här i verlden att slå sig fram med litet och ändå lefva nöjd". Redan vid denna tid skulle alltså det patos, som uppbär folklifsskildringarna, varit förknippadt med ämnet, något som må lämnas därhän. Det må emellertid ytterligare konstateras, att Almquist försvarar den i detalj gående realismen med hänvisning till Walter Scott. I Sättet att sluta Stycken, som ju ansluter till Drottningens Juvelsmycke, påpekas, att "målningar och beskrifningar på händelser och föremål i vår vanliga sammanlefnad" måste innehålla "många skildringar af det triviala", hvarpå tillägges: "sjelfva Scott, den store, erbjuder sådana nog". I den franska afhandlingen 1838 om framtidens poesi betraktas Scott som realisten. I bref till Sturzenbecker från Paris 1840[2] försvaras de "juridiska förhållandena", i Amalia Hillner med en hänvisning till, att man från Homeros till Goethe och Walter Scott "alltid varit

[1] *Aftonbladet* 1874, n:r 42.
[2] Ahnfelt, *C. J. L. Almquist*, s. 182.

angelägen om att hafva prosa inunder sin poesi, för att stå på någonting". Härpå framdrager han sina folklifsskildringar och nämner granrisgumman, som far till Hötorget: "i det stycket har man nästan på hvar sida granris, löfruskor, timmer och dylikt trävirke" etc.

Här skall naturligtvis icke ingås på folklifsskildringarnas beroende af Walter Scott och ej heller på Almquists senare uttalanden om denne. Hembygdsrealismen kom, som bekant, till genombrott i Sverige på 1830-talet med Ödmann, Geijer, Runeberg m. fl., och den ansluter härvid såväl till Walter Scott som till svensk litterär tradition, särskildt Linné. En topografisk realism finns liksom i Scotts historiska romaner äfven i Drottningens Juvelsmycke, ja den kan återföras ända till Amorina. Almquist hade tidigt ett starkt geografiskt intresse, som tog sig uttryck i slukande af reselektyr och kartritning och längre fram kunde yttra sig i ett romantiskt drömmeri om ländernas former och ett hopande af exotiskt doftande namn. Men den resulterar också i en noggrann lokalisering af hans berättelser, stundom, såsom framgår af hans papper, byggd på kartskisser, och i en detaljerad landskapsskildring. Hans landskapsbeskrifningar taga från och med Baron Julius K., kanske närmast under inverkan af den samtida svenska hembygdsrealismen, formen af reseskildringar, hvilka på 1830-talet mynna ut i hans folklifsskildringar och sedermera utgöra de kanske värdefullaste partierna i hans romaner.

Drottningens Juvelsmycke innehåller Almquists bästa Stockholmsskildringar, särskildt framställningen af Tintomaras vandring, och bilder från Stockholms omgifningar, på ett ypperligt sätt behandlade af Levertin i uppsatsen "Stockholmsnaturen i svensk dikt".[1]

Här är det barndomsintrycken, som lämnat materialet; i skildringen af Kolmården och de olika platserna däromkring, Stafsjö, Marmorbruket och Ribbingsholm återger Almquist däremot sina reseintryck. Det är i maj 1827, han första gången gästar Marmorbruket, och kallar det härvid i bref till hustrun "ett Ställe, som öfverrraskat mig genom sin skönhet."[2] Han hade på resa söderut

[1] *Svensk konst och svensk natur*, s. 207 ff.
[2] *Kungl. Bibl.*

i Wreta by sammanträffat med ägaren till bruket J. N. Eckerman, gift med en syster till Atterboms hustru, Ebba af Ekenstam, "en egen gubbe" enligt Almquist. Trots Eckermans enträgenhet stannade han denna gång endast ett dygn på Marmorbruket. I bref till hustrun skildrar han såväl detta som Kolmården och Krokek, en annan plats i boken. Genast vid ankomsten besökte han det af Eckerman uppförda lusthuset Tittut på en klippa vid Bråviken, hvilket torde vara identiskt med "kaprifoliehyddan", där Atterbom skref på sin Lycksalighetens ö. Af Marmorbruket finnes i boken en beskrifning i Linnés stil. I sin recension säger sig Atterbom gärna ha sett alla dessa platser och kallar Tittut för "en af de skönaste belägenheter i Europa" (sp. 71).[1] Almquist talar därom i ett bref till hustrun 19 maj 1827: "Här är en utsigt, som icke kan jemnföras med något annat än Skillingmark, likväl vidsträcktare. Tittut ligger aldeles lodrätt öfver Stranden af Bråviken, och så högt, som på spetsen af ett bra kyrktorn. Då har man Sjön framför sig och bredvid sig, lång, smal och full med holmar, aldeles lik Björklången, men man ser häröfver öfver en längd af 6 mil. Längst bort till höger ser man Norrköping, och längst bort till venster Saltsjön."[2] Här har Almquist förlagt Ferdinands skjutbana, och utsikten därifrån skildras i boken på ett liknande sätt (s. 270). — Från Marmorbruket reste Almquist under sin sommarfärd 1827 till Norrköping och vistades därefter en längre tid på Solla som gäst hos en broder till Atterboms hustru. I bref till hemmet den 9 juni berättar han, att han träffat "en 70 års gammal ungkarl", öfverstelöjtnant Gripenvald, som "talade mycket om Kung Gustaf den tredje och de Personer som då lefde" och berättade anekdoter om Kellgren, Bellman och Ulla Winblad, som återges. I fortsättningen af samma resa tycks Almquists hustru ha stött till, och antagligen var det nu de besökte grosshandlare Godenius på Ribbingsholm, hvarpå han häntyder i ett bref den 3 juli 1830.

[1] I bref till Euphrosyne, dateradt »Lusthuset *Tittut*, vid Marmorbruket, d. 7 Juli 1824» har Atterbom (*Samlaren* 1906, s. 91 ff.) gifvit en hänförd skildring af sitt »vikinganäste».

[2] Björklången är en sjö i Skillingmark, Värmland.

År 1830 vistas Almquist ånyo i samma trakter, besöker Norrköping, Finspång, Marmorbruket och andra platser. Han låser in sig på Tittut och "har hela den stora Bråviken tätt bredvid mig". I bref till hustrun 3 juli berättar han om Finspång och de minnen därstädes, som voro förknippade med den berömda Aurora de Geer, f. Taube, som "lefde i Konung Gustaf den tredjes tid och säges hafva varit utmärkt skön".

Landskaps- och naturskildringen i Drottningens Juvelsmycke bygger således på egna intryck och ger i sina bilder från Stockholm, Kolmården och Solna hela den friska och omedelbara realism, hvaraf Almquist är mäktig. — Man ser f. ö. af dessa brefcitat, huru lefvande den gustavianska traditionen fortfarande var, och de gustavianska minnena under resorna kring Kolmården torde väl ha föresväfvat Almquist vid lokaliseringen dit af en stor del af händelserna i Drottningens Juvelsmycke. Det personliga momentet framträder äfven här, och Almquist drager sig icke för att i boken infläta en direkt artighet till sitt värdfolk, familjen Eckerman på Marmorbruket (s. 297): "Jag tror med visshet en helt annan tid skall komma på Marmorbruket, då gästfrihetens välvilja skall fortfara att vara lika stor som vår nu är; men möjligheten att visa den femtiodubbel".

Vi öfvergå ånyo till det fantastiska i Drottningens Juvelsmycke, som finns särskildt i senare delen däraf, och det exotiska elementet däri, hvilka tillsammans inleda Almquists fantasiexotik från 1830-talets midt. Utan tvifvel är denna starkt påverkad af fransk nyromantik. I Drottningens Juvelsmycke torde man kunna skönja ett bestämdt inflytande från Victor Hugo, närmast Notre-Dame, som just vid tiden för konceptionen af Almquists bok lästes i den romantiska kretsen.[1] Att Almquist blifvit imponerad af Hugo bevisas däraf, att han i början af 1834 till tidskriften Skandia insände en öfversättning af dennes företal, hvilken Atterbom dock vägrade intaga. Almquist svarar på detta afslag i bref den 4 mars

[1] I ms. till Malla Silfverstolpes memoarer för den 8 mars 1834 heter det: »Läste med både beundran och afsky, *Victor Hugos* roman Notre Dame de Paris». — Nicander läser första delen redan i april 1832. (Bref till Ad. Törneros 2 april 1832 UUB. G. 301).

1834, att han ansåge det ledsamt för den vinst tidskriften kunde få genom ombyte och olikhet af ämnen. En afhandling om Victor Hugo hade visserligen kunnat skrifvas, men han hade i sina företal målat sig bättre till ande, fel och förtjänster än någon kunnat skildra honom. "Han har i sina arbeten bakom skuggorna skönheter, som utom dessa skuggor ej skulle vara till. Han borde vara mera känd." En afhandling måste fördela beröm och tadel, och det hade varit bättre att se något af honom själf. De af Almquist öfversatta företalen stucko visserligen af mot andra saker i Skandia, men det skulle ej skada att undvika monotonien.[1]

Hugos estetiska teori, särskildt sådan den framlägges i företalet till Cromwell, är en sorts artistisk realism, en futurism, som vill fånga verkligheten genom en formel, syntesen af antiteserna sublimt och groteskt. Han fordrar kontrastverkan och opponerar sig samtidigt mot konsten som en blott kopia af verkligheten. Man förstår, att Hugo på så sätt hamnar i en lek med verkligheten, ett stiliserande och en utpräglad esteticism. Hufvudsaken blir att åstakomma dramatisk spänning och verkningsfulla situationer. Typerna sublimt och groteskt ställas i en inbördes växelverkan, och kontrasten ger åt båda en högre effekt.

Efter allt att döma, har Victor Hugo haft en fascinerande inverkan på Almquist. De hade i mycket gemensamma litterära utgångspunkter, hade beskrifvit i mångt ett liknande utvecklingslopp, och Hugos estetiska teori hade alla förutsättningar att imponera på Almquist. Den framträder också på flera ställen i Drottningens Juvelsmycke. Man jämföre t. ex. kontrastverkan mellan mor och dotter där och i Notre-Dame. Warburg har redan påpekat (Ill. sv. litt. hist. III, 442), att Tintomaras upphöjdhet öfver omgifningen har en motsvarighet i att Esmeralda är en "oskuldsblomma, som växt upp ur ett kärr". Det finns nästan ordagrant lika repliker, såsom då Gudule säger till Esmeralda: "Oh! tu es belle! C'est moi qui vous ai fait ces grands-yeux-là, mademoiselle. Baise-moi. Je

[1] Af Victor Hugos företal hade något förkortade öfversättningar tidigare varit synliga i *Heimdall,* årg. 1829: n:r 34 af företalet till Odes et Ballades 1826 under rubriken *Om Klassicitet och Romantik,* årg 1830: n:r 17 af företalet till Les Orientales kalladt *Om frihet i Poesien.*

t'aime", motsvarande Claras ord till Tintomara: "Ja, se på mig med stora ögon, det må du väl; de der ögonen, min kära du, dem har jag haft i mig, var icke stursk" etc. (s. 171). En berömd utformning af denna kontrast finnes ju i mottots sammanställning oskuld — arsenik. Motsättningen mellan skuggor och ljus framträder äfven i den ständiga scenväxlingen mellan friherrinnans salong och huset i Bellevue hage. I sin yrkan på större plats åt det groteska i konsten, kräfver Hugo bl. a., att domaren skall kunna säga: "dömd till döden, låt oss nu gå och äta middag". Det är samma våldsamma öfvergång i den kända scen i slutet af Notre-Dame, där Claude Frollo störtas nedför vårfrukyrkans torn och med jättelika ansträngningar söker kravla sig fast vid ett blyrör, under det några nyfikna samlas på domplatsen, och prästen hör dem säga: "men han måste ju bryta halsen af sig!" Samma ironiskt betonade kontrast är utmärkande för samtalet i Drottningens Juvelsmycke mellan Herr Cronhjort och "amiralinnan", vilka tillsammans diskutera sensationen i spektaklet med Tintomaras afrättning. Till de "starka" partierna i Hugos anda höra gifvetvis arkebusaden, scenen mellan Ankarström och fröken Adolfine m. fl. Den artistiska suveräna leken med ämnet blir i pantomimen och slutscenen till satir mot de uppträdande och ironisk accentuering af handlingen, i läkarnes samtal till förlöjligande af Tintomara-idén. Härmed sammanhänger, att en så bred plats är inrymd åt det tillfälliga som i slutscenen samt den fatalistiska mystiken i Tintomaras astrala beroende. Utan tvifvel bidrager detta till det "demoniska" intryck, hvarför Almquists produktion från denna tid brukar anklagas, och är i viss mån en motsvarighet till den roll som ananke-idén spelar i Notre-Dame. Hufvudlikheten mellan Notre-Dame de Paris och Drottningens Juvelsmycke blir alltså den skarpa artistiska prononcering, som utmärker bägge verken, uppfattningen af tillvaron och konsten som en upphöjd lek, en olöslig gåta. Det är en dylik gemensam lifssyn, som tagit gestalt i de båda verkens hufvudfigurer, Esmeralda och Tintomara, båda tecknade med något af arabeskslingans självgoda och öfverlägsna oberäknelighet. Det är denna som leder af den teoretiska spekulationen eller sociala afsikten i en luftig och ironisk lek.

Och det är samma l'art pour l'art-åskådning, som fått sitt mest pregnanta uttryck i Ramido Marinesco.

Victor Hugos inflytande på Drottningens Juvelsmycke har redan förut mera sporadiskt framhållits. I mycket, t. ex. i fråga om Tintomaras och Esmeraldas resp. förhållande till samhället,[1] får det säkerligen ej pressas — Hugos betydelse ligger delvis i hans aktualiserande av Almquists gamla planer på en romantisk fuga.[2] Att Tintomara-exotiken är beroende af Esmeralda-exotiken har ofvan påpekats. Den franska nyromantiska exotiken har tydligen återupplifvat Almquists mest romantiska böjelser, hågen för kartdrömmeri och sällsamt klingande namn, hvarom han tidigt talar. Ljuden från fjärran länder och "tonerne af dess språk" framkalla för honom "svärmiska taflor af dunkelt behag och underfull skönhet". (Inl. t. Schems-el-Nihar). Miljön ges ej som tidigare och senare med realistiska detaljer utan medelst musikaliskt suggererande namn och språkljud. Det blir, som redan påpekats, en artistisk lek, ofta idé-tom och konsekvenslös, men ofta äfven skänkande stämningsskönheter och songe-artad koncentrationslyrik, och dessutom kan man ibland, som i Ramido Marinesco, bakom upptäcka en allvarligare konstnärlig afsikt eller problem av personlig art. Kastar man en blick på Almquists ofvan omtalade redogörelse för sina diktplaner i brefvet till Atterbom 2 mars 1834, ser man, att fantasiexotiken redan där är förhärskande bland de planerade verken. Ofullbordad är först och främst "*Don Ramido Marinesco*", som redan den 17 juni 1834 läses i Mallas salong. "Under arbete ännu" äro bl. a. *Rubindiademet*, *Isidorus af Tadmor*, hvilken upprepade gånger nämnes i den följande brefväxlingen och den 17 oktober 1835 läses hos Malla, samt *Auxuma*. Den senare har samma hufvudperson, Prins Lumo, som fjärde sången i *Schems-el-Nihar*, hvilken ger sig ut för att vara en del af ett större epos. Första scenen af Schems-el-

[1] Om Notre-Dame som historisk roman se Maigron, *Le roman historique a l'époque romantique. Essai sur l'influence de Walter Scott.* (Paris 1898).

[2] Bland detaljlikheterna i Amorina och Drottningens Juvelsmycke kan anmärkas den fullständiga parallellen mellan läkarnes samtal. Äfven i det senare verket har Almquist — i polismännens samtal — upptagit Shakesperes patrarkistiska concetti.

Nihar är enligt Almquists egen uppgift[1] skrifven på Fröåsa gästgifvaregård, där han vistades i juni 1837. Till de tidigaste arbetena i denne genre tycks vidare höra *Godolphin*, som enligt manuskriptet till Mallas memoarer lästes redan den 10 september 1834. I viss mån sammanhörande med bibelexotiken är *Arthurs Jagt*, om hvars datering ofvan talats, och dit har väl också hört den nu okända *Percival och Emandéa*, som omnämnes i en förteckning, hvilken Almquist under Amerika-tiden gjorde öfver sina publicerade verk[2], där kallad "a Novel from old Spain". Vidare kan nämnas *Signora Luna* och *Den blå fanan*, operalibretton, hvartill A. F. Lindblad skulle sätta musik, ett sagospel med italienskt ämne och i släkt med Shaksperes romantiska lustspel. I *Baron Julius K.* finns äfven ett exotiskt-romantiskt element, närmast i anslutning till Byrons Lara — till accessoaren hör i båda verken en mystisk baron, ett brott i det förflutna och en orientalisk page. Baron Julius K. och särskildt *Colombine* springa med sin realistiska och äktsvenska stämning fram som en kontrast mot den tidigare fantasiexotiken, och ifrån Colombine gå linjer framåt till Almquists senare produktion, såväl Det går an och folklifsberättelserna som den sociala romanen. I utvecklingen mot realism har utan tvifvel den sociala tendensen spelat en stor roll, ty denna framtvingar verklighetsskildring för att nå sitt ändamål.

Det var i självfva verket med Drottningens Juvelsmycke och fantasiexotiken från 1834—35, som Almquist i samtiden slog igenom som författare. Ropen om immoralism höjdes väl från mera extremt håll, och äfven en den akademiska juste milieuns man som Rydqvist kallar honom i bref till Atterbom 1834 "denne demoniske författare — i moraliskt afseende farligare än i litterärt" och tillägger: "Under all fantasiens värme är dock hos honom någonting i bottnen kallt och hjertlöst, hvilket af allt i lifvet är mig mest fiendtligt; lägger man härtill den fullkomligaste beräkning, inställsamhet och mångtalighet, så är det nog för att bli farlig".[3] Men i Atter-

[1] Theodor Tufvesson. *Ur sekretärer och kistelädikor*, s. 129.

[2] H. Wieselgren, *Almquist-bref från Amerika*, *Samlaren* 1902, s. 119.

[3] Warburg, *Litterära och personliga uttalanden af J. E. Rydqvist* i *Svenska studier tillägnade Cederschiöld* (1914), s. 240. Rydqvist hade redan i sin akade-

bom och Runeberg erhöll Almquist entusiastiska bedömare, inspirerade särskildt af Drottningens Juvelsmycke, Ramido Marinesco och Signora Luna. En beröringspunkt mellan Runeberg och Almquist låg i deras gemensamma idealistiska konstuppfattning och religiösa lifssyn.[1] Tintomara-figuren måste naturligtvis tilltala Runeberg med hans harmoniska tro på det instinktiva hos människan. De nämnda verkens inspirerade karaktär har ytterligare bidragit till Runebergs uppskattning, äfven om denna i mycket måste förklaras enligt kontrastens lag, klassikerns och realistens beundran för lättheten, smidigheten och luftigheten i Almquists konstskapande. I Atterboms värdering af Almquist-exotiken har man säkerligen att räkna med den sydländska koloriten öfver verken, hvilken tilltalade Atterbom i hög grad. Ramido Marinesco varslade för honom en ny "helt egen sångwerld af sammangjuten hesperisk och skandinavisk fägring". Almquist blir för honom äfven genom sin rikedom i "fiction" en ny trubadur, ett epitet, hvarmed han på annat håll karakteriserar Fouqué.[2] Tintomara är Almquists Felicia, representanten för fantasi- och skönhetslifvet.

Summerar man, hvad ofvan nämnts om de olika litterära inflytandena på Drottningens Juvelsmycke, skulle man kunna säga, att verket företer påverkan: af Scotts historiska manér, i Tintomara-figuren af Goethes psykologiska teknik samt i koloriten af Victor Hugo. Genom sitt beroende af fransk nyromantik betecknar det i viss mån en vändpunkt i romantikens historia. Det var en orientering, som bragte honom i ett ganska egendomligt förhållande till hans lofordande kritiker. Hugos dramer och romaner voro såväl Atterbom som Runeberg djupt förhatliga. Atterbom hade också öppet öga för allt det "barocka", "bisarra" och "konstiga" hos Almquist, och han nämnde ett par gånger Hugos namn i samband med vännens. C. A. Hagberg, som

miska afhandling Framfarna dagars vittra idrotter i jemförelse med samtidens (*Sv. Ak. Handl.* XII, s. 476 n.) riktat ett hugg åt Almquist. »På en varm och poetisk själs undergång i mystikens dimmor äga vi hos oss ett särdeles träffande exempel uti författaren af Rosaura, Guldfågel i Paradis, Manhemsförbundets historia, m. m.»

[1] Liknande uppfattning har nyligen utvecklats af E. Bolger, *Hur C. J. L. Almquist bedömdes i Finland, Edda* 1919, s. 272 f.

[2] *Minnen från Tyskland och Italien* I (Örebro 1859), s. 62.

i en bekant artikel i Upsala Correspondenten 1835 vände sig mot den Almquistska esteticismen, inneslöt i sitt angrepp äfven den öfriga nyromantiken och tog sig af Atterboms nämnda uttalanden anledning att sammanföra Hugo, Almquist och Atterbom på ett sätt, som djupt kränkte den sistnämnde. Han drefs häraf att säga ut sin mening om Hugo, och han gjorde det på ett för Almquist mycket kännbart sätt, då han i sin recension af Signora Luna insköt en fullständigt fördömande granskning af de af Almquist 1834 öfversatta företalen. Skiljaktigheten i åskådning framträdde ännu en gång för Almquist, och denna torde väl som vanligt ha framtvingat ett närmare öfvertänkande af de teoretiska grundvalarna för olikheterna. Känslan af att intaga en mellanställning kommer upprepade gånger till synes i Almquists bref från denna tid, och den har tydligen också vållat en depression, som närmast tog sig uttryck i att publiceringen af Törnros-skrifterna upphörde 1835. Handskriften De Fundersamme m. fl. visar hans missnöje med förhållandena i Sverige. I brefven[1] förklarar han sig t. ex. 22 dec. 1834 ganska väl veta, att han är älskad hvarken af "Upsalienser eller Stockholmienser (nemligen de s. k. liberale)". Han vill dock hålla sig till de förra. Han kände framför allt behofvet att vara ledare, att ha omkring sig ett parti och beundrande vänner, och då Atterbom ämnar utge en särskild broschyr mot Hagberg, svarar han entusiastiskt (31 mars 1835): "Hela ungdomen skulle vakna upp om du här tog ett par hastiga, raska tag: och lita på mig, jag skulle ej vara sen att följa. Här skulle åter kunna blifva ett lif i Sverige." Hans stämningar under dessa tystnadens år framgå också af ett bref den 20 dec. 1836, där han uttalar sig om sin ensamhet: "I sjelfva verket är det likväl så, att för den ande, i hvars djup något stort arbetar, är afsöndringen och dermed följande concentration en period, högst fruktbringande för framdeles arbeten. Man blir först sorgsen, sedan sjelfständig, slutligen lycklig ..."

I den franska akademiska afhandlingen från 1838 nämnas Victor Hugo och Byron ganska kritiskt som skeptiker och realister af en dyster och mörk lifssyn. Hvad han ibland saknat hos dem

[1] Publicerade af Warburg i *Samlaren* 1903, s. 71 ff.

har tydligen varit den "innerlighet, kärlek, glädje och klarhet", hvarom han talar i ett bref till Sturzen-Becker från Paris 1840 såsom förutsättningen för poesi.

I samband med denna redogörelse för Almquists anslutning till Scott och Hugo skall här inskjutas en kort sammanfattning af hans estetiskt-teoretiska ståndpunkt vid denna tid. Han har framlagt densamma i *Dialog om Sättet att sluta Stycken,* tryckt i sjätte bandet af Törnrosens Bok 1835 och utgörande ett försvar för Drottningens Juvelsmycke och Ramido Marinesco. I denna antikritik intogs *Om två slags Skrifsätt,* som varit tryckt redan 1833 i Skandia bland Några Drag. I själfva verket bygger dialogen på denna senare uppsats.

Här försvaras det skrifsätt, som ej yttrar allt, kanske ej en gång i orden lägger det hufvudsakligaste, men som "sätter läsaren i ett perspectif, i en stämning, i en önskan och förmåga att gå fram i ämnets rigtning". Författaren och hans läsare bli då två samverkande faktorer, och verket blir oupphörligt mer och mer färdigt genom läsarne. Alla varelser äro fractionärer, "individerna äro skapade till hemisphärer (ingenting hade annars ansigte, face); ingen skall då fulländas, utan genom andra; och det hela genom alla." Ett skrifsätt och dess läsare böra vara två halfheter, som ömsevis upptaga och fullända hvarann.

Som synes, drager Almquist här in den aristofaneiska myten om en ursprungligen enhetlig människa, densamma som återberättas i Drottningens Juvelsmycke. I resonemanget ligger väl också något af Schellings karakteristisk af konstverket som "eine bewusstlose Unendlichkeit". För öfrigt ansluter uppsatsen till den likaledes bland Några Drag befintliga, ytterst intressanta *Äfven om Humor, och Stil deri.* Den framhåller konstens stora lifsomskapande betydelse. Moralen står på en för den brottslige främmande och kall horisont, konsten åter rör människornas sensationer och tänkesätt genom att i "recipientens individ" under betraktelsen eller läsningen hemlighetsfullt framkalla en värld, som han tror är hans eget verk. Det är också så till hälften, "men den första hälften: anslaget, grunden, rigtningen för utvecklingarne, tonen och dagern i hans

själ, voro följder af det artistiska i styckets *inre*". Konsten går alltså utmed vår sida som en ständig mild ironi, som en vår like utan att dock vara *densamme* som vi. Vår ledsagares ton tyckes ljuda i vårt eget hjärta men låter ändå vid närmare åhörande, och i synnerhet mot slutet, såsom himmelsvidt ifrån oss. Vi se oss sålunda i en spegel, vi kunna ej förneka vår bild, "*vi sentera oss sjelfva i djupet*" och så småningom gå vi "himmelsvidt bort ifrån oss sjelfva: förvandlas".

Denna uppfattning af konstens betydelse, som tydligen sammanhänger med åsikten, att skönheten är en produkt af en hos författaren ingången förening mellan godhet och sanning, innehåller på samma gång något af väckelsepredikantens omvändelsenit och vädjan till hvarje individuell person. Men den döljer också den på Schelling och Swedenborg byggda mystiska törnrosfilosofien: konsten blir en själfåskådning, och denna har till följd en omvändelseprocess. Om man närmare undersökte denna, komme man säkerligen fram till den extatiska känsla, den "älskande förnimmelse", som Almquist beskrifvit. Skriften ger också hans praktiska konstprogram: konsten är vår like med "utomordentlig snarlikhet med originalerna" men dock ej densamma som vi. Ordalagen ange hvari skillnaden ligger, och denna kan säkerligen generaliseras: bakom Almquists realism har man alltid att tänka sig hans idealistiska lifsåskådning.

Det skrifsätt, som försvarats i den tidigare uppsatsen, tillämpas nu i dialogen på "Sättet att sluta Stycken". Ingen händelse eller katastrof i det jordiska lifvet framträdde med full begriplighet, och härpå berodde lifvets intresse. Att en sann och verklig händelse målas af konsten sådan den är, kan väl ej vara ett misstag. Härpå följer den stora deklarationen af Furumo på frågan, "i hvad sensation står då du, när det är fråga om konst?" (s. 76).

Jag? — sade Richard — jag står till hälften darrande inför de omätliga taflor, som äro lifvets; jag ser hurudant det är i olika hjertan, själar och sinnen, och jag afttecknar hvad jag ser. Också det triviala vågar icke jag försmå att skildra: men kommer någon gång en himmelsk blomma i min famn, så förlåt mig om jag afmålar henne med mera glädje och täckhet;

förlåt mig att mitt hjertas nerv spritter dervid. Icke har jag gjort ödemarkerna och kärren. I städade kamrar, i de godes museum, i böcker och vers synas de ej mycket till: men gå ut på gator och gränder, på vägar och små stigar; gå in i de ensligas rum och i afslöjade menniskosinnen, och du skall se att ödslighet finnes. Men ach, min herre, intet hjerta gifs, äfven det mest förtappade, som ej har sin lilla punkt af lysande ljus — det är oasen i dess vildmark. Den har jag aldrig velat fara förbi utan kärlek och tårar. Deraf kommer, att jag ingen person skildrat utan värme, aktning och glädje för den himmelska oasens skull i dess hjerta; men också ingen utan en viss frånvändning och köld för ödemarkens skull, som hvar och en har. Deraf den omtalade blandningen i mina framställningar, och om det trivialas taflor icke blifvit få eller små, så är det emedan ödemarkerna i våra själar icke äro ringa eller sällsynta.

Detta är, som synes, en programförklaring af utprägladt realistisk karaktär och på ett helt annat plan än Naturlighet i Konst. Hvad som särskildt frapperar i jämförelse med denna och den senare realistiska programskriften "Om poesi i sak" är, att de religiösa uttalandena saknas. Deklarationens artistiska ståndpunkt med dess om Hugo erinrande formulering motsvarar noga den Almquistska esteticismen i denna tids diktning, men äfven i detta uttalande söker sig den religiösa stämningen inför lifvet uttryck. För öfrigt äro såväl inspirationsteorien, den subjektivaste af alla estetiska teorier, som åskådningen om lifvet som en lek gemensamma för detta och det tidigare skedet.

Det har i det föregående hufvudsakligen sysslats med de litterära dragen i Tintomaras person och öden, i det följande skola vi härur närmast söka fram de personliga faktorerna, de psykologiska förutsättningarna och de självbiografiska elementen, de spekulativa synpunkterna. Vi börja med slutscenen.

Som bekant, förlägger Almquist Tintomaras arkebusering till Solna, och här slutar handlingen med församlingens "allmänna stora tystnad". Kritiken gjorde samfälldt angrepp härpå, och Atterbom förklarade,[1] att måhända styrelsen i Dahomey kunde tillåta sig en dylik hoffest som den i slutet framställda men åtminstone ingen europeisk. Den ende, som gjorde ett försök att förklara, var vännen A. F. Lindblad, som i bref till Atterbom, dagtecknat 5 och 6

[1] *Sv. Litteratur-Föreningens Tidning* 1835, sp. 68.

februari 1835,[1] säger sig kunna till alla delar instämma i recensionen öfver Tintomara men invänder, att slutscenen "kanske" kunde betraktats i en annan dager. "Mig tyckes den platta tillställningen vid flickans arkebusering ej så illa karakterisera det sätt, hvarpå det 'gentila packet' eller den flacka ytan uppfattar det sköna eller lifvets vigtigare ämnen." Han tillägger, att det för Almquist tycks vara ett bittert nöje att ställa de båda verkligheterna, den yttre och den inre, i strid med hvarandra. Detta uttalande upptogs af Atterbom, infogadt i hans recension af Ramido Marinesco den 18 febr. 1835. Han härleder här Almquists diktning ur en teori, hvars ursprung vore nämnda "bittra nöje" och anser, att Tintomaras arkebusering i anslutning härtill skulle kunna begripas, "om wi antaga, att Förf. der welat wisa, huru den menniskoklass, som wi kunna kalla det *förnäma packet,* skulle bära sig åt, med sin dels half-elaka, dels flacka och ytliga uppfattning af lifvets wigtigaste ämnen, om den finge oinskränkt gifva dagsljuset del af sin phantasis gemena drömmar". Almquist omnämner denna förklaring i Sättet att sluta Stycken och yttrar, att den "tör slå in i mycket" men affärdar därpå det anförda omdömet med ett: "Jag har icke tänkt på det".

Ofvan har på ett par ställen berörts det yttre i denna slutscen. Till idén är den utan tvifvel en upprepning af Magdalena-motivet. Det anges uttryckligen i Sättet att sluta Stycken: "Också hade jag då obeskrifligt roligt af den känslan att Azouras nu fick dö. — — — Azouras var en hednisk flicka, det är sant; men hon blef slutligen kristen, om jag ej bedrager mig, eller nära nog kristen. Hvilket jubel för min ande, att hon då fick uppgå ifrån jorden, innan hon hann blifva okristen om igen och i värre mening, lik så mången af våra medmenniskor." Ferdinand spelar här alltså samma roll som Richard Furumo i Magdalena-episoden, och målet anges uttryckligen vara att rädda Tintomara från ett förnedrande lif (s. 488). Utan tvifvel är Ramidos död att förstå på samma sätt, och det visar oklarheten i Almquists esteticism, att den lefver på dylika famlande

[1] *Samlaren* 1888, s. 88. Som bekant, besvarade Lindblad i Upsala Correspondenten 1835 C. A. Hagbergs angrepp mot Tintomara och Ramido i samma tidning, och här ger han en hänförd hyllning åt Tintomaras död vid Solna.

kvietistiska stämningar, transponerade öfver i en flyktig fantasilek. Med denna dödsextatiska stämning är hos Almquist nära förbunden tanken om idealets undergång på jorden, hvilken fick gestalt redan i Henrikas öde. "Ja, jag tror det, det är så; det är gudomligt att vara död", utbrister Tintomara om altartaflan i Clara kyrka. Hennes öde är en utforming af Schillers ord: "Das ist das Loos des Schönen auf der Erde!", möjligen influerad af besläktade tankar i Solgers estetik och vidare betingad af känslan af eget martyrskap.

Den soliga idyllen öfver Tintomaras död ute vid Solna är emellertid också att se i ljuset af det ofvan (s. 111) citerade brefvet om mormoderns död, hvilken för honom blef en "*Festivitet*" "äfven derföre" att hon blef begrafven på Solna kyrkogård. Har Almquist velat låta Tintomara dö i det ögonblick, då hon genom människors förföljelser och egen luttring stod högst, förstår man, hvarför han förlade hennes slut till Solna, där döden var den älskvärde ängeln och blommorna ett bevis därpå. Han säger själf i Sättet att sluta Stycken med en efterklang af tesen om konstnärens afsiktslöshet, hvilken genomgår denna dialog, att han icke kan påminna sig, att han under konceptionen af denna slutscen "hade någon annan afsigt eller sinnesstämning än nöjet af att se Solna skog omkring mig i min föreställning". I kommentaren betonar han starkt den glädje och sällhet, han kände under konceptionen, och det är öfver hufvud märkligt att se, huru den religiösa stämningen, den sentimentala andakten, förenar sig så väl med hans esteticism som hans realism, och huru exotiken förknippas med dödsextatiska stämningar.

Det förefaller mig emellertid, som om man ej rätt förstode de återupplifvade stämningarna af eget martyrium och ljuf exaltation i förening, som uppbära Tintomaras och Ramidos slutliga öde, om man ej tager hänsyn till den tragiska händelsen 1 juni 1833 med Gustaf Hazelius' självmord tillsammans med den tjänstflicka, Almquist medfört från Värmland. Att detta verkligen varit en Magdalena-död tycks vara klart, osäkert är däremot, hvilken roll Almquist och hans skrifter spelat i tilldragelsen. En sammanfattning skall här göras af källuttalandena.

Ahnfelt, som hämtat sina uppgifter från Hazelius' anhöriga och

vänner, meddelar,[1] att flickan medföljde från Värmland i egenskap af sköterska åt Almquists barn och i Stockholm "uppväxte till en skönhet". Almquist ville utbilda hennes vackra själsanlag och lät därför den numera gifte Hazelius gifva henne undervisning i musik. "Följden blef att kärlek upplågade mellan lärare och lärjunge, och då han insåg omöjligheten af att få tillhöra henne i detta lifvet, tog han henne med sig till en annan verld. Som motiv uppställas dels swedenborgska funderingar, dels Magdalena-scenen i Jagtslottet, dels "fruktan för Almqvists planer med flickan". En dag i juni 1833 fann man deras lik i Edsviken, vid "Skansen". Vid begrafningen skulle Almquist, under de öfriga närvarandes djupa rörelse, ensam ha iakttagit ett iskallt lugn. "Men den gängse berättelsen, att han varit närvarande vid dödstillfället m. m. dylikt, är ej sanningsenlig." Malla Silfverstolpe berättar också (Mem. IV, s. 183 ff.) om Almquists oberördhet vid tillfället men vet äfven, att Hazelius efterlämnade ett förségladt paket med påskrift, att det skulle läsas af Janne och Almquist. När fråga uppstod härom, blef emellertid den senare så utom sig, att det icke kunde verkställas. "Det var ej konsekvent med det lugn han visat i början", tillägger Malla.[2] — Prosten Chr. Stenhammar riktar i bref till hemmet från riksdagen 5 febr. 1834 skarpa anmärkningar mot Almquist som skolman och tillägger härpå:[3]

Besynnerliga ting berättas ock ännu med rätt eller orätt, om Almqvists phantastiska väsende. Jag kan ej ens sätta dem på papperet. H—s död i sällskap med en piga hos Almqvist (en med hvilken H. för första gången gått till nattvarden) har väckt ett rysligt uppseende. En hemsk religiös yra skall, förmodar man, dervid ligga till grund. Fråga, menar man, har här varit om ett *himmelskt* äktenskap mellan dessa båda personer — och spår skola förekomma, att de anammat sacramentet på egen hand i samma ögonblick då de afhände sig lifvet. Till hvilka rysliga förvillelser kan icke menniskan förfalla, då hon vill längre inträngа i Guds råd, än ordet lyser henne på vägen!

---

[1] *C. J. L. Almquist,* s. 28 f., n. 1.

[2] Warburg meddelar, att särskildt E. M. Olde — förut en af Almquists ifrigaste adepter — skall hafva upprörts öfver »att han först gynnat förhållandet och dödssättet och sedan visat likgiltighet» (*Ill. Sv. litt. hist.* III, 440, not 1).

[3] *Bilder ur riksdags- och hufvudstadslifvet* I, s. 56.

Troligen har man lånat en del af utsmyckningen från Vargens Dotter, som utkom i december 1833. Längst i fråga om romantisering går den berättelse, S. A. Hedlund hört af Blanche, för hvilken Almquist själf skulle förtäljt historien i bl. a. följande mystiska ordalag[1]: "Vi voro — — tre personer i tvenne åkdon; i det ena sutto de båda, i det andra jag. Vi stannade vid —bro; jag gaf dem nattvarden. — Tvenne vagnar återvände, men den ena var tom." etc.

Om de verkliga omständigheterna i Almquists förhållande till flickan och till själfmordet sväfva vi tydligen i ovisshet, men man frågar sig ovillkorligen, om han icke i dikt gifvit uttryck åt känslor, som han dolt för samtid och eftervärld. Så är i själfva verket förhållandet. Det finns bland songes en dikt, *Den drunknade Simmerskan*, dagtecknad "Den 1 Juni 1833", dagen för själfmordet, af följande lydelse:

1. Omkring mig svala vågor
Jag simmar hem till ön.
Den står i ljusa lågor
För mig så mild och skön.
Ack, om jag der re'n vore!
Du ökonung store,
Mig hjelp uti gungande sjö!
Ej nu ser jag strand' af din ö!
Blott dig ser jag djupt i min håg!
Jag sjunker djupt i våg!

2. Till lifvets ö jag simmar,
Mig hjelper Jesu hand,
Visst böljan om mig glimmar,
I flor blott ser jag land.
Jesus, min ökonung store,
Om jag derframme vore!
Mig hjelp uti gungande sjö!
Ej nu ser jag strand' af din ö!
Blott dig ser jag djupt i min håg!
Jag sjunker djupt i våg!

[1] *Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning* 1871: n:r 27. — Blanche tycks ha meddelat samma berättelse åt flera personer (jfr Ahnfelt, *C. J. L. A.*, s. 184, not 2).

Den vibrerande tonen är omisskännlig i denna dikt med det upplefdas starka relief och med de enkla församlingsuttrycken för en äkta religiositet. Flickans död har säkert gjort ett djupt intryck på Almquist.

Efter allt att döma, kunna vi emellertid identifiera Värmlandsflickan med ännu en diktperson hos Almquist, den Jagtslottskretsen tillhörande tjänstflickan *Elisiv.* Denna förekommer icke i Jagtslottet utan införes första gången i företalet till Cypressen, enligt hvilket hon antagits som "kammarpiga" "för ett fjerdedels år tillbaka". Detta omnämnande tyder ju på särskild förebild, ett antagande som stödes af detaljerna. Hennes namn är egentligen Lisa, hvilket af Herr Hugo förändras till Elisiv, vidare nämnes, att modern är sjuk i fingrarna, och att fadern varit smed under Frösvidahls bruk nära Kihlsblacksta. Genom ortstraditionen i Värmland har jag erfarit, att ifrågavarande flickas far verkligen var smed — vid Noreborgs bruk intill Graf. Intressant är, att tydligen på henne är att tillämpa den karakteristik, Herr Hugo ger af "en flicka af naturhållning" till skillnad från "en flicka af förmakets hållning" (s. 3 f.) "Men nu vill jag endast säga, att en ung flicka af naturslaget förekommer oss så alldeles okänd för sig sjelf; det behag hon eger är af ett så hemlighetsfullt och lockande, men likväl rent och starkt slag, att — — — — En sådan gestalt står för oss liksom hvarje nykommen vår, om hvilken vi ännu ej veta mycket" — etc. Det är ett utkast till teckningen af det skygga och graciösa naturbarnet, som fullföljes i Tintomara, skogsflickan i Svenska Fattigdomens betydelse eller Katrina och Brita i folklifsberättelserna etc. Elisiv nämnes vidare på olika ställen i Hinden, där hon kallas "ung, smärt och fullkomlig till växten", och det antydes ett förhållande mellan henne och Henrik Löwenstjerna. I Baron Julius K. berättas vidare härom.

Vi skola strax visa, huru anklagelserna mot Almquist för köld i samband med Hazelius' och Värmlands-flickans själfmord göres till ett problem i Tintomaras själslif, i hennes androgyna oberördhet. Men först må pekas på ännu ett själfbiografiskt drag, huru Almquists stämningar under Värmlands-tiden komma igen i skildringen af de förvisade officerarnas vistelse på Marmorbruket. Clas Henrik

och Ferdinand ha liksom Almquist och G. Hazelius slagit sig ned på ett bruk, där det blott finns smeder och bönder, och herrskap först på en mils afstånd (bref i publ. Holmia, s. 108). I de mörka ögonblicken, som här återgifvas, ha säkerligen nybyggarne i Värmland liksom de vid Marmorbruket betraktat sitt lif som en förvisning. Känslan af ensamhet, afskildhet från kulturen och de litterära tilldragelserna, saknaden af umgänge kommer ypperligt till uttryck i repliker som följande (287 f.): "Major, får du mycken fisk? — Jag ger hin att meta fisk. Misère. — Har du fått dina fiolsträngar från Norrköping? — Ja. Och ifrån deras lånbibliotek Calloander och Leonilda! en herrlig skatt! Hvad tycker du? Åh, vid Bråviken är det helsosamt — man dör icke af nöjen." Man kan till jämförelse läsa Almquists bref till J. Hazelius i april 1825, då Jonas Wærn slutat sitt bondelif: "Nu står jag öfvergifven midt ibland främlingar och råe .. Du kan väl finna hur det står till med mig, när jag säger dig, att jag sedan i höstas knappt läst en tidning; hvad som utkommit har jag alls ej sett, ej Komiska fantasier, ej Babels torn, ej Spader Dam! Skulle du händelsevis hafva tid så berätta hvad det är. Spader Dam har jag läst i manuskript. Hur går det med Stagnelii efterlämnade skrifter?" Calloander och Leonilda står i det citerade stycket som ett monument öfver denna förtviflade isolering. — "En källa till glädje" för Almquist i Värmland liksom för enslingarna vid Marmorbruket är att spela fiol.

Här på Marmorbruket uppträder nu Tintomara i bonddräkt och ute i skogen, sjungande folkviseartade improvisationer. Clas Henrik ger henne lektioner i musik, och såväl han som Ferdinand blifva förälskade i henne och öfverge sina tidigare fästmör. Man kunde med ledning af dessa och liknande drag förmoda, att Almquist verkligen ibland haft Värmlands-flickan i tankarna vid utgestaltningen af Tintomara-figuren, men man torde få inskränka sig till att hänvisa till den indirekta betydelse, som hennes död haft för konceptionen.

Vi ha så pass utförligt uppehållit oss vid denna händelse och dess återverkningar på den allmänna opinionen om Almquist, därför att Tintomara ger hans stämningar denna tid, och det är tyd-

ligt, att dessa äro influerade häraf. Han har varit djupt gripen af tilldragelsen, och han har känt sig förorättad af det allmänna skvallret. Stenhammars ofvan anförda bref visar, i hvilken riktning detta gick, och att det florerade just vid konceptionen af Drottningens Juvelsmycke — brefvet är dateradt den 5 februari 1834. Vänner föllo ifrån, och hans yttre belägenhet blef osäker — det är öfver hufvud samma läge, som varit bakgrunden till Henrika. Almquist har ånyo diktat sig fri och gifvit sig själf i Tintomara. Men efter allt att döma, har han äfven känt sig själf ha skuld till självmordet — *någon* grund bör väl också Blanches berättelse ha. Den gamla själfanalysen, problemet om hans naturs kyla har ånyo vaknat. Till Atterbom skrifver han som svar å dennes recensioner (Samlaren 1903, s. 85): "Jag hade skrifvit och tänkte skicka dig en förklaring öfver åtskilligt, i synnerhet den gamla frågan om det ironiska elementets förhållande till det öfriga i mina arbeten — — —, men jag bryr mig icke om att skicka det; mycket inom mig är ett mysterium för mig sjelf, ej underligt då, om det är det ännu mer för andra." Situationen från Amorina med den döende modern anklagande dottern för köld och oberördhet, återvänder här i Drottningens Juvelsmycke (s. 256). Och det förtviflade i ställningen att *synas* kall inför människors olyckor kommer klart till uttryck i Tintomaras ord. "Om jag ej hade ett hjärta, så skulle det kosta mig ingenting att se. — Om, om jag vore utan hjärta. — Hade jag ej ett hjärta — o vore jag en tiger — såsom de alla kalla mig — vore jag det verkligen — hur enkelt och lätt! — Nu är jag ej en tiger tyvärr, och mig smärtar att se hvad jag ser. — I ljugen, I ljugen, jag är ej en tiger!" Själfförsvaret i dessa repliker[1] framstår bäst, om man jämför dem med själfanalysen i Sättet att sluta Stycken: "Jag har känt personer, som stundom, när känslan svallar högst i hjertat, förstummas genom sjelfva dess öfvermått, eller, om munnen talar, blott låta de likgiltigaste saker höras, kanske rentaf skämt. Jag är likväl icke så starrblind, att

[1] I samtalet mellan Frans och Angelika Rönnqvist i *Baron Julius K.** (första boken) uppdyker samma problem om Jagtslottskretsens »hårdhet, vildhet, köld, sturskhet» (s. 29).

jag anser sådant för *infernalisk isköld*, efter jag är bekant nog med menniskosinnet, för att veta, det den innerligaste och underbaraste värme emellanåt visar sig just så. Lifvets och hjertats mysterier yttra sig ej sällan i en contre-sens" (s. 29 f.).

Som synes, är Almquist i dessa uttalanden inne på problemet om dubbelheten i sin natur, brytningarna därinom mellan förstånd och känsla, som han med schematiserande analys betraktade som olika arf på fäderne och möderne, motsättningen mellan det förståndskarpa, dialektiska draget och böjelsen att uppgå i fantasi- och känslolifvet. Almquist framhåller själf gärna denna disharmoniska söndring, men det har också för betraktaren af hans personlighet och verk stått tydligt, att hans egentliga väsensart varit det saliga uppgåendet i känslan, samlifvet i en inre värld med gudomen. Reflexionen blef för honom en förstörande makt såsom distraherande från denna idylliska religiositet, det kvietistiska törnroslifvet — troligt är det väl också, att han just i medvetandet att äga ett "lif öfver frågornas lif" öfverdref motsatserna i sin natur. Tintomara återger detta inre lif, är en kvietistisk skapelse. I boken förklaras hennes väsen af "andre chirurgen" således:

Djuriskt? det är helt annat; det har icke härmed att göra. Men äfven det djuriska, naturiska, hvarföre skulle det vara så gement? Det djuriska, som står under oss i de flesta fall, står dock öfver menniskan i ett, i synnerhet i en tid, då vi genom otaliga stridigheter äro oense inom oss sjelfve. Det djuriska sättet att vara, instinktlifvet, visar den harmoniskt intagande bilden af en hög enighet med sig sjelf. Ni har väl hört Mystikernas tanke om *animal coeleste?* Menniskans sträfvande, påstår man, skall verkligen vara att till sluts blifva natur igen, att blifva liksom ett djur.

I det redan ofvan citerade brefvet till Atterbom 20 nov. 1834 utvecklas denna idé:

för öfrigt skall man snart se, att en högre idé genomspelar det hela. Den mystiska idéen om *animal coeleste* eller Menniskan, icke naturisk eller djurisk i vanlig låg mening, utan såsom ofvan bildningens strider född till natur och enhet med sig sjelf i himmelsk mening — en sådan föresväfning har visat sig för min själ. Den är måhända hednisk midt uppi vår christ-

liga bildning; derföre är ock den af mig målade personen en hedning midt upp i vårt christnade tidehvarf.

Tintomaras harmoniska fullkomlighet består således i den saliga inre enheten med sig själf. Det är ett idylliskt lyckotillstånd, hon representerar. Hennes klarhet och fullkomning ha icke vunnits genom lidande och strid utan äro en följd af en estetisk andakt, ett stilla stämningsrus, som känner sig oberoende af lifvets tragiska konflikter. Psykologiskt intressant är, att en dylik kvietistisk upphöjdhet öfver jordelifvets besvär och vedermödor får litterär formgestaltning som en kontrast mot de disharmoniska lifsintrycken, i det ögonblick då Almquist såg sin sociala ställning hotad, kände en stor såväl yttre som inre osäkerhet. Inför lifvet i själens innersta har yttervärlden blifvit betydelselös, dess konventionella värden småaktiga. Hans lynnes rörlighet och spänstighet har åter vaknat, hans självständighetssträfvan och frihet från moraliska och samhälleliga fördomar (hans "immoralism"). Det är denna stolta "öfverlåtenhet" (Mig finner ingen, Ingen jag finner) som är patoset i Tintomaras djupt personliga sång.

Det elastiska, oåtkomliga och vikande blir här, i Tintomaras djurlikhet och hennes exotism till estetisk förtrollning med något af det onåbaras fantastik. Det är det gåtfulla hos naturväsendet med dess instinktiva utbrott och blixtlika reaktioner, som härigenom fått sin pregnanta prononcering. I Svenska fattigdomens betydelse har man en löpande psykologisk kommentar till Tintomaralynnet. Hos fiskar och fåglar finner Almquist ett drag af grace, kvickhet, af det lifliga, karakteristiska undanvikande för föremål, som tillkännagifver en inre fjäder, ett elastiskt lynne. Hästen liknar fågeln och skyggar stundom blixtsnabbt till af lättretlighet och *begär att icke råka i för nära grannskap med något obehagligt eller smärtsamt* (kurs. här). Svenska lynnet har motsvarande egenskaper. — Tintomara gör en snabb "kastning af halsen litet åt sidan och en höjning af hjessan — en graciös gest, fullkomligt lik den man ser en ung häst göra, som vid minsta läte hajar åt sidan. Detta djur passar till liknelse här, emedan det i hvarje led har ett underbart behag, i hvarje rörelse en finesse, mer utmärkt och

outgrundlig, än naturen visar hos något annat djurslag" (s. 129 f.). Fågel, ekorre och rådjur äro Tintomaras öfriga djurkarakteristiker.

Det är ej längre i Amorinas religiösa exaltation, Almquist höjer sig öfver lifvets hvardagliga eller smärtfyllda erfarenheter, det är i naturens och skönhetens förtrollade rike han finner integriteten och helheten öfver verklighetens begränsade värld. Genom hela verket bär Tintomara äfven namnet *La Tourne-rose*, symbolen för fantasilifvet och det kvietistiska enhetslifvet. Gifvetvis är Almquists konstuppfattning, sådan den kommer till uttryck i Tintomara, afgörande påverkad af Schellings och framför allt Schillers estetiska idealism, och som inspirerande faktor står dessutom Hugos lekfulla esteticism. Schiller uppställer i Ueber die ästhetische Erziehung des Menschen, in einer Reihe von Briefen (1795) grekernas harmoniska enhet mellan fantasi och reflexion, natur och ande, universalitet och individualitet mot den moderna människan, som endast vore ett brottstycke af en människa. Karaktärens totalitet i inre enhet och skön instinkt hade förstörts genom konsten men skulle återställas genom en högre konst. Den estetiska verksamheten är till sitt väsen lek, den höjer människan öfver alla naturens inskränkningar och lifvets motsatser till en harmonisk enhet med fri utveckling af de mänskliga krafterna. "Hier allein fühlen wir uns wie aus der Zeit gerissen, und unsere Menschheit äussert sich mit einer Reinheit und *Integrität*, als hätte sie von der Einwirkung äussrer Kräfte noch keinen Abbruch erfahren." Man kunde möjligen säga, att Tintomara är det konstnärliga förverkligandet af Schillers gudomliga idyll, hvilken i Ueber naive und sentimentalische Dichtung (1795—96) uppställes som diktarens högsta mål — Schiller själf vågade sig aldrig på det konstnärliga förverkligandet af denna uppgift. Den idealiska konsten skall föra människan ända fram till Elysium, då hon nu ej längre kan återvända till Arkadien, och framställa det tillstånd af oskuld och fridfull harmoni, som är kulturens fulländning, liksom det finns före dess början.

Der Begriff dieser Idylle ist der Begriff eines völlig aufgelösten Kampfes sowohl in dem einzelnen Menschen, als in der Gesellschaft, einer freien Vereinigung der Neigungen mit dem Gesetze, einer zur höchsten sittlichen

Würde hinaufgeläuterten Natur, kurz, er ist kein andrer, als das Ideal der Schönheit, auf das wirkliche Leben angewendet. Ihr Charakter besteht also darin, dass *aller Gegensatz der Wirklichkeit mit dem Ideale*, der den Stoff zu der satirischen und elegischen Dichtung hergegeben hatte, vollkommen aufgehoben sei und mit demselben auch aller Streit der Empfindungen aufhöre. *Ruhe* wäre also der herrschende Eindruck dieser Dichtungsart, aber Ruhe der Vollendung, nicht der Trägheit; eine Ruhe, die aus dem Gleichgewicht, nicht aus dem Stillstand der Kräfte, die aus der Fülle, nicht aus der Leerheit fliesst und von dem Gefühl eines unendlichen Vermögens begleitet wird.

Den grundstämning af frihet, oberoende och suveränitet, som karakteriserar det estetiska lifvet och kommer till uttryck hos Tintomara, förenas emellertid hos Almquist med känslan af det farliga och demoniska i skönhetslifvet. Möjligen få vi tillfälle att utförligt belysa detta i annat sammanhang. Hur djupt upplefvadt detta Tintomara-drag är, kan man se af de ord, han sänder med Drottningens Juvelsmycke till Atterbom (se ofvan s. 87): "Du vet hvad det vill säga att förgås af en slags glädje!!! Ack visst är det *glädje* —; men så visst är det också att man småningom förgås." Men härtill kommer, att grundsensationen af vantrefnad med de omgifvande förhållandena ingår hos Tintomara i form af den vemodsfulla och reserverade stämningen öfver henne. Det barnsliga och värnlösa, enkla och graciösa kommer till uttryck i Tintomaras sång med dess folkvisetoner och sagofantasi om den lurande slagbjörn i skogen. — Tintomara är öfver hufvud det skaldiska geniet. Om uppkomsten af hennes folkviseartade improvisation, som ofvan delvis citerats, berättas (s. 285 f.), att hennes inre tycken började gifva sig luft genom en ton, som i början knappt var hörbar mellan hennes läppar. Men efterhand steg rösten, gick öfver planen kring linden och bildade ut sig till en melodi. Sedan hon återtagit den flera gånger, begynte äfven tankar växa fram i sinnet, och några ord åtföljde sången. Det är sin egen inspiration, Almquist här tecknar. Det är i "sällskap med naturen" Tintomaras sinne öppnar sig i poesi. Det berättas på ett annat ställe, att, då hon kom hem från Kolmården, gjorde sig hennes sinne fritt genom en ton, som hon sakta sjöng för sig själf. Den handlade om "bär och

blommor, smultron och hallon", och Tintomara kallade den själf "visan om guldvifvorna, eller kanske Smultronvisan" (s. 303). Hon är musikalisk och besitter en instinktiv skönhetsuppfattning — äfven häruti ett uttryck för Almquist egen natur. Om ordet "piscatore" säger hon: "Pisc — ett fult ljud" (s. 296); på samma sätt "Krokek — ett fult läte" (s. 265), "Skärfbl(acka) — ett fult ljud" (s. 297). Hon är öfver hufvud stämningsvarelsen, hos hvilken glättighet och vemod aflösa hvarandra i snabb växling, mottaglig för alla intryck men utan förmåga att kvarhålla dem eller hysa djupare känslor. En annan passage visar, huru de tyngande lifsintrycken vika inför en songe-artad inspiration, då hon besvarar frågan om moderns död på följande sätt: "Ach fria luft — ach glada land — ach lätta djur i topp, på gren — nog blir det bra — nog blir det luft — en ånga går så lätt" (s. 302). Hon är ett uttryck för Almquists eget kvietistiska känslolif, det oreflekterade, impulsiva kännande, som enligt hans romantiska spekulation utmärka barnet, kvinnan och artisten.

Iögonenfallande är det drag af dionysisk naturpanteism, af uppgående i naturen och det universella lifvet, som utmärker Tintomara. Almquist kallar henne en varelse, hvars karaktärsgrund är dunkel och okänd, som sällan bryter sig ut i tankar och ord, hvars förnimmelser mest visa sig i rörelser och blickar samt liknar henne i detta sammanhang vid en stor skog, där alla platser äro färgrika och intagande genom skuggor och dagrar af tusen slag men sällan ett ställe så lyst af solen, att det kan kallas klart och öppet. Hon blir ett med skuggornas dunkel i Kolmårdsskogen, där "hon var som i sin själs grund och i sin innersta glädje". Det är samma inspiration, som i Svenska fattigdomens betydelse skapat skogsflickan — Novalis såg ju likaledes naturen som "die Jungfrau".

Ett drag af naturkvietism, af uppgående i naturen finnes äfven i andra skrifter af Almquist. Naturformernas underbara behag, den oskyldiga ljufva beskådningen af naturens harmoni är ämnet i den i Några Drag ingående uppsatsen Chartans behag (Skandia 1833, s. 302 ff.). Han utvecklar här naturföremålens — elementers, mineraliers, växters, djurs — singularitet och skönhet. "Den, som

äger sinne att försänka sig i ljuf beskådning af t. ex. en björks former, finner der ett behag, ett sammanhängande tycke emellan hela trädets fria, slingrande gestalt och hvarje gren; en harmoni mellan löfvens bilder och deras rörelser, mellan färgen på stammen och kronan, som är så intagande och tillika oförklarligt, att man ej vet namn för sin känsla." Demoniska skepnader i naturen äro uppenbarelser af "något i den *ideala* Verlden brutet". Almquist finner växternas figurer vackrare än djurens, och "Elementar-verldens phänomener" af största behag. De anorganiska tingens täckhet kan emellertid ej senteras "utan af ett särdeles åt dem vändt sinne, emedan de, såsom egentligast natur, äro från menniskan aflägsnare". Man erinras af dessa uttalanden om en Friedrich Schlegels förhärligande af det vegetativa och oorganiska. Ur viss synpunkt intressant är Schleiermachers individualitetstanke, hans realistiska glädje åt det ändliga, som senare upptages af Schelling.[1] Schleiermacher uppställer den förutsättningen för religionen, att den skall se det oändliga i allt ändligt, fatta det ändliga, enskilda och individuella som uttryck för och afspegling af det oändliga. Han antager härför ett särskildt organ, "der Sinn", hvars funktion är åskådningen, totaluppfattningen af hvarje enskildt ting i dess karakteristiska egenhet, och då denna riktar sig på det oändliga, blir den alltså religion. Detta gäller ej blott naturen i inskränkt mening utan allt existerande. Den religiösa åskådningen hänför alltså det singuliära i företeelserna till det oändliga. "Alles was ist, ist für sie notwendig, und alles was sein kann, ist ihr ein wahres unentbehrliches Bild des Unendlichen; wer nur den Punkt findet, woraus seine Beziehung auf dasselbe sich entdecken lässt" (Reden über die Religion). Det individuella i de enskilda företeelserna erhåller från denna synpunkt sin säregna betydelse. Den religiösa åskådningen förstår att i hvarje gestaltning se universum, och hvarje människa blir en för sig värdefull individuell utprägling af det mänskliga väsendet. Jag har så pass utförligt refererat denna åskådning, därför att den på samma gång visar, huru Almquists kvietism för

---

[1] WALZEL, *Deutsche Romantik* (*Aus Natur und Geisteswelt* 232) I., s. 42.

fram till hans *demokrati* och hans *realism*. Almquist hade i Naturlighet i Konst gent emot naturalismen dekreterat, att endast det gudomliga var intressant, hade konstnärligt berättigande. I Hvarför reser du? (Imp.-okt. III, s. 46 ff.) uppställer han frågan: "*Men är då hvarenda lefvande individ så beskaffad, att den kan hafva en intressant verklighet?*" Han säger sig "länge, länge grundat" öfver svaret på denna grundfråga, den största som en artist kan göra sig. "Derföre, min herre, har jag rest och sett mig om, och talat med tusentals folk. Och jag bekänner, att jag kommit derhän, herr Hugo, att jag besvarar frågan med *ja*. Det vill säga: hvarje lefvande figur, som finnes verkligen till i verlden, är *intressant*." Det som finnes hos hvarje lefvande och gör denne intressant är "sammanhängandet med det gudomliga; och som gifves qvar ännu, till och med hos den elaka, bildande äfven honom till en intressant varelse, ehuru hans onda derföre icke upphör att vara förkastligt. Så får en skildring blott sitt inre höga och oförklarliga sken, om det gudomliga, som på sitt vis finnes i hvarje individ, lyser der på ett sätt som det skall." Den store artisten, ensam i sitt slag, är Gud, heter det på Schellingianskt vis.

Genom att förklara religionen som åskådning af universum, af världens enhet, oföränderlighet och harmoni, och genom att se universum i allt ändligt förlägger Schleiermacher religionen till känslan och det omedelbara medvetandet. Redan Rousseau hade, påverkad af pietismen, med religion förstått en hjärtats betagenhet, en extatisk enhetskänsla, som öfvervann kulturens splittring, och han gaf därigenom ett rikare innehåll åt den naturliga religion, han hyllade. I uppsatsen Herrnhutare och Swedenborgare i samlingen Några Drag yttrar sig Almquist om denna Rousseaus religion, som han kallar "*Hjertats*" religion. "Den rättskaffens redliga charakteren, det varma nitet för menniskors väl, det fromma sinnet, är hvad som mer nalkas Gud än några strödda satser" (Skandia 1833, s. 297). Från sin herrnhutiska utgångspunkt uppställer Schleiermacher ånyo Rousseaus problem, och Lamm har (a. st. s. 74) som bakgrund för Almquists religiösa åskådning redan uppdragit grundlinjerna i den tyske filosofens framställning. I känslan uppenbarar sig det

oändligas närvaro, vi få en omedelbar förnimmelse af gudomen och bli ett med den evige. Religion är fromhet, känsla af beroende. Det finns här en medveten determinism, alla händelser äro underkastade nödvändighetens lag. De religiösa föreställningarna äro oväsentliga beståndsdelar i religionen och ha uppstått genom reflexion öfver de religiösa känslorna. Att tillägga Gud begreppet personlighet är att förändliga det oändliga, och de vanliga odödlighetsföreställningarna äro tämligen krassa. Den sanna odödligheten är att midt i ändligheten upplefva evigheten i ett ögonblick genom att blifva ett med det oändliga. Schleiermacher opponerar skarpt mot religionen som en rad moralbud, men till densamma räknar han känslor sådana som ödmjukhet, kärlek, tacksamhet, medlidande, ånger. Den analys af religionens väsen, som Schleiermacher sålunda företagit, införlifvades tidigt i Almquists åskådning. De estetiska och panteistiska momenten i densamma framträda hos Almquist tydligare, då det fantastiska svärmeriet öfverger honom. Tintomaras religion består i ett kvietistiskt känslolif, ett samlif med gudomen i känslan. Hon är icke döpt och känner ingen lära, hon är "hedning" eller rättare sagdt personifikationen af en odifferentierad känsloreligion. Det rätta handlandet är hos henne instinkt, hennes sedlighet är icke reflexiv, icke grundad på öfverläggning och sats, utan på "finkänsla". Kyskhet, pietet och sanning äro enligt modern invuxna i hennes bröst, men öfriga moralbud känner hon ej till. Genom sin kleptomani är hon en variation af den rousseauanske dygdige brottslingen, ja hennes oförmåga att skilja på mitt och ditt är på samma gång en instinktiv högre rättvisa och därigenom en kritik af egendomsfördelningen och samhällskonventionerna i rousseauansk anda.

Tintomara är en estetisk och romantisk skapelse. Vi ha i det föregående sökt visa, att hon är en emanation ur diktarens fantasi- och känslovärld, i sin kvietistiska upphöjdhet öfver sinnevärldens äflan ett uttryck för Almquists eget inre och en utprägling af hans lifserfarenheter, konstnärligt formad genom Schillers och romantikens konståskådning. Vi skulle emellertid vilja peka på ännu en djupare liggande orsak till Almquists esteticism. Det framträder

på olika sätt, att Almquist under åren närmast före Drottningens Juvelsmycke börjat få en vidgad förståelse och ett större intresse för en intellektuell och social kultur. Den exklusiva religiositet, som karakteriserar Henrika och som medförde indifferens för andra värden än de religiösa, har förbytts i ett intresse för denna världens angelägenheter och ett i samma mån förändradt mänsklighetsideal. Detta framgår, såsom nedan skall visas, tydligt af Almquists teoretiska skrifter. Men hos Tintomara är den frågan lämnad öppen, huruvida hon är den ursprungliga människan eller den framtida idealmänniskan, det lekfulla utförandet har hindrat teoretiska afgränsningar och öfver hufvud gjort gränsen mellan spekulation och fantasilek oviss. Denna esteticism synes mig i väsentlig mån betingad af svårigheten att förena det humana och sociala intresset med det inre kvietistiska lifvet. Den romantiska esteticismen synes mig således i mycket ha sin förutsättning i den inre osäkerhet, som blifvit en följd af Almquists omvändelsekris och nyorientering under åren närmast före Drottningens Juvelsmycke. Henrika såväl som Signora Luna tillhöra samma sfär som Tiecks Genoveva och Schillers Jungfrau von Orleans, hvilka nå fram till seger genom from gudsförtröstan och framställa den tragiska konflikten mellan jordisk njutning och himmelsk trånad. Tintomara åter är höjd öfver lifvets strider i ljusfylld klarhet och ro. Tintomara kunde möjligen sägas utgöra den estetiska drömmen om det förverkligade fullkomningssträfvandet, under det Henrika representerar oändlighetssträfvandet.

Den spekulation, som uppbär Tintomara, och som ofvan refererats, kan generellt sägas höra till romantikens lieux-communs. I formuleringen tycks Almquists utveckling af Tintomara-idén närmast erinra om Schiller, som upprepade gånger framställer åsikten om ett oskuldstillstånd före kulturen och som kulturens fulländning. I "Etwas über die erste Menschengesellschaft nach dem Leitfaden der mosaischen Urkunde" (1790) fullföljer han det rousseauanska kulturutvecklingsschemat, närmast med utgångspunkt från Kants "Muthmasslicher Anfang der Menschengeschichte" (1786). Människan lefde lycklig i instinkttillståndet, men hon var underordnad driftens välde, medan hennes uppgift var att blifva sin egen lyckas ska-

pare. "Er sollte den Stand der Unschuld, den er jetzt verlor, wieder aufsuchen lernen durch *seine Vernunft* und als ein freier, vernünftiger Geist dahin zurück kommen, wovon er als Pflanze und als eine Creatur des Instincts ausgegangen war; aus einem Paradies der Unwissenheit und Knechtschaft sollte er sich, wär es auch nach späten Jahrtausenden, zu einem Paradies der Erkenntnis und der Freiheit hinauf arbeiten, einem solchen nämlich, wo er dem moralischen Gesetze in seiner Brust eben so unwandelbar gehorchen würde, als er anfangs dem Instinct gedient hatte, als die Pflanze und die Thiere diesem noch dienen." I afhandlingen om naiv och sentimental dikt anmärkes om den primitiva naturen hos barn och landtfolk, plantor och djur: "Sie *sind*, was wir *waren*; sie sind, was wir wieder *werden* sollen. Wir waren Natur, wie sie, und unsere Kultur soll uns, auf dem Wege der Vernunft und der Freiheit, zur Natur zurückführen." — "Mit Instinct hat der Mensch angefangen, mit Instinct soll der Mensch endigen", säger Novalis.[1]

Schelling framställer i skriften Philosophie und Religion (1804) den platonska åskådningen om sinnevärldens uppkomst genom ett idéernas affall. Historiens tvenne hufvudpartier äro: "die, welche den Ausgang der Menschheit von ihrem Centro bis zur höchsten Entfernung von ihm darstellt, die andere, welche die Rückkehr".[2] För den ändliga själen framträda idéerna endast i stjärnorna som i omedelbara afbilder (ib. s. 48). Det nuvarande människosläktet har åtnjutit undervisning af högre naturer och från dessa mottagit kultur och vetenskap. Denna tidigare andesläkt ägde omedelbar delaktighet i den gudomliga visheten men kunde nedstiga i jordiska kroppar, tack vare att jorden i sin tidigare natur var utrustad med ädlare och högre stående former. "Mit der wachsenden Erstarrung griff die Macht des bösen Princips in gleichem Verhältniss um sich, und die frühere Identität mit der Sonne, welche die schöneren Geburten der Erde begünstigte, verschwand" (s. 59).

Almquist lämnar själf ett par antydningar om ursprunget till Tintomara-idén. I läkarnas samtal i Drottningens Juvelsmycke här-

[1] *Schriften* (Berlin 1802) II, s. 306 f.
[2] S. W. (Stuttgart u. Augsburg 1860) I, 6, s. 57.

ledes tanken om ett "gudasällt väsende" dels ur Platons androgynmyt, dels ur "Mystikernas tanke om *animal coeleste*". I Sättet att sluta Stycken utvecklar han detta ytterligare. Tintomara besitter den inre, harmoniska enigheten mellan väsendets krafter, hvilken enighet också, på sitt vis, återfinnes hos djuret. "Detta menniskans sätt att vara *såsom* (märk: *såsom*) *ett djur*, är himmelsvidt skildt ifrån att ligga i jemnbredd med det egentliga och blotta djurlifvet: liksom den etiska renheten, bestående i själens natur att vara ren och ej ens sätta i fråga att vara annat, än någonting vida högre än den krassa, yttre naturen. På denna grund måste det väl också vara, som forntidens vise gifvit en så beskaffad menniskokaraktär namn af *animal cœleste* (hvilket betyder helt annat än *animal terrestre*)". Det är således till forntidens mystiker och lärde, Almquist hänvisar, och animal coeleste är också ett platonskt begrepp. Termen förekommer i dialogen *Epinomis*[1], som är skrifven af en platoniker och ännu understundom räknas till Platons egna verk, och åsyftar där stjärnorna såsom gudomliga varelser. De äro de synliga gudarna, i sin fulländade regelbundna rörelse styrda af det hos dem befintliga gudomliga förnuftet. I Ficinos öfversättning[2] talas det först om "terrenum animalium genus" och fortsättes: "Alterum animalium genus ponendum, quod etiam gignitur cernique potest, et ignis plurimum possidet: terrae quoque et aeris ceterorumque omnium paruas particulas habet, uariaque idcirco hinc omnino animalia et uisibilia gigni dicendum. Haec cœlestia putamus animalia esse, diuinum astrorum genus, corpore pulcherrimo, animaque beatissima et optima constitutum". Och i kommentaren till Symposion skrifver Ficino (ib. s. 395): "Quis terram, aut aquam neget uiuere, quæ uitam animalibus ex se genitis tribuunt? Quod si seces hæ mundi uiuunt, uiuentiumque sunt plenæ: cur non aer, et ignis excellentiores mundi partes uiuant, uiuentiaque in se similiter habeant, coelique similiter? Sed animalia illa coelestia, quae sydera sunt, et terrena, aquatiliaque uidemus quidem, ignea uero et aerea non uidemus". Plotinos ställer emot de sinnliga väsendena (ζῶα αἰσθητά) gudar och de-

[1] 981 E: »τὰ Κατ᾽ οὐρανὸν ζώων γένη».

[2] *Omnia Divini Platonis Opera Tralatione Marsilii Ficini* (Basel 1546), s. 914 f.

moner. Stjärnorna äro de synliga gudarna, de osynligas afbild. Deras själar äro de fullkomligaste, de skåda oupphörligt den osynliga världen och föra ett saligt och harmoniskt lif. De sakna dock valfrihet. Nu uppstod emellertid frågan, hvilken t. ex. ställes af Porphyrios, huru de kroppsliga synbara stjärnorna samt solen och månen kunna vara gudar, då gudarna sakna kropp. I boken om de egyptiska mysterierna[1], som länge tillskrifvits Jamblichos och i hvarje fall härrör ur de efter-plotinska nyplatonikernas skola, upptas denna fråga och besvaras genom antagande af en nära släktskap mellan den himmelska kroppen (οὐράνιον σῶμα) och gudarnas immateriella väsen. Materien är för dessa gudar blott ett verksamhetsorgan. Kropparna följa af sig själf sina gudar och äro ej ett hinder för dessas andliga och okroppsliga fullkomlighet. I sin rörelses kontinuitet och regelbundenhet likna de den gudomliga verksamheten. "Quare nec ex contrariis aut differentibus partibus eorum corpus componitur, utquidem nostrum corpus constat: neque eorum anima cum corpore coaluit in unum ex duobus animal; sed animalia Deorum coelestia similia prorsus sunt et unita, tota in totis uniformia et incomposita, eo quòd quæ sunt in iis superiora semper eodem modo supereminent, quæ autem sunt inferiora pendent à priorum principatu" — —

Den astrala mystiken och fantasileken i Drottningens Juvelsmycke med moment som Tintomaras beroende af himlakropparna och hennes namn, talsymboliken och leken med zodiakens djurbilder samt öfver hufvud det demoniska hos henne kan sålunda härledas ur nyplatonismens abstrusa spekulation.[2] Hur densamma återupptages i nyromantiken har berörts redan i samband med Fouqués Undine. Enligt Paracelsus har människan förbindelse med elementen genom sin kropp, med stjärnorna genom sin lifsprincip och med Gud genom sin själ. Vid döden återfaller kroppen till elementen, lifsprincipen ("der siderische oder Astral-Leib") återvänder till sin stjärna,

[1] *Jamblichi Chalcidensis ex Coele-Syria de mysteriis liber.* Ed. Thom. Gale. Oxon. 1678, fol., s. 29 f.

[2] Det af Böök (*E. J. Stagnelius*, s. 203) citerade brefvet från Almquist till Atterbom den 18 febr. 1834 med det af dennes recension föranledda uttalandet: »Det torde nog hända att flera inre likheter finnas emellan mig och Stag-

och det eviga förnuftet i oss sammansmälter med Gud. Med Almquists platonska terminologi öfverensstämmer Schelling-lärjungen Laurentz Okens uttalande: "Das Tier ist doppelt. Ein Erdtier und ein Lichttier, ein Geschlechtstier und ein Empfindungstier. Das Empfindungstier ist ein in die Sonne gekommenes Geschlechtstier, ein geadeltes Geschlecht. Es ist das Tiertier, gegenüber dem Pflanzentier".[1] I Novalis' Heinrich von Ofterdingen förbindes tanken om den högre sideriska människan med idén om den förandligade könskärleken. Ur Heinrichs och Mathildes själsliga förening födes Astralis, som är androgyn, höjd öfver könsolikheterna, och lefver i samlif med gudomen.

Äfven hos Almquist är androgyn-idén förknippad med begreppet animal coeleste. Han hänvisar härvid till Platon och refererar mycket fritt den kända aristofaneiska myten i Symposion. Människan skapades ursprungligen blott till *människa*, ej könsdifferentierad utan androgyn. Ovisst vore dock, om härmed afsåges *intetdera* könet eller *bäggedera*. I senare fallet vore det en helhet, som i ett väsende förenade bägges arter och ej vore fången under kärlekens behof, glädje och kval. Genom människans fall klöfs människoväsendet midt itu i tvenne hemisfärer. Härigenom uppkom såväl möjligheten af kärlek *(Eros)* som av tvist *(Eris)*. Aristofanes antager, att det ursprungligen fanns tre kön, ett dubbelt manligt, ett dubbelt kvinnligt samt det tredje en förening af manligt och kvinnligt, androgynen. Efter tuklyfningen är människan blott ena hälften af en helhet, och kärleken är åtrån och sträfvan efter helheten. Den sexuella kärleken blir härvid i Platons uttolkning endast ena arten af kärlek, öfver hufvud allt slags begär efter det goda och efter lycksalighet är kärlek. Eros blir kärleken till det evigt sköna, till idéerna, öfver hufvud människans fullkomningssträfvande och hennes fulländning genom skönhetens uppfostrande makt. Högsta

---

nelius i afseende på att sentera verlden. Medan han lefde disputerade vi likväl om det gnostiska», skulle möjligen kunna sättas i samband med Almquists sysslande med animal coeleste just denna tid. I ett tidigare bref (11 mars 1828) uttalar han sig ganska kritiskt om Stagnelius.

[1] *Lehrbuch der Naturphilosophie* von Dr. Oken III (1811), ss. 17, 26 o. passim.

stadiet i denna Eros-utveckling är skådandet af det eviga sköna själft, den rena idén, hvilket Platon skildrar i hänförda ordalag.

Hos Almquist ligger hufvudvikten på den andliga helheten hos androgynen, på harmonien och skönheten hos densamma, och den utgör härigenom i själfva verket en motsvarighet till Platons Eros, tanken om det en gång förlorade salighets- och fullkomlighetstillståndet, som ånyo förverkligas genom Eros. Almquist betonar härvid starkt det lyckliga i upphöjdheten öfver könskärleken, och så till vida kan androgyn-idén hos honom därjämte sägas ha en asketisk karaktär. Trol igtvis är det hans egen tanke, som uttryckes i Mauritz' bref i första boken (s. 35 f.):

Ingen skall förebrå mig, att jag icke tror på den rätta kärlekens evighet, beständighet, odödlighet; när hjertan träffas med sann sympati, så slocknar dén icke; det är min trosbekännelse. Men här — ja, jag vet icke. Voro menniskorna i denna verlden krystalliniska varelser, min vän; jag menar genomskinliga för hvarann, så att hvar och en kände andras och sin egen karakters-grund, så skulle man om hvarann upptäcka och veta, när verklig likhet och personlig sympati funnes. Jag säger detta till din egen eftertanke, Major. I en bättre verld, tror jag säkert de goda menniskorna få se sig och andra så rent, så klart, att de begripa hvarann. Då kan intet misstag ske, så att de, som äro lika, komma ifrån hvarann; eller de, som icke äro lika vilja vara tillsammans. Men här i verlden uppkommer som oftast Tragedier af det töcken, hvari vi sväfva okände för oss sjelfva och obekante för andra; och hvilken för personer och samhälle så högst förstörande olycka ej afhjelpes förr, än man lär sig känna menskliga karaktererna bättre, och derigenom förstår hvarann djupare, samt söker föreningar på grund af sann likhet, i stället för sådana tillfälliga infall.

Det är en rad af dylika "tillfälliga infall", som i boken ställas mot Tintomaras upphöjda ro, och den asketism, som ligger häri, är naturligtvis ett personligt problem. Dock går ej Almquists pessimism i äktenskapsfrågan så långt som i Hermitaget, där han låter pater Amaury predika celibatet och Judith uttala, att de, som rätt älska hvarann, skola åtskiljas på jorden för att förenas i himlen. Här utesluter dock icke den idealistiska ståndpunkten ett praktiskt program, meningen är ju tvärtom, att de, som ha verklig likhet, skola förenas redan här på jorden. Almquist tviflar på möjligheten af sådana rätta föreningar under nuvarande förhållanden, och så utmyn-

nar uttalandet i ett uppfostringsprogram. Man ser här en antydan till, hur äktenskapsfrågan för Almquist utvecklas till att bli en social fråga.

Androgynien finnes i själfva verket redan tidigare i Almquists skrifter, såsom framgår af några manuskript, som tillhöra doc. R. G:son Berg och troligen äro af ganska tidigt datum. Ett af dem, kalladt *Frig*, tycks ha samband med Arctura och börjar: "Hjeltequinnan — Syster till Arctura och Nanda — var också Hermaphr. som de, hvarföre hon geck i hjelterustning — Men Adonais, som förut blifvit förvandlad till man, hade ock den verkan på Frig, att hon blef Quinna." Som synes har Almquist här hämtat androgynspekulationen ur äldre religioner och mytologi. Creuzer uppvisar i sitt religionshistoriska arbete "Symbolik und Mythologie der alten Völker, besonders der Griechen",[1] huru vanlig tanken om androgyna gudastalter som förening af den alstrande och den mottagande naturkraften är i äldre religioner. Ofta tänktes månen som hermafroditisk, hvilket framträder äfven i Platons androgyn-myt. Föreställningen om Frig som androgyn behandlas i den af F. J. Mone skrifna femte delen af Creuzers nämnda arbete: "Fricco ist Freyr, in den Hauptzügen stimmen Adam und Snorre überein. Der Namen aber erinnert an die Göttin Frigg, mit welcher zu Adams Zeit Fricco irgend eine religiöse Verbindung hatte und eine Doppelnatur gewesen scheint, da sein Namen ein Weib, sein Phallus den Mann bezeichnet."[2] — Enligt Kabbala var Adam ursprungligen androgyn, och det apokryfiska Egypter-evangeliet såväl som en del gnostiker antaga en androgyn Kristus. Genom Jakob Böhme förmedlades androgyn-mystiken till tyska romantiken, där dess företrädare särskildt är Franz von Baader. Det torde sakna intresse att utförligare referera deras åskådningar.[3] Enligt Böhme var Adam könlös, en manlig jungfru, och begäret efter kvinnan, som fanns i honom, utgjorde syndafallet; denna åskådning är vanlig äfven i 1700-talets sektmystik.

[1] I—IV, Leipzig und Darmstadt 1810—12.

[2] *Geschichte des nordischen Heidenthums.* (Leipzig und Darmstadt 1822), s. 253.

[3] Jfr v. Römer, *Über die androgynische Idee des Lebens. Jahrbuch für sexuelle Zwischenstufen,* V. Jg., II. Bd, s. 794 ff.

Androgynien hos Almquist är emellertid framför allt ett uttryck för den syntes af motsatser, hvarmed han laborerar, och så till vida af kvietistisk art. I densamma ha manligt och kvinnligt ingått en harmonisk förening och härmed äfven de med dessa förenade egenskaperna. För att visa, hur pass centralt detta problem är för Almquist, kan man erinra om, att han i enlighet med samtidsspekulationen ansåg förstånd och känsla som arf hos sig på respektive fäderne och möderne. Swedenborgs lära och identitetsfilosofien smälta här tillsammans för Almquist och ge honom uppslaget till en hel serie af motsatser, förenade i en högre enhet. Denna utgjordes af kvietismen, den älskande förnimmelsen, som stod känslan nära och framför allt borde skyddas för reflexionens farliga makt, och uttrycket för densamma blef därför också en kvinna, Henrika eller Tintomara. Man förstår släktskapen mellan brudmystiken och androgynien, i båda fallen realiseras saligheten genom den kvietistiskt upplefda föreningen af manligt och kvinnligt, i det förra Gud betraktad som man och människan som kvinna (jfr t. ex. Om det Hela). Innehållet i Almquists kvietistiska syntes är dock naturligtvis väsentligt olika under skilda perioder i hans lif.

Som afslutning af denna uppsats skola vi i korthet söka belysa Almquists utveckling fram till Tintomara samt de teoretiska och praktiska konsekvenserna af denna idé, animal coeleste som mänsklighetsideal. Intressant är den akademiska afhandlingen 1826. Utifrån ståndpunkten om "himmelskt och jordiskt sinne på en gång, *idealitet och verklighet tillsammans*" kritiserar han här romantikens förening af "skönhet och religiositet". "Då vi läsa Novalis, Tieck, Fouqué, och alla med deras ande beslägtade Författare så väl i Tyskland som Sverige, huru mycket wi än af dem intagas, står det dock afgjordt framför oss, att *blott Idealitet* råder i deras arbeten. *Verklighet* sakna wi — —" (ms. s. 30). I den gamla tiden var "det utåt gående sättet" det karakteristiska, och omgifvelserna, naturens värld var bildningens boning. De gamles verk förvåna oss genom undret af en själfständighet, "hvarigenom stycket, utan att påminna oss om Skaldens person, står framför oss i likhet med ett verk af sjelfva Naturen: — en Blomma — ett af rika lundar bekransadt Berg

— ett helt Landskap; hvilket allt ej heller gifver oss någon aning om ett menskligt upphof.“ I den nyare tiden vore människans värld, det inre, det utmärkande, dock funnes äfven i kristendomen mången enskild med antikt lynne, med naturandakt. Som barn ha nästan alla den utåt gående riktningen. Hos de gamle var det en ren, ovillkorlig drift hos skalden att ej lägga någon ton i sitt arbete. “Man må ursäkta mig, att jag begagnat ordet Drift: det har smak af Djur och Instinkt! det är likväl skönare menadt. Det var drift; jag kan ej undgå att ännu säga så, ty det var icke öfverläggning“. Naivitet var en af den gamla konstens utmärkta tillhörigheter. Det problem, som Almquist här behandlar, hade med utgångspunkt från Kant upptagits af Schiller och Schleglarna samtidigt och gällde för dem syntesen af de af Kant så skarpt särhållna Sinnlichkeit och Vernunft. Schiller indelar diktningen i naiv och sentimental, Fr. Schlegel i objektiv och intressant, för båda sammanfalla dessa tvenne kategorier med uppdelningen i antik och modern dikt. Liksom för de tyska estetikerna blir problemet för Almquist föreningen af den gamla tidens yttre och den nya tidens inre konst, liksom dessa finner han idealet för den nya konsten i Goethe.

Betecknande äro ett par tillägg, som gjordes vid tryckningen af Almquists afhandling i Svea 1831. I en not (s. 105) förklaras termen “sinnlig skönhet“ (i ms. står “Konst-Skönhet“): “Med *sinnlig* förstås här ren och ädel Sinnlighet. Någon annan, än himmelsk sinnlighet, kan icke hafva inträde i skönhetens rike; men är der så oundgänglig, att skönheten den förutan ej kan vara“. Det andra inskottet är af följande lydelse:

Saken tycks vara följande. Man har blifvit van att taga *det sköna* såsom ett *factum*, såsom något gifvet, hvarmed man sedan vill sammangjuta än religiösa ämnen, än philosophiska — än para den med qvickhet, än med något annat. På detta sätt misslyckas det, emedan skönheten icke är någonting tagbart: icke är sådan, »att man kan fatta och förena den med ett annat.» Den är, deremot, ett ständigt *uppkommande*, hvars natur visar sig vara att fly och draga oss efter sig; men ej så, att vi kunna draga det efter oss. Tvenne andra elementer, deremot, kan menniskan taga och sammangjuta: det är, helig och stark sjelfbestämning i viljan (rätt *godhet*), samt ett klart *omdöme*. De begge utgöra förenbara och tillsammans genererande

ämnen; äro de enda hufvudvilkoren för humanitet. Dem skola vi söka att förskaffa oss, vi äro ej annars bildade. Hos en charakter, der *de två* äro harmoniskt förenade, uppspringer Skönhet i själen såsom ett *tredje*; osökt, men som gaf sig sjelf, emedan det aldrig kunde tagas. En skön själ — och endast den — alstrar sköna saker, så i vitterheten som i hela lefnadssättet; den gör så, emedan den icke annat kan. Och endast en skön själ kan vara rätt *receptiv*; kan djupt och ljuft fatta hvad den andra frambringat. Endast de kunna sägas rätt älska hvarann. — Men, om sällsynheten af föreningen mellan rätt Godhet och äkta Omdömesförmåga gör, att man kan påstå *bildningen* nu ibland oss vara ganska klen, oaktadt all flärd och allt sken; så är det lika litet att tänka på någon skön konst i stor mening, så länge *råhet* i hemlighet är hvad som öfverhufvud i alla kretsar herrskar.

Reminiscenser från Schiller tyckas äfven här gå igen i formuleringen. På samma sätt förklarar Almquist i Sättet att sluta Stycken Tintomaras instinktlif som "den inre, harmoniska enigheten emellan väsendets krafter". Gent emot den Kantska moralens rigorism ställde Schiller inspirerad af grekisk humanitet och den rousseauanska idén om människonaturens ursprungliga renhet den sköna själen, den harmoniska personligheten med inre jämvikt och upphöjd ro. Hos den estetiska personligheten harmoniera sinnlighet och förnuft, plikt och böjelse, och hela karaktären är sedlig, icke egentligen de enstaka handlingarna. "Mit einer Leichtigkeit, als wenn bloss der Instinkt aus ihr handelte, übt sie der Menschheit peinlichste Pflichten aus, und das heldenmüthigste Opfer, das sie dem Naturtriebe abgewinnt, fällt wie eine freiwillige Wirkung eben dieses Triebes in die Augen." (Ueber Anmuth und Würde 1793.) Det platonska personlighetsidealet, den sköna själen, förmedlas genom Shaftesbury till Schiller och den tyska nyhumanismen och upptages likaledes i tyska romantiken. W. v. Humboldt utvecklar harmonitanken och humanitetsidealet, idén om den likformiga harmoniska utbildningen af alla människans krafter, bl. a. i tvenne uppsatser i Horen 1795 "Über den Geschlechtsunterschied und dessen Einfluss auf die organische Natur" samt "Über die männliche und weibliche Form." Han framställer här könsmotsatsen och anger som idealet för ren mänsklighet att sammansmälta det karakteristiska i båda könen.

Afven romantisk spekulation uppställde som ideal den allsidiga människan, hvilken genom fri och tvånglös utveckling af sitt väsen motsvarade universums harmoniska helhet. Den betonade härvid mera jämvikten mellan de individuella motsatserna än utplånandet af dem. En andlig utjämning af könsmotsatserna ingick äfven i dess harmoniideal, särskildt utveckladt af Schleiermacher i "Katechismus der Vernunft für edle Frauen" och af Friedrich Schlegel. I afhandlingen "Ueber die Diotima" i Berliner Monatsschrift 1795 söker den senare uppvisa, att Platon och stoikerna yrkade, "dass die Weiblichkeit wie die Männlichkeit der höhern Menschlichheit untergeordnet seyn soll",[1] ett ideal som verkligen uppnåtts i den attiska tragediens högsta konst (ib. s. 119). I den i Athenäum 1799 publicerade, till Dorothea riktade uppsatsen "Ueber die Philosophie" finner han bl. a., att könsolikheten i grunden blott är en ganska god naturens inrättning, som man borde underordna förnuftet.[2] Enligt Lucinde, som likaledes kräfver "die Vollendung des Männlichen und Weiblichen zur vollen ganzen Menschheit",[3] uppnås denna rena mänsklighet genom högsta graden af kärlek.

Den harmoniska, estetiska fullkomlighetsmänniskan i Schillers och romantikens spekulation utgör förutsättningen för Tintomara. Som mänsklighetsideal blir animal coeleste emellertid ett, naturligtvis kvietistiskt betonadt, allmänt humanitetsideal, "coelest sentiment och tillika ren natur", som Almquist uttrycker syntesen i Svenskt Biografiskt Lexikon 1835. Den sköna själen i Schillers och romantikens spekulation var ett ideal af aristokratisk karaktär, äfven om t. ex. i ett ofvan citeradt uttalande af Schiller ansatser märkas i annan riktning. För Almquist åter blir det liktydigt med *humanitet* (Svea 1831), och utgångspunkten för en demokratisk utveckling. Det är hans gamla rousseauanska åskådning, som här gör sig gällande. När han sökte efter det omedvetenhetsideal, han framställt i Tintomara, fann han det klarast realiseradt hos barn och ungdom samt särskildt hos landtbefolkningen — hans ideal blir bondflickan. I ett

---

[1] *Sämmtl. Werke* (Wien 1822), IV, s. 112 f.
[2] *Pros. Jugendschr.* (Wien 1906), I, s. 321.
[3] *Lucinde. Ein Roman.* I (Berlin 1799), s. 28 f.

bref till A. F. Lindblad den 15 november 1838[1] berättar han, att "flickor mellan 16 och 20 år, med vårblomning till kropp och själ hafva alltid och utan all inledning varit mina vänner: deremot när de blifva äldre, förnuftiga och reflexiva fruntimmer, upptäcka de utan svårighet att sådan vänskap är en dumhet; och jag kan gunås icke neka att jag sjelf i samma förhållande är dylika kloka damer något för mycket obenägen." I Sättet att sluta Stycken talar han om den underbara vår, den oefterhärmliga lätthet och kristalldager, som kommer en till mötes från personer med inre frid. — Den rousseauanska prägeln i Almquists humanitetsprogram framgår af uppsatsen "Rörande Elementar-Undervisning (A. Humanitet och Lärdom)" i Skandia 1834, då det bl. a. heter:

Hvar och en i riket har af ålder haft sig bekant, hvilken stackare en skolmästare skall vara. Men att en sådan man, då han blefve ställd i sin *rätta* verksamhet skulle innehafva en af de ädlaste och vigtigaste befattningar inom mensklighetens krets, det hade man ej allmänt tänkt på. När likväl Uppfostrings-frågorna för hvarje enkelt och sundt tänkande medborgare begynna få det värde, att han går dem på lifvet, och upptager dem närmare deras grund: så synes det, som skulle det *förnämsta* i alla dessa ämnen ej ligga i det egentligen *boklärda,* utan i *humanitet,* — i utvecklingen och förädlingen af sjelfva *menniskan.* Det vigtigaste skulle ej vara att *veta en mängd saker;* men att uppfostras till ett menskligt vett, förenadt med ren mensklig känsla. Hade man en gång eröfrat åt sin själ ett sådant vett med sådan känsla, så vore man sedan i stånd att tillkämpa sig hvilken särskild förmåga, färdighet eller kunskap, som helst.

Professorn och skolmästaren äro likar, enär de ha samma uppgift: "att bilda menniskan till *menniska.*" "Det, som sedan skiljer dem, är blott småsaker emot *detta.* Om den enes elev en dag blir bonde, den andres ett ljus på en embetsmanna-stol eller katheder, så är det en bisak allenast. Hafva så väl den enes, som den andres elever blifvit ädla, goda och förståndiga menniskor, — hvardera på *sin* plats? Det var den förnämsta frågan." Humanitet står framför lärdom, detta inpräglas gång på gång.

[1] *Bref till Adolf Fredrik Lindblad,* s. 80 f.

Kronologien i Törnrosens Bok.

Af

Olle Holmberg.

Att Almquist publicerat sina skrifter i en helt annan ordning än den, i hvilken han författat dem, har alltid varit bekant, men därtill inskränkte sig också länge kännedomen om den verkliga tidsföljden i hans produktion. Först Warburg och Lamm ha genom undersökning af Almquists korrespondens och outgifna manuskript till stor del lyft undan slöjan öfver hithörande ting. Nedanstående uppsats afser att med användande af samma rika och intressanta material söka ge en skildring af uppkomsten och utvecklingen af Törnrosens Bok för att därvid inpassa på deras platser i tidsföljden äfven de delar, som ännu icke daterats. Den kommer däremot icke att söka exakt datera hvarje skrift för sig, för så vidt dess ungefärliga plats i utvecklingskedjan redan är känd — detta gäller t. ex. det allra mesta som ingår i duodesupplagan. Några andra synpunkter på de behandlade diktverken än den rent kronologiska komma heller inte att anläggas. —

Den stora planen att sammanbinda alla eller de flesta af sina verk till någon sorts yttre eller inre enhet hyste Almquist långt innan den i Jagtslottet fick den form, som sedan råder i Törnrosens Bok, att alla skrifterna tänkas berättade på detta poetiska slott inför Herr Hugo Löwenstjerna.

Det tidigaste spåret af tanken på en ramberättelse, äfven om ramen ännu är mycket fragmentarisk, dyker upp i Almquists diktning i 1822 års upplaga af Amorina samt i det tidigaste af de två bevarade manuskripten till Cypressen. På förra stället finnes en not, undertecknad Corydon, på det senare en liknande "Anm. af

Corydon, Herde och Litteratör". Dessa två verk äro, som Lamm har påvisat,[1] något så när samtidiga, och det har tydligen varit Almquists mening att låta denna pastorala figur tjänstgöra som deras gemensamme icke berättare men upptecknare eller redaktör. Han är, har Berg framhållit i sin upplaga af Cypressen (s. 248), att betrakta som en förstudie till Richard Furumo; hans vitæ genus visar också samma karakteristiska blandning som dennes af litterära och landtliga element. "Herde och Litteratör", det motsvarar den hemmansägare och historieberättare, som sedan blef Törnrosberättelsernas medelpunkt.

Planen har emellertid uppenbarligen nedlagts ungefär lika fort som den spirat upp och detta väl bl. a. därför, att Almquist, sedan det stått klart för honom, att han inte skulle vinna något allmänt gehör med Amorina, upphört med den sorts halft realistiska kompositioner, som den och Cypressen utgjort, och i stället, till tydlig skada för sin utveckling, inskränkt sig till de ämnessfärer, som han hufvudsakligen några år tidigare sysslat med, den nyromantiska sagans och de swedenborgska andeskildringarnas. Redan 1822 hade han skrifvit *Rosaura,* i anslutning till stilen i den några år äldre *Guldfogel i Paradis,*[2] och troligen icke långt därefter åtmin-

---

[1] *Studier i Almquists ungdomsdiktning* (*Samlaren* 36), s. 156.

[2] Med anledning af den likhet, som denna saga visar med en år 1820 i kalendern Förgät mig ej införd öfversättning efter Karamzin, har WARBURG i *Samlaren* 24, s. 3) betviflat, att Almquists egen uppgift i bref till Atterbom d. 7 jan. 1822 om att sagan skrifvits »för 4 à 5 år sedan», vore riktig. LAMM (a. a. s. 142 f.) har anfört några skäl för den tidiga dateringen och följande kunna tilläggas:

1:o Almquists uppgift om tiden för författandet finnes icke endast i det ofvan citerade brefvet till Atterbom utan äfven i ett annat till samma person d. 20 sept. 1821 (»Det jag nu på ett års tid dels i tryck, dels i mscr för vänner haft i dagen är bara gammalt Nederlagsfä») samt i ett bref till Palmblad d. 11 mars 1822 (»När jag för några år sedan skref Guldfogel»).

2:o Mottot (»Tusende år äro såsom en dag» etc.) återfinnes, visserligen icke alldeles ordagrant, i Historiens Idéer 1819.

3:o I en polemik med Palmær i Aftonbladet 1849 (n:r 286) visade sig Almquist då icke alls känna till den år 1820 af boktryckaren Imnelius utgifna skäligen obetydliga lilla kalendern Förgät mig ej, där Karamzins folksaga stått att läsa. Palmær hade nämligen i Gazetten 1849 beskyllt Almquist för att till sin nya del af Törnrosens bok ha »ur en af boktryckaren Imnelius på 1820-talet utgifven julkalender [d. v. s. »Förgät mig ej»] anammat den sköna

stone kärnan i *Arctura,* hvilken i sin helhet gör intryck af att vara tillkommen på flera olika tider. Möjligen har han också vid denna tid haft en fortsättning af Murnis i tankarna.

Det var ur planer af detta slag som Törnrosens Bok närmast ledde sitt ursprung. Almquists romantiska och religiösa diktning hade alltid varit förbunden med storslagna projekt. Redan i sitt otryckta "Bihang till Harald Eystensons saga", dateradt 1816, drömmer han om "ett Poem, som genom sin storhet och allmänna intéret skulle blifva ett helt Folks egendomsläsning",[1] och då han några år senare sysslade med Murnis, hade han för afsikt att bilda "ett större helt" af berättelser, ordnade i tre afdelningar af "sagor och diktresor både på jorden och i himmelen", och ämnade att bli illustrationer till olika grader i Manhemsplanen.[2] Då planerna till ett större samlingsverk utvecklas hos Almquist, är det länge i förbindelse med Murnis.

Ur detta vidt syftande arbete med diktverk i Murnis' stil, förbundet med tanken från Cypressen-Amorina på ett sammanbindande af de olika skrifterna till ett helt, låter sig möjligen ett kuriöst manuskript i någon mån förklara, hvilket af doc. Ruben G:son Berg välvilligt ställts till undertecknads förfogande. Det består af två hela skrifpappersark, som upplinjerats i tillsammans 18 kolumner, de flesta försedda med hvardera ett längre eller kortare utkast till berättelse. Om dessas karaktär kunna rubrikerna, som till stor del bestå af från Almquists föregående diktning kända namn och begrepp, möjligen ge en föreställning. De äro: 1 Lumo. 2 Love. 3 Nanda. 4 Arctura. 5 Deon. 6 Aransis och Smyckena. 7 Orudun, Mem. 8 Beo. 9 Zeo. 10 Trollspöt. 11 Troll Bandet.

---

sagan om 'Guldfogel i Paradis'», men Almquist missförstod, tydligen alldeles afsiktslöst, detta angrepp och svarade bl. a. följande: »Förhållandet råkar emellertid, kortast sagdt, vara, att ingen annan än jag är den som på 1820-talet (nemligen år 1822) skref 'Guldfogel i Paradis' och det för en kalender, som dåvarande boktryckaren E. A. Ortman utgaf. Boktryckaren *Imnelius,* om hvilken hr P. talar, utgaf aldrig någon julkalender med 'Guldfogel i Paradis'.» (Jfr J. A. Almquist, *Almquistiana,* s. 143 och Warburg, *Ill. sv. litt.-hist.* III, s. 407, där denna anekdot är något oriktigt återgifven).

[1] Jfr Lamm, a. a. s. 99.

[2] Bref till Atterbom i sept. 1821, citeradt efter Warburg, a. a. III, s. 404.

12 TrollSpegeln. 13 TrollSalfvan.... 18 Orni. Härtill fogar sig ett särskildt blad, som tydligen hör till samma manuskript, och som har titeln Frig. Innehållet i dessa sinsemellan samhöriga kolumner ansluter sig i stor utsträckning till namnen och händelserna i flera af Almquists mest fantastiska berättelser och dikter före och omkring 1820, först och främst Karmola, därjämte Murnis, Guldfogel i Paradis och Arctura. Titeln Aransis har däremot intet samband med berättelsen af samma namn, hvilket tyder på, att detta utkast är tidigare.[1] Någon anspelning på Rosaura förekommer heller inte, såvida inte en ofta omtalad eolsharpa får anses härstamma därifrån. Denna underlåtenhet skulle kunna tolkas som ett bevis för, att anteckningarna t. o. m. äro tidigare än från 1822, hvilket emellertid utom af annat motsäges af hänsyftningarna på Arctura, som af stilistiska skäl torde böra anses senare än Rosaura.

Att närmare ingå på dessa mestadels mycket besynnerliga anteckningar, hvilka möjligen ha något samband med det manuskript, som i manuskriptförteckningen samt i det af Warburg (a. a. III s. 430) anförda brefvet till Atterbom 1834 kallas Auxuma, skulle löna sig föga, då de för att något så när begripas förutsätta kännedom om den otryckta dikten Karmola, och då det äfven för dem, som läst denna, torde vara svårt att finna den ledande tråden i det stora diktverk, som här tydligen planlagts.[2] Här intressera de emellertid ur den synpunkten, att de visa en afsikt af Almquist att till ett stort organiskt helt sammanfoga flera olika diktverk af det hyperromantiska slaget. Som exempel på, hur förbindelsen mellan de skilda skrifterna är tänkt, kan nämnas, att Grimur i Arctura identifieras med den blinde prinsen i Guldfogel i Paradis och som sådan dödar en konung Orudun, stiftare af det i Karmola omnämnda Mendernas förbund, samt att Lumo

[1] Aransis är, af manuskriptpapperet att döma, från det första Värmlandsåret, 1824.

[2] Ur innehållet må här antecknas en mycket bisarr fortsättning på Karmola samt en afslutning af den likaledes ofullbordade Arctura. Åtskilliga af fantasierna på detta blad har Almquist i senare verk användt, så i Svangrottan på Ipsara och den otryckta operatexten från 1835 Den blåa fanan. Anmärkningsvärd är den roll hermaphroditidéen spelar i dessa diktutkast; långt före Drottningens Juvelsmycke har alltså hermafroditismen stått för Almquist som tecken på en högre fullkomlighet.

i sistnämnda dikt under sin färd efter de därsammastädes nämnda tre smyckena får hjälp af murniden Albion. Enheten i detta sammelverk skulle alltså åstadkommas därigenom, att personerna i det ena eposet eller den ena sagan äfven fingo uppträda i de andra och i viss utsträckning identifierades med figurer ur dessa samt därigenom att alla de olika diktverken skulle sammanbindas genom en hufvudplan och en gemensam idé, Denna enhet skulle emellertid också åstadkommas på ett tredje sätt, såsom framgår af den kolumn, som bär Almquists eget namn, Love. Love anges som en "Siare", som står i direkt rapport med poesiens egen genius, Paradisfogeln, här äfven kallad Nanda. Det heter om Love att han "måste sjunga alt som Paradisfogelns röst klingar inom bords". Hans sånger äro af två skilda slag: "De *fordna* hvilka Sagor omfatta hela Jorden hela Forntiden och det Kommande" samt "sådana sagor som utgöra Karmjolas samtidiga händelser". Äfven på andra ställen omtalas Love. Om ett tempel, som den ofvan nämnde Deon bygger, heter det: "Der hör Love Aransiska undervisningen om höga ting i synnerhet om X." Under "Frig" heter det likaledes: "När Love af Nanda fått höra om Frig vill han råka henne — och blef som Siare förd till Frigs Brunn — häri såg han Svenskheten." Utom af Paradisfogeln, Nanda, får Love sin inspiration af något som tycks skola föreställa dennas eko och kallas Eols-Harpan. Denna betecknas som naturspelet, folkmelodierna, och Love representerar således Almquists program från Rosaura, om föreningen af "naturpoesi" och religiös diktning. Almquist har af allt att döma tänkt införa denne siare med sitt eget namn såsom en medelpunkt i sitt påtänkta stora "urano-romantiska" epos, antingen så, att händelserna skulle skildras för honom af Paradisfogeln eller någon annan poetisk andevarelse, eller så, att han själf skulle tänkas som berättare. Love är alltså en förandligad och mera högtidlig utgestaltning af Corydonidéen och tydligen själf en af de planer, varur Richard Furumo runnit upp.[1]

[1] I manuskriptförteckningen förekommer titeln *Love*, och LYSANDER, som tycks ha sett denna skrift, anger den i sin monografi (s. 263) som ett själfbiografiskt försök i stil med Ett öde och liknande. Möjligen står den i sam-

Det hette om Love, att han såg "Forntiden — Framtiden i en dröm — en Sky — alt ett" och på ett nyss citeradt ställe, att hans sagor skulle "omfatta hela Jorden, hela Forntiden och det Kommande". Häri ligger steget till nästa station på den bana, som omsider ledde till Törnrosens Bok, det stort tänkta verket *Jordens Blomma,* hvars plan Lamm har funnit och aftryckt (a. a. s. 197). Till denna plan samt till det likaledes af Lamm meddelade bref till Anders Berg af d. 14 juni 1824, hvilket förklarar den, hänvisas här. Denna påtänkta kolossaldikt, såvidt man således känner den af Almquists bref och anteckningar, skulle ge ingenting mindre än en universalhistoria i diktens form och skulle i detta syfte sammanbinda största delen af Almquists då färdiga författarskap. Lamm har påvisat, att det varit under arbetet med Murnis som Almquist fått planen till detta verk och redan i det ofvan anförda brefvet till Atterbom från sept. 1821 ser man en ofullständig antydan därom. Det gällde för Almquist icke blott att fortsätta Murnis med skildringar från högre regioner i änglavärlden utan också att ge den "Fot i historien" som det heter bland hans papper, förbereda den genom dikter ur jordelifvet. Man vet af andra anteckningar, att Murnis-Aransis skulle afslutas med en "slutvue öfver Jordens nationer och Himmelens kretsar" liksom att den skulle inledas med en skildring af "Jordens hela uppkomst och Gestaltning i folk". Verket i sin helhet skulle så komma att ge en bild af "Hela jordhistorien i mythopoetisk varelse".

Detta är just syftet med "Jordens Blomma", sådant det framgår af planen och af brefvet till Berg. Den skulle börja med en skapelsedikt, Skönhetens Tår, en kosmogonisk prosafantasi af samma art som den svenska nyromantiska diktningen är så rik på, skildrande världens skapelse af en bloddroppe och en tår från den

band med dessa Almquists planer i början af 1820-talet att skapa en poetisk idealfigur med sitt eget namn. Att denne Love samtidigt skulle gälla som centrum i en stor dikt om »hela Jorden hela Forntiden och det Kommande» blir kanske förklarligare, om man erinrar sig, hvad som icke kan ha undgått att frappera Almquists ständigt verksamma språkliga fantasi, att Love, på ett annat sätt uttalat, betydde kärlek; och kärleken var enligt Almquist tillvarons kärna och universi medelpunkt.

himmelska nymfen Astarte. I ett par följande berättelser, som nu, såsom Lamm påpekar, torde vara sammansmälta, Semiramis och Derceto, skildras dels tingens och varelsernas närmare uppkomst ur skönhetståren, stenarnas, växternas, djurens och människornas skapelse, dels uppkomsten af det första riket på jorden, Assyrien. Ormus och Ariman afsåg att skildra jordens moraliska organisation, statsmaktens och politikens ursprung. Under Sorgens träd, stycket n:r 5 i planen, anknyter till de etiska problemen i Semiramis och Ormus och Ariman, men upptar också till förnyad granskning hela skapelsemyten från Skönhetens Tår, som Almquist nu tycks ha funnit ohållbar och ironiskt kritiserar. Härmed är redan det absolut kronologiska fullföljandet af den stora planen afbrutet och de följande verken nämnas på samma anteckning utan nummerordning.[1] Också de skulle emellertid ha sin plats i kedjan. Paradisfogeln, Rosaura, Manhem, Amorina och Cypressen skulle tydligen tänkas handla om människans lif på jorden och skildra hennes förhållande till poesi, religion, patriotism, kärlek eller snarare uppkomsten af dessa makter i hennes själ, Murnis och dess fortsättningar skulle slutligen skildra människans existens efter jordelifvet, i himmelen, och den påbörjade Aransis, som möjligen var afsedd att bilda slutet af hela Jordens Blomma, skulle ändas med en "slutvue öfver Jordens nationer och Himmelens kretsar". Som prof på sammanbindningen mellan de olika delarna kan nämnas, att i 19:e boken af Aransis skulle enligt en anteckning uppträda den från Amorina bekante Johannes såsom anförare för "från jorden kommande onda, förvridna varelser" och kämpa med Murnisänglarna under Albions ledning. På ett annat ställe på dessa lappar läses anteckningen: "Johannes och Amorina i förhållande till Albion".

Att i detta universalverk äfven den nyss omtalade Love skulle

[1] Lamm synes anse (a. a. s. 198) att titeln Jordens Blomma endast skulle hänföra sig till de fem första styckena i planen. Den kan dock lika gärna gälla hela verket. I brefvet till Berg anspelar Almquist på detta namn med orden: »Är jag harmonisk blir hela arbetet så: är jag en sticka och ett strå, så blir hela arbetet hö, som snart vissnar och förgås i Verldsglömskan här nere, och skall ej då göra ondt: i andra lifvet skall jag då taga detta gräs med mig, och skall få en blomma deraf.»

ha en central ställning, är troligt. Hans namn nämnes visserligen inte i någon af de af Almquist under rubriken Jordens Blomma uppräknade skrifterna, men däremot i den fortsättning af Murnis, som heter Aransis, och som tydligen också på ett eller annat sätt skulle ingå i diktverket. I en af Lamm delvis citerad Ingress till Aransis, som troligen härrör från 1824, heter det i en dialog mellan Love och "Manaren" i hans hjärta.

Du som en gång fördes till Murnis taflor — Ande, sätt dig här under trädet och skrif! — —

Jag satt i mina tysta tankar såsom under ett träd. Det lät i min själ så, att jag kallade det trädet Amjusba.

Hvarföre låter det i mitt hjerta så att jag kallar detta vackra löfrika träd Amjus trädet.

Manaren sade: Så är det att de namn du hör skall du uppteckna. Du är på jorden nu, men om du är stark i en rätt enfald, skall Hoppet gripa ditt väsende, och du skall komma i bättre gårdar, dit du bör. — —

Men ett språk vill jag hafva härför! — en takt, ett mått och ett språk för det jag ser och hör. Men jag har intet annat än det språk, min moder födde mig till.

Manaren sade: förakta ej det språk, det du föddes till, det är vackert ringa och nog.

L[ove] svarade: språket är bättre än jag, men sämre än Manare du och ditt ämne.

Manaren log och svarade så: hvad bättre må vara du icke vet. Det bättre och sämre du ej begriper. Stå der du är och tag det du har.

Love svarade: förlåter du mig? och räddar du mig? då vill jag skrifva, lyssna och teckna.

Likheten i stil och sceneri mellan detta stycke och de speciellt för Jordens Blomma troligen 1824 skrifna *Skönhetens Tårar* och framför allt *Under Hoppets Träd*[1] är uppenbar och det förefaller

[1] Speciellt för Jordens Blomma är tydligen också hvad som nu utgör tredje boken af *Semiramis* författadt, hvilket anknyter till Skönhetens Tårar. Detsamma kan däremot inte med visshet påstås hvarken om de föregående, i annan stil skrifna böckerna af *Semiramis* eller om *Ormus och Ariman*. Den senare är så direkt inspirerad af A:s tjänst i ecklesiastikexpeditionen, att den torde böra antas vara författad, medan han ännu innehade denna, således senast 1823, och hufvudparten af Semiramis hör i alla afseenden så fullständigt samman

därför troligt att det "jag" som talar i de senare är samma Love som i den förra, ehuru han i de tryckta skrifterna med några lätta inpass till Herr Hugo förvandlats till Richard Furumo. Love skulle således äfven i Jordens Blomma ha varit afsedd att fylla rollen af berättare eller upptecknare.

År 1824 i Värmland hade Almquist således planen att skapa en stor poetisk världshistoria i berättelser, hvilka, såsom Lamm ytterst skarpsinnigt påvisat (a. a. s. 198) samtidigt skulle ge en bild af hans egen utveckling. Detta stora verk skulle i sig förena alla Almquists då färdiga skrifter, naturligtvis för så vidt han ännu ville stå för dem. Som dess poetiska centralfigur, eventuellt berättare, skulle figurera ett idealiseradt självporträtt af Almquist med hans eget namn, Love. Dess titel skulle vara Jordens Blomma.

Lamm har i sina Almquiststudier (s. 198) påpekat, att det är med tanke på denna stora plan som Almquist i Jagtslottet (1832 s. 109) omtalar, huru han genom "sällskap med en Man, blef genom hans tankar hänförd till lust att vilja bilda en hel Verldshistoria". Denne man var "gudahataren", lexikografen Jakob Björkegren, som Almquist känt i Stockholm, och upplysningen i fråga förlägger alltså planens egentliga tillkomst till tiden för Almquists Stockholmsvistelse. Såsom förut nämnts spåras den också i manuskript från denna tid, så i det stora diktutkastet Lumo, Love, Nanda etc., så ock i de troligen redan 1823 författade Semiramis och Ormus och Ariman. Planens kulmen och närmare utformning måste emellertid förläggas till 1824, och från detta år är sannolikt också det "Företal", som Almquist skref till verket, och som senare, 1832 i fragment, 1839 fullständigt och sannolikt retuscheradt, trycktes, det förra af dessa år under titeln *Gudahataren*. I den korta Törnrosingress, som i trycket föregår själfva denna betraktelse, betecknar Almquist den "Verldskrönika" han tänkt skrifva såsom lika "lika förryckt, som långtrådig; lika full af förvånande lärdom, som sällsamma hän-

med Ormus och Ariman, att de båda berättelserna måste vara författade i omedelbar följd. Man observerar också att första boken af Semiramis har en annan skapelseföreställning än Skönhetens tårar, hvilket tyder på att den är tidigare. Nyniannes styfmor talar nämligen om (s. 4) att »verlden är icke längesedan uppstånden ur det stora vattnet».

delser och jemförelser; diger på resonnemanger och anspråksfull, så mycket jag förmådde" — då denna inledning tillagts har han således förvärfvat en nyktrare syn på saken. I själfva uppsatsen heter det däremot patetiskt: "Jag har beskådat ödet i dess stolta, men hemlighetsfulla palats, och sett skildringar, tillhörande hela Jordens roman" — en tydlig hänsyftning på Jordens Blomma. Uppsatsen har således från början med all sannolikhet inte haft någonting med Törnrosens Bok att göra, hänsyftningarna på denna äro senare tilllägg. På Värmlandstidens afskildhet vid författandet af betraktelsen tyder också formuleringen af orden: "Jag hade i Stockholm en vän B*." Man observerar också att bland "de höga ämnen, som ligga vårt intresse närmast" och som skulle dryftas i Gudahataren, d. v. s. djurens själ, "Statsinrättningarne", "Presterskapets mening" och "Menniskans frihet"[1] saknas äktenskapet, en underlåtenhet, som några år efter Almquists giftermål vore otänkbar. —

Det är uppenbart att hvad Almquist tog under arbete, sedan han kommit så långt som hittills skildrats, var att utvidga och fullständiga sin plan, utfylla serien af sina skrifter med nya verk, så skrifna, att de kunde gå in i den stora planen och själfva bidraga till universalhistoriens förverkligande. Han hade i den "mythopoetiska" världskrönikan just kommit fram till grundläggandet af det första riket på jorden, Assyrien; hvad var naturligare än att han, stark patriot som han var, därefter vände sig till Sverige och sökte skildra de skandinaviska rikenas uppkomst och organisation. Det var detta, som skulle ske i *Sviavigamal*, och det finns skäl att tro, att Almquist öfvergick till denna, sedan han i Under Sorgens träd märkt, att det absolut kronologiska fullföljandet af hans stora plan stötte på svårigheter, liksom att en del af hans till ledmotiv utsedda idéer, om Astartes tår t. ex., inte voro hållbara.

Dateringen af Sviavigamal har varit föremål för diskussion. Medan Warburg (a. a. III s. 418) ansett dessa sagor tillhöra tiden före 1820 och stå i samband med Almquists verksamhet i Manhems-

[1] Alla citaten äro ur 1832 års ofullbordade tryck. Warburgs åsikt att Gudahataren måste vara från en tid senare än Björkegrens död 1825 är riktig endast hvad beträffar texten i imperialoktavupplagan. I det första trycket är däremot inte dennes namn utsatt.

förbundet, har Böök (Samlaren 38, s. 224 ff.) hänfört dem till 1840-talet. Lamm (a. a. s. 143) har utan att direkt ingå på frågan om dateringen påpekat sagornas stilistiska likhet med Arctura och Ormus och Ariman, således verk från förra häften af 1820-talet.

Warburgs åsikt är gifvetvis så tillvida riktig, som sagornas dunkla psykologiska upprinnelse står i samband med Manhemsförbundet. De intressen för och den grundliga kunskap i nordisk mytologi, hvarom Sviavigamal bär vittne, förvärfvade Almquist i detta förbund, och några anteckningsblad från hans ungdom äro späckade med notiser ur asaläran, Böök har lika otvifvelaktigt rätt i att Sviavigamal i sin nuvarande form härrör från 1840-talet. Den har då (eller i slutet af 1830-talet) troligen mycket grundligt retuscherats till tryckningen och fått infogade flera nya partier, till stor del af Böök påvisade. Det egentliga författandet torde emellertid af flera skäl böra förläggas till 1820-talet.

Själfva uppslaget till sitt ämne har Almquist uppenbarligen fått från Lings Asarne 1816, formen och uppställningen har han däremot helt säkert hämtat från Peringskiölds upplaga af Wilkinasagan, med hvilken Almquist gjorde bekantskap 1822, och som han under de närmaste åren ofta och med förtjusning nämner (så t. ex. i Arctura och Jagtslottet). Att han redan ganska tidigt haft för afsikt att i sagoform behandla Nordens tillkomst visar det förut behandlade utkast, som bär titeln Frig. Hjältekvinnan Frig, en hermaphrodit, "lag sig krökt att sofva", heter det där. "När nu Jorden kom i det skick att ande och kropp beságo hvarann — (skildes) blef den sofvande Frig en död kropp (Scandia)". En figur som kallas Adonais "gick upp för att söka rätt henne och fann henne belagd med en evig slummer. — Han uppsökte hennes ande och de kommo i en evig förening — så att de sluppo Dualismen, derigenom att den i stället uppkom i en kedja af individualiseringar, som äro alla Svenskar boende i Scandien med Mannamod."

Denna minst sagdt svårbegripliga skildring af det skandinaviska landets uppkomst återgår direkt, fast i en annan tonart, i Håtuna Saga (s. 300), där Gylfes "sångsmed" Ojan Tuve ger en liknande beskrifning af samma process. Det är där den hundrafemtio mil

långa jättemön Göa, som lägger sig ned i vattnet att sofva. "Hon har krökt sig litet tillsammans, såsom man gör. Men jord och gräs, omkring och ofvanom, hafva sällat sig om henne. Det är landet som vi bo på."

Bland Almquists handskrifter finnas en del papper sammanförda under rubriken Samlingar till Sviavigamal.[1] Däribland är ett utkast med titeln Ett af företalen till Sviavigamal. Det är en hastig och klottrig och ofta ändrad nedskrift som möjligen själf är från 1830-talet, men vars författande det oaktadt måste anses vara tidigare. Då den har sin betydelse inte bara för dateringen af Sviavigamal utan också för kännedomen om öfriga här behandlade diktplaner af Almquist, anföres den här i sin helhet:

O Gud! hvad det är för en skillnad emellan en forntida siare, som sjungit eller skrifvit om de forntida händelserna, och en, som nu skrifver historierna om dem. Han var närmare det han omtalade, stod i ringen af det lif, dit de gamla sakerna hörde, och han sjelf ses af oss, som nu efteråt höra honom, liksom en profet, den vi tro på, eller om vi ej i allt tro honom, så anse vi dock, att han sjelf trodde på sagorna och derigenom strålar helgedom och glädje omkring hans verk för våra ögon.

Likväl är det sant, att äfven en sådan forntida skald, som nu förekommer oss så gammal, var ny de år han lefde, och det mesta af det han sjöng eller omtalade låg långt, långt bakom honom i den hemliga tiden.

Jag lefver nu, men jag skrifver sjunger ock om mycket okändt, som ligger långt bakom mig i den dunkla tiden. Jag satt för mig sjelf och tänkte på fädernas dagar och då feck jag se, djupt i mitt sinne, hurudana de varit, ty jag tillhör dem. Jag satt vid sjöstrand och såg taflor ur forntiden, fast blicken hvilade leende på vågorna; jag satt i skönaste lund och såg alla gamla händelser, såsom de händt, fast mitt öra tycktes lyssna på fågelns sång. Så har jag gjort från min barndom; och så är jag en siare. Jag har skrifvit upp det.

Det är lätt att se likheterna mellan denna inledning och en del af Almquists skrifter 1824 och däromkring, framför allt Under Hoppets Träd samt den nyss citerade inledningen till Aransis. Den "siare", som talar i detta företal till Sviavigamal, är tydligen

[1] Äfven för möjligheten att disponera dessa papper har jag att tacka doc. Ruben G:son Berg.

samme Love, som förut behandlats och som också på den ofvan nämnda stora diktplanen kallats en siare. Uttrycket att "mitt öra tycktes lyssna på fågelns sång" bör i så fall syfta på Paradisfogeln, Nanda, som för Love skulle omtala de händelser, han hade att förtälja. Af dessa likheter är det också klart, att företalet ifråga måste vara äldre än Törnrosens Bok, ty att Almquist, sedan planen till denna runnit upp hos honom, skulle i en inledning till ett af sina verk ha frångått den vanliga Törnrosstilen och de därtill hörande motiven för att ånyo uppta en redan öfvergifven form från det första Värmlandsåret och tidigare, är inte mycket sannolikt. Denna inledning till Sviavigamal är också tydligen skrifven i det praktiska syftet att inordna dessa sagor i Jordens Blomma. Almquist hade nämligen i dem inte tagit upp några skapelseidéer om Astartes tår eller några änglanamn från Murnis eller något annat med de föregående alstren samhörigt. För att visa att dessa sagor också hörde till "verket" skref han en inledning, lagd i Loves mun, liksom till det ungefär samtidigt gjorda utkastet till Aransis. Därmed var ett mycket viktigt steg mot Törnrosens Bok taget, ramberättelsen var nämligen skapad.

Sedan öfvergången till Törnrosens Bok verkligen skett, kunde detta företal gifvetvis inte komma till användning och blef utbytt mot en inledning i den vanliga stilen. Denna är också bevarad och intresserar i detta sammanhang därför att den visar spår af att vara något äldre än 1832, d. v. s. det år då Jagtslottet fick sin slutgiltiga form.

Denna inledning innehåller i sak ungefär detsamma som den, som i imperialoktavupplagans 2:a band föregår Sviavigamal, men medan det där är Herr Hugo, som fått öfvertaga rollen att utbreda sig öfver värdet af dessa sagor, jämföra dem med Ferdusis Schahnameh etc., så är det i den ursprungliga inledningen Richard Furumo själf, som gör detta. Under den långa mellantiden har således Almquists ursprungligen så högtflygande anspråk med sitt verk förminskats så mycket att han inte längre vill låta sitt egentliga alterego stå för det myckna berömmet. Talet om Ferdusis Schahnameh återkommer emellertid redan i Jagtslottet. Herr Hugo upp-

manar där Richard att skapa ett motstycke till det stora persiska eposet (Jagtslottet 1832, s. 22, 105), men Richard Furumo afböjer detta under förklaring: "Ferdusi och jag äro alldeles icke storheter, som kunna mätas med hvarandra", liksom han också 1849 blygsamt undanber sig jämförelsen med Ferdusi (imp.-okt.-uppl. II s. 291). Emellan dessa båda årtal kan således knappast den Törnrosinledning ligga, där Almquist-Furumo på fullt allvar gör anspråk på äran att kunna berätta en Svensk Schahnameh. Tvärtom är det troligt, att han med Richard Furumos ord i Jagtslottet velat där inskjuta en polemik just mot sin egen tidigare inledning till Sviavigamal. Då denna passus i Jagtslottet skrifvits, har han tydligen redan insett planens omöjlighet.

Det afgörande skälet för att placera hufvudmassan af Sviavigamal bland 1820-talets alstring, är emellertid det stilistiska. Det är detta, som förbjuder sagornas placering såväl bland de lyrisk-romantiska skrifterna under Manhemsplanens, Murnis' eller de tidigaste Mythopoiesissagornas tid som bland 1830-talets ansatser till en klar och direkt realism och bland 1840-talets hastigt och schablonmässigt tillyxade romaner, under arbetet på hvilka Almquist näppeligen skulle haft tid eller andlig kraft till en så pass egenartad, utarbetad och påkostande komposition som denna. Stilen i dessa sagor, som enligt den romantiska ironiens välkända recept blandade burleska och högtidliga element om hvarandra till en mycket bisarr effekt, i hvilken allvar och skämt skulle vara absolut ett och därmed konstens absoluta frihet häfdas, liknar inte mycket i Almquists produktion men dock en del, och hela denna del är från 1820-talet. Det är, som Lamm påpekat, Arctura och Ormus och Ariman, därtill hufvudparten af Semiramis samt delar af Cypressen och Hermitaget. Det finns i dessa skrifter godt om realistiska element, men ännu ingen realistisk stil. Verklighetsbilderna ha öfvervägande en karrikatyrisk och ironisk afsikt, tjäna som kontrast mot de poetiska och romantiska ställena, hvilka under ett föregående skede ensamma rått i stilen och under ett följande inskränkas till ett minimum. Först då dessa poetiska prydnader fallit bort eller bestämdt underordnats det hela, får realismen sitt egenvärde; det är detta som i viss mån sker i Jagtslottet. I Svia-

vigamal och besläktade ting kämpa de skilda elementen ännu om herraväldet.

Om den exakta tidpunkten för dessa sagors datering kan man sannolikt hämta upplysning ur ett bref från Almquist till medbrodern i Mannasamfundet Henrik Öfverberg af d. 9 nov. 1824, där det heter till slut: "Jag har nu ingenting vidare att berätta dig, om icke det, att jag skrifvit 4 à 5 sagor. Det hör till framtiden."[1]

Skälen att hänföra detta uttalande till Sviavigamal äro utom de förut nämnda först och främst det, att hvarken i Almquists bevarade produktion eller i manuskriptförteckningen finnas några andra verk, på hvilka uttalandet kan syfta. Vidare själfva formuleringen af uppgiften: "4 à 5 sagor". Det är nämligen just talet för Sviavigamal, som utgör 4 sagor med en inledning, hvilken kan räknas för en särskild saga, men inte behöfver anses som en sådan.

Sviavigamal har alltså i stort sedt, af alla skäl att döma, författats år 1824. Den har emellertid, som förut nämnts, inte fått sin slutgiltiga form då. Det finns i sagorna element, som troligen äro tillkomna på 1830-talet, andra som torde tillhöra 1840-talet. I inledningssagan, som skildrar "Odens ankomst till den svenska norden", berättas t. ex., att då Oden med sitt skepp anlände till Dalarö, möter han "en lutande gestalt, med famlande steg och till hälften utsträckta händer och fingrar", som drar fram en stor bok under kappan. Boken visar sig vara Asarne och mannen, hvad Oden kallar "självfva Asialing". Denna beskrifning af den gamle mannen med den stora boken måste för att vara sann vara gjord efter 1833, då Ling utgifvit Asarne samlade och fullständiga, men för att vara rolig måste den vara gjord före 1839, d. v. s. medan Ling ännu lefde.

Äfven en annan del af inledningen visar sig vara från en senare tidpunkt än sagornas egentliga författande. Det är det stycke, där Odens magnetiska sömn beskrifves, varigenom han kunde skåda både i forntiden och i framtiden och i senare fallet se allt som komme att skrifvas om honom, så att han kunde rätta sin lefnad därefter. Scenen finnes i utkast bland Almquists Samlingar till

[1] Det är professor Martin Lamm som fäst min uppmärksamhet på detta brefuttalande.

Sviavigamal troligen från slutet af 1830-talet, möjligen från 40-talet. Den är där antecknad under rubriken "Ett kapitel i Sigtuna-Sagan. Samtal mellan Oden och Thor, hvaruti den förre omtalar beskaffenheten af sin trollkonst" och återgår sedermera också i denna saga.[1] Att närmare utreda hvad som kan vara ursprungligt eller senare tillagdt i dessa sagor, torde för öfrigt ställa sig omöjligt, och försöket därtill faller inte inom ramen för denna uppsats.

Den bearbetning af eller de tillägg till sagorna, som Almquist tycks ha gjort på 1830-talet, berodde säkerligen därpå, att han tänkt publicera dem i första bandet af imperialoktavupplagan 1839. I en anmälan af Törnrosens Bok VIII—XI beklagade Lénström i Eos 1839, n:r 6, att Svia Vigamal då ännu inte synts i tryck. Så skedde emellertid inte förr än 1849, i imperialoktavupplagans 2:a band, och troligen har Almquist närmast dessförinnan, såsom hans vana var före tryckningen af ett verk, underkastat den en bearbetning. Ännu långt senare hade Almquist intresserat sig för dessa en gång så stort planlagda sagor, och i ett manuskript från Amerikatiden gnatar Herr Hugo på den slarfvern Richard som aldrig fått sin Sviavigamal färdig.

För Almquists litterära utveckling, framför allt för uppkomsten af Törnrosens Bok, har emellertid detta af Herr Hugo beklagade förhållande haft sin stora betydelse. Verkställandet af den stora planen Jordens Blomma stötte på svårighet efter svårighet. I Under Sorgens Träd började självfva grunden att vackla, skapelsemyten i Skönhetens Tårar, Sviavigamal, som säkerligen skulle bilda en af verkets hörnstenar, visade sig omöjlig att bringa till slut. Därtill kom, att han i Sviavigamal, såsom särskildt Böök påpekat, börjat närma sig realismen så starkt, att det måste ha inverkat menligt på intresset för den ytterst fantastiska planen.[2] Dessa skäl och

[1] Om scener sådana som dessa gälla MORTENSENS ord (*C. J. L. Almquist*, s. 44) att »Sviavigamal är närmast en lustig parodi på Lings Asarne». Så också t. ex. den scen i sagorna, där Thor drar upp en näsduk och snyter sig, hvilket påminner om hur Lings Asar breda duk på bordet. Ursprungligen och på det hela taget har emellertid Almquist hyst en vida storslagnare afsikt med Sviavigamal än en rent parodisk.

[2] Hvilket steg framåt Sviavigamal betecknar i Almquists utveckling blir tydligt, om man t. ex. jämför de två liknande skildringar som ofvan citerats ur »Frig» och Håtuna Saga om Skandinaviens uppkomst.

möjligen flera gjorde att han väl inte öfvergaf sitt projekt men ombildade det.

Det var detta, som skedde i och med *Jagtslottet*, och det var med all sannolikhet till denna berättelse, Almquist öfvergick strax sedan han upphört med arbetet på Sviavigamal, med andra ord i början af år 1825. Därmed var Törnrosens Bok skapad, om icke till namnet (det dyker upp först i Hinden) så till gagnet.

Hvad som är nytt i denna är först och främst ramen. Det är inte längre en "Love" som sitter och fantiserar i det blå under Paradisfågelns inspiration utan Richard Furomo som inför Herr Hugo Löwenstjernas muntra och talrika familj på Jagtslottet berättar sina dikter och sagor. Arbetet har i Jagtslottet fått en betydelsefull och utförligt tecknad ram, med lif och novellistisk struktur och konstitutiv för verket på ett helt annat sätt än den som sporadiskt förekom i Jordens Blomma.[1] Vidare har det poetiska namnet slopats för att senare utbytas mot ett exaktare blomnamn och för det tredje ha de gigantiska proportioner, som afsetts för det tidigare verket, i någon mån modifierats.

Utöfver dessa olikheter var emellertid förändringen i Almquists planer inte stor, då han öfvergick till Jagtslottet.

Denna berättelse är nämligen synbarligen inte ursprungligen skrifven som inledning till ett verk af samma art som duodesupplagan af Törnrosens Bok. Herr Hugo kallar Richard Furumo till Jagtslottet inte för att berätta Hermitaget, Vargens dotter, Drottningens Juvelsmycke etc. utan för att i enlighet med de rykten han hört om honom skildra "hela verlden ifrån början till slut" (Jagtslottet 1832, s. 22), skapa "ett enda stort, ordentligt och förståndigt helt" (s. 105), bestående af "historier och afhandlingar om hela verlden ifrån dess begynnelse till dess slut" (s. 106) — således

[1] Att Almquist så hastigt, som det här antagits, kunde öfvergå till den i hans produktion till arten helt nya Jagtslottsberättelsen berodde gifvetvis därpå att han i viss mån haft utländskt mönster för detta företag. Att detta närmast, som det brukar framhållas, varit Tiecks Phantasus synes framgå af en detaljlikhet med denna, som glömt sig kvar i Jagtslottet. Herr Hugos beteckning af »Måltidsförrättningen» (uppl. 1832, s. 17) som en fantasi återgår nämligen tydligen till en längre utredning i inledningen till Phantasus (Schriften IV, s. 61 ff.), där den liknas vid ett skådespel, »eine romantische Composition».

med andra ord: att berätta Jordens Blomma. Herr Hugos anspråk motsvara Almquists egna planer 1824, Richard Furumos svar antyder däremot en viss självbesinning af ett tydligen något senare datum. Han erkänner emellertid, som Lamm i detta sammanhang påpekat (a. a. s. 198), att han en gång haft tanken att "bilda en hel verldshistoria" och däröfver satt upp de föreställningar, som upprunnit hos honom, och hvad han nu tänker berätta, skiljer sig fortfarande från Herr Hugos framlagda plan endast därigenom, att, medan den senare velat ha en serie berättelser, som i kronologisk följd skulle skildra "hela verlden ifrån dess begynnelse till dess slut", så afböjer Richard Furumo — inte det världshistoriska syftemålet, men — krafvet på kronologi. "Lefvande helhet och ordning är ej alltid detsamma som kronologisk ordning" betonar han (s. 108) och hoppas, att, sedan alla historierna berättats i den ordning de nu kunna komma, så skola de liksom af sig själfva binda samman sig till någonting liknande det stora världseposet. "Derföre", säger han (s. 109), "skulle en person kunna berätta för Herr Hugo hela verldens historier ifrån begynnelsen till slut, på ett sätt, att alla framställningarna tillsammans utgjorde en enda lefvande gestalt, ett organiskt Helt, utan att de historierne ändock komme efter hvarann uti kronologisk ordning." Efter Jagtslottet skulle närmast komma ett "Företal till hela verlden", d. v. s. Gudahataren, därefter skapelsemålningen Skönhetens tårar, därefter, enligt hvad som framgår af en af Lysander i hans upplaga (Slutanmärkningar till första delen, s. 478) aftryckt annons på omslagssidorna till de första häftena af duodesupplagan, verk sådana som Semiramis, Under Hoppets Träd och Ferrando Bruno.[1]

Det var icke i duodesupplagan af Törnrosens Bok som dessa i

[1] *Ferrando Bruno* är möjligen författad 1826. Den saknas i titeluppräkningen till Jordens Blomma 1824 men nämns enligt Lamm (a. a. s. 135) i ett bref från o. 1828. För den här föreslagna dateringen tala Ferrandos ord om sin mor (s. 25): »Ren tjugu vintersolar hennes grafhus I parken guldbestrött«. Ferrando Bruno har, som Warburg och Lamm visat, drag af Almquist själf, och dennes mor dog 1806. Kärleksmotivet i dramat saknar möjligen inte heller samband med det till 1826 daterade brefvet *Ifrån Leonard.*

Jagtslottet framlagda och ännu vid dess tryckning 1832 hysta planer nådde sin verklighet, däremot i viss mån i imperialoktavupplagan. Där inrymdes så småningom alla de verk, som ursprungligen skrifvits för Jordens Blomma och bebådats i eller i sammanhang med Jagtslottet och utfylldes af andra, som kunde sägas till syftet likna dem. Det verk Richard Furumo skisserade för Herr Hugo, hvilket utan någon absolut planmässighet skulle bilda "en enda lefvande gestalt" och omfatta "hela verldens historier ifrån begynnelsen till slut", är just imperialoktavupplagan af Törnrosens Bok, och det är till den, Jagtslottet bildar den naturliga inledningen vida mer än till duodesupplagan. Imperialoktavupplagan började inte utkomma förr än 1839, samma år som Almquists gamla planer i mera vetenskaplig form stodo upp i den då redan sedan länge förberedda Menniskoslägtets Saga; den var dock, såsom senare i detalj skall visas, till öfvervägande del författad redan då duodesupplagan började utkomma.

Den karaktär på Imperialoktavupplagan, som ofvan angifvits, påpekades redan vid dess utkomst i ett par tidningsrecensioner, som bära tydliga spår af att ha haft Almquist själf till spiritus rector. Den ena lästes 1840 i n:r 19 af Nyaste Dagl. Alleh., en tidning i hvilken Almquist då medarbetade. Det heter där:

Hvad ämnena beträffar, så tyckes från början en stor plan föresväfvat Förf., den vi beklaga att han partielt öfvergifvit, att nemligen i en följd af dikter i bunden och obunden stil framhålla för läsaren de vigtigaste epoker af mensklighetens utvecklingshistoria, hvar och en i den tonart som synes för densamma den egentligaste, i lefvande sanning ehuru öfvergjutna af en rik fantasis skimmer. Så finner man här i *Skönhetens Tårar* en slags kosmogoni, som närmare utvecklas i *Semiramis*, der för öfrigt mensklighetens första barndomsålder skildras. Hit sluter sig äfven *Ormus och Ariman* ehuru hållen mera ironiskt-satiriskt. *Isidorus af Tadmor* och *Marjam* behandla åter kristendomens första tider och de serskilda åsigter som då började yppa sig. *Melia* och *Svangrottan på Ipsara* tillhöra de första århundradena efter Christus; *Schems-el-Nihar* skildrar kristendomens införande i Abyssinien och *Arthurs Jagt* dess utbredande i Irland. Mellan dessa spridda partier af ett enda stort epos förekomma likväl åtskilliga stycken som med en dylik plan icke stå i något slags sammanhang.

Att Almquist själf haft sitt finger med i denna recension synes framgå framför allt af den redogörelse han ger för Arthurs jagt. Ty äfven om man kan anse Schems-el-Nihar skola skildra kristendomens införande i Abyssinien, torde dock knappast någon läsare af sig själf kunna komma på den tanken, att Arthurs Jagt varit afsedd att skildra kristendomens utbredning på Irland.

Den andra af de nämnda recensionerna stod vid 2:a bandets utgifvande 1849, n:r 285, att läsa i Aftonbladet. Den har till författare G. Scheutz och konstaterar bl. a. följande:

Gränsorna för denna mönstersamling ligga så aflägset från hvarandra som fantasien når — mellan den kosmogoniska spekulationens dunklaste föremål i det förflutna och föreställningarne om andeverlden i det tillkommande, samt med hela den kända historien och ethnografien till mellangrund. Man skulle utan svårighet kunna uppställa en stor del af dessa skildringar i kronologisk ordningsföljd och deraf bilda ett slags illustrationer till Menniskoslägtets Saga i stort, oaktat originalerna visst icke kunnat uppsökas i någon sådan ordning.

Hänsyftningen på Murnis, hvilken först följande år intogs i imperialoktavupplagan, synes visa Almquists egen medverkan äfven i denna recension, så också vissa uttalanden om Sviavigamal.[1]

Almquist torde således själf från början i Jagtslottet och ännu under senare år med imperialoktavupplagan af Törnrosens Bok ha afsett ett visst förverkligande af de stora diktplaner han hyst 1824 i Värmland. Detta gäller främst 1:a bandet, hvartill kunna läggas i 2:a Sviavigamal och Mythopoiesis samt i det 3:e Murnis. Ja, äfven Europeiska missnöjets grunder hör i viss mån till den plan, som recensenten i Nyaste Dagl. Alleh. med rätta trodde sig ha funnit, "att nemligen i en följd af dikter i bunden och obunden stil framhålla för läsaren de vigtigaste epoker af mensklighetens utvecklingshistoria".

Det torde häraf vara klart, att Jagtslottet betecknar en brytning med Almquists föregående författarskap i långt mindre grad än det kan te sig. Den är emellertid på samma gång i form och

[1] Jfr härom Böök, a. a. s. 227 f.

berättarteknik så ny och originell i Almquists diktning att en exakt datering i detta fall vore af stort intresse, för så vidt den kunde nås.

Redan det påvisade nära sammanhanget mellan Jagtslottet och Almquists diktplaner år 1824 göra den nyss föreslagna dateringen, början af år 1825, trolig. En närmare undersökning skall ytterligare stödja den.

Det tidigaste datum, som kan ifrågakomma för Jagtslottet, är slutet af år 1824, ty förut, då Almquist ännu som sitt alter ego använde Love, var gifvetvis inte Richard Furumo till. Det sista tänkbara är förra hälften af år 1829, ty den 29 juli d. å. läste Malla Silfverstolpe den.[1]

Gränsen framåt i tiden kan emellertid redan från början flyttas något tillbaka. Strax efter utgifvandet af de tre första banden af Törnrosens Bok förklarade nämligen Almquist i ett bref till Atterbom, att "emellan Jagtslottet och Hermitaget är ett stort antal stycken i manuskript som få ligga",[2] och då man nu af Malla Silfverstolpes Memoarer (IV s. 154) vet, att *Hermitaget* var färdigt om inte förr så i oktober 1829, är det tydligt, att Jagtslottet måste vara åtskilligt tidigare än från juli samma år.

En mera bestämd terminus ad quem lämnas af en på Nord. Mus. bevarad renskrift af en "feeri-opera", författad troligen 1812, vid namn Alzir. Den har en inledning af samma slag som de för Törnrosens Bok vanliga och måste således ha föregåtts af Jagtslottet, utan hvilket ingen Törnrosinledning kan tänkas. På goda grunder kan detta manuskript dateras till senast 1828, möjligen 1826 eller 1827.

Det papper, på hvilket denna skrift föreligger, är ett tjockt blått med stämpeln Gransholm. Detta papper förekommer bland Almquists öfriga kända handskrifter endast i följande fall: Fyra bref af d. 22, 26 och 30 maj samt 1 sept. 1827; en renskrift af Aransis; ett störe manuskript, betitlat "Concept. Strödda uppsatser 1826", innehållande en del af Några Drag, däribland den 1827 för-

[1] *Memoarer* IV, s. 150.
[2] WARBURG, a. a. III, s. 429.

fattade afhandlingen Herrnhutare och Swedenborgare samt den säkerligen från samma eller föregående år härrörande långa skriften „Utdrag af Protocollet hållet uti ett theologiskt Sällskap där frågan för denna gång var, att fatta ett beslut rörande beskaffenheten af Syndafallet";[1] afhandlingen Om Kärlekens Lag som Almquist enligt bref i slutet af år 1827 då hade under arbete; en renskrift af Den rika bondflickan (en tidig version af *Vargens dotter*), som enligt bref var författad i slutet af år 1827 samt, sammanskrifven med den, en berättelse vid namn De två; slutligen en renskrift af Månens Sång (*Månsången*), författad troligen 1827. Skälen för den sistnämnda dateringen som äfven i sig själf torde vara af vikt äro följande. I ett bref till Wendela Hebbe 1843 (citeradt af Warburg i a. a. III s. 426), uppger Almquist, att Månsången skrefs på ett ställe i Östergötland nära Roxen, där han var en tid. Nu finnas emellertid knappt fyra år att välja på för dikten, ty d. 2 jan. 1830 hörde Malla Silfverstolpe den sjungas (a. a. IV s. 159) och tidigare än 1826 kan den förutom af de inre skälen, redan därför inte vara, att dess senare hälft, den som titeln syftar på, men hvilken är borttagen ur manuskriptet utgör en fullständig parafras af Stagnelius' Månan och själen, som först detta år trycktes i Hammarskölds upplaga. Under de år, som således kunna ifrågakomma, vistades Almquist på våren 1827 i Östergötland och stannade en längre tid på ett par ställen vid namn Solla och Påtorp någon mil sydväst om Roxen. Från Solla äro också två af de bref, som ha samma papper som detta manuskript. Äfven det har en Törnros-inledning, hvilken emellertid synes vara något senare än själfva dikten och än den nyssnämnda Alzir. Större delen

[1] Då det icke förut observerats, må här påpekas, att denna intressanta afhandling öfver teodiceproblemet till stor del föreligger tryckt i en kuriös liten bok, som under titeln »Tankar om Syndafallet» år 1827 utgafs af Mårten Sturtzenbecker. Den utgör ett protokoll öfver en diskussion bland åtta »manliga Sannings-vänner», d. v. s. det af Lamm spårade Manna-Samfundet. Deltagarna föreställas under fingerade namn, Sturtzenbecker själf kallas Allgodt, Almquist Eldblom och den senares inlägg utgör just hvad som i hans egen handskrift kallas »Utdrag af protokollet». En liknande skrift, »Tankar om Guds ord», utkom 1832; där är dock icke Almquist representerad.

Skälet för dateringen af Herrnhutare och Swedenborgare till 1827 är att den tar sin utgångspunkt i en detta år firad herrnhutisk sekularfest i Stockholm.

af manuskripten på denna papperssort äro således från 1826 eller 1827 och detsamma torde gälla Alzir med sin Törnros-inledning. Att den i hvarje fall inte är senare än från förra hälften af 1828 visar också stafningen. I juli eller augusti d. å. företog nämligen A. en förändring i sin stafning (från *alt* till *allt*) och Alzir har det tidigare stafsättet. Då i detta manuskript till Alzir ramen till Törnrosens Bok är fullt färdig måste alltså Jagtslottet ha varit färdigt på våren 1828 och sannolikt tidigare. En ännu tidigare berättelse med Törnrosinledning är af innehållet att döma *Gianera*[1]; någon säker datering af denna låter sig dock icke göra.

Jagtslottet är emellertid af dessa fakta instängdt mellan åren 1824 och 1828. Endast tre hela år kunna komma i fråga: 1825—1827. Det tidigaste af dessa har först och främst det stödet, att Almquist själf angifvit det såsom det år, då Jagtslottet författats. Detta i en del intressanta själfbiografiska meddelanden, som Almquist i slutet af 1840-talet gjort till en beundrare, den unge litteratören C. W. Bergman, och hvilka efter dennes uppteckning refererats i Th. Tufvessons Ur sekretärer och kistelädikor (Malmö 1918) s. 119—131. Almquist har enligt dessa anteckningar sagt till Bergman på tal om Värmlandstiden: "Här uppspirade idéen till Törnrosens Bok."[2]

Det afgörande skälet för denna datering torde dock vara ett redan af Warburg (a. a. III s. 424) citeradt bref från Graf d. 27 april 1825 från Almquist till J. A. Hazelius. Almquist har klagat öfver sin isolering och fortsätter: "Men det är kanske bäst som det är: jag gör i stället sällskap åt mig af en hop Individuer, som det roar mig att framställa: Dikter hvilka jag låter utföra sina charakterer så godt de kunna, och med hvilka jag såväl samtalar som har till ämne för Betraktelse och Umgänge."

Den egendomliga formuleringen visar, att det inte varit vanliga romanfigurer det gällde (hvilka skulle det också i så fall syfta på?),[3]

---

[1] Gianera upplästes för Malla Silfverstolpe d. 10 sept. 1829.

[2] Citeradt efter Bergmans egna anteckningar, som af fil. kand. Th. Tufvesson benäget ställts till mitt förfogande.

[3] Almquist har förut i samma bref meddelat: »Jag gör Uppsatser och Gud råder före, hvad deraf blir.» Uppsats betyder säkerligen icke här hvad

ty det heter, att Almquist dels samtalar med sin "hop Individuer", dels håller betraktelser öfver dem. Detta dubbla uttryck kan af alla Almquists skrifter endast afse Jagtslottet, där Almquist såsom Richard Furumo samtalar med sina figurer, såsom författare har dem "till ämne för Betraktelse och Umgänge".

Att dessa ord syfta på Jagtslottet, därpå tyder äfven ett annat bref från Värmlandstiden. Den 7 nov. 1825 skrifver Almquist till H. J. Öfverberg och ber honom om "Uträttandet af en liten Commission": "Den består uti att lemna inneliggande Bref till Palmblad. Jag redigerar efter hand åtskilliga Arbeten, till tryckning, och jag vill öfverenskomma med någon Boktryckare, som trycker väl, snyggt o. s. v. Jag har härom skrifvit några Ord till Palmblad, men jag vill hafva tryckprof och Priser. Detta kan du få af honom."

Almquist har således vid detta tillfälle beslutat bryta sin redan treåriga tystnad som författare, sannolikt under intryck af något nytt, betydelsefullt faktum i sin produktion. Af hans bevarade manuskript kan man vidare sluta sig till, att Almquist, sedan han fått planen till Törnrosens Bok klar, sysslat med att inpassa en stor del af sina redan färdiga skrifter i denna ram, renskrifva dem och författa särskilda Törnrosinledningar till dem, med andra ord, bilda en i sig sammanhängande formation af samma art som imperialoktavupplagan af Törnrosens Bok.[1] Detta kan med stor sannolikhet tänkas afses med den redigering, som brefvet talar om.

De inre grunder som tala för att Jagtslottet verkligen författats i Värmland kommer förf. häraf att på annat ställe söka redo-

vi närmast mena med ordet utan litterära utkast af hvad slag som helst. Ordet har stundom haft betydelsen af ung. koncept, så enligt excerptsamlingen för SAOB i Fryxell, Ber. 12: 131. Almquist själf betecknar på ett ställe sina diktverk med orden: »hvad jag kommit att uppsätta». Ordet kan därför här möjligen syfta på Jagtslottet.

[1] I det förut nämnda manuskriptet till Alzir har första sidan nummer 11, hufvudrubriken är Andra Boken och den korta Törnrosinledningen lyder på följande sätt: »Nu, min vän Richard — sade Fröken Eleonora sedan hon slutat det föregående — komma vi till större arbeten.» Tio sidor berättelser af tant Eleonora hade således föregått denna och då A. väl troligen börjat sin redigering af Törnrosens Bok inte med hvad denna dam utan med hvad Richard Furumo framställt så kan man förmoda att det ligger lång tid mellan själfva Jaktslottet och denna lilla del af Törnrosens Bok, hvilken som förut nämnts är nedskrifven senast under förra hälften af 1828.

göra för; de skola icke här upprepas, då redan yttre fakta synas ge tillräckliga skäl på dateringen. Endast en del af innehållet skall beröras: naturbeskrifningen. Att denna i Jagtslottet är alltigenom värmländsk är tydligt, hur nära den ansluter sig till de trakter där Almquist själf bott visar följande jämförelse mellan ett bref från Värmland och ett parti i Jagtslottet. Strax efter ankomsten till Skillingsfors lämnade Almquist i ett bref till A. Berg af d. 12 juni 1824 följande skildring af platsen:

> Branter och omätliga skogar. Men emellan dem i en djup dal ett långt Vattendrag med många vikar och holmar, och stränderna rikt klädda med löfskog. När man från någon höjd betraktar alltsammans fattas man snabbt af denna naturs fruktansvärda alfvar: men i detsamma märker man de mildaste lundar vid klara vikar och i hjertat uppgår en håg att kalla det hela sjelva Leendets Dal.

I början af Jagtslottet skildrar Almquist i det närmaste samma sceneri. Det är där Henrik som vandrar uppför en backe i skogen (s. 6 f.).

> Snart derefter upphann han slutet af sjelfva skogen, vägen sänkte sig med en lång sluttning, och en öppen trakt låg framför honom. Det var ej en dal, likväl var nejden låg, och en insjö med många holmar upptog det mesta af detta sköna landskap. På andra sidan om Insjön höjde sig en skogbevuxen bergstrakt, som svarade emot den, från hvilken Henrik kom.... Träd betäckte ej holmarna, men ett frodigt ljusgrönt gräs af det glada utseende, det har efter regn. Endast vid stränderna här och der stodo två, tre eller fyra alar...

Det är tydligen samma landskapsbild som ligger till grund för bägge skildringarna, ehuru den i senare fallet något modifierats för att passa till byggnadsplats för Jagtslottet.

De här anförda skälen för Jagtslottets datering till Värmland äro, i korthet sammanfattade, följande:

1:o. I det närmaste endast tre år finnas att välja på, 1825, 1826 och 1827.

2:o. Jagtslottet anknyter direkt till Almquists diktplaner 1824.

3:o. Richard Furumo är i stort sedt en bild af Almquist i Värmland och naturen i boken är värmländsk.

4:o. Brefvet till J. A. Hazelius d. 27 maj 1825 („Jag gör sällskap åt mig af en hop Individuer“).

5:o. Almquists egen uppgift till C. W. Bergman på 1840-talet.

6:o. Almquist redigerade i slutet af år 1825 en del arbeten till tryckning, hvilket kan tänkas ha bestått i att han inordnade förut färdiga skrifter i den i Jagtslottet uppgjorda ramen. —

Trots dessa skäl torde ingen kännare af Almquist vara villig medge, att han redan så tidigt som 1825 skulle varit i stånd till en berättelse af Jagtslottets karaktär, så fri både från det jolmiga och gudsnådliga som från det starkt ironiska och maniererade, som länge följde honom. Det är t. ex. obestridligt att Jagtslottet verkligen gör ett senare intryck än det mesta i Hermitaget, hvilket torde vara en af orsakerna till den stundom gjorda allt för tidiga dateringen af den senare.[1] Denna motsägelse mellan de fakta som tala för en tidig datering af Jagtslottet och det relativt sena intryck den gör, kan endast lösas på ett sätt, genom antagandet af, att den före publiceringen blifvit starkt omarbetad. Så visar sig också, af skäl som här i korthet skola resumeras, ha varit fallet.

Ett af dessa skäl är redan nämndt: en bevarad Törnrosinledning till Sviavigamal måste på goda grunder antas vara tidigare än det nu kända Jagtslottet och alltså i sin tur förutsätta en ännu tidigare form af detta.

Den retuschering af Jagtslottet, som i detta fall företagits, skulle, som ofvan anförts, kunna tyda på en företagen förändring i teckningen af Richard Furumos karaktär till en viss självironisk modesti, som inte med säkerhet tillhört berättelsens första version. Det är heller inte i sig själft troligt, att Almquists alter ego redan 1825 intagit den öfverlägsna position gentemot Gud, världen, konsten och sig själf, som Richard Furumo visar 1832. Särskildt gäller detta hans förhållande till religionen. I den handskrifna inledningen till Månsången från tidigast 1828 heter det, att „det var någonting

[1] Hufvudmassan i *Hermitaget*, som bygger på Almquists äktenskapliga erfarenheter, kan tydligen inte vara tillkommen förr än några år efter giftermålet (troligen 1829), däremot kan möjligen början eller enstaka partier vara tidigare. Äfven dessa frågor kommer emellertid förf. att på annat ställe behandla.

sällsynt att höra Richard Furumo på allvar[1] tala om Gud" och detta gäller ännu om det tryckta Jagtslottet. I den nyss omtalade Gianera möter man emellertid en varmt religiös berättelse i Murnisstil, omgifven af en lika religiös ram och berättad af Richard Furumo själf, ehuru den sedermera i imperialoktavupplagan (II, s. 250), betecknande nog, fått öfvertas af Frans Löwenstjerna. Det är inte troligt, att denna Törnrosberättelse skulle ligga mellan 1828 och 1832 och således bryta konstansen i Richard Furumos karaktär under dessa år, snarare är den, som också hela stilen och karaktären gör troligt, tidigare och visar då på en mera religiös form i den ursprungliga beskrifningen af Richard Furumo.

Äfven andra karaktärer än dennes torde ha förändrats mellan det år Jagtslottet först författades och tryckåret. På ett bland Almquists papper förvaradt, af annan hand afskrifvet utkast till en Törnrosinledning, sedermera något omarbetad använd till Månsången, talas det om Henrik såsom "denna gång språksammare än man hittills varit van att höra". I Jagtslottet 1832 är däremot Henrik den språksammaste af de yngre familjemedlemmarna, en värdig son af Herr Hugo; den tyste är där Julianus, och dessa två figurer ha sannolikt bytt namn. På samma manuskript talas det om den tid, Henrik "varit hemifrån", det stämmer med hvad som i inledningen till Hermitaget (1833, s. 5) säges om Julianus, att han återkommit från en resa.

En annan omarbetning gäller tant Eleonora. Det heter om henne i Jagtlottet (s. 14) följande: "Tante *Eleonora* hade sina teckningar utur den verkliga verlden; hon var ett fruntimmer, som ej älskade att sväfva i afgrunden, hon hade anekdoter, till hälften sanna, till hälften under framställandet utsmyckade, deruti alla olycklige på slutet blefvo belåtne." Det är inte svårt att se, hvarpå denna beskrifning syftar: på Fredrika Bremer och hennes "Teckningar utur hvardagslifvet". Dessa hade visserligen börjat utkomma redan 1828, men inte nått berömmelse förr än 1831 med "Familjen H", som just är en "anekdot" af den beskrifna arten. Så sent måste alltså detta inpass i Jagtslottet vara gjordt; att tant

[1] Dessa två ord öfverstrukna.

Eleonora förut icke enbart varit afsedd att ge några "teckningar utur den verkliga verlden" visas af det manuskript, där hon omtalar "feeri-operan" Alzir och af Hinden (s. 26), där hon säges ha berättat den exotiska novellen Parjumouf. Att hon däremot i Hinden (s. 28) framställes såsom jämnårig med den åldrige Herr Hugo, i det hon påminner denne om den tid "vi tillsammans läste öfver i vår Pepliers", medan hon däremot i Jagtslottet endast är 37 år (s. 72) och således har en ålder, som mera liknar Fredrika Bremers, kan gifvetvis bero på ett rent förbiseende.[1]

Till de fyra skäl som här anförts för åsikten att Jagtslottet omarbetats efter författandet fogar sig ett femte. I sina memoarer (IV, s. 176) uppger Malla Silfverstolpe, under år 1830, att "Uti Jagtslottet omtalar och berömmer baron Hugo Löwenstjerna papper från Gransholms bruk." Det är en episod som 1832 borttagits.

Allt detta visar, att, ehuru Jagtslottet säkerligen i sin första version är författad redan 1825, kan den icke anses representativ för Almquists utvecklingsståndpunkt detta år. Liksom den till en stor del af sitt innehåll måste förklaras omedelbart ur de värmländska erfarenheterna, har den enstaka drag liksom allmänna formelement, som måste tänkas vida senare.

[1] I detta sammanhang må framställas några hypoteser angående förebilderna för ett par andra personer i Jagtslottet. Herr Hugo har såsom ofta framhållits likheter med både Gjörwell och Almquist själf. Några drag har han dessutom möjligen fått af den gamle originelle öfverstelöjtnanten Mårten Sturtzenbecker, i hvars hus i Stockholm Almquist umgåtts. Denne var, liksom Herr Hugo bland de unga på Jagtslottet, öfverhufvudet i den intellektuella krets som Almquist närmast tillhört i Stockholm och han ifrade liksom Herr Hugo i Hinden för upptecknandet och samlandet af allt hvad som ordades i den lilla församlingen. Han hade liksom Herr Hugo lifligt intresse för matematik, kallades liksom denne för »gubben» och tycks enligt en anekdot i Biogr. Lex. ha hållit lika styft på 6-slaget för sina sammankomster som Herr Hugo. Kommer därtill att Herr Hugo i ett manuskript från Amerikatiden talar om den tid i sin ungdom, då han »tjenstgjorde i arméen», så äro de väsentligare likheterna bokförda.

Teckningen af Henrik Löwenstjerna påminner osökt om den ytterst sympatiska bild man af Almquists brefsamling får af en annan af hans vänner, den unge Janne Hazelius. Han är liksom Henrik trohjärtad och gladlynt, förefaller anspråkslös, berömmer sig som denne af en viss lätthet att improvisera och antog tydligen gärna liksom Henrik hvad Almquist i ett bref kallar »ett lätt sinne i umgänge med ädla qvinnor». Henriks ursprungliga namn var, som nämnts, Julianus, hvilket har något större likhet med Hazelius' Johannes.

Sedan Almquist fått Jagtslottet och därmed planen till Törnrosens bok färdig synes han, som förut nämnts, till stor del ha sysslat med att omskrifva redan färdiga skrifter och inpassa dem i den uppgjorda ramen. Hur stor vikt han fäste vid sin plan visas bl. a. av ett intimt koncept med början: "Du vill vara lycklig (säll)", från troligen något af åren 1828—1829, där han uppmanar sig själf: "Jag måste hafva alla mina tankar hufvudsakligen riktade och använda på det St V[s] [Stora Verkets] utförande".

Hans nya författarskap under de närmast följande åren torde till stor del utom de förut nämnda skrifterna, Gianera, Ferrando Bruno, Ifrån Leonard, Månsången och Vargens dotter ha rört sig om teoretiska uppsatser och smärre musikaliska och poetiska ting. En stor del af de afhandlingar, som på 1830-talet trycktes i Skandia och Svea, tillkommo 1826 och 1827, samtidigt det stora manuskriptet "Kärlekens Lag eller Guds system". Af Almquists författarskap i denna form är det endast de två predikningarna *Om Helsans Evangelium* och *Om Menniskans stöd* som falla inom gränserna för denna uppsats. Den förra är enligt Simonssons här förut tryckta uppsats s. 65 daterad i en afskrift till d. 2 jan. 1827,[1] den senare, för kännedomen om Almquists själslif centrala traktaten måste af inre skäl anses afsevärdt senare men behöfver dock icke vara så sen som 1830, då den i november lästes af Malla Silfverstolpe. I tankegången öfverensstämmer den mycket noga med bref från Almquist af 1828.

Detsamma gäller en af de få skrifter i duodesupplagan, för hvars datering alla hållpunkter saknas, ehuru den skulle vara af utomordentligt stort intresse, nämligen den vackra och märkliga lilla betraktelsen "*Skaldens natt*". Den skildrar enligt Almquists ord till Lénström 1839 hans "inre, äldre historia" och af dess öfverensstämmelse med Almquists sinnesstämning under 1820-talets senare år (jfr t. ex. ett af Lamm, a. a. s. 159, citeradt bref af d. 4 sept. 1828; likaledes traktater sådana som Om Menniskans stöd och Kastanjeträdet!) synes framgå, att den då också författats; en detaljlikhet med ett bref från d. 7 juli 1828 tyder på detsamma.

[1] Ett manuskript hos prof. E. Almquist är enligt dennes monografi (s. 243) dateradt till samma dag 1826. Orsaken härtill är tydligen en äfven i Almquists korrespondens med stor regelbundenhet förekommande felskrifning, bestående däri att han på nyåren oftast skref det gamla årtalet vid dateringen af sina bref.

Från 1828 härrör troligen likaledes en bagatell ur duodesupplagan, den i band XI tryckta "*Friherrinnan.* Bref ifrån Friherrinnan O*." Trycket är dateradt "Sofieholm den 4 Aug. 182.." och den felande siffran är sannolik en 8. Den 4 sept. d. å. skrifver nämligen Almquist till J. A. Hazelius, sedan han omtalat att han vid författandet af Murnis känt sig i ett ovanligt "himmelskt fromt och rent tillstånd", följande:

Jag säger detta *nu* i dessa dagar, då du fått af mig det Bref, hvarom du talar, (och troligen sedan ett Bref till af samma ande). Dessa och Murnis betraktas som motstycken mot hvarann — och såsom motstycke af ännu ett *tredje* slag kan du väl anse sådana framställningar, som t. ex. Gudahataren, Protokollet, Ormus och Ariman o. d. — När så, efter utseendet, olika ämnen få rum eller kunna lefva i *en* Själ (såsom här t. ex. i *min*) hvad säger du derom?

Det framgår af formuleringen, att det är fråga om litterära bref, till stil eller innehåll af annan art än såväl Murnis som Ormus och Ariman o. d. Bland Almquists skönlitterära skrifter finnas också två, som ha formen af bref, nämligen brefvet *Ifrån Leonard,* dateradt den 3 sept. 1826 samt Bref ifrån Friherrinnan O*, och sannolikt är det det sistnämnda som parentetiskt åsyftas i det citerade brefvet. Den lilla skriftens innehåll stöder detta antagande; likaledes det faktum att redan i Jagtslottet (1832, s. 103) presenteras "tvenne enkefruar", friherrinnor af Herr Hugos släkt, som sägas bruka närvara vid samkvämen på slottet.

En mycket viktig del af Almquists diktning under dessa år äro ett flertal Songes och därmed jämförliga ting.

De kända dateringsgrunderna för *Songes*[1] äro hufvudsakligen två: det af Warburg (a. a. III, s. 426 f.) citerade brefvet till Vendela Hebbe, hvartill hänvisas, samt Malla Silfverstolpes Memoarer. Åtskilliga af dem hörde Malla Silfverstolpe sjungas 1831 (a. a. IV, s. 182), däribland *Herdarne i Chamouni*, *Antonii sång*, *Balduins riddare* ("Balduins sång") och *Ragnhild.* Den af Malla Silfverstolpe nämnda Negerns sång torde vara identisk med den som i trycket bär titeln *Gionzeba och Leila;* Korsets fana är möjligen densamma som senare kallats *Ynglingarnes sång.* *Solavivs sång* är enligt brefvet till Hebbe

[1] Det följande gäller naturligtvis endast poemen, icke musiktexterna.

skrifven under Almquists Karlbergsår, 1826—1828. *Den lyssnande Maria* uppges på samma ställe vara författad vid Påtorp i Östergötland, där Almquist vistades i maj 1827. *Betraktelse* är af ett manuskript att döma från senare hälften af 1820-talet. En songe är i trycket daterad, *Den drunknade simmerskan*, som uppges vara författad den 1 juni 1833 (den dag Almquists förra tjänsteflicka dränkte sig i Edsviken tillsammans med Gustaf Hazelius!). Tvenne songes ingå i större arbeten af Almquist, *Cerauni Öckensång*, som tillhör Isidorus af Tadmor, och *Fiskarsång vid Kalmar*, som sjunges i Kapellet, och andra tillhöra genom sina motiv några af dessa större verk. Det är, af de förut icke nämnda, *Rosalduna, Stellamira* och *Lucinda*, hvilka tillhöra Murniscykeln och därför liksom de nyss behandlade Solavivs sång och Ragnhild säkerligen tillhöra några år af 1820-talets senare hälft, då Murnisdiktningen åter synes ha blifvit aktuell för Almquist. Äfven *Ojanima* hör till samma krets ehuru namnet icke återfinnes i Murnis. *Rafael och Orni* ha motiv från Ferrando Bruno, *Sång till menniskooffret* och *Sigurlam och Kungurlam* från Sviavigamal, där såväl några smärre musikaliska partier som dikter i songes-stil ingå. *Hjertats Blomma* har slutligen säkerligen samband med en skrift som nämns i manuskriptförteckningen till Atterbom d. 2 mars 1834 under titeln Sagan om Hjärtats blomma.

Det är 20 songes af de femtio, som på detta sätt i viss mån låtit sig datera, och de flesta häraf tillhöra, som synes, åren omkring och oftast före 1830. Det är därför ett naturligt antagande, att äfven åtskilliga af de 30 återstående tillhöra denna tid. I brefvet till Hebbe uppger också Almquist detta som en allmän regel. Det heter nämligen där att största antalet af hans melodier författats i Stockholm "under de peniblaste förhållanden, under det jag utarbetade planen och realiserandet af Nya Elementarskolan, skref Räknekonsten, Rättstafningsläran och Geometrien, hade ständiga sammanträden med Hartmannsdorff och däremellan svalkade mig med musik. Hit höra alla de sju sångerna, Melia, de fyra Chorerna, Songes och åtskilligt otryckt." Rättstafningsläran är från 1829, Räknekonsten från 1832 och Geometrien från 1833, Almquists "stän-

diga sammanträden med Hartmannsdorff" tillhörde väl också hans första rektorsår. En af de här nämnda "*sju sångerna*" hörde Malla Silfverstolpe sjungas i dec. 1828, en annan i juli 1829 (a. a. IV, s. 139, 145), vid det senare tillfället äfven *Melia*. Ett ytterligare tecken på hur Almquist under dessa år sysslat med poetiska och musikaliska kompositioner äro de af Malla Silfverstolpe i dec. 1828 nämnda Björnen (tydligen den samme som *Björninnan*) och *Uppvaknandet*. Den förra torde af sin allmänna likhet med Vargens dotter möjligen kunna dateras ännu ett år tidigare.

Det är trots detta otvifvelaktigt att flera af Almquist Songes äro från 1830-talets midt eller dess slut, således ungefär samma tid som Fiskarsång vid Kalmar. Hit torde af inre skäl böra räknas mera realistiska situationsmålningar sådana som *Hvarför kom du på ängen,*[1] *Min Galér* (näppeligen utan grund- eller följdsammanhang med Geijers Nyårsdagen 1838), *Arrasmiha Smultronplockerska, Verldens slut.* Några skulle möjligen kunna sättas i samband med Almquists arbete på Menniskoslägtets saga, så t. ex. *Jem.*

Alla dessa frågor ha hvar för sig föga intresse men ge som slutresultat det viktiga faktum, att Almquists egentliga lyriska diktning infaller under ett vida tidigare skede af hans lif än hvad tryckåret till Songes ger vid handen. Så sena som från 1840-talet torde knappast några Songes vara. I brefvet till Hebbe kallas "Hvarför kom du på ängen" för "n:o 84 bland Songes". Siffran skall tydligen vara 24, styckets ordningstal i upplagan, och visar således att den 1849 tryckta samlingen redan 1843 var till stor del (möjligen fullständigt) ordnad.

Af de i imperialoktavupplagans första band ingående styckena återstå att datera, förutom ett litet poem i Murnisstil, "*Säg mig, o Fader*", de två eposen Arthurs Jagt och Schems-el-Nihar samt dramerna Isidorus af Tadmor, Marjam och Svangrottan på Ipsara. Af dessa äro enligt af Warburg och i Biograf. Lex. anförda brefuttalanden *Arthurs Jagt* och *Isidorus af Tadmor* att förlägga till o. 1835. Marjam är tydligen något senare än Isidorus och lästes af Malla Silfverstolpe i sept. 1838 (a. a. IV, s. 203). För *Svangrottan*

[1] Denna har i ett manuskript titeln Småland, dit Almquist veterligen inte kom förr än 1837.

på Ipsara saknas närmare yttre dateringsgrunder, den upptages emellertid icke på manuskriptförteckningen 1824, nämnes däremot, enligt Warburg, i bref af 1830. Då dramat behandlar de äktenskapliga problemen och detta i ungefär samma anda som i Hermitaget, så tillhör den gifvetvis de senare af dessa sex år; man kan med ganska stor visshet gissa på 1829.

Om *Schems-el-Nihar* saknas kända uppgifter i Almquists korrespondens. Att den var nyligen författad då den 1839 trycktes i imperialoktavupplagans 2:a band synes, som Warburg påpekar, framgå af Atterboms uttalande i ett bref af d. 12 jan. 1840: "Den nyssnämnda abyssinska eposdikten var mig till och med till namnet obekant; i de flesta igenkände jag eljest gamla dyrbara bekanta." I sina självbiografiska meddelanden till C. W. Bergman (Tufvesson, a. a. s. 120) uppger emellertid Almquist att Schems-el-Nihar påbörjades på Fröåsa Gästgifvaregård, där han vistades några dagar, kvarhållen af fult väder. Af en samling bevarade "Reseanteckningar" af Almquist som älskvärdt ställts till mitt förfogande af doc. Ruben G:son Berg framgår det, att han under sin år 1837 företagna stora färd genom Sverige äfven passerade Fröåsa (3 mil norrut från Vimmerby), och med stöd af Atterboms nyss citerade ord kan det antas, att det var vid detta tillfälle Almquist påbörjade sitt romantiska afrikanska epos — således ungefär samtidigt med det realistiska genombrottet i Det går an!

2:a och 3:e banden af imperialoktavupplagan erbjuda förutom de redan nämnda inga olösta kronologiska problem af större vikt. Af de här icke behandlade styckena i 2:a bandet hade *Minnesfest den första april* och tredje boken i *Lifvets hjelp* tryckts redan 1839 och *Den sansade kritiken* tryckts och makulerats 1842. Återstoden af *Lifvets hjelp* skrefs, som bref visa, 1840. Af tredje bandets innehåll hade *Europeiska missnöjets grunder* delvis samt *Hvarför reser du?* och *Det går an* tryckts och makulerats redan 1838, *Murnis* är, som Lamm visat (a. a. s. 119 f.), från 1819, *Silkesharen på Hagalund* och *Purpurgrefven* från 1840-talet, såsom Böök ådagalagt (a. a. s. 205 ff.), äfven om den förra i en tidigare form eller i utkast med största sannolikhet funnits redan på 1830-talet.

Inte heller duodesupplagan af Törnrosens Bok erbjuder, som förut nämnts, några kronologiska problem af den art, att deras lösning kan förändra bilden af Almquists litterära utveckling; med få modifikationer har den publicerats i samma ordning som den skrifvits och hvarje verk strax sedan det skrifvits. Undantag från den senare af dessa regler bildas af de tre första banden af duodesupplagan, som alla voro färdiga 1830[1], ehuru de först 1833 utkommo. Undantag från den förra regeln bildar en del af alla de band Almquist släppte ut 1838. Två af skrifterna häri härröra som förut visats från 1820-talet; äfven bland de öfriga är icke den kronologiska ordningen fullt iakttagen. *Godolphin* i 10:e bandet är t. ex. författad tidigare än bl. a. *Araminta May* i 8:e och *Kapellet* i 9:e. —

De resultat, som låta sig dragas ur en undersökning af kronologien i Törnrosens Bok, röra framför allt förhållandet mellan de två formationerna af denna: den ursprungliga upplagan, hvilken utkom i 13 duodesband åren 1833—1840, ett 14:e band 1851, och de tre stora och innehållsrika delar, som under namn af Imperial Octav Upplaga utsändes åren 1839, 1849 och 1850 och som det tydligen varit Almquists mening att fortsätta med ett obestämbart antal volymer, om inte ödet oförtänkt afbrutit hans litterära bana i fosterlandet. Man har nämligen aldrig klart nog betonat, att denna senare upplaga, som i så många afseenden skiljer sig från duodesupplagan, också gör det såtillvida, som den inte liksom denna var afsedd att innehålla idel nyskrifna ting, utan hade planlagts som en upplagsplats hufvudsakligen för äldre manuskript, som icke ansetts lämpa sig för duodesupplagan, men som Almquist dock af ett eller annat skäl ville ha medräknade, då slutkontot öfver hans författarskap skulle uppgöras. Detta gäller framför allt första och andra banden af imperialoktavupplagan; det tredje har mera karaktären af att i Törnrosbokens ram vilja inpassa sådana skrifter som förut tryckts fristående. En undersökning ger således vid handen, att Almquist redan före 1833 genomgått de betydelsefulla litterära skeden, hvars resultat till stor

[1] Äfven *Hinden*, som lästes af Malla Silfverstolpe den 1 nov. 1830, och hvilken, af skäl som här förbigås, kan antas ha till hufvudsaklig del blifvit till just det året.

del tryckts först 1839 och 1849. Imperialoktavupplagan representerar som helhet, såsom förut visats, en tidigare form af planerna till Törnrosens Bok än hvad duodesupplagan gör; den är också i sina flesta enskildheter författad tidigare än denna.

Detta för kännedomen om Almquists litterära utveckling grundläggande kronologiska faktum har hvad imperialupplagans 1:a band beträffar redan under Almquists vistelse i Sverige uttalats af en af hans beundrare, den förut nämnde C. W. Bergman. I dennes roman Clara Winqvist (Stockholm 1849) förekommer en person vid namn Baumgarten, som för en åhörare utlägger Sveriges litteratur, hvilken han anser ha nått sin kulmen med Almquist. "Baumgarten fann", heter det därvid (a. a. II s. 121), "att författarens skaldeverksamhet kunde indelas i tre perioder; först faller Imperial-upplagan af Törnrosens Bok och sedan den egentliga Törnrosens Bok och slutligen Almquists stora romaner efter 1840." Uppgiften härstammar från Almquist själf. Den 7 mars 1848 skref Bergman till sin intime vän, den sedermere kände publicisten Fredrik Borg, som då bodde i Stockholm och umgicks en smula med Almquist, och bad honom, tydligen för sin romans räkning, att skaffa en del uppgifter om Almquist, bl. a. "hvar och *under hvilken tid* han skref Imperialoktav Upplagan".[1] Borgs svar är inte bevaradt, men det har, uppenbarligen direkt efter Almquists egen mun, meddelat C. W. Bergman de kronologiska uppgifter, som gå igen i Clara Winqvist. Samma tidsföljd mellan sina båda upplagor af Törnrosens Bok har f. ö. Almquist själf antydt genom att vid uppräkningen af sina skrifter i Den sansade kritiken placera imperialoktavupplagans verk före duodesupplagans.

Till sist meddelas här ett försök till tabellarisk förteckning öfver alla i Törnrosens Bok ingående poetiska skrifter, ordnade något så när i kronologisk följd. På de ställen i det föregående där närmare uppgifter om dateringen af någon af dessa skrifter förekomma har dess titel kursiverats. Det behöfver icke påpekas, att endast ett mindretal af dessa dateringar äro gjorda af undertecknad;

[1] Brefvet, som tillhör fru Kristina Borg, har af fil. kand. Th. Tufvesson ställts till undertecknads förfogande.

hvilka, har i det föregående angifvits. För 1830-talet meddelas icke någon detaljerad kronologi af de förut angifna skälen att den dels är rätt väl känd, dels i sina enstaka drag icke torde förändra helhetsbilden af Almquists utveckling. Åtskilliga af dessa data äro gifvetvis endast hypotetiska; för sådana fall där felbestämningarna kunna gälla mer än ett år, har satts frågetecken. Namnen inom parentes ange tidigare titlar på verken:

Före 1820:	Guldfogel i Paradis, Murnis.
1822:	Rosaura, Arctura.
1823:	Semiramis (utom 3:e boken), Ormus och Ariman.
1824:	Skönhetens Tårar, 3:e boken af Semiramis, Under Hoppets (Sorgens) Träd, Gudahataren, Sviavigamal.
1825:	Jagtslottet.
1826:	Gianera (?), Ifrån Leonard, Ferrando Bruno.
1827:	Om Helsans Evangelium, Månsången.
Senast 1827:	Vargens Dotter (Den rika bondflickan).
1828:	Om Menniskans stöd (?), Skaldens natt (?), Friherrinnan.
Senast 1828:	Björninnan (Björnen), Uppvaknandet.
1829:	Hermitaget, Svangrottan på Ipsara (?).
Senast 1829:	Melia (Både Melia och Björninnan möjligen från 1827, Uppvaknandet möjligen från slutet af 1825 eller från 1826).
1830:	Hinden.
1828—1833:	De sju sångerna under tälten, De två chorerna, Fader, o säg mig (?), flertalet Songes.
1832—1842:	Duodesupplagan IV—XIV med undantag af Skaldens natt och Friherrinnan; af imperialoktavupplagan följande: Isidorus af Tadmor, Marjam, Schems-el-Nihar, Arthurs Jagt, en del Songes, Lifvets Hjelp, Minnesfest den första april, början af Europeiska missnöjets grunder, Hvarför reser du, Det går an, början af Silkesharen på Hagalund.

Efter 1842: Europeiska missnöjets grunder fullbordad, Silkesharen på Hagalund fullbordad, Purpurgrefven.

Till dessa anteckningar om några kronologiska problem i Törnrosens Bok må läggas en notis om en Almquist tillskrifven dikt, den af Ruben G:son Berg i Samlaren 1905 (*Otryckta ungdomsarbeten af C. J. L. Almquist,* s. 233 ff.) tryckta *Trubaduren.* Originalet befinner sig i prof. E. Almquists Almquistsamlingar, och professor Almquist har med stor älskvärdhet tillåtit mig ta del däraf. Manuskriptet är därvid befunnet icke vara skrifvet af Almquists hand samt på ett papper med årtalet 1843 i vattenstämpeln. Då härtill kommer att dikten icke nämns i Almquists manuskriptförteckning, där dock äfven mycket kortare och obetydligare ting upptagits samt att den inte ett spår liknar någon af Almquists skrifter, kan den icke anses vara författad af Almquist. Det sistnämnda skälet behöfde möjligen inte gälla, om dikten verkligen kunde betraktas som ett ungdomsarbete, men som Berg påpekat måste den vara författad efter Tegnérs Sång till solen 1817, således vid en tid, då Almquist redan hade en markerad stil och personlighet.

Ännu en dikt af Samuel Columbus.

Meddelad af

Ragnar Ekholm.

I föregående årgång av Samlaren har Johan Nordström publicerat en bröllopsdikt till Andreas Arosius och Gertrud Spiring, hvilket opus han tillskrifvit Samuel Columbus, ehuru denne här ej nyttjat sin vanliga pseudonym. Att attributionen är riktig kan styrkas äfven med andra skäl än dem Nordström anfört. Samuel Columbus kom i tjänst hos den bekante holländskfödde köpmannen och industriidkaren Jacob Reenstierna troligen vid årsskiftet 1670—71 och vistades i början af det senare året i Upsala.[1] Den Andreas Arosius, till hvilken den ofvannämnda skriften är riktad, var vid denna tid en af Reenstiernas mera betrodda bokhållare, som tidigast synes ha fungerat som "guvernör" för ett par af principalens äldre söner,[2] och som när Jacob Reenstierna öfvertog arrendet af de till drottning Kristinas underhållsländer hörande Gotland och Ösel,[3] var en af de funktionärer, genom hvilka Reenstierna administrerade detta företag — häraf förklaras också Arosius' titel på bröllopsskriften: "Bookhållare öfwer Gottland och Ösels intrader". — Både Columbus och Arosius hörde således till Jacob Reenstiernas närmaste underlydande, och det är därför helt

[1] Brev från Jacob Reenstierna till Columbus d. 28/2 1671. *R.A. Momma-Reenstierna-saml. 15.*

[2] Såsom sådan företog han en utrikes resa tillsammans med sina disciplar, hvilket framgår af ett bref till honom från Jacob Reenstierna den 27/12 1667. *R.A. Momma-Reenstierna-saml. 12.*

[3] P. SONDÉN, *Bröderna Momma-Reenstierna* i *Hist. Tidskr.* 1911, s. 160.

naturligt, att den förre vid Arosius' giftermål uppvaktar på öfligt sätt.

Några veckor senare skref Columbus ännu en bröllopsdikt till en kollega i Reenstiernas tjänst, Johan Colwijn. Denne hade varit Columbus' närmaste företrädare som præceptor för Reenstiernas söner Isaac och Jacob och hade tidigare studerat i Upsala.[1] Vid den tid, dikten skrefs, var han bokhållare och avancerade så småningom till borgmästare i Visby.[2]

Dikten, som finnes i U. U. B:s samling af personalskrifter, är anonym, men att det verkligen är Samuel Columbus, som är författaren, framgår däraf, att de två sista raderna i strof 9:

Til detta wågespeel sig wåge hwem som will
Jag koxar än en stund förän iag flyger till

Ordeskötseln (Hesselmans utgåfva s. 20) anföras såsom hörande till "en min skrift". Diktionen och delvis äfven bildvalet är f. ö. för Columbus synnerligen betecknande.

Dikten har följande lydelse:

Till
Ähreborne och Wälbetrodde
H. Jahan *Colwiin*

Sampt
Ähreborne och Dygderijke Matrona
Hust. Barbro *Skenkowitz*
Tå the i Herrans Napmn med ouplösligit
ächtaband ihopbundes i Stocholm
den *9 Martij* 1671
Öfwersändt aff en deras
gode wän.
Trycht i Vpsala aff Hendrich Curio.

[1] Inskrefs vid universitetet i okt. 1660. *Upsala Universitets Matrikel* utg. af A. Andersson, s. 103.

[2] Sondén, a. a. s. 162.

JAg hörde sist / min wän / at du skull giffta dig /
Jag önskte dig alt godt och tänckte så wijd mig:
Wälan iag äfwen och törs wåga stad ett språng
*M*än[1] tusend hinder mig då mötte samma gång.

Ty när jag stod tillredz och skulle tala till /
*S*å wiste iag ey sielf hwem iag tilltala will.
*J*ag såg mig hijt och dijt / iag war snart här snart där /
En ting iag gladlig fant som ökte mitt begär.

*T*het är en liuflig ting / en öfwer-Jordisk ting /
En högst affhållen ting i heela werldzens ring.
En ting som genomgår i sielfwe hiertat inn /
En ting som lijfna må en halfdödz hug och sinn.

En ting som Menskians macht fullsnart till fånga taar /
*S*å framt hon Menskia ähr / Blod / kött och seenor har.
*T*het är i qwinne-folck Ehr ögons liufligheet /
*N*är hon är sammanstämd med seders höfligheet.

O Himmels-liuflig ting / wäl den som den är wä*rd*
Wäl den som sig får see en sådan ting beskärd:
Och uti frijd och Roo får mättas fort theraff /
Fast han ey mättas kan förän han läggz i Graaff.

Men effter lijten tijd iag med förundran sijr /
Hur Zucker blijr förgifft / och Honing galla blijr:
Then först en Engel war / blijr seen en Basilisk /
Att man må blij steendöd / som förr war sund och fri*sk*.

Ty ibland mycki folck fins snart en siuk och kranck /
Ja / och bland fijnste godz fins dåd som har sin wan*k*:
Mång låga blossar upp / är doch af stråå och halm /
Ett ögnbleck warar han / blijr så till rök och qwalm.

O hwilken hastig Eld du söta kärlek äst /
Som snart förswinner bort / när du syns brinna mäst.
En winck / en ögnelat / ett ord gör tig snart liumm /
Misstanckar harm och haat / besittia seen ditt rumm.

[1] Skriften har tydligen tidigare tillhört något sammelband, hvarvid den starkt skurits i kanterna. Härigenom har början eller slutet på versraderna kommit att stympas. De bokstäfver eller ord, som på detta sätt bortfallit, utmärkas med kursiv.

Så snart iag blef däd wars / slog iag på annan boog /
Min foot uhr elden toog / min hals ur länken drog;
Där första som iag saa' / thet war mitt lijf / mitt bröd /
Dä' här / däd war min skräck / och en befarlig död.

*S*å lefwer iag nu frij alt ook / och träldoms laag /
Är i min ensligheet min Herre än i dag.
*T*ill detta wågespel sig wåge hwem som will
*J*ag koxar än en stund förän iag flyger till.

*M*in gode wän / tu haar en blijdan lycka fått /
*T*y tig uti ditt språng är wäl i händer gått:
*F*ast iag är utestängd / och än en twijkan drar /
*J*ag lijkwist giärna seer min wän god lycka har.

Som dagen daglig dagz wijd denne wåretijd /
*H*an wäxer till med lust / så wäxe lyckan blijd /
Med all endrächtighet i Edert huus och boo /
Så lefwen I förnögd' i sielfbegiärlig Roo.

Mytologien i Atterboms sagospel Lycksalighetens ö.

Några bidrag och synpunkter.

Af

Erik Wallén.

Då Geijer i det första Idunahäftet försäkrar, att poesien i de kommande häftena skall framdeles få allt mera mytologisk halt eller då Atterbom i Phosforos siar, att den nya konsten skall återtaga sin uräldsta karaktär af populär teosofi och sinnlig religion, så uppenbara dessa två påståenden, ehuru så skiljaktiga i formuleringen, en och samma hufvudtendens i den romantiska strömningen.

På tysk mark möter oss samma önskemål i form af krafvet på en ny mytologi eller en mytisk poesi. Denna egendomliga fordran är ett typiskt utslag af romantisk universalism. Men bakom den ligger också romantikernas djupa enhetsbehof. Religion och poesi, filosofi och naturvetenskap skulle samlas till försoning; tidens stora hufvudtendenser skulle brytas samman i en brännpunkt, den nya mytologien.

Denna åtrådda förening af divergerande andliga krafter hade enligt romantiska begrepp en gång existerat. Den grå forntiden rymde detta lycksalighetstillstånd af harmoni. I mytologien hade antikens folk ägt den oskattbara enhetspunkten för religion, filosofi och poesi. Modern tid saknar denna centrala punkt, däraf disharmonien och den bristande jämvikten.

Det är detta resonemang, som bildar grundvalen för romantikens mytologiska program. Men romantikerna voro fullständigt

medvetna om att för dem ställde sig problemet helt annorlunda än för antikens folk. Hos de senare hade mytologien varit det moderssköte, ur hvilket alla bildningselement framgått, i nyare tid har däremot vetenskapen gått före mytologi och poesi. Det mytologiska spörsmålet ställde sig alltså omvändt för den moderna människan.

Problemet sysselsätter hela den romantiska generationen. Det innebär därför icke något som helst förvånande, att då Schelling i en märklig uppsats hyllar Dante som den moderna poesiens fader, uppehåller han sig framför allt vid Dantes förhållande till sin tids mytologiska stoff. Han framhäfver den gudomliga komediens mytologiska kraft; Dante har förstått att af sin tids historia och vetenskap skapa sig en mytologi. Och i Goethes Faust ser Schelling den egendomliga uppfinningen af en partiell mytologi.

Det är romantiska doktriner af denna art, som utgöra förutsättningarna för Geijers och Atterboms yttranden. Men medan Geijer visar sig kunna i praktiken på ett förunderligt sätt befria sig från den romantiska estetikens programpunkter, arbetar Atterbom däremot så mycket mera målmedvetet i romantiskt dogmatisk riktning. När Fr. Schlegel framhäfver Tiecks Genovevadrama som det utpräglade begreppet af en mytisk poesi, skulle man därför i lika hög grad kunna anmärka detsamma om Atterboms sagospel Lycksalighetens ö.

Mellan Tiecks rökelsedoftande produkt och Atterboms glittrande dikt kan ju afståndet förefalla afsevärdt nog, och likväl är öfverensstämmelsen i de båda skaldernas behandling af ett naivt och folkligt ämne påfallande.

Redan 1700-talets dramatiska författare ha tillgodogjort sig sagostoffet, men på ett för tidens läggning ytterst karakteristiskt sätt. För dem är det sagans allmänt mänskliga drag, som fånga intresset, de naiva sagomotiven ge antingen anledning till karaktärsskildring eller urvattnas till allegori.

För den romantiske diktaren däremot utgör just sagans fantastik den finaste essencen, för honom blir undret till verklighet och de orimliga äfventyren till betydelsefull sanning. Alla dessa sagogestalter, som med sagans knapphändiga psykologi framträda halft

i relief, amplifieras och besjälas på ett underbart sätt. Men det är icke så mycket den psykologiska blicken, som förmår skänka personer och händelser motivering och lif, utan sagan liksom genomskimras af en inre eklärering. Den romantiske skaldens förhållande till sitt ämne kan närmast jämföras med slagrutans funktion; han har att spåra ett gammalt motivs fördolda källåder, som under hans hand skall tvingas upp i ljuset. Oehlenschläger belyser ypperligt det romantiska betraktelsesättet af gammalt stoff, då han på tal om ett ämne ur nordisk mytologi — det är Volundssagan hans yttrande rör sig om — framhåller "dette gamle og ærværdige Sagn, hvis fierne og halv hendøde Toner jeg, saa godt det stod til mig, har samlet i min Siæls Øre, og udfyldt med hvad en indvortes Stemme sagde mig var udslettet af Tidens Haand".

Men om dessa förklingade toner, om hvilka Oehlenschläger talar, anslås på nytt, blir sagan, hvad den en gång varit, en mystisk symbolik för urgammal visdom. Det är därför som sagostoffet under romantikernas behandling förvandlas till en underbar väfnad med brokiga inslag af filosofi, religion och naturmystik, kort sagdt, alla dessa i tiden befintliga bildningselement absorberas af sagostoffet och sammansmälta därmed till en egendomlig produkt, som romantikerna kalla mytologisk poesi.

Tillämpas denna romantiska uppfattning af begreppet mytologisk poesi på det Atterbomska sagospelet, framstår verkets mytologiska karaktär obestridlig. Sagan har blifvit impregnerad med alla de ingredienser, som från romantiskt håll anses utgöra förutsättningarna för skapandet af mytisk poesi. Huru Atterbom härvid gått till väga, hans förhållande till sina förnämsta litterära mönster, afser denna undersökning att belysa.

Den förnämsta, allt öfverskuggande mytologiska gestalten utgöres af Nyx, stjärndrottningen. Atterbom har hämtat figuren från den klassiska mytologien, och då han skildrar henne som nattens drottning, åkande på en af svarta gripar dragen vagn och iförd svart, stjärnbeströdd mantel och med ett barn i sin famn, stöder han sig i allt väsentligt på antika föreställningar.

Albert Nilsson har i sin djupgående analys af Nyxgestalten påvisat dess metafysiska ursprung. Det är Schellings spekulation och Böhmes naturmystik i förening, som skänka figuren dess djupsinniga innebörd. Nyx symboliserar den gudomliga världssjälen, världens moderliga princip.

När Atterbom väljer Nyx till symbol, hvilar hans val ingalunda på godtyckliga grunder. Tanken att mytologiska kvinnogestalter utgöra en mystisk symbolik för gudomens objektiva princip återgår till Schelling och de i hans anda arbetande romantiska mytologerna. I detta metafysiska ljus är det också som Creuzer, den mest framstående af de tyska romantiska mytologerna, betraktar Nyxgestalten i sitt mest bekanta arbete Symbolik und Mythologie der alten Völker.

Men Nyx ingår äfven som ett slags naturmytologi i Atterboms drama. Nyx betecknar den besjälande principen, all-lifvet, hon är världen själf. Liksom Tieck i dikten Phantasus identifierar Pan med naturen, "was ich für Grott' und Berg gehalten, Für Wald und Flur und Fels gestalten, Das war ein einzigs grosses Haupt, Statt Haar und Bart mit Wald umlaubt", låter Atterbom Nyxgestalten innerligt sammansmälta med naturen till en storartad natursymbolik. Skalden skildrar vid ett tillfälle nattdrottningens uppenbarelse sålunda:

mot höjden
Hon plötsligt växte med en längd, som snart
Till månan nådde upp och sammansmälte
Dess anlete med sitt; ramsvarta lockar
Kring detta tycktes, böljande för vinden,
Sig sprida liksom skyar, mellan hvilka
Den gömda himlens ögon häpna sågo.
Men knapt hann Laura sig besinna, hvems
Det stora, stränga marmor-anlet var,
Som i en blink så strålande belystes, —
Förr'n tom var platsen, der jättinnan stått;
En dimma blott sågs inåt lunden gå,
Och draga, långsamt sjunkande mot sjön,
Ett gråhvitt täcke öfver berg och toppar.

I Schellings skrifter undergår efter hand det ofta förekommande begreppet Weltseele en typisk förskjutning med afseende på sin innebörd. Under hans senare teosofiska period betecknar det den gudomliga världssjälen, Platos idévärld, medan det under det tidigare naturalistiska skedet innebär den i världen inneboende livsprincipen, Erdseele.

Under sin tidigare, panteistiskt stämda period skiljer Atterbom icke på begreppen, men i Lycksalighetens ö är differensen fullkomligt klart uppfattad och manifesterad under skilda mytiska denominationer.

Som Erdseele låter Atterbom världssjälen symboliseras af Pan. Skalden har fint antydt den fallna världens bundenhet och ofullkomlighet med att framställa Pan försänkt i en dvalliknande sömn.[1] Ännu i drömmen strömma förtrollande toner från hans sjutoniga gudaflöjt, medan stjärnornas sånger klinga till svar, men själf förmår han ej uppfatta världsmusikens "evigt rena samljud".

I barnens krets, i skuggan af mitt vida släp,
Djupt sofver fosterfadern ock, den gamle Pan.
Väl spelar han, jemväl i slumrens dvala, än
För stjernorna, som herde för sin gyllne hjord,
Den sång, som är, på sju-betonad gudaflöjt,
Verldslyrans sjufaldt sammanstämda förebild:
Men ej han hör dess tonförtrollning, ej de svar,
Som klinga ned, från stjernering till stjernering,
Ur den musik, som fyller Empyréens rymd;

Föreställningen om Pans dvalliknande sömn utgör väl reminiscenser från Plutarkos' bekanta berättelse om Pans död. För öfrigt bekräftar Atterbom själf tydningen af Pan som världssjäl med en förklarande anmärkning: "Pan (i svensk öfversättning Allt): Verldssjälen, personligt uppfattad såsom den i Naturen inneboende bildande kraften." Creuzers mytologiska verk är äfven i detta fall hans källa. Härifrån har han också den kosmologiska förklaringen af Pans flöjt såsom sinnebilden af sfärernas harmoni. "Die Pansflöte

[1] Jfr Albert Nilsson, *Svensk Romantik*, s. 252.

— säger Creuzer — ist nun das natürliche Bild der allgemeinen Harmonie, wovon die Sonne die Seele ist. Die sieben Pfeifen entsprechen den sieben Planeten, die kürzeste dem Monde, die längste dem Saturnus. Der eine Hauch des Feueräthers und der Sonne geht durch alle sieben Planeten hindurch, und bewirkt jenen Accord der Sieben concentrischen Sphären. Darum ist auch die siebenröhrige Panspfeife das Vorbild der Lyra des Appollo“ [1] . . .

Denna mytologisering af filosofiska grundbegrepp, som är så betecknande för Atterbom och hans generation, förråder just den romantiska spekulationens mytologiska härkomst. Ty romantisk filosofi, sådan den representeras af Schelling och hans skola, har sina rötter i gamla kosmogoniska system och mysterieelement. Själf betraktade Schelling sin filosofiska lärobyggnad som ett slags fulländad mytologi, där de gamla mytiska denominationerna afklädts sin konkreta gestaltning och sofrats till nakna filosofiska begrepp.

Nyxsymbolen står i kontakt med romantisk världsåskådning på mer än ett sätt. Sin metafysiska börd förråder hon genom arten af sin förkunnelse. När hon lyfter en flik från världshemlighetens gåta, så är det Schellings teori om världens uppkomst ur det absoluta i mytologisk form.

Men stjärndrottningen göres af Atterbom dessutom till tolk för en annan sida af romantisk åskådning, nämligen den af Schelling så försummade etiken. Självuppoffring och handlingskraft, se där gudinnans obevekliga kraf. Denna allt annat än bestickande och lysande sedelära förefaller att befinna sig fjärran från all romantisk genimoral och lefnadskonst, och likväl är sammanhanget med romantisk lifsåskådning så innerligt som möjligt.

Tvenne ting, säger Kant, fylla själen med städse ny och alltjämt växande beundran och vördnad; stjärnhimlen öfver mig och den moraliska lagen inom mig. När Nyx tolkar lifvets innersta mening, sker det i den moraliska idealismens anda. Den oegennyttiga offerviljan, äran och plikten äro människans ledstjärnor, som peka mot

[1] Fr. Creuzer, *Symbolik und Mythologie der alten Völker*. III, s. 248 Aufl. 1821.

ett transcendent mål. Nyx är Kants och Fichtes förkroppsligade sedelag, och det är Kants stjärnhvalf, som öfverstrålar hennes grandiosa gestalt.

Man måste beklaga, att den moraliska idealismen, som i Nyx fått gestalt och blifvit kött och blod, uppträder i så afskräckande form som den gör. Nyx inger icke blott rysningar af sublimitet, hon väcker fasa. På Lycksalighetens ö är det nog, att en tanke snuddar vid henne, för att Felicia och hennes tärnor skola hvitna af förskräckelse. Det är icke blott det dåliga samvetets reaktion, den skräckinjagande sfären kring nattdrottningen är tillräcklig för att åstadkomma samma effekt.

Också har det visat sig, att Atterbom har meddelat sin skapelse stämningar och färger, som han mottagit från ett område, som förefaller illa öfverensstämma med den uppenbarelse från himmeln, som Nyx afser att vara. Som nattdrottning uppträder Nyx med en svit af gnomer, jordelementets andar, som förefaller förskräckande nog. Atterbom har här mottagit starka intryck från svartalfernas kor i Oehlenschlägers mytologiska sorgespel Baldur hin gode. Här skildras, huru Loke af Frigga mottager misteln. Solen förmörkas, och en stor skara svartalfer strömma fram ur jordens innandömen, och smidandet af det vapen, som skall fälla gudars och människors älskling, tar sin början. Loke leder svartalfernas kor. Hvordan? I vover eder frem vid Dagens Tid?

Choret.

Ho ho!
Loke! did, Loke! did
Sig dit Blik vende flux imod Sol: Loke! hvor
Findes Ildglans nu? findes Straaler?
Her er mørkt, som i Nat; her er Nat, som i Field,
Som i Field, som i Biergshald.
Maanen, sort nu som Kul, ruger tung
Over Solglarhav, over Dagglandsvæld;
Slukker Lys, slukker Dag, slukker Fryd. Hu hu!
Sig har Roserne lukt, sig har Lilierne lukt,
Som ved Midnat.

Er det mørkt, glammer Hund; glammer Hund, galer høit
Alle Haner paa Hald. — —
— — Brist nu kun frem, o du knagende,
Bragende, knittrende, svovlblaa Biergild!
Og betving med din hvirvlende,
Gnistrende, dræbende,
Flamme den dæmrende Sol!

Svartalfernas kor med sin makabra stämning hör till det mest sublima i Oehlenschlägers drama. Det är härifrån Atterbom lånat situationen och hämtat impulsen till sin gnomkörs grandiosa rytm, hvilken liksom stötes fram i pustar af vildt och eggande jubel. Då Atterboms nattdrottning uppträder, tätnar mörkret ytterligare, och naturen håller andan i förstelnande skräck. Gnomerna stiga upp ur jorden med brinnande facklor. Metallfursten, en bergsromantisk figur, hvars litterära härkomst vi senare skola komma till, leder gnomernas kör.

Huru mörkt! huru svalt! huru trefligt! Kyl af,
Kalla skyhaf, vår brand!
Dina bloss har du släckt; som ett kol är du svart —
Det är godt! det är godt!
Vi ha flammor ändå: skåda hit, om du vill,
Hur vi svänga dem om! Hur de spraka! —
Hvad är natt? Hvad är dag? Natt och dag lika blank,
I det land vi bebo,
Står en himmel af malm, står af svafvel en sol
Öfver kobolts-dal, öfver naphta-sjö.
Och i svafvelblått sken, vid den fräsande härd,
Der vi trampa vår bälg, der vi hamra vårt stål,
Våra facklor vi tändt. — — —

Metallförsten.

Mera eld! Mera eld!
— — — — — —

Gnomerna.

Nu till arbet igen!
— — — — — —
På sitt städ hvar och en af vår idoga slägt
Smider grenar och blad, smider blomster och frukt

Af en art mera fast, af en art mera grann,
När i gnistrande hvalf, under haf, under jord
Våra släggor ge skall.
Stigom ned! Stigom ned! Stigom ned, alleman!
Svarta grufva, på eviga pelare stödd,
Låt dig upp!

Den, som diktat denna kor, har närt sin fantasi ur Oehlenschlägers och Tiecks romantiska bergsinteriörer. Atterbom har framför allt haft i tankarna de praktfulla skildringarna af metallisk och mineralisk vegetation, hvaraf Oehlenschlägers skrifter under hans Steffensinspirerade period öfverflöda. Då Oehlenschlägers hjälte Aladdin tränger ned i bergets inre, öppnar sig för hans häpna blickar en underjordisk trädgård med en växtlighet, som i rikedom och slösande yppighet långt öfverträffar jordytans.

En underjordisk Hvælving høi, ret som en Have, brammer,
Thi store Træer af blankt Metal udbrede deres Stammer,
Af Kobber, Jern, og Zink, og Bly, med stærke Skud i Bugter,
Og paa hver udstrækt sielden Green nedhænge sieldne Frugter,
Thi nogle hvide er, som Melk, og klare, som Krystaller,
Blodrøde nogle, andre blegt kun rødme, som Koraller;
— — — — — — — — — — — — — — — —
De hvide Frugter Perler er, de klare Diamanter,
Rubinen spiller i sitt Blod med sine slæbne Kanter,
Smaragder er det grønne Græs, de blaae Sapphirer finder
Du lavt ved Træets starke Rod, som smilende Kiærminder.[1]

Och det händer Waulund (i Waulundurs Saga) det samma som Aladdin. För hans magiska nyckel remnar fjällväggen, och i bergets inre öppnar sig en förtrollande flora af metall och mineral.

Det är från bergsskildringar som dessa, som Atterbom hämtat sitt stoff. Likheten mellan Atterboms och Oehlenschlägers kan ju förefalla af mera allmän art, men icke desto mindre är släktskapen omisskännlig. Hos båda skalderna ses stenriket under naturfiloso-

[1] Tegnérs Gerdafragment innehåller likaledes en dylik briljerande bergsinteriör, som återgår till Oehlenschläger. Tegnérs framställning saknar dock den naturfilosofiska bakgrunden.

fiskt aspekt. Ett litet drag, som direkt pekar hän mot Oehlenschläger, förtjänar också att påpekas. Då Atterbom låter sina gnomer smida grenar och blad, blomster och frukt, så får denna bergandarnas funktion, som saknar stöd i bergsagorna, sin förklaring från Oehlenschlägers bergsromantiska landskap.[1]

Den romantiska naturfilosofien har en antropomorfiserande förmåga. Jorden är en lefvande organism med skönjbara lifstecken. Den oorganiska världen äger sin speciella andevärld. Alla dessa gamla sagor om bergtroll och bergandar ha för de naturfilosoferande skalderna en säregen tjusning. Här finns i naiv form uppenbaradt, hvad de själfva på spekulativ väg tillägnat sig. Sagans folkliga mytologi visar sig utmärkt bestå profvet för naturfilosofiens skärseld. Det blir en för romantiken typisk, raffinerad förmälning af enfaldig folktro och subtilt djupsinne.

Af de tyska romantikerna är det framför allt Tieck, som med sina sagor representerar denna spekulativt folkloristiska mytologi. Från honom har Atterbom lånat åtskilliga figurer till sitt sagospel. Atterboms Runqvinna förråder genom namnet sin litterära härkomst. Hon är bergets sköna drottning, inkarnationen af bergrikets förhäxande makt, om hvilken Tiecks fascinerande bergsaga Der Runenberg berättar. Och Atterboms metallförste är en bekant figur, som återfinnes i den graciösa novellen Die Elfen. Då Atterbom låter sin metallförste mana de underlydande bergandarna till arbete, och kören ger till svar: "All dager är flärd. Att i solskenet gapa på gräs och på träd, det är lättingars värf", så har detta replikskifte en aflägsen motsvarighet i det ställe af Tiecks novell, där metallfursten och hans folk presenteras för läsaren.

Sålunda berättas det hos Tieck, huru Maria och hennes lekkamrat stiga ned i ett underjordiskt, skumt gemak, fullt af guld- och silfvertackor, hvilka små pysslingar äro outtröttligt sysselsatta att forsla omkring. Det är jordelementets andar, gnomerna.

---

[1] Oehlenschläger är på denna punkt starkt beroende af Steffens, som i en af sina föreläsningar (Indledning til phil. Forelæsninger i København 1803, ny Udgave 1905, s. 63 o. f.) "treder sambandet mellan växt- och stenriket.

Med vördnad nalkas de en liten skrumpen man med spira i handen och krona på hufvudet.

»Was giebst's wieder?» fragte er mürrisch, als die Kinder ihm etwas näher kamen. Marie schwieg furchtsam, aber ihre Gespielin antwortete, dass sie nur gekommen seien, sich in den Kammern umzuschauen. »Immer die alten Kindereien!» sagte der Alte; »wird der Müssiggang nie aufhören?» Darauf wandte er sich wieder an sein Geschäft und liess die Goldstücke wägen und aussuchen; — — »Wer ist der Herr?» fragte Marie. »Unser Metallfürst», sagte die Kleine, indem sie weitergingen.

Atterboms karakteristik af gnomerna som bergrikets outtröttliga andar återgår till detta ställe.

Gnomerna äro icke det enda slaget af elementarandar, som finnas på Lycksalighetens ö. Där förekomma också sylfer, salamandrar och undiner, luftens, eldens och vattnets täcka gudomligheter.

Dessa elementernas andar, som romantikerna påträffat hos de gamla tyska mystikerna, spela en viktig roll i den romantiska litteraturen, och Atterbom har sålunda i detta fall endast tillgodogjort sig en mycket populär, mytologisk genre.

Den poetiska användningen af denna elementarmytologi har sina förutsättningar i den romantiska uppfattningen af naturens och andens samhörighet, af naturen som omedveten ande och anden som medveten natur. Hela naturens organisation uppenbarar en sträfvan att bryta sig ut ur det omedvetnas bojor och nå fram till det egentliga målet, människoandens fria medvetande.

Enligt romantiskt betraktelsesätt framstår människan sålunda som en naturprodukt. Med sitt undermedvetna själslif står hon ännu i kontakt med naturens rike, hon förnimmer naturen inom sig. Likt ett fint instrument darra hennes själs strängar under naturens hemliga anslag. Det är naturen i människan.

Å andra sidan utgår man från den motsatta synpunkten: människan i naturen. Naturen uppenbarar hemliga analogier med människans temperament, dess elementer, jord och luft, eld och vatten uttrycka alla skiftningar af mänskligt temperament, få lif och gestalt. Schellings naturfilosofi har blifvit lefvande.

En stor del af romantisk diktning går just ut på att tolka detta

naturens och andens underbara växelspel. Tiecks nyss nämnda novell är icke något annat än ett intensivt försök att uppenbara naturens lif i sina hemligaste och mest fördolda yttringar. Den lilla Maria blir det förunnadt att skåda bakom naturens förlåt. Naturens elementer visa sig vara ett enda myllrande lif af späda och ljufva gestalter. Maria kommer in i en glänsande sal med eldröda tapeter. Hon betraktar dem närmare och finner då, att i tapeten en mängd gestalter röra sig dansande upp och ner. Deras näpna kroppar äro liksom af röd kristall, som af spelande och strömmande blod. Maria vill gå närmare de dansande figurerna, som le och nicka mot henne, men leksystern håller henne tillbaka, i det hon säger: "Du bränner dig, Maria, ty allt är eld". "Marie fühlte die Hitze." "Warum kommen nur", sagte sie, "die allerliebsten Kreaturen nicht zu uns heraus und spielen mit uns?" — "Wie du in der Luft lebst", sagte jene, "so müssen sie immer im Feuer bleiben und würden hier draussen verschmachten. Sieh nur, wie ihnen wohl ist, wie sie lachen und kreischen: jene dort unten verbreiten die Feuerflüsse von allen Seiten unter der Erde hin, davon wachsen nun die Blumen, die Früchte und der Wein; die roten Ströme gehn neben den Wasserbächen, und so sind die flammigen Wesen immer thätig und freudig." Det är Tiecks rika och djupa naturuppfattning, som skänker honom en magisk förmåga att nå ända ned till den oorganiska naturens lifsprocess, att besjäla och mytologisera den.

I Atterboms sagospel, som i åtskilligt visar sig innehålla reminiscenser från Tiecks produktion, är det endast gnomernas kategori, som uppenbarar denna sammansmältning af mytologi och naturspekulation. De öfriga mytologiska gestalterna ha en mera dekorativ och staffageartad uppgift, de äro mytologiska prydnadsväxter, och det naturfilosofiska inslaget har förtunnats i den mån som skaldens kraf på plastisk och konkret individualitet fått göra sig gällande. Likväl ha de i yttersta hand romantisk naturfilosofi att tacka för sin tillvaro, och det är deras egenskap af naturmytologi, som skänker dem existensberättigande på Lycksalighetens ö. De äro alla födda af romantikens dynamiska naturåskådning och representera olika skiftningar af naturens gemensamma själ.

Den schellingska världssjälen är ett halft mytiskt begrepp och själf framhåller dess upphofsman, att idén om en enhetlig, allt omspännande lifsprincip har uråldriga anor. "Ein solches wollten vielleicht die Alten durch die Weltseele andeuten." När nu Schelling vill närmare förklara sin hypotes, lyckas han egentligen icke, och halft urskuldande påpekar han svårigheterna att fjättra denna naturens Proteus, som undandrager sig hvarje forskande öga, men dock alltjämt återkommer under förändrad form i tallösa gestalter.

När Atterbom söker att i mytologiens objektiva former fjättra denna gäckande naturkraft, äro gestalterna därför lika talrika som försöken. Också vimlar det på Lycksalighetens ö, detta mytologiska Schlaraffenland, af mytologiska gestalter från alla tider och alla land. Vid sidan af Paracelsus' elementarandar trifvas figurer från nordisk, klassisk, persisk och indisk mytologi. Likväl har denna talrika mytologiska personal icke räckt till för Atterbom, som kompletterat den med en mängd personifikationer och allegoriska figurer.

Dessa naturmytologiska gestalter uppträda i allmänhet i grupper och ha som ofvan blifvit anmärkt en dekorativ uppgift. Men stundom roar det skalden att närmare utarbeta en eller annan af figurerna och låta dem träda fram i en själfständig scen. Sålunda heter det om en undin och en dryad:

En Undin, lik en späd, föga öfver hälften fullvuxen flicka, i en vattenblå lifklädning och perlkrona på hufvudet, uppträder ur dammen och ställer sig nyfiken vid Astolfs sida. En Dryad, likaledes en späd flickgestalt, men med en gräsgrön lifklädning och en blomsterkrona, visar sig i öppningen af en björkstam.

Med förundran betrakta de den sofvande ynglingen, och i sköna växelsånger fira de hans sällhet.

Undinen.

Stilla! han drömmer — han småler! Nu vill
In i hans glädje jag sjunga en drill.

Hon faller på knä, och lutar sig intill hans ena öra.

Dryaden.

Stilla! han suckar! Hvad kan honom bry?
Tröst må jag hviska, tills oron vill fly.

Lutar sig i samma ställning till hans andra öra.

Astolf är icke förgäfves naturens älskling. De båda elementarandarna fattas samtidigt af begäret att trycka en kyss på den sköne ynglingens läppar, men i hastigheten stöta de mot hvarann så häftigt, att de falla omkull öfver den sofvande.

Undinen
ond.

Hvad du är ovig!

Dryaden
likaså.

Hvad du hade brådt!

Astolf uppvaknar: de springa förskräckta sin kos, dryaden in i björken, undinen ned i dammen.

Denna scen af sinnlig förtrollning och skälmskt behag återgår karakteristiskt nog till Oehlenschläger, som är den af den romantiska generationens skalder, som besitter den största figurskapande kraften. Romantikens luftiga och vaga föreställningar utformas under hans hand till massivt konkreta situationer och varelser af kött och blod.

Så ha t. ex. "Biergpigerne" i följande Aladdinscen Steffens naturfilosofiska läror om bergrikets dynamiska process att tacka för sin tillvaro, fast de under den poetiske mästarens hand blifvit varelser med sprudlande, lifsvarm charm. Oehlenschläger skildrar, huru Aladdin i en berghåla öfverväldigats af sömn.

Tvende Biergpiger komme sagte snigende sig frem giennem en Biergkløft, hver med sin Kerte i Haand; de helde sig hen over Aladdin, og betragte ham.

Den første hviskende.
Seer du, min Søster! den deilige Dreng?

Den anden ligesaa.
Ak, hvo har redt ham den steenhaarde Seng?

Den første.
Hvilken Lyksalighed skienkes vort Bierg!

Den anden.

Deilig, som han, er ei Alf, eller Dverg.

Den første.

See, hvor han blusser.

Den anden.

Ah, hvor han er smuk!

Den første.

Skiælver, og udstøder Sukke paa Suk!

De kysse ham.

Den anden.

Sødeste Kys!

Den første.

Nu, hvi est du saa bly?

Den anden.

Stille! han vaagner.

Den første.

Ak, sa maae vi flye.

De forsvinde.

Oehlenschläger förefaller vara mycket betagen af sin scen, ty på ett annat ställe i skådespelet upprepas den i något varierad form. Trött af jakten har Aladdin kastat sig ned vid en bäck, och söfd af dess sorl somnar han in. Lympha, en undin iklädd blå dräkt och med ett säfblomster i handen, blir varse ynglingen och stannar för att betrakta honom, då hon störes af den tilltagsne Zephyr, som söker röfva en kyss från hennes läppar. Under Lymphas bullrande motstånd visar Aladdin tecken till att vakna, och de båda naturväsendena få brådt med att försvinna.

Af dessa båda Oehlenschlägerska scener utgör Atterboms en skicklig kontamination. Atterboms scen saknar visserligen Oehlenschlägers Zephyr, men denna öfverdådiga gestalt har på andra ställen lämnat starka spår efter sig. Atterboms framställning af Zephyr som den muntert öfvermodige tjufpojken och skalkaktige ero-

tikern är endast en konsekvent utbildning af Oehlenschlägers korta, men geniala utkast. Atterbom har förstått att göra den danske diktarens uppslag utomordentligt fruktbärande.

Men Atterbom har amplifierat sin Zephyrgestalt, då han fördjupar dennes harmlösa gaminlynne och låter det få en anstrykning af mefistofelisk ironi. Också har det visat sig, att en uppgörelsescen mellan Astolf och Zephyr innehåller åtskilliga reminiscenser från den dialog mellan Faust och Mefistofeles, som i Goethes verk är bekant under namnet Wald und Berghöhle. Det är Mefistofeles' sarkasmer mot den naturdyrkande Faust, som möta oss i Zephyrs bitande repliker.

Astolf har tagit sin tillflykt till ett af parkens otillgängligaste områden. Där finner honom Zephyr i en undangömd hålklyfta.

Nå! gissade jag inte rätt? Vid Styx!
Der står han midt i regnet, håller tal
Till blixtarne, och slår, vid starka ställen,
Sin hand mot bröstet än, och än mot pannan —
Han snart ohjelplig är. — Hör! Astolf! Astolf!

Astolf.

Ha! är du skickad hit, att fånga mig?
Vik undan! Sjelfmant skall jag komma. Vik!

Zephyr.

Vidunder! Njut i alla gudars namn,
Den angenämna hviloplats du valt;
Låt skuren blöta dig, till dess du simmar
I dälden här, liksom en fisk i dammen;
— — — — — — — — — — — —

Astolf.

Nå väl: så lemna mig!

Zephyr.

Jag visst ej vill
Förklena detta nöje, som du har,
Att rasa, skria, bulta bröst och panna;
Slikt smakar möjligen rätt skönt, fastän
Det inte just vill falla mig på läppen.

Men tro mig, denna ädla mensko-gamman
Kan också njutas under slottets tak,
Dit alla andra längese'n sig räddat.
Den förmån bjuds dig ock dessutom der,
Att kunna somna, sedan du har tröttnat.

Astolf.

Du hånar mig.

Denna scen betecknar dramats peripeti. Astolf har efter ett 300-årigt lyckorus omsider vaknat till besinning. De manligt eggande tonerna i Rinaldoepisoden sopa i en blink bort den kvalmiga atmosfär af hädonism, som hindrat honom att se fullkomligt klart på sin tillvaro. I ett enda ögonblick har Astolf mognat till man och en mans uppgifter.

Atterbom har själf betonat, att hans sagospel rymmer ett etiskt moment. Astlof är en af dessa romantikens talrika Faustskepnader, som efter att förgäfves ha sökt tillfredsställelse för sin andes djupaste behof i egoistisk lifsnjutning omsider finner lifsinnehållet i oaflåtlig självfuppoffrande verksamhet. Det är Deolätusproblemet från Fågel Blå i ny gestalt.

Atterboms Svanhvit, denna kvinnogestalt af smältande vemod och ljuf musik, har vissa beröringspunkter med en bekant kvinnofigur i den romantiska litteraturen, nämligen Fouqués Undine. Undines öde motsvarar tämligen Svanhvits, och det är väl denna allmänna likhet, som dragit med sig vissa öfverensstämmelser i andra afseenden. Fouqués novell med samma namn är just ett af romantikens mästerligaste försök att af ett naturelement skapa mytologi, i Undines gestalt är vattnets element lefvandegjordt, i henne har det nyckfulla och tjusande hafvet fått kropp och själ.

Den svenska romantiken har på ett märkvärdigt sätt undgått att röna inflytande från denna underbara novell, som lästes och beundrades öfverallt i Sverige, medan den som bekant inspirerat H. C. Andersen till den vackra och djupsinniga sagan "Den lille Havfrue". Hos Atterbom finnes dock ett och annat drag, som för tanken till Fouqués novell. Svanhvits andeuppenbarelse har lånat drag från Undines naturmytologiska gestalt, då det skildras, huru

i hast
Begynte något röra sig på spetsen,
Och det var hvitt, och qvällde mer och mer
Liksom en dimma opp ur tornets gap,
Och blef en hvitklädd qvinnobild, och stod
På randen öfverst af dess brutna mur.

Här ha reminiscenser från den suggestiva scenen i Fouqués saga spelat in, som skildrar Undines tvungna hämnd mot den trolöse riddaren. Som en dimma stiger Undine upp ur brunnen, glider upp genom tornet och kväfver riddaren till döds med en lång kyss. Ett annat drag, som också är hämtadt från Fouqués novell, må framhäfvas i detta sammanhang. Skildringen af Astolfs sista ridt, då han i sällsam beklämning tycker sig förnimma, huru en grå och dimmig arm söker hejda honom gång på gång, erinrar om vattenanden Kühleborns gäckerier med riddaren i skogen.

Det kan vara af ett visst intresse att påpeka, att Atterboms i romantisk mening så utprägladt mytologiska dikt rymmer ett direkt angrepp på romantisk mytologisk forskning. Det påträffas i dramats fjärde äfventyr, den afdelning af sagospelet Atterbom afsett för polemiken och där han lämnat sitt stridshumör fria tyglar. Astolf har återkommit till sitt forna hemland, som under hans frånvaro råkat i händerna på demagoger, hvilka afskaffat konungadömet och proklamerat folkviljans suveränitet. Astolf blir på ett kännbart sätt erinrad om den nya tidens traditionsfientliga och kritiska anda, då hans egen tillvaro som historisk personlighet af ett par hyperboréer helt enkelt förnekas under tvärsäkra förklaringar, som i ett ögonblick upplösa honom i en af mytologiens skugglika fantomer. Men äfven på mytologiens dunkla och förvirrande områden rör sig den hyperboreiska kritiken med samma absoluta säkerhet, de mytologiska figurerna afslöjas såsom ingenting annat än vetenskapliga allegorier.

Professorn.

Kanske tar ni
Då äfvenväl för ren, bokstaflig sanning
Den dumma sagan om hans Son, — för det

Att denna skuggbild skyllrar såsom Kung
I hvart compendium?

Astolf.

Var han det inte?

Costum-Artisten.

Ha, ha, ha! ja, som Carsus och Moderus!

Professorn skakar medlidsamt på hufvudet.

Hvar lärjunge i vårt Lyceum vet,
Att Astolf Unge är en blott natur-myth.
Tar sig en pris.

Astolf.

Naturmyth?

Professorn bjuder honom snus.

Ja, hvad annars? — En symbol
Af all elektro-chemisk dualism . . .
Ej sannt, Opinionsråd?

Costum-Artisten snusande.

D'ä' ju klart!
I honom har man inklädt hela läran
Om positif och negatif polarkraft.

Stället tjänar i hög grad att belysa Atterboms mytologiska ståndpunkt. Atterbom polemiserar här icke blott mot utslag af en frambrytande tidsanda, som var honom förhatlig, utan passar samtidigt på att komma en viss riktning i samtidens mytologiska studium till lifs.

Hugget träffar märkligt nog det romantiska lägret, där myttolkningar af ofvan antydd art äro särdeles populära. Det finns nämligen en hel grupp af mytologiska forskare, som utgående från Schellings spekulation i den naturalistiska form den har att uppvisa i de tidigaste, naturfilosofiska skrifterna, i detalj söka utveckla mästarens antydningar om öfverensstämmelse mellan moderna naturvetenskapliga rön och mytologi. Under dessa mytologers händer

blir det mytologiska studiet en häxkittel, som rymmer tidens alla modevetenskaper. Geognosi, metallurgi, astronomi, allting befinnes på ett märkvärdigt sätt passa in vid de spetsfundiga jämförelserna. Rekordet slår den danske mytologen Finn Magnusen med sitt stort anlagda, mytologiska verk, hvars medeltidsaktigt voluminösa titel redan ger en antydning om halten af detta slags vetenskap.[1]

Det är mot naturvetenskapliga tolkningar af denna art Atterbom vänder sig. Eljest kan Atterbom betraktas som en af våra mest typiska, romantiska mytologer, och hans tydningar lämna i djärfhet och godtycklighet intet öfrigt att önska. Men Atterboms mytologiska intresse berör en helt annan sfär. Atterbom har framför allt absorberat Schellings filosofi i dess senare, teosofiska gestaltning, hans mytologiska förklaringar äro icke annat än utbyggnader af den beundrade filosofens mytologiska religionsfilosofi. För den, som vill värna Atterboms rykte som filosof, kan det vara lämligt att påpeka, att den svenske skalden representerar det mest lifskraftiga af Schellings åskådning, ty medan den naturvetenskapliga delen af den tyske skaldens spekulation hastigt råkade i glömska eller vanrykte, har den mytologiskt teosofiska visat sig vara fullkomligt grundläggande för senare tiders bibelforskning.

---

[1] *Eddalæren og dens Oprindelse eller Nøjagtig Fremstilling af de gamle Nordboers Digtninger og Meninger om Verdens, Gudernes, Aandernes og Menneskenes Tilblivelse, Natur og Skjæbne i udførlig Sammenligning, saavel med Naturens store Bog, som med Grækers, Persers, Inders og flere gamle Folks mythiske Systemer og Troesmeninger med . . .* Kjøbenhavn 1824.

Svensk litteraturhistorisk bibliografi.

37.

1918.

Upprättad af JONAS L:SON SAMZELIUS.

---

1. Bibliografier.

AVALDER, H. Bibliografi öfver psykologisk litteratur utg. i Sverige, Norge, Danmark och Finland 1915 och 1916.
I *Psyke,* Årg. 13, s. 296—302.

BERG, R. G:SON. Sörmland i skönlitteraturen.
I *Biblioteksbladet,* Årg. 3, s. 122.

BROBERG, S. GRÉN. Bibliografi över de under 1917 från trycket utgivna, huvudsakligen svenska skrifter och uppsatser, som röra modersmålsundervisningen.
I *Årsskrift för modersmålslärarnas förening,* 1917—1918, s. 6—29.

COLLIJN, I. Handskrifter, urkunder och böcker rörande Birgitta och Vadstena.
I *Birgittautställningen 1918,* s. 121—174.

—— Birgitta-litteratur. 1.
I *Biblioteksbladet,* Årg. 3, s. 105—116.

CORNELL, H. De uppländska kalkmålningarnas bibliografi.
I *Studier i Upplands kyrkliga konst,* 1, s. 172—174.

ESSÉN, M. Sörmlandslitteratur.
I *Biblioteksbladet,* Årg. 3, s. 116—122.

GOBOM, N. Svensk litteraturhistorisk bibliografi. 36 (1917). 28 s.
I *Samlaren,* Årg. 39.

HAZELIUS, F. [Nordisk konstvetenskaplig] Bibliografi [1917—1918] med biträde af SVEND DAHL, LEONARD DAL och W. P. SOMMERFELDT redigerad.
I *Tidskr. f. konstvetenskap,* Årg. 3, s. 37—43, 79—85, 119—127, 165—174.

JÖRGENSEN, A. Samtida skrifter rörande Sveriges förhållande till främmande makter och Sveriges krig. Supplement. Hfors. 8:o. v, 43 s.
Helsingfors universitetsbiblioteks skrifter, 2.

LUNDBERG, O. Nordisk ortnamnslitteratur 1917.
I *Namn och bygd*, Årg. 6, s. 189—196.

MELANDER, S. E. Horatius i svenska öfversättningar, imitationer och efterbildningar. Bibliografiska anteckningar samlade och utg. Lund. 8:o. VII, 70 s. Pr. 2,50 kr.
Anm. i *Sv. hum. tidskr.*, Årg. 2, sp. 191—192, af V. LUNDSTRÖM.

MÖLLER, B. [Nordisk filologisk] Bibliografi för 1916.
I *Arkiv f. nord. filol.*, Bd 34, s. 350—383.

ROTHMAN, S. Ur 1917 och 1918 års [kulturhistoriska] litteratur.
I *Rig*, Årg. 1, s. 123—128, 234—248.

RUDBECK, J. Bibliotheca Rudbeckiana. Beskrivande förteckning över tryckta arbeten, vilka författats eller utgivits av medlemmar av släkten Rudbeckius-Rudbeck samt handla om dem eller deras skrifter. En släkthistoria i elva led från 1600—1900-talen. Bibliografi. Stockh. 8:o. XII, 1, 541 s., 1 tab. Pr. 30 kr.
Anm. i *Kyrkohist. årsskr.*, Årg. 19, s. 48—53, af B. R. HALL; *Litteraturen*, Årg. 1, s. 526, af J. CLAUSEN; *Nord. boktryckarekonst*, Årg. 19, s. 191 (tillägg af förf. samma sida); *Nord. tidskr. för bok- o. bibl.-väsen*, Årg. 5, s. 270—275, af G. ADDE; *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 4/6, af S. ABERSTÉEN; *Stockh. dagbl.*, 14/12, af G. ADDE; *Sv. dagbl.*, 8/12, af B. LUNDELL; *Sydsv. dagbl.*, 17/7, af [G.] C[ARL]Q[VIS]T.

SETTERVALL, K. [Svensk historisk] Bibliografi. 38 (1917). S. 509—546.
Bil. till *Hist. tidskr.*, Årg. 38.

SYLWAN, O. O. P. Sturzen-Beckers författarskap. En bibliografisk översikt. 1. Göteb. 8:o. IV, 24 s.
Göteb. högsk. årsskr., Bd 24, Inbjudningsskr.

WEDKIEWICZ, S. La Suède et la Pologne. Essai d'une bibliographie des publications suédoises concernant la Pologne. Stockh. 8:o. 3, 112 s. Pr. 3 kr.
Anm. i *Nord. tidskr. för bok- o. bibl.-väsen*, Årg. 5, s. 275—277, af A. HOLMBERG.

WESTMAN, K. B. Underrättelser [om svensk kyrkohistorisk litteratur 1917—1918].
I *Kyrkohist. årsskr.*, Årg. 19, s. 132—149.

Årskatalog för svenska bokhandeln. Utg. af Svenska bokförläggareföreningen genom C. EFVERGREN Årg. 46 (1917). Stockh. 8:o. 187 s. Pr. 2 kr.

2. Bibliotek och Arkiv.

A. Allmänt.

Accessions-katalog. Sveriges offentliga bibliotek. Stockholm. Uppsala. Lund. Göteborg. 31 (1916). Utg. av Kungl. biblioteket. Stockh. 8:o. X, 851 s. Pr. 1,50 kr.

CARLSSON, G. Vårt största enskilda medeltidsbibliotek och dess ägare.
I *Nord. tidskr. f. bok- o. bibl.-väsen*, Årg. 5, s. 228—238.

[FORSSTRAND, C.] Plantageägaren, konsuln och boksamlaren Svante Palm. (Undert.: C. F.)
I *Sv. dagbl.*, $^{20}/_{10}$.

Från bok- och biblioteksvärlden.
I *Nord. tidskr. för bok- o. bibl.-väsen*, Årg. 5, s. 164—185, 281—300.

GRÖNFELDT, S. Accessionskatalogen för Sveriges offentliga bibliotek. En återblick och ett perspektiv framåt.
I *Biblioteksbladet*, Årg. 3, s. 213—217.

JOHNSSON, P. Min barndoms sockenbibliotek.
I *Biblioteksbladet*, Årg. 3, s. 166—170.

LINDSTÉN, G. Läroverkslärarnes vetenskapliga arbete och läroverksbiblioteken.
I *Pedag. tidskr.*, Årg. 54, s. 197—204.

[SAMZELIUS, P.] Felix Biernackis svenska resa. En episod ur historien om de arkivaliska förbindelserna mellan Sverige och Polen. (Undert.: P. S.)
I *Upsala*, $^{17}/_{12}$, $^{24}/_{12}$, $^{27}/_{12}$.

STRIDSBERG, G. Ryssland och våra bibliotek.
I *Sv. dagbl.*, $^{10}/_{8}$.

ÅHLIN, H. Några ord om läroverkens bibliotek.
I *Tidning för Sveriges läroverk*, Årg. 18, s. 32—34.

WALDE, O. Om bokanteckningar som källor och behofvet af proveniens-kataloger. Några exempel och några önskemål.
I *Nord. tidskr. för bok- o. bibl.-väsen*, Årg. 5, s. 75—111.

—— Storhetstidens litterära krigsbyten. 1. 1916.
Anm. i *Mainzer Zeitschr.*, Jahrg. 12/13, s. 157—165, af G. BINZ; *Zentralbl. f. Bibl.-wesen*, Jahrg. 34, s. 46—47, af P. JÜRGES.

B. Särskilda bibliotek och arkiv.

Helsingfors.

Berättelse över universitetsbibliotekets förvaltning och verksamhet under läsåren 1914—17. Hfors 1917. 8:o. 48 s.
Äfven i *Redogörelse för Alexandersuniversitetet i Finland* under läsåren 1914—1917, s. 36—81.

[FURUHJELM, R.] Den stora reformen vid Universitetsbiblioteket. (Undert.: R. F.)
I *Nya Argus*, Årg. 11, s. 120—122.

NOHRSTRÖM, H. Helsingfors universitetsbiblioteks Fennica-samling. Hfors. 8:o. 179 s. Pr. 25 fmk.
Helsingfors universitetsbiblioteks skrifter, 1.

Lund.

[Universitets-]Biblioteket. (Kalenderåret 1917.) [Redogörelse afg. af öfverbibliotekarien.]
I univ:ts *Årsberättelse*, 1917/18, s. 59—78. — Äfven sep. med tit. *Lunds universitets biblioteks årsberättelse*. 1917. Lund. 8:o. 20 s.

Stockholm.

Arkivväsen, Stockholms.

Artiklar i *Sv. dagbl.*, $^{30}/_{1}$, och *Stockh. dagbl.*, $^{19}/_{4}$. Med anl. af den sista svar af G. Bolin i *Stockh. dagbl.*, $^{27}/_{4}$ (Huvudstadens arkivväsen).

BOËTHIUS, B. Förteckning över pergamentsbrev i Stegeborgssamlingen.

I *Meddel. från Sv. riksarkivet*, N. F., 1: 44, s. 96—102.

Handlingar, Kungl. bibliotekets. Stockh. 8:o.
37. Årsberättelser för åren 1916 och 1917. 3, 45 s. Pr. 1 kr.
Bilagor. Ny följd. 1. Manuale Upsalense. [Stockholm 1487.] Den svenska kyrkans äldsta tryckta handbok efter det nyrekonstruerade exemplaret i Kungl. biblioteket med inledning utg. af Isak Collijn. 3, VIII, XXXVI, 128 s., 5 pl. (Tr. i Uppsala.) Pr. 7,50 kr.

HELLSTRÖM, G. Förteckning öfver S:t Jakobs och Johannes' kyrkoarkiv. På uppdrag af Jakobs församlings kyrkoråd upprättad. Stockh. 1917. 8:o. 1, 101 s.

JOSEPHSON, A. G. S. Gustav Schlegel Berghman and his Elzevir bibliographies.

I *Papers Bibliogr. Soc. Amer.*, Vol. 10, s. 208—213.

Meddelanden från Svenska riksarkivet. Ny följd. 1: 42—44. Stockh. 8:o. (1), 161 s., 6 pl. Pr. 2 kr.

1: 42. Riksarkivariens årsberättelse för 1916. — 1: 43. Handlingar rörande arkivväsendet. — 1: 44. Utredningar och förteckningar.

SONDÉN, P. Riksarkivets Stegeborgssamling.

I *Meddelanden från Sv. riksarkivet*, N. F., 1: 44, s. 83—95.

—— Förteckning över Pfalzgreven Johan Casimirs och hans gemåls arkiv i Stegeborgssamlingen.

I *Meddel. från Sv. riksarkivet*, N. F., 1: 44, s. 103—156.

WIESELGREN, O. Pastor A. Hildebrands kyrkohistoriska och biografiska samlingar till Kungl. biblioteket.

I *Nord. tidskr. för bok- o. bibl.-väsen*, Årg. 5, s. 166—167.

—— Handskriftsutställningen i Kungliga biblioteket.

I *Stockh. dagbl.*, $^{20}/_{6}$.

Uppsala.

GRAPE, A. Några handskriftsförvärf till universitetsbiblioteket i Uppsala.

I *Nord. tidskr. f. bok- o. bibl.-väsen*, Årg. 5, s. 151—154.

—— När Codex argenteus kom till Upsala.

I *Ups. nya tidn:s julnummer.*

PLANER, O. Verzeichnis der Gustav Adolf-Sammlung. Lpz. 1916. 8:o. 2, 168 s. Pr. 8 Mk.

Anm. i *Deutsche Literaturzeitung*, Jahrg. 39, sp. 334—335.

SVEDBERG, T. o. NORDLUND, I. Fotografisk undersökning av Codex argenteus. Upps. 8:o. 1, 26 s., 5 pl. Pr. 2,50 kr.

Upps. univ. årsskr., 1918. Mat. o. naturv. 1.

Universitetsbiblioteket under år 1917. [Redogörelse afg. af öfverbibliotekarien.]

I univ:ts *Redogörelse* för 1917/18, s. 77—134. — Äfven sep. med tit. *Uppsala universitets biblioteks årsberättelse för år 1917.* Upps. 8:o. 61 s.

Åbo.

OLSONI, E. Akademiernas i Åbo bibliotek.

I *Nya Argus*, Årg. 11, s. 34—35.

Öfriga.

NOHRSTRÖM, H. Borgå lycei bibliotek. Se Afd. 3.

STENBOCK, C. M. Strövtåg i Linköpings stiftsbibliotek. Linköping. 8:o. 84 s. Pr. 2,25 kr.

Inneh.: Domkyrkans librarium. — Äldsta förrådet. — Axel Banérs donation. — Erik Benzelius d. y. — Konst- och kuriositetskabinettet. — Stegeborgsminnen. — Elsevirer. — Visingsborgstryck. — Bureminnen. — Guldsmedsboken. — Andliga visor. — Efterskrift.

Anm. i *Nord. tidskr. för bok- o. bibl.-väsen*, Årg. 5, s. 171—172 af I. COLLIJN; *Saisonen*, Årg. 3, s. 524—525 af I. NORBERG; *Aftonbl.*, 26/5, af E. N—G; *Dag. nyh.*, 19/8, af T. J. ARNE.

—— Brahe-minnen i Linköpings stiftsbibliotek.

I *Saisonen*, Årg 3, s. 590—591.

3. Bok- och urkundsväsen.

Tidskrift, Nordisk, för bok- och biblioteksväsen. Under medverkan af O. KOLSRUD, V. MADSEN, G. SCHAUMAN, utg. af I. COLLIJN. Årg. 5 (1918). Upps. 8:o. VIII, 300 s., 1 pl. Pr. för år (4 häft.) 15 kr.

COLLIJN, I. Iconographia Birgittina typographica. Birgitta & Katherina i medeltida bildtryck. Med repr. i orig:s storlek och färger utg. och beskrifna. Fasc. 2. S. 39—87, 1 pl. Stockh. 4:o. Pr. 25 kr.

—— Die Wanderung eines Druckerzeichens. Zu GfT 785—786. [Bartholomæus Ghotan.]

I *Wiegendrucke und Handschriften. Festgabe Konrad Hæbler zum 60. Geburtstage dargebracht*, s. 74—79.

—— Librariet på Birgitta-utställningen.

I *Stockh. dagbl.*, 28/4, 5/5.

—— Ett till Sverige nyförvärfvadt pergamentexemplar af Birgittas revelationer 1492.

I *Nord. tidsk. för bok- o. bibl.-väsen*, Årg. 5, s. 146—148.

GEETE, R. Två manuskript rörande Birgitta och Katerina. Beskrifna.

I *Meddel. för bokvänner* från Klemmings antikvariat, Årg. 2, nr 2.

LAGERSTRÖM, H. Svensk bokstavsform. Försök till klarläggande af förutsättningar och möjligheter för en svensk boktryckstyp. Trenne uppsatser. Stockh. 4:o. 55 s. Ej i bokh.
Anm. i *Aftonbl.*, $^{7}/_{1}$, af R. S[JÖBER]G.

—— Svensk bokkonst. 1—3.
I *Nord. boktryckarekonst*, Årg. 19, s. 9—14, 45—50, 81—83.

LINDBLOM, A. Gustaf V:s kyrkobibel — ett monumentalverk af svensk bokkonst.
I *Saisonen*, Årg. 3, s. 281—284.

Manuale Upsalense. [Stockholm 1487.] Den svenska kyrkans äldsta tryckta handbok ... utg. af I. COLLIJN. Se Afd. 2:B, Stockholm, Kungl. Bibliotekets handlingar.

NOHRSTRÖM, H. Ett nyfunnet exemplar Bechtels »En kort catechismus» och några ord om dess fyndort, Borgå lycei bibliotek.
I *Nord. tidskr. för bok- o. bibl.-väsen*, Årg. 5, s. 209—214.

PAULSSON, G. Gustaf V:s kyrkobibel.
I *Stockh. dagbl.*, $^{22}/_{1}$.

RUDBECK, J. Några stilprov från det Curio-Rudbeckska boktryckeriet i Uppsala.
I *Nord. boktryckarekonst*, Årg. 19, s. 283—284.

SJÖBECK. P. Två svenska stilprov från 1600-talet.
I *Nord. boktryckarekonst*, Årg. 19, s. 246—251.

SJÖGREN, A. Ur anteckningsboken. Ser. 2. 3. Vandrande tryckarmärken, 3. 4. Mera om ꟿ:s ramlister och bibelbilder. 5. Till ramgarnityret av monogrammisten AF.
I *Nord. boktryckarekonst*, Årg. 19, s. 315—321, 378—382, 383—384.

—— Bland bokvärldens jättar och pygméer.
I *Hela världen*, 1918, s. 1071—1078.

—— Bland Birgittaböcker, inkunabler och träsnittsverk.
I *Meddel. för bokvänner* från Klemmings antikvariat, Årg. 2, nr 2.

—— Några svenska bokband.
I *Meddel. för bokvänner* från Klemmings antikvariat, Årg. 2, nr 3.

SWAN, G. N. Gamla svenska biblar i Amerika. Rock Island. 12:o. 45 s. Särtr. ur Ungdomsvännen, 1916.

SVEDBERG, T. o. NORDLUND, I. Om synliggörande av utplånad skrift. 2.
I *Meddel fr. Sv. riksarkivet*, N. F. 1: 44, s. 157—161.

[WESSEL, N.] Svenska typografernas historia. Minnesskrift utg. med anl. av Svenska typografförbundets 30-års-jubileum. 1—2. Stockh. (tr. i Oskarshamn) 8:o. [1.] VIII, 504, 168 s. (1916.) Pr. 3,50 kr. [2.] Supplement, VIII, 632 s. (1917.) Pr. 6 kr.
Anm. i *Nord. boktryckarekonst*, Årg. 19, s. 146—147, af H. LAGERSTRÖM.

4. Universitets-, skol- och lärdomshistoria.

BECKMAN, N. Gammaldags skolliv. 1917.
Anm. i *Sv. dagbl.*, 3/11, af H. BRULIN.

BERGH, S. Kungl. Samfundet för utgifvande af handskrifter rörande Skandinaviens historia under första århundradet af dess tillvaro. 1917.
Anm. i *Nord. tidskr. för bok- o bibl.-väsen*, Årg. 5, s. 267—269, af E. NAUMANN.

BJÖRKMAN, E. Nordiska språk- och litteraturstudier i England.
I *Sv. dagbl.*, 23/3.

BLOCK, H. Karl IX som teolog och religiös personlighet. Studier över utvecklingen av hans åskådning. Ak. afh. Lund (tr. i Göteb.) 8:o. XXII, 349 s. Pr. 8 kr.
Anm. i *Sydsv. dagbl.*, 13/12, af V. HEDQVIST.

BOLIN, G. Johan III:s högskola å Gråmunkeholmen. 2. 1583—1592.
I *Samf. S:t Eriks årsbok*, 1918, s. 1—59.

BUCHT, G. Härnösands skolförhållanden 1638—1650.
I *Redogörelse för Högre allm. lärov. i Härnösand*, 1917—1918, s. 1—17.

CHRISTENSEN, C. Naturforskeren Pehr Forsskål. Hans Reise til Ægypten og Arabien 1761—1763 og hans botaniske Arbejder og Samlinger. Köbenh. 8:o. 180 s. Pr. 8 kr.
Anm. i *Hist. tidskr. f. Finl.*, Årg. 3, s. 217—219, af E. ANTHONI; *Nord. tidskr.*, 1918, s. 373—376, af H. OLRIK; *Sv. dagbl.*, 29/9, af C. FORSSTRAND.

DAHLGREN, E. W. Elias Pilgren. En karolin, språkman, bokvän och patriot. Stockh. (tr. i Upps.) 4:o. 59 s. Pr. 25 kr.

DAMM, ADA. Små anteckningar från några Boråsskolor.
I förf:ns *Bilder från det gångna Borås*, D. 2, s. 67—82.

ERNST, G. En minnesfest på Växjö gamla gymnasium.
I *Redogörelse för Högre allm. lärov. i Växjö*, 1917—1918, s. 1—3.

[FORSSTRAND. C.] Klara gamla läroverk. (Undert.: C. F.)
I *Sv. dagbl.*, 22/6.

[———] Naturforskaren och världsomseglaren Daniel Solander. (Undert.: C. F.)
I *Sv. dagbl.*, 3/11.

FÅHRÆUS, F. Västerås som en bildningens stad.
I *Sv. Turistforen. årsskr.*, 1918, s. 98—118.

HESSLÉN, A. Karolinerna skolmän i Sibirien.
I *Illustr. tidskr. för ung o. gammal*, 1918, sp. 294—302.

HULT, O. Vilhelmus Lemnius och Benedictus Olai, lifmedici hos Eric XIV och Johan III. Ett bidrag till svensk läkarhistoria under Vasatiden. Stockh. 8:o. XI, 119 s., 2 bl. faks. Pr. 27,50 kr.

JOHNSSON, P. Ett förslag till skolstadga från frihetstiden.
I *Tidskr. f. folkundervisningen*, Årg. 37, s. 24—34.

KLINGBOM, G. Studentmötena och skandinavismen.
I *Stockh.-tidn.*, 30/6.

LITHBERG, N. Svensk folklivsforskning under sista halvseklet.
I *Rig*, Årg. 1, s. 146—166.

—— Ur svenska etnologiens häfder.
I *Sv. dagbl.*, 17/8.

MARKLUND, E. Norrlands botaniska utforskande.
Studentfören. Verdandis tidningsart., nr 25. (Ups. nya tidn., 27/8.)

Matrikel, Växjö skolas, för åren 1651—1751 utg. av L. Larsson.
I *Redog. för Högre allm. lärov. i Växjö*, 1917—1918, s. 57—64.

NORDLANDER, J. Skolan i Härnösand till gymnasiets upprättande därstädes år 1649. Stockh. 8:o. xxviii s. Pr. 2 kr.
Norrländska samlingar, 2: 3.

—— Katolsk propaganda inom en svensk skola. Ett blad ur Gävle skolas historia. Gävle. 4:o. 66 s.
Bil. till Gävle högre allm. läroverks årsredogörelse, 1917—1918. Äfven utg. som *Norrländska samlingar*, 2: 2.

—— 1573 års skolmästaregård i Uppsala.
I *Uppl. fornminnesförenings tidskr.*, 33 (Bd 8: 1), s. 110—113.

Protokoll, Svenska Vetenskapsakademiens, för åren 1739, 1740 o. 1741. Med. anm. utg. af E. W. Dahlgren. Stockh. (tr. i Upps.). 8:o. 1. Protokoll och grundregler. vii, 1, 381 s. Pr. 15 kr. 2. Anmärkningar och register. 4, 176 s., 1 pl. Pr. 8 kr.

ROMDAHL, A. L. Magister Johannes sigill. Ett minne från de svenska medeltidsstudierna i Paris.
I *Göteborgs museum, Årstryck*, 1918, s. 182—184, och i *Sv. dagbl.*, 20/1.

STAVENOW, L. Friedrich Rühs' betydelse för svensk historieskrifning.
I *Nord. tiskr.*, 1918, s. 315—328.

TUDEER, L. O. T. Elias Brenner som numismatiker.
I *Finskt museum*, 24, s. 20—32.

VENDEL, V. Skolväsendet [i Värmland].
I *En bok om Värmland*, 2, s. 113—158.

VENNBERG, E. Vetenskapen [i Sverige].
I *I. Flodström, Sveriges folk*, s. 346—362.

Lund.

Tvåhundrafemtioårsjubileum, universitetets.
Artiklar i *Aftonbl.*, 22/9 (F. Vetterlund. — F. Wulff. När de äldsta voro unga.), 27/9 (H. Wägner); *Nya dagl. alleh.*, 24/9, 26/9 (T. Forna tiders minnesfester.); *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 28/9 (T. S[egerstedt]); *St. dagbl.*, 27/1; *Sv. dagbl.*, 15/9, 22/9 (Hj. L[undgre]n); *Stockh.-tidn.*, 22/9 (G. Cederschiöld); *Sydsv. dagbl.*, 27/1 (A. Lindskog), 27/9 (C. G. Björling. Lunds stad och Lunds universitet. — C. M. F[ürst]. Lunds universitet och de praktiska naturvetenskaperna. — E. Lehmann. De lärda grannarna. Lund — Köpenhamn. — C. Lindskog. — E. Wrangel. Herberget.)

AULÉN, G. Martin Eric Ahlman och Ebbe Gustaf Bring. En teologisk strid i Lund på 1840-talet. Lund. 8:o. 67 s. Pr. 1,75 kr.

Lunds univ:s årsskr., Avd. 1, Bd 14:1.

BENDZ, EMMA. Från pilträdens land och syrenernas stad. Lund. 8:o. 187 s. Pr. 3,50 kr.

Inneh. bl. a.: På skolbänken, Det första besöket i Lund, På vandring i syrenernas stad, Universitetshusets invigning, Umgängesliv, Musiklivet i Lund, Dans.

Anm. i *Nya dagl. alleh.*, 14/10, af H. SELDENER; *Sv. dagbl.*, 7/11, af K. HJ. LUNDGREN (Undert.: A. C—d.); *Sydsv. dagbl.*, 10/10, af A. F[JELNE]R.

—— Umgängeslivet i en universitetsstad förr och nu.

I *Hela världen*, 1918, s. 605—607.

CARLSSON, G. & JOHNSSON, U. Smålands nation i Lund 1668—1918, dess öden och personligheter. Lund. 8:o. VIII, 174 s. Pr. 6,50 kr.

ESSEN-MÖLLER, E. Anteckningar om artis obstetriciæprofessionen i Lund 1783—1918. Lund. 8:o. 35 s. Pr. 1,75 kr.

Lunds univ:s årsskr., Avd. 2, Bd 14: 2.

GERTZ, O. Christopher Rostii herbarium vivum i Lund. En studie till herbariernas äldsta historia.

I *Redogörelse för Lunds högre allm. lärov.*, 1917—1918, s. 1—41; *Nord. tidskr.*, 1918, s. 563—578, på tyska i *Österr. botan. Zeitschr.*, 1918, s. 369—382.

HOLM, R. När Lunds universitet fick sin första prokansler.

I *Kristendomen o. vår tid*, Årg. 13, s. 148—156.

INGSTAD, O. Ett 55-årigt studentminne. [»Polska expeditionen».]

I *Sydsv. dagbl.*, 21/12.

KJELLIN, H. Lunds universitets sista ritmästare.

I *Stockh. dagbl.*, 17/3.

LUNDH, O. Ur en akademis öden.

I *Idun*, 1918, s. 608—611.

LÖNDAHL, J. J. H. Några minnen från Blomstrands tid.

I *Festskrift utg. af Kemisk-mineralogiska föreningen i Lund*, s. 34—48.

NORELIUS, C. Ur Lunds universitets historia.

I *Sydsv. dagbl.*, 27/1, 21/7, 28/7, 4/8, 11/8, 18/8, 25/8, 1/9, 10/9, 13/9, 19/9, 22/9, 27/9.

Sacrum almæ matri carolinæ societas civium Academiæ Lundensis. Lundæ. 8:o. 160 s. Pr. 12 kr.

Inneh. bl. a.: F. BÖÖK. Nicolovius som lyriker. — G. LINDBLAD. Från »Blommande träd» till »Idyllernas bok». — K. Hj. LUNDGREN. Ett medel för universitetsundervisningens ändamålsenliga ordnande. — H. WAHLIN. Studentkaserner. — W. BÜLOW. 80- och 90-talen. Litet om studentlivet i Lund. — T. SJÖGREN. Ur Sociala utskottets arkiv.

Anm. i *Aftonbl.*, 22/10, af R. S[JÖBER]G; *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 12/10, af J. A[LIN]; *Sv. dagbl.*, 5/10, af O. HOLMBERG.

TUFVESSON, T. Från 1850-talets Lund.

I förf:ns *Ur sekretärer och kistelädikor*, s. 103—116.

Under Lundagårds kronor. En minneskrans vid tvåhundrafemtioårsfesten af gamla studenter. Lund. 8:o. 500 s. Pr. 20 kr.

Inneh.: G. BILLING. Några studentminnen. — FR. WULFF. Hågkomster från Lunds högre musiklif 1866—1901. — G. CEDERSCHIÖLD. Från notariebordet. — C. M. FÜRST. Kilian Stobæus och hans lärjungar. — E. WRANGEL. Ur det lundensiska sällskapslifvets krönika. — O. SYLWAN. Orvar Odd och Lund. — F. BÖÖK. Nicolovius' akademiska memoarer. — A. QUENNERSTEDT. Från ett studentrums horisont. — S. L. TÖRNQUIST. Några minnen från mitt medlemskap af Göteborgs nation i Lund. — S. RIBBING. Academia Carolina och folkbildningsarbetet. — L. HOLMSTRÖM. Hågkomster från 1860-talets studentlif i Lund. — O. INGSTAD. Några minnen från 1860-talets studentlif.. — A. KOCK. Från början af sjuttiotalet. — A. STILLE. En vandring öfver slagfältet vid Lund. — N. FLENSBURG. Lundensiskt studentlif på 1870-talet. — P. ROSENIUS. Naturkunnighet i gamla Lund. — A. HERRLIN. Ur åttiotalets Lundensiska tankelif. — T. NORLIND. Musik och studentsång i Lund. — H. E. LARSSON. Ett och annat ur mina minnen från studenttiden och mitt samlif med Bååth. — M. P:N NILSSON. Ur föreningslifvet. — E. LEHMANN. Lundevenskab fra Stipendietiden. — C. LINDSKOG. Litet studentliv från sekelslutet. — C. M. COLLIN. Lund och skandinavismen. — E. TEGNÉR. För femti år sedan. Jubelfestminnen. — F. VETTERLUND. Ett par Lundadikter.

Anm. i *Litteraturen*, Årg 1, s. 803—805 af M. Feuk; *Aftonbl.*, ⁸/₁₁, af R. SJÖBERG; *Sv. dagbl.*, ²⁸/₉, af G. LINDBLAD; *Stockh. dagbl.*, ²⁷/₁₀, af K. TYNELL; *Sydsv. dagbl.*, ¹⁰/₁₂, af C. N[ORELIUS]; *Upsala*, ²³/₁₀, af E. M. R[ODHE]; *Ups. nya tidn.*, ¹⁹/₁₀, af R. L.

WEIBULL, M. Lunds universitets historia. Första delen: 1668—1825. [2:a uppl.] Lund. 8:o. 340 s. Pr. 15 kr.

WRANGEL, E. Gamla studentminnen från Lund. Samlade och utgivna. Stockh. 8:o. 224 s. Pr. 7 kr.

Inneh.: WRANGEL, E. Vetenskap och bildning i Lund under 1800-talets första årtionden. — Abraham Leijonhufvuds ungdomsminnen. — Christoffer Isak Heurlin i Lund. — Anders Lignells ungdomsminnen. — Bror Emil Hildebrands Lundaminnen. — Ur Nils Peter Osbergs Lundaminnen. — Ur N. P. Osbergs anteckningar.

Anm. i *Aftonbl.*, ²⁹/₉, af R. SJÖBERG; *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, ⁵/₁₀, af S. S[JÖ]G[RE]N; *Nya dagl. alleh.*, ²⁸/₁₀, af [N.] E[RDMA]NN; *Sv. dagbl.*, ²²/₉, af G. J[ÖNSSON]; *Sydsv. dagbl.*, ²⁷/₉, af A. F[JELNE]R, ²⁸/₉, af H. E. LARSSON (undert.: -pt-.)

Uppsala.

ANNERSTEDT, C. Om Karl Johans beröring med Uppsala Universitet och besök i Uppsala.

I *Karl Johansförbundets handlingar 1915—1918*, s. 17—44.

EKHOLM, G. De uppsaliensiska studentnationernas kassakistor.

I *Fataburen*, 1918, s. 66—71.

KJELLÉN, R. Jacob Axel Josephson. Prolog vid O. D:s minnesfest. Upps. 8:o. 11 s.

LEWENHAUPT, E. Med M. G. De la Gardie och Olof Rudbeck i Uppsala år 1685.

I *Upplands fornminnesförenings tidskr.*, 33 (Bd 8: 1), s. 23—29.

NYBLOM, K. Anton Niklas Sundberg och hans sista promotion.
I *Stockh.-tidn.*, 29/9.

Protokoll, Bokwetts Gillets, utg. af H. SCHÜCK. 1—2. Upps. 8:o. 189 s. Pr. 5,50 kr.
Upps. univ:s årsskrift. Program, 1—2.

SCHÜCK, H. Ett blad ur Uppsalas krönika. 1—2.
I *Post o. inrikes tidn.*, 19/7, 20/7.

—— Rabbiner vid Uppsala universitet. 1—2.
I *Post o. inrikes tidn.*, 27/7, 3/8.

—— Inbjudningsskrift till åhörande af den offentliga föreläsning med hvilken professorn i konsthistoria August Hahr tillträder sitt ämbete. [Historik öfver professuren.] Upps. 8:o. 46 s.
Upps. univ:s årsskrift. Program.

—— Från det forna Upsala. 1917.
Anm. i *Ord o. bild,* Årg. 27, s. 283—284, af E[RI]K H[EDÉ]N; *Sv tidskr.*, Årg. 8, s. 126, af C. HALLENDORFF; *Dag. nyh.*, 2/1, af J. SAHLGREN.

SIMONSSON, I. Ex vulgari fama.
I *Acta academica*, Årg. 2, s. 38—40.

SJÖGREN, V. En Luciafest i Uppsala.
I *Hela världen*, 1918, sp. 1458—1465.

SVEDBERG, T. Uppsala universitets första kemiska laboratorium. Några dokument.
I för:ns *Forskning och industri*, s. 13—23.

Finland.

ANDERSSON, O. Om Brages uppkomst och verksamhet.
I *Brage. Årsskrift*, 8—11, s. 1—30.

BERG, R. G:SON. Åbo akademi.
I *Aftonbl.*, 8/2.

ELFVING, F. Universitetets botaniska institution 1828—1852. Hfors. 8:o. 45 s.
Hfors univ., Inbjudningsskr.

MÖRNE, A. I akademifrågan.
I *Östsvensk tidskr.*, Årg. 1, s. 19—21.

NORDMANN, P. Högre elementarskolan i Borgå 1842—1873. Borgå. 8:o. 87 s. Ej i bokh.

PIPPING, H. Åbo akademi.
I *Östsvensk tidskr.*, Årg. 1, s. 9—10.

SCHAUMAN, G. Huru 1852 års universitetsstatuter tillkommo.
I *Förh. o. upps.*, 31, s. 85—197.

—— När Aug. Ahlqvist relegerades. Ett bidrag till fennomanins historia.
I *Hist. tidskr. f. Finland*, Årg. 3, s. 171—182.

SCHYBERGSON, C. M. Per Brahe och Åbo akademi. 1. 1915.
Anm. i *Hist. tidskr. f. Finland*, Årg. 1, s. 122—127 af C. v. BONSDORFF.

—— Till belysning av Per Brahes utnämning till kansler vid Åbo akademi.
I *Hist. tidskr. f. Finland*, Årg. 2, s. 53—55.

SCHYBERGSON, M. G. Historisk-filologiska studentfakulteten i Helsingfors 1853—1863.
I *Förh. o. upps.*, 31, s. 198—316.

—— Studentorganisationerna i Helsingfors på 1850-talet.
I *Hist. tidskr. f. Finland*, Årg. 2, s. 88—131.

VASENIUS, V. Tre rektorer [N. A. Ursin, W. G. Lagus, G. Rein].
I *Festskrift tillägn. Th. Rein*, s. 188—194.

Årsskrift utg. av Åbo akademikommitté. Åbo 1917. 8:o. 253 s. Pr. 6 fmk.
Inneh. bl. a.: E. LODENIUS. Åbo högskola och Åbo samhälle. — M. G. SCHYBERGSON. Vår akademiska undervisning förr och nu. — G. NIKANDER. Nyttighetstendenser vid Åbo akademi under den gustavianska tiden.

Årsskrift utg. av Åbo akademi. 2. Åbo. 8:o. 380 s. Pr. 10 fmk.
Inneh. bl. a.: J. E. ROSBERG. Geografin och dess studium i Finland, särskilt i Åbo. — P. O. v. TÖRNE. Mål och medel för vår historieforskning. — C. M. SCHYBERGSON. 1655 års universitetskonstitutioner i översättning.

5. Kulturhistoria.

A. Allmänt.

Rig. Föreningens för svensk kulturhistoria tidskrift. Bd 1. Stockh. 4:o. Medl.-afg. 10 kr. för år.
Inneh. bl. a.: S. AMBROSIANI. Slädens användning vid dödsriter. — A. BILLOW. Birgittautställningen. — P. JOHNSSON. En skånsk klok och hans svartkonstbok. — N. LITHBERG. Till allmogekulturens geografi. — N. LITHBERG. Svensk folklivsforskning under sista halvseklet. — S. LINDQUIST. Nordens benålder och en teori om dess stenåldersraser. — O. MONTELIUS. Mynt och sedlar. — S. ROTHMAN. Ur 1917 och 1918 års litteratur.

AHNLUND, N. Storhetstidens gryning. Gestalter och händelser. Stockh. 8:o. 7, 187 s. Pr. 7 kr.
Anm. i *Aftontidn.*, 24/11, af T. BERG; *Nya dagl. alleh.*, 17/11, af [N.] E[RDMA]NN; *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 14/11, af [A.] Å[HMA]N; *Stockh. dagbl.*, 18/12, af B. BOETHIUS; *Sv. dagbl.*, 21/11, af H. SCHÜCK; *Sydsv. dagbl.*, 18/12, af C—I; *Upsala*, 10/12, af GTH.

AMBROSIANI, S. Förteckning över fornminnes- och kulturhistoriska föreningar i Sverige. Stockh. 8:o. 24 s. Pr. 1 kr.
Föreningen för svensk kulturhistoria. Broschyrer, 1.

ARNE, T. J. Det stora Svitjod. 1917.
Anm. i *Forum*, Årg. 5, s. 202—203, af I. LAGERWALL; *Finskt museum*, 23, s. 73—74, af A. M. T[ALLGREN]; *Nord. tidskr.*, 1918, s. 444—445, af B. SCHNITTGER; *Sv. dagbl.*, 4/1, af E. KLEIN.

BARNEKOW, KJ. CHR. Dagboksanteckningar under fälttågen 1806 och 1813—1814. Utg. med inledn. och personförteckning av AUGUSTA KATARINA BERGH. Stockh. 8:o. 160 s., 1 pl. Pr. 7,50 kr.

Anm. i *Aftonbl.*, 19/12, af H. P.; *Aftontidn.*, 29/12, af E. THYSELIUS; *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 17/12, af [A.] Å[HMA]N; *Sv. dagbl.*, 15/12, af C. F[ORSSTRAND]; *Stockh.-tidn.*, 18/12, af E. B. R[INMAN]; *Sydsv. dagbl.*, 28/12, af J. F[JELNER].

Brevväxling, Gustav III:s och Lovisa Ulrikas. Utg. af H. SCHÜCK. Se Afd. 6 : A. Svenska akademiens handlingar.

DARDEL, F. VON. Dagboksanteckningar. 2. 1877—1880. Stockh. 8:o. 5, 236 s. Pr. 15 kr.

Anm. i *Stockh. dagbl.*, 22/12, af G. N[ORDENSVAN].

EDELFELT, A. Ur Albert Edelfelts pariserbref till sin mor. Drottning Blanca och hertig Carl samt några andra taflor. Stockh. (Tr. i Hfors 1917.) 8:o. Pr. 12,50 kr.

Anm. i *Aftonbl.*, 24/3, af F. V[ETTERLUND]; *Nya dagl. alleh.*, 16/3, 24/3, 26/3, 1/4, af N. ERDMANN; *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 22/4, af K. W[ARBUR]G; *Nya Argus*, Årg. 11, s. 44—46, af W. S[ÖDERHJELM]; *Stockh. dagbl.*, 14/3, af G. NORDENSVAN; *Stockh.-tidn.*, 17/3, af K. B[ARR]; *Sv. dagbl.*, 21/3, af W. SÖDERHJELM.

FLODMARK, J. Omkring Köpmantorget och ett stycke därifrån. Topografiskt-kulturhistoriska anteckningar samt barndomsintryck från 1840-talet.

I *Samf. S:t Eriks årsbok*, 1918, s. 109—148.

FOGELKLOU, EMILIA. Ur fromhetslivets svensk-historia. 2: 1. 1917.

Anm. i *Pedag. tidskr.*, Årg. 54, s. 363, af O. BENSOW; *Tidskr. utg. af Pedag. fören. i Finl.*, Årg. 55, s. 145—146, af V. T. R[OSENQVIST]; *Stockh. dagbl.*, 24/1, af ESTER NENNES.

FORSSTRAND, C. Storborgare och stadsmajorer. Minnen och anteckningar från Gustaf III:s Stockholm. Stockh. 8:o. 8, 198 s., 5 pl. 2 s. bil. Pr. 10 kr.

Anm. i *Aftontidn.*, 19/12, af [E.] TH[YSELIU]S; *Göteb. handels- och sjöf.-tidn.*, 13/12, af [A.] Å[HMA]N; *Nya dagl. alleh.*, 30/11, af N. ERDMANN; *Stockh. dagbl.*, 14/12, af G. N[ORDENSVAN]; *Sv. dagbl.*, 1/12, af H. SCHÜCK.

GRÖNSTEDT, J. Mina minnen. 1—2. Stockh. 8:o. 176 s. 70 pl., 175 s. 56 pl. Pr. 30 kr.

Anm. i *Aftonbl.*, 7/12, af F. V[ETTERLUND]; *Aftontidn.*, 29/12, af E. THYSELIUS; *Sv. dagbl.*, 17/12, af H—N.

Almanacksanteckningar, Karl XI:s. Från originalen ånyo utg. av S. HILDEBRAND. Stockh. 8:o. xvij, 423 s., 2 pl. Pr. 17,50 kr.

Anm. i *Aftontidn.*, 16/12, af K. NORDLUND; *Nya dagl. alleh.*, 27/10, af [N.] E[RDMA]NN; *Stockh.-tidn.*, 23/10, af KJ. S[TRÖMBER]G.

LA MOTRAYE, A. DE. Resor 1711—1725 . . . Urval och övers. av HUGO HULTENBERG. Anmärkningar av S. BRING och K. B. WIKLUND. Stockh. 8:o. XVI, 352 s., 7 pl. Pr. 12,50 kr.

Anm. i *Aftonbl.*, 30/11; *Aftontidn.*, 24/11, af T. J. ARNE; *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 29/11, af [A.] Å[HMA]N; *Nya dagl. alleh.*, 24/11, af [N.] E[RDMA]NN; *Stockh.-tidn.*, 22/12, af M. S[CHÜRER] v. W[ALDHEIM]; *Sv. dagbl.*, 8/12, af N. AHNLUND.

LINDER, GURLI. Sällskapsliv i Stockholm under 1880- och 1890-talen. Några minnesbilder. Stockh. 8:o. 7, 175 s. Pr. 12 kr.

Anm. i *Litteraturen*, Årg. 1, s. 867—868, af J. L[ANDQUIST]; *Aftonbl.*, 15/12, af M[ARIA] C[EDERSCHIÖLD]; *Dag. nyh.*, 9/12, af B. B[ERGMA]N; *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 28/12, af [A.] Å[HMA]N; *Nya dagl. alleh.*, 18/12, af N. ERDMANN; *Stockh. dagbl.*, 14/12, af LOTTEN DAHLGREN; *Stockh.-tidn.*, 20/12, af V[ERA] V. K[RÆMER]; *Sv. dagbl.*, 8/12, af G. LINDBLAD.

LINDERHOLM, E. De stora häxprocesserna i Sverige. Bidrag till svensk kultur- och kyrkohistoria. D. 1. Upps. 8:o. XII, 272 s. Pr. 7,50 kr.

Anm. i *Tidn. för Sveriges lärov.*. Årg. 18, s. 157, af R. N[ORDIN]; *Aftonbl.*, 21/12, af R. JIRLOW; *Göteb. dagbl.*, 21/12, af HJ. LINDROTH; *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 16/11, af [A.] Å[HMA]N; *Sydsv. dagbl.*, 20/12, af A. U. ISBERG.

MINNESBOK, Vadstena klosters.· »Diarium Vazstenense». [Övers. av A. W. LUNDBERG.] Stockh. 8:o. X, 357 s. Pr. 22 kr.

[PALME, O. & G.] Släkten Palme intill år 1815. Försök till en genomförd skildring af en skånsk borgare- och prästsläkts öden genom fem släktled. Upps. 8:o. [1.] Text. 572 s. [2.] Bilagor, släkttaflor, källor och noter. XCVI, 227 s. Ej i bokh.

REIN, T. Levnadsminnen. Hfors. 8:o. 487 s. Pr. 35 fmk.

TERSMEDEN, C. Amiral Carl Tersmedens memoarer. 5. Gustaf III och flottan. I sammandrag utg. af N. ERDMANN. Stockh. 8:o. 252 s. Pr. 6,50 kr.

Anm. i *Aftonbl.*, 24/12, af H. B.; *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 27/12, af [A.] Å[HMA]N; *Stockh. dagbl.*, 24/12, af V. SÖDERBERG; *Stockh.-tidn.*, 18/12, af E. B. R[INMAN].

—— —— 4. Ur frihetstidens lif. 1917.

Anm. i *Sv. tidskr.*, Årg. 8, s. 120, af C. HALLENDORFF; *Upsala*, 7/8, af R. E[KHOLM].

WESTMAN, K. B. Reformationens genombrottsår i Sverige. Stockh. 8:o. XV, 462 s. Pr. 12 kr.

B. Teater- och musikhistoria.

BJÖRNBERG, C. Mellanakt. Situationer, typer, infall och anekdoter från teatervärlden. Stockh. 8:o. 156, XI s. Pr. 5,25 kr.

BOLIN, G. Petter Stenborgs teater i Kindstugatan 11.
I *Holmia*, Årg. 1, s. 22—35.

CASTRÉN, G. Mlle Liljegren, den första finska operasångerskan.
I förf:ns *Studier och kritiker*, s. 194—200. [Förut i *Nya Argus*, 1916.]

COLLIANDER, E. En svensk nationalteater i Åbo.
I *Årsskrift 1918 utg. af Åbo akademi*, s. 270—284.

DORPH, S. Jenny Linds triumfer genom Nya världen och senare levnadsackorder. Upps. (tr. i Stockh.) 8:o. 439 s., 23 pl. Pr. 10,50 kr.

—— Jenny Linds triumftåg genom Nya världen och övriga levnadsöden. 2:a tillök. uppl. Upps. 8:o. 464 s. + pl. Pr. 14,50 kr.

Anm. i *Hertha*, Årg. 5, s. 195, af E. K[LEMA]N; *Ord o. bild*, Årg. 27, s. 445—448, af TERESIA EURÉN; *Vår lösen*, Årg. 9, s. 233—234, af E. ASPLING; *Aftonbl.*, 7/4, af C. G. N[YBLOM]; *Aftontidn.*, 28/7, af [E.] TH[YSELIU]S; *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 27/7, af [A.] Å[HMA]N; *Stockh. dagbl.*, 29/4, af O. M[ANNSTRÖM]; *Upsala*, 26/6, af G. NORLÉN.

FREDRIKSON, G. Teaterminnen. Stockh. 8:o. 231 s. Pr. 8 kr.

Anm. i *Aftontidn.*, 24/12, af E. THYSELIUS; *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 4/12, af J. A[TTERBOM]; *Nya dagl. alleh.*, 4/12, af H. SELDENER; *Stockh. dagbl.*, 14/12, af G. NORDENSVAN; *Stockh.-tidn.*, 9/12, af D. FALLSTRÖM.

GRÖNSTEDT, J. Erik af Edholm.

I förf:ns *Mina minnen*, 1, s. 37—50.

—— Elise och Daniel Hwasser.

I förf:ns *Mina minnen*, 1, s. 101—116.

—— Betty och Knut Almlöf.

I förf:ns *Mina minnen*, 1, s. 163—175.

—— Svante Hedin.

I förf:ns *Mina minnen*, 2, s. 122—145.

Gunstlingar, Publikens. Stockh. 8:o.

1. D'AILLY, S. Naima Wifstrand som konstnärinna och människa. 84 s., 24 pl. Pr. 2,75 kr. 2. D'AILLY, S. Axel Ringvall som skådespelare och människa. 96 s., 27 pl. Pr. 2,75 kr. 3. GOODWIN, IDA O. HENRY BUERGEL. Jenny Hasselqvist. 80 s., 33 pl. Pr. 3,75 kr. 4. HEDVALL, Y. Ivan Hedqvist som skådespelare och människa. 96 s., 16 pl. Pr. 2,75 kr. 5. WAHLGREN. H. Anders de Wahl. En studie. 88 s., 24 pl. Pr. 3,50 kr. Anm. i *Sv. dagbl.*, 11/11, af A. B[RUNIU]S.

HIRN, Y. Attityder och schaldanser. En episod i antiksvärmeriets historia.

I förf:ns *Episoder*, s. 45—112.

HOMÉN, O. Från Helsingfors teatrar. 2. Hfors. 8:o. 216 s. Pr. 15 fmk.

HYLTÉN-CAVALLIUS, R. Signe Hebbe. En studie.

I *Ord o. bild*, Årg. 27, s. 267—272.

LAGERKVIST, P. Modern teater. Synpunkter och angrepp.

I förf:ns *Teater*, s. 101—183. Anm. i *Forum*, Årg. 5, s. 311—312, af K. R. G. STRÖMBERG; *Nya Argus*, Årg. 11, s. 111—113, af G. C[ASTRÉN]; *Aftonbl.*, 20/10, af F. VETTERLUND; *Dag. nyh.*, 29/6, af B. B[ERGMA]N; *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 28/9, af A. Ö[STERLING]; *Nya dagl. alleh.*, 15/6, 22/6, af N. ERDMANN; *Sv. dagbl.*, 5/7, af A. BRUNIUS.

LAURIN, C. G. Ros och ris. Andra samlingen, 1914—1918. Stockh. 8:o. 360 s. Pr. 18 kr.

Anm. i *Dag. nyh.*, 9/12, af B. B[ERGMA]N; *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 18/12 af J. B[RA]TT; *Stockh. dagbl.*, 23/12, af S. S[ÖDERMA]N; *Stockh.-tidn.*, 16/12, af D FALLSTRÖM; *Sv. dagbl.*, 17/12, af P. LAGERKVIST.

LINDHÉ, WILMA. Stora teatern i Göteborg.

I förf:ns *Minnen och upplevelser*, s. 175—185.

—— Elise Hwasser och Västråt.

I förf:ns *Minnen och upplevelser*, s. 186—193.

Memoarer, Signe Hebbes. På grundvalen af konstnärinnans muntliga berättelser nedskrifna af HILDA DIXELIUS-BRETTNER.

I *Idun*, 1918, nr 1 o. ff.

NORDENSVAN, G. Svensk teater och svenska skådespelare från Gustaf III till våra dagar. D. 2. 1842—1918. Stockh. 8:o. 12, 504 s. Pr. 22 kr.

Anm. i *Nya dagl. alleh.*, 14/2, 14/5, 7/9, af [N.] E[RDMA]NN; *Sv. dagbl.*, 24/12, af A. B[RUNIU]S.

NORLIND, T. Svensk musikhistoria. 2:a tillök. och illustr. uppl. Stockh. 8:o. 345 s. Pr. 9,50 kr.

SIMONSSON, I. Gillstugan och Björngården. Stockholms äldsta komediantscener. 1—2.

I *Holmia*, Årg. 1, s. 5—21.

SVANBERG, J. Kungl. teatrarne under ett halft sekel. 1. 1917.

Anm. i *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 5/2, af K. W[ARBUR]G.

WARBURG, K. Den första Hamletföreställningen i Stockholm.

I förf:ns *Essayer*, s. 236—240. [Förut i *Sv. teaterhistoriska samf. årsskrift*, 1912.]

VRETBLAD, P. Konsertlivet i Stockholm under 1700-talet. Stockh. 8:o. 5, 298 s., 16 pl. Pr. 15 kr.

Anm. i *Nya dagl. alleh.*, 27/12, af A. H[ALLÉ]N; *Socialdem.*, 27/12, af G. LIDMAN; *Stockh. dagbl.*, 27/12, af H. G[LIMSTED]T; *Stockh.-tidn.*, 28/12, af S. [T.] K[OCH]; *Sv. dagbl.*, 24/12, af W. S[EYMER].

ÖSTMAN, N. Djäknespelet på Stortorget 1575 och 1586.

I *Holmia*, Årg. 1, s. 1—4.

6. Svensk litteraturhistoria.

A. Allmänt.

Edda. Nordisk tidskrift for litteraturforskning. Red. G. GRAN; red.-sekr. F. BULL. Bd. 9—10 (= H. 1—4, 1918). Kra. 8:o. 320, 328 s. Pr. för hel årg. 12 kr.

Förhandlingar och uppsatser. 31 (1917). Hfors 8:o. CXXVII, 380 s. Pr. 10 fmk.

Skrifter utg. av Sv. litt.-sällsk. i Finl., 140.

Förhandlingar. — A. HULTIN. Litteraturstudier i Åbo under Porthans tid. — G. SCHAUMAN. Huru 1852 års universitetsstatuter tillkommo. — M. G. SCHYBERGSON. Historisk-filologiska studentfakulteten i Helsingfors 1853—1863. — RUTH HEDVALL. En gammal vis- och psalmrytm. — G. CASTRÉN. Finlands folk i Topelius' verk. — H. PIPPING. Ortnamnens vittnesbörd om gångna tiders språk.

Handlingar, Svenska Akademiens, ifrån år 1886. Del 29 (1917). Stockh. 8:o. 306, XVIII, 306 s. Pr. 20 kr.

Handlingar rörande Svenska Akademiens högtidsdag den 20 december 1917: Tal af Akademiens direktör, herr AFZELIUS. — Inträdestal af herr

OSCAR MONTELIUS. — Svar af herr AFZELIUS. — Redogörelse för sammankomsten. — Minne af Bengt Bengtsson Oxenstierna af herr HEDIN. — Gustaf III:s och Lovisa Ulrikas brevväxling. 1. Utg. af herr SCHÜCK.

Litteraturen. Nordens kritiske Revue. Hovedred.: C. BEHRENS og C. GAD — Norge: R. FANGEN — Sverige og Finland: J. LANDQUIST. Årg. 1 (1918). Stockh. (tr. i Köbenhavn) 4:o. 4, 936, 4 s. Pr. för hel årg. [20 häften] 15 kr.

Samlaren. Tidskrift utg. af Svenska litteratursällskapets arbetsutskott. Årg. 39 (1918). Upps. 8:o. VII, 197, 28 s. Pr. 10 kr.

Skrifter utg. af Sv. litt.-sällsk., 1: 39.
Redog. för årsmötet. — S. EK. Våra första psalmböcker. — H. SCHÜCK. Ur gamla anteckningar. 9. Stadfästelsebrefven till Uplands- och Södermannalagarna. 10. De spinea corona. — I. SIMONSSON. Biografiska bidrag om Lars Wivallius (efter fängelsetiden). — R. G:SON BERG. Atterboms bref till Schelling. — J. SVENSSON. Ett par nyfunna dikter af Henricus Tidemanni. — J. NORDSTRÖM. Strödda bidrag. — A. GRANDIEN. Atterbom och Afzelius. — GUNHILD BERGH. Ehrensvärds idealuppfattning i förhållande till Winckelmanns. — H. CORNELL. En birgittinsk revelation och dess litterära förebilder. — N. GOBOM. Svensk litteraturhistorisk bibliografi. 36 (1917).

—— Årg. 38 (1917).
Anm. i *Sv. dagbl.*, 1/5, af R. G:SON BERG.

Samlingar utg. af Svenska fornskriftssällskapet. H. 152—153. Stockh. & Lund. 8:o & 4:o. Medl.-afg. 5 kr. för år.

H. 152. K. F. SÖDERWALL. Ordbok öfver svenska medeltidsspråket. H. 29. [Sluthäfte.] — H. 153. Latinskt-svenskt glossarium efter cod. Ups. C. 20. Utg. av E. NEUMAN. H. 1.

Skrifter utg. af Svenska litteratursällskapet. 1: 39, 7: 10: 2. Upps. 8:o. Medl.-afg. 5 kr. för år.

1: 39. Samlaren. Årg. 39. — 7: 10: 2. 1500- och 1600-talens visböcker, utg. af A. NOREEN och A. GRAPE. 10. Samuel Älfs visbok. H. 2.

Skrifter utg. af Svenska litteratursällskapet i Finland. 137, 138: 1, 139 —141. Hfors 8:o. Medl.-afg. 20 fmk för år.

137. Zacharias Topelius' hundraårsminne. Festskrift den 14 januari 1918. — 138: 1. Släktbok utg. av A. WILSKMAN. 2: 1. — 139. Studier i nord. filologi. Utg. gen. H. PIPPING. Bd 9. — 140. Förhandlingar och uppsatser. 31 (1917). — 141. C. v. BONSDORFF. Opinioner och stämningar i Finland. 1808—1814.

BANG, H. Vandreaar fortalt i Breve til Peter Nansen. Med en Indledning af PETER NANSEN udg. af LAURITZ NIELSEN. Khvn. 8:o. 270 s. Pr. 7,50 kr.

BECKMAN, N. Våra medeltida domareregler.
I *Ark. f. nord. filol.*, Bd 34, s. 156—166.

BERG, R. G:SON. Diktkonsten.
I *I. Flodström, Sveriges folk*, s. 332—345.

—— Sörmlands skalder. Skaldernas Sörmland.
I *Sörmlandsboken*, s. 273—334.

—— Kvinnoskönheten i den svenska poesien.
I *Julkvällen*, 1918.

—— Finlands moderna svenska vitterhet.
I *Stockh. dagbl.*, 18/1.

BERGMAN, J. Svecia latina. Valda prov på svensk medeltidslatinsk och nylatinsk litteratur. Med förklaringar utg. Stockh. 8:o. VIII, 158 s. Pr. 6 kr.

—— Vad psalmbokskommitterade försummat. Fornkyrkans och skaldernas hymner.
I *Sv. dagbl.*, 30/6.

BJÖRKMAN, E. Sköldungasagans mytiska stamfäder.
I *Nord. tidskr.*, 1918, s. 163—182.

—— Beowulfforskning och mytologi.
I *Finsk tidskr.*, T. 84, s. 250—271.

BOLANDER, C.-A. Svenska diktare just nu. 1—2. 1915—1916.
Anm. i *Forum*, Årg. 5, s. 373—376, 385—387 af J. GUSTAVSSON.

BRATE, E. Rökstenen granskad och tolkad. Stockh. (1917.) 8:o. 2, 26 s. 2 pl. Pr. 2 kr. Särtr. ur förf:ns Östergötlands runinskrifter.

Brev, Gustavianska. Brev från Leopold, Kellgren, Franzén m. fl. Utg. av H. SCHÜCK. Stockh. 8:o. XV, 660 s. Pr. 20 kr.
(Ur Svenska akademiens arkiv.)
Inneh. bref från Leopold till Gustaf III, från Leopold, Adlerbeth o. Franzén m. fl. till Rosenstein, Lenngrensbref, bref från Kellgren till Jonas Kiellander o. Pehr Rudbeck.
Anm. i *Nya dagl. alleh.*, 18/12, af [N.] E[RDMA]NN; *Sv. dagbl.*, 20/12, af R. G:SON BERG; *Stockh.-tidn.*, 18/12, af K. R. G. STRÖMBERG.

BRUNIUS, A. Utlandssvensken som romanfigur.
I *Idun*, 1918, s. 170—171.

BÖÖK, F. Den romantiska tidsåldern i svensk litteratur. Stockh. 8:o. 7, 339 s. Pr. 13,50 kr. Särtryck ur Svenska litteraturens historia utg. af O. SYLWAN m. fl.
Anm. i *Stockh. dagbl.*, 8/12, af O. HOLMBERG.

CASTRÉN, G. Studier och kritiker. Stockh. (Tr. i Hfors.) 8:o. 221 s. Pr. 8 kr.
Anm. i *Litteraturen*, Årg. 1, s. 683—685, af S. EK; *Nya Argus*, Årg 11, s. 178—179, af F. BÖÖK; *Stockh. dagbl.*, 14/12, af F. BÖÖK.

[——] Finland i gammal svensk dikt. (Undert.: G. C.)
I *Nya Argus*, Årg. 11, s. 139—141.

DAMM, ADA. Kring Borås tidning.
I förf:ns *Bilder från det gångna Borås*, D. 2, s. 45—57.

DIDRING, E. Sveriges författarförening.
I *Litteraturen*, Årg. 1, s. 152—157.

EMMELIN, O. Indragning och tryckfrihet i Sverige under den s. k. rabulistperioden. Eskilstuna. 4:o. 14 s.

I *Redogörelse för Eskilstuna realskola och kommunala gymnasium* 1916—1917.

FOGELQVIST, T. Bok och svärd. 1917.

Anm. i *Vår lösen*, Årg. 9, s. 58—61, af G. R[UDBERG].

GÖDEL, V. Svar till Isak Collijn med anledning af hans anmälan av Vilhelm Gödel, Sveriges medeltidslitteratur. Stockh. 8:o. 19 s. Pr. 2 kr.

HALLENDORFF, C. Anmärkningar om krigspublicistiken från Karl XII:s högkvarter.

I *Meddel. för bokvänner* från Klemmings antikvariat, Årg. 2, nr 5.

HASSELBLATT, E. Dikt och diktare. Studier och kritiker. Stockh. & Hfors (tr. i Lovisa). 8:o. 326 s. Pr. 10 kr.

Anm. i *Litteraturen*, Årg. 1, s. 905—906, af J. LANDQVIST.

HEDERSTRÖM, T. Fornsagor och eddakväden i geografisk belysning. 1917.

Anm. i *Danske Studier*, 1918, s. 83—84, af G. KNUDSEN; *Aftonbl.*, 24/2, af E. SVENSÉN; *Aftontidn.*, 20/1, af O. JANSE; *Dag. nyh.*, 14/1, af J. SAHLGREN; *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 31/1, af G. CEDERSCHIÖLD.

HEDVALL, RUTH. Finlands svenska litteratur. 1917.

Anm. i *Finsk tidskr.*, T. 83, s. 454—466, af A. HULTIN. Motkritik af förf. i samma tidskr., T. 84, s. 77—82, med genmäle af rec. sammastädes s. 82—86; *Nya Argus*, Årg. 11, s. 59—62, af W. S[ÖDERHJELM]; *Aftontidn.*, 9/11, af [E.] TH[YSELIU]S; *Sv. dagbl.*, 24/2, af R. G:SON BERG.

—— En gammal vis- och psalmrytm.

I *Förh. o. upps.*, 31, s. 317—346.

HIRN, Y. Finlands naturskönhet i utländsk 1700-talslitteratur. Ett kapitel ur landskapssinnets historia.

I förf:ns *Episoder*, s. 1—44.

Historia, Svenska litteraturens. Av F. BÖÖK, G. CASTRÉN, R. STEFFEN, O. SYLWAN. Under red. av O. SYLWAN. II. 2—8. Stockh. 8:o. Pr f. h. 1,50 kr.

HJELMQVIST, T. Stefanussynen i svensk diktning.

I *Språk o. stil*, Årg. 18, s. 201—210.

HOLMBERG, O. Sveriges senaste litteratur.

I *Ugens Tilskuer*, Bd 8, s. 247—251.

HOMÉN, O. I marginalen. Hfors o. Stockh. 8:o. 320 s. Pr 7,50 kr.

Anm. i *Aftonbl.*, 22/3, af R. SJÖBERG; *Sv. dagbl.*, 24/2, af R. G:SON BERG; *Stockh. dagbl.*, 18/3, af G. N[ORDENSVAN]; *Upsala*, 29/4, af A. WIDÉN; *Litteraturen*, Årg. 1, s. 904—905, af J. LANDQUIST.

HUSTVEDT, S. B. Ballad criticism in Scandinavia and Great Britain. 1916.

Anm. i *Scottish hist. review*, 14, s. 282—283, af R. L. BREMNER.

JOHANSSON, J. V. »Uttydning af ordspråket: När man får et embete; så får man ock förstånd.»

I *Edda*, Bd 9, s. 127—128. Med anl. af E. GRIPS likalydande uppsats i Bd 8, s. 353—357.

KALÉN, G. Essayer. Landskrona 1917. 8:o. 111 s. Ej i bokh.

KIHLMAN, E. Nyare svensk folklifsskildring i Finland.
I *Årsbok 1918 utg. af Riksfören. f. svenskhetens bevarande i utlandet*, s. 29—39.

LAMM, M. Upplysningstidens romantik. Den mystiskt sentimentala strömningen i svensk litteratur. D. 1. Stockh. 8:o. XI, 482 s. Pr. 17 kr.
Anm. i *Litteraturen*, Årg. 1, s. 305—311, af K. R. G. STRÖMBERG; *Nord. tidskr.*, 1918, s. 377—389, af N. ERDMANN; *Tidn. f. Sveriges lärov.*, Årg. 18, s. 172, af E. GRIP; *Aftonbl.*, 21/7, af R. SJÖBERG; *Sv. dagbl.*, 8/7, af S. BELFRAGE.

LANDQUIST, J. Om människokunskap. En studie över den historiska och den konstnärliga kunskapens möjligheter.
I *Vår tid*, Årg. 3, s. 140—169.

Legender från Sveriges medeltid illustrerade i svensk medeltidskonst. 1—2. 1917.
Anm. i *Hertha*, Årg. 5, s. 110—111 af LISA ROLF; *Kristend. o. vår tid*, Årg. 13, s. 165—167, af J. R—M; *Sv. tidskr.*, Årg. 8, s. 55—56, af O. WIESELGREN; *Dag. nyh.*, 11/1, af K. A[SPLUND].; *Stockh. dagbl.*, 2/6, af O. RABENIUS.

LIEDGREN, E. Vox angelica. 1917.
Anm. i *Bibelforskaren*, Årg. 35, s. 377—378, af E[. STAV]E; *Vår lösen*, Årg. 9, s. 140, af M. F[EUK]; *Aftonbl.*, 17/2, af I. C:SON GABNER; *Aftontidn.*, 4/4, af I. NORBERG; *Stockh. dagbl.*, 13/5, af O. M[ANNSTRÖM]; *Sv. dagbl.*, 19/6, af E. N. SÖDERBERG; *Sydsv. dagbl.*, 5/4, af H. T—N.

LINDBERG, E. Karl XII i svensk vitterhet.
I *Ord o. bild*, Årg. 27, s. 579—596.

LINDER, O. A. Writers of Swedish life in America.
I *The American Scandinavian review*, Vol. 6, s. 154—158.

LJUNGDORFF, V. E. T. A. Hoffmann och Sverige.
I *Edda*, Bd 10, s. 96—140.

LUNDGREN, K. HJ. De aderton i Svenska akademien.
I *Saisonen*, Årg. 3, s. 118 o. ff.

LUNDSTRÖM, ENNI. Svensk nationell diktning i Finland.
I *Årsbok 1917, utg. af Riksfören. f. svenskhetens bevarande i utlandet*, s. 34—57.

MAURY, L. Les problèmes scandinaves. Le nationalisme suédois et la guerre 1914—1918. Paris. 16:o. VII, 469 s. Pr. 6 fr.

—— Den svenska nationalismen och kriget. Till svenska av KARL MICHAELSSON. Stockh. 8:o. 443 s. Pr. 8 kr.
Anm. i *Revue critique*, Année 53, s. 189—190, af L. R[OUSTAN]; *Journal des débats* af JACQUES DE COUSSANGE [D: BARBE DE QUIRIELLE DU GENESTOUX. Referat i *Nouvelles de France* 15/8]; *Forum*, Årg. 5, s. 267—268; *Litteraturen*, Årg. 1, s. 161—165, af J. LANDQUIST; *Ord o. bild*, Årg. 27, s. 497—501, af C. G. LAURIN [Genmäle af förf. i *Dag. nyh.*, 9/10, svar af rec. 8/10 och nytt genmäle af förf. 11/10]; *Tiden*, Årg. 10, s. 354—357, af M. OLDEVILL; *Aftontidn.*, 13/6, af K. G. OSSIANNILSSON; *Dag. nyh.*, 27/6, af E. N—M; *Göteb. aftonbl.*, 16/10, af H. A[LMQUIST]; *Nya dagl. alleh.*, 16/9, af N. ERDMANN; *Stockh. dagbl.*, 1/9, 5/9, 9/9, af F. BÖÖK [genmäle af förf. i samma tidn. 15/9. Inlägg af N. ALEXANDERSSON med svar af F. BÖÖK sammastädes 24/9, replik af ALEXANDERSSON 26/9, slut-

replik af BÖÖK 1/10]; *Stockh.-tidn.*, 27/10, af E. E. L[INDQVIST]; *Sv. dagbl.*, 13/10, af P. HALLSTRÖM. Uppsats i *Forum*, Årg. 5, s. 514—516 o. 539—542, af G. FORSELL (Två karaktärsstudier) med anl. af Laurins och Hallströms inlägg.

MONTELIUS, O. Ynglingaätten.
I *Nord. tidskr.*, 1918, s. 213—238.

MORTENSEN, J. Från Röda rummet till sekelskiftet. Strömningar i svensk litteratur under adertonhundraåttio- och nittio-talen. 1. Stockh. 8:o. IV, 330 s. Pr. 18 kr.
Anm. i *Dag. nyh.*, 12/12, af C.-A. B[OLANDER].; *Göteb. dagbl.*, 21/12. af O. WIESELGREN; *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 28/12, af S. EK; *Stockh.-tidn.*, 12/12, af K. R. G. STRÖMBERG; *Ups. nya tidn.*, 6/12, af S. CEDERBLAD.

—— Människor och böcker. 1917.
Anm. i *Soc.-dem.*, 26/2, af A. BERGSTRAND; *Sv. dagbl.*, 21/12 1917 af A. BRUNIUS (genmäle af förf. 2/1 med svar af rec. i samma nummer); *Bokstugan*, Årg. 2, s. 71—72, af O. O[LSSO]N.

MÖRNE, A. Finlands nyare svenska litteratur.
I *Vår tid*, Årg. 3, s. 17—35.

NERMAN, B. Slaget på Bråvalla.
I *Dag. nyh.*, 24/2.

NERMAN, T. Månaderna i svensk lyrik.
I *Bonniers månadsh.*, Årg. 12, nr 1—12.

NORDÉN, A. Några bidrag till Bråvallaslagets bygdegeografi. Norrk. 8:o. 53 s.

NORDSTRÖM, J. Strödda bidrag. 1. Ett balladfragment i uppteckning från 1500-talet.
I *Samlaren*, Årg. 39, s. 131—133.

NOREEN, E. Ett aktstycke till Kung Orres historia meddelat.
I *Sv. landsmål*, H. 42, s. 42—44.

OLÁN, E. Göteborgspressens förfäder. Huru världshändelserna fordom publicerades.
I *Göteb. handels- och sjöf.-tidn.*, 18/6.

PETERSON-BERGER, W. Emil Sjögren och 80-talet.
I *Emil Sjögren in memoriam*, s. 41—45.

Runinskrifter, Sveriges. Utg. av K. Vitterhets-, historie- och antikvitets-akademien. Bd 2. Östergötlands runinskrifter. Granskade och tolkade av E. BRATE. Stockh. 1911—1918. 4:o. XXXIV, 267 s.

SCHÜCK, H. Studier i Hervararsagan. Upps. 8:o. 56 s. Pr 1,50 kr.
Upps. univ:s årsskr., Program 3: 2.

—— Byzantinsk inverkan på äldre nordisk litteratur. Föreläsning vid rektoratets nedläggande. 1—3.
I *Post o. inrikes tidn.*, 8/6, 15/6, 22/6.

—— Ur gamla anteckningar. 9. Stadfästelsebrefven till Uplands- och Södermannalagarne.
I *Samlaren*, Årg. 39, s. 25—27.

SCHÜCK, H. o. WARBURG, K. Huvuddragen av Sveriges litteratur. Avd. 3. Stockh. 8:o. xi, 312 s. Pr. 12,25 kr. (1—3 i en vol. 22 kr.)

Anm. i *Litteraturen*, Årg. 1, 828—832, af K. G. R. Strömberg; *Aftonbl.*, 1/12, af R. G:son Berg; *Aftontidn.*, 20/11, af [E.] Th[yseliu]s; *Nya dagl. alleh.*, 20/2, af N. E[rdmann]; *Stockh. dagbl.*, 19/12, af O. R[abeniu]s; *Sv. dagbl.*, 8/12, af W. Söderhjelm; *Upsala*, 22/11, af R. Ekholm; *Ups. nya tidn.*, 20/11, af Sv. Cederblad; *Bokstugan*, Årg. 2, s. 178—181, af O. O[lsso]n.

STEENSTRUP, J. De danske Folkevisers ældste Tid og Visernes Herkomst.
I *[Dansk] Historisk Tidsskrift*, R. 9, Bd 1, s. 232—254.

STENBOCK, C. M. Andliga visor.
I förf:ns *Strövtåg i Linköpings stiftsbibliotek*, s. 66—77.

STORK, CH. W. Nationality in Swedish literature.
I *Nation* (New York), Vol. 106, s. 342—343.

STRIDSBERG, G. Den litterära äganderätten.
I *Svensk tidskr.*, Årg. 8, s. 341—346.

[SVENSSON, N. P.] Den litterära nyskandinavismen. (Undert.: Quidam Quidamsson).
I *Litteraturen*, Årg. 1, s. 34—40.

SÖDERHJELM, W. Utklipp om böcker. Andra serien. Hfors. 8:o. 517 s. Pr. 27,50 fmk.
Anm. i *Litteraturen*, Årg. 1, s. 902—904, af J. Landquist.

WALLÉN, E. Nordisk mytologi i svensk romantik. Stockh. 8:o. 152 s. Pr. 4,25 kr.
Anm. i *Litteraturen*, Årg. 1, s. 424—425, af E. H[edé]n; *Sydsv. dagbl.*, 19/12, af H. E—n.

WARBURG, K. Essayer. Stockh. (tr. i Upps.). 8:o. 4, 293 s. Pr. 12 kr.
Anm. i *Stockh. dagbl.*, 24/12, af G. N[ordensvan].

Visböcker, 1500- och 1600-talens. Utg. af A. Noreen och A. Grape. 10. Samuel Älfs visbok. H. 2. Upps. 8:o. S. 1—6, 103—182. Pr. 3 kr.

Visor tryckta i år. (Text o. melodier.) Saml. och utg. af J. Götlind. Stockh. 8:o. (tr. 1917.) 106 s. Pr. 3 kr.

VRIES, J. DE. Die ballade »Ulf van Jærn».
I *Arkiv f. nord. filol.*, Bd 34, s. 1—70.

B. Särskilda författare.

ADLERBETH, G. J.

Bref till Rosenstein. Se Afd. 6: A. Gustavianska brev.

Westerblad, C. A. Ett bidrag till den nordiska renässansens stiluppfattning. Gudmund Göran Adlerbeths utlåtande över Lings »Agne».
I *Språk o. stil*, Årg. 18, s. 145—155.

ADLERSPARRE, G.

Anders Jämte, Georg Adlersparre och hans son.
I *Betlehem*, Årg. 32, s. 49—57.

HENNINGS, BETH. En revolutionshjälte i nutida forsknings ljus.
I *Hela världen*, 1918, s. 540-547.

TUFVESSON, T. Adlersparre och Fersenska mordet.
I *Personhistorisk tidskr.*, Årg. 20, s. 66—68.

AFZELIUS, A. A.
Se Afd. 5: B. ATTERBOM (GRANDIEN).

AFZELIUS. A. J.
TUFVESSON, T. Afze och Augusta Nielsen.
I förf:ns *Ur sekretärer och kisteläd ikor*, s. 89—102.

ALMQUIST, C. J. L.
TUFVESSON, T. Ur en Almquistbeundrares papper. [C. W. Bergman.]
I förf:ns *Ur sekretärer och kistelädikor*, s. 117—132.

WARBURG, K. »Det går an».
I förf:ns *Essayer*, s. 146—207. [Förut i *Ord o. bild*, 1908.]

WÄGNER, ELIN. C. J. L. Almquist och Rousseau.
I *Rösträtt f. kvinnor*, Årg. 7, nr 19.

ANDREÆ, LAURENTIUS.
LINDROTH, HJ. Hvem har först öfversatt Nya testamentet till svenska.
I *Göteb. aftonbl.*, 14/10.

Se Afd. 7. LINDQUIST.

ARMFELT, G. M.
WARBURG, K. Författarskapet till »Tillfället gör tjufven».
I förf:ns *Essayer*, s. 125—145. [Förut i *Göteb. Vetensk.-o. Vitt.-samhälles saml.* 1878.]

ARVIDI, A.
WIESELGREN, O. Till Andreas Arvidis biografi.
I *Personhist. tidskr.*, Årg. 20, s. 28—36.

ATTERBOM, P. D. A.
BERG, R. G:SON. Atterboms bref till Schelling. Meddelade.
I *Samlaren*, Årg. 39, s. 71—122.

GRANDIEN, A. Atterbom och Afzelius. Anteckningar efter några bref.
I *Samlaren*, Årg. 39, s. 144—155.

BELLMAN, C. M.
BÖÖK, F. Bellmanskaraktäristiken i Tegnérs Akademisång. Se Afd. 6 : B. TÉGNER.

FORSSTRAND, C. Bellman som skådespelare.
I *Svenska scenen*, Årg. 4, s. 76—78.

KJERULF, CH. Bellmans Gröna Lund.
I *Sv. dagbl.*, 9/11.

KLOSINSKI, O. Vom Anakreon des Norden.
I *Bremer Tageblatt*, 1918, nr 60.

STEFFEN, R. Movitz och Mollberg. Ett bidrag till förklaringen av Fredmans epistlar.

I *Nord. tidskr.*, 1918, s. 533—545.

VALGREN, B. M. Klubben vid Mälaren — Bellmans Arkadien.

I *Hela världen*, 1918, s. 846—848.

BENZELIUS D. Y., E.

Se Afd. 2 : B. STENBOCK.

BERGMAN, B.

KALÉN, G. Marionetternas diktare.

I förf:ns *Essayer*, s. 99–110.

BERGMAN, C. W.

Se Afd. 6 : B. ALMQUIST. (TUFVESSON).

BERGSTEDT, C. F.

WARBURG, K. Carl Fredrik Bergstedt.

I förf:ns *Essayer*, s. 208—235. [Förut i *Nord. tidskr.*, 1893.]

BIRGITTA.

Birgittaminnet.

Artiklar i *Stockh. dagbl.*, 8/3 (R. GEETE. Ett återupplifvat Birgittaminne Med anledning av den stundande Birgittavespern. — A. LINDBLOM. Svensk historia och Birgitta-utställningen. — FANNY CEDERBLAD. En nunneinvigning i Birgittinerklostret i Rom), 28/3 (H. WÅHLIN. Medeltida bildhuggarkonst på Birgittautställningen), 28/4 o. 5/5 (I. COLLIJN. Librariet på Birgittautställningen); *Sv. dagbl.* 8/3 (J. ARMFELT. Birgittinerklostret i Lublin.)

Birgittautställningen 1918. Beskrifvande förteckning öfver utställda föremål. Red. af ISAK COLLIJN och ANDREAS LINDBLOM. Stockh. (tr. i Upps.). 8:o. XI, 203 s., 13 pl. Pr. 20 kr. (Statens historiska museum.)

Inneh.: C. M. FÜRST. Birgittas reliker. — AGNES BRANTING o. A. LINDBLOM. Heliga Birgittas och Katherinas samt andra helgedomakar. — A. LINDBLOM. Altarkärl. — A. LINDBLOM. Bildverk i skulptur och måleri. — AGNES BRANTING. Väfnader och broderier. — S. BRANDEL. Birgittas kista och bår. Ulf Gudmarssons grafsten. Pilgrimsmärken. — G. LAGERHEIM. Mikroskopisk undersökning af Birgittas kista. — I. COLLIJN. Handskrifter, urkunder och böcker rörande Birgitta och Vadstena. — H. FLEETWOOD. Sigill. — O. JANSE. Vadstena som kulturminnesort.

Anm. i *Hist. tidskr. f. Finland*, Årg. 3, s. 126—128, af K. K. MEINANDER; *Dag. nyh.*, 23/4, af K. ASPLUND; *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 5/4, af A. L. ROMDAHL; *Sv. dagbl.*, 10/3, af S. W[ALLI]N.

CORNELL, H. En birgittinsk revelation och dess litterära förebilder.

I *Samlaren*, Årg. 39, s. 191—197.

GRONBERGER, S. M. St. Bridget of Sweden. A chapter of mediæval church history. Ed. by J. J. WALSH. Washington. 8:o. 52 s.

Publ. of The writers club of Washington, 1: 2. Tillika särtryck ur *The American catholic quarterly review*, Vol. 42, s. 97—148.

Anm. i *Folk-Lore*, Vol. 29, s. 95.

LAGERFELT, GRETA. Den heliga Birgittas hus i Rom.

I *Saisonen*, Årg. 3, s. 489—491.

LINDBLOM, A. Den heliga Birgitta. Bildverk i skulptur och måleri från Sveriges medeltid. Stockh. 4:o. 63 s., 31 pl. Pr. 60 kr.

Anm. i *Aftonbl.*, 20/5, af N. G. WOLLIN; *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 16/5, af A. L. ROMDAHL; *Nya dagl. alleh.*, 22/6, 27/6, af G. JOHANSSON; *Stockh. dagbl.*, 14/4, af R. GEETE; *Sv. dagbl.*, 27/4, af A. B[RUNIU]S; *Dag. nyh.*, 22/4 af K. ASPLUND.

—— Birgittas minne.

I *Ord o. bild*, Årg. 27, s. 241—250.

Se Afd. 1. COLLIJN; Afd. 3. COLLIJN, GEETE o. SJÖGREN; Afd. 5 : A. Vadstena klosters minnesbok.

BLANCHE, A.

Femtioårsminnet af hans död.

Artiklar i *Aftonbl.*, 29/11 (F. V[ETTERLUND]. Aug. Blanche som författare); *Aftontidn.*, 30/11 ([E.] TH[YSELIU]S); *Nya dagl. alleh.*, 28/11 (N. ERDMANN); *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 30/11 ([A.] Å[HMA]N); *Stockh. dagbl.*, 29/11, (G. NORDENSVAN); *Stockh.-tidn.*, 1/12 (E. NORLANDER); *Sv. dagbl.*, 24/11 (K. HJ. LUNDGREN [ABBÉ COIGNARD]); *Ups. nya tidn.*, 5/12 ([E.] R[O]S[ENIU]S).

BLANCHE, TH. August Blanche och hans malmgård.

I *Idun*, 1918, julnumret.

NORLANDER, E. August Blanche. Minnesteckning i breda drag. Med 25 ill. Stockh. 8:o. 192 s., 17 pl. Pr. 6,50 kr.

BONDESON, A.

HOLMGREN-STRÖMBOM, GRETA. August Bondeson. En svensk folkvisesamlare.

I *Brage. Årsskrift*, 8—11, s. 90—103.

BRAAD, CHR. H.

[FORSSTRAND, C.] Christopher Henrik Braad, den lärde superkargören. (Undert.: C. F.)

I *Sv. dagbl.*, 14/4.

BRAUN, W. VON.

WARBURG, K. Från Wilhelm von Brauns ungdomsdagar.

I förf:ns *Essayer*, s. 241—267. [Förut i *Svea*, 1892.]

BREMER, FREDRIKA.

NYBERG, P. Fredrika Bremer om Regina von Emmeritz.

I *Finsk tidskr.*, T. 84, s. 48—56.

BRINKMAN, C. G. VON.

BORELIUS, HILMA. Carl Gustaf von Brinkman under diplomatåren 1792—1810. [Brinkman 2.] Stockh. 8:o. 7, 294 s. Pr. 13,50 kr.

Anm. i *Aftonbl.*, 22/12, af H. B.; *Stockh. dagbl.*, 22/12, af G. N[ORDENSVAN]; *Stockh.-tidn.*, 21/12, af [E.] R[INMAN].

BROMAN, O. J.

Ol: Joh: Bromans Glysisvallur. Utg. af Gestrike-Helsinge nation i Upsala. Upps. 8:o. H. 10 (= D. 2:3). S. 161—240.

BRUNIUS, A.

AF UGGLAS, C. R. August Brunius.

I *Ord o. bild*, Årg. 27, s. 384—390.

BRYNOLPHUS.
SCHÜCK, H. Ur gamla anteckningar. 10. De spinea corona.
I *Samlaren*, Årg. 39, s. 28—44.

BUDDE, J.
SMEDBERG, E. Jöns Budde och Helga-Karin-legenden i Cod. Holm. A 58. Upps. 8:o. 19 s. Pr. 0,75 kr.
Upps. univ. årsskr. Meddelanden från Nordiska seminariet, 11.

BUREUS, J. TH.
STENBOCK, C. M. Bure-minnen.
I förf:ns *Strövtåg i Linköpings stiftsbibliotek*, s. 53—59.

BÅÅTH, A. U.
LARSSON, H. E. Ett och annat ur mina minnen från studenttiden och mitt samliv med Bååth.
I *Under Lundagårds kronor*, s. 349—382.

BÄCKSTRÖM, E.
GRÖNSTEDT, J. Edv. Bäckström.
I förf:ns *Mina minnen*, 2, s. 108—121.

BÖTTIGER, C. W.
GRÖNSTEDT, J. C. W. Böttiger.
I förf:ns *Mina minnen*, 1, s. 55—58.

Se Afd. 6 : B. TEGNÉR (BELFRAGE).

CASTRÉN, M. A.
CASTRÉN, G. M. A. Castrén.
I förf:ns *Studier och kritiker*, s. 7—27. [Förut i *Nya Argus*, 1913.]

CEDERHJELM, K. G.
Se Afd. 5 : B. DALIN (WARBURG).

CHORÆUS, M.
Bref till Rosenstein. Se Afd. 6 : A. Gustavianska brev.

COLUMBUS, S.
NORDSTRÖM, J. Strödda bidrag. 5. Anteckningar om Samuel Columbus.
I *Samlaren*, Årg. 39, s. 139—143.

CREUTZ, G. PH.
CASTRÉN, G. Gustaf Philip Creutz. 1917.
Anm. i *Finsk tidskr.*, T. 85, s. 168—174, af SV. EK; *Hist. tidskr. f. Finl.*, Årg. 2, s. 295—297, af ALMA SÖDERHJELM; *Sv. tidskr.*, Årg. 8, s. 122, af C. HALLENDORFF.

CRUSENSTOLPE, M. J.
ESSÉN, A. Ett julbrev från Morianen. (Undert.: A. EJE).
I *Stockh.-tidn:s* julnummer.

DAHLBERG, E.
KONOW, J. Fältmarskalken greve Erik Dahlbergs stamträd på mödernet.
I *Samf. S:t Eriks årsbok*, 1918, s. 153—163.

DAHLSTIERNA, G.

NOREEN, E. Om tryckåren för ett par av Dahlstiernas skrifter.
I *Studier tillegn. Esaias Tegnér*, s. 209—213.

DALIN, O. VON.

FLYGARE, N. Om uppkomsten af vårt första försäkringsbolag.
I *Sv. försäkringsårsbok*, 1916, s. 9—24. Äfven särtr. under tit.: Hvem har författat brefvet i Then Swänska Argus del 1 n:o 20? (1733). En litteraturhistorisk-nationalekonomisk studie. 16 s.

WARBURG, K. Dalin och Cederhjelm.
I förf:ns *Essayer*, s. 1—9. [Förut i *Svea*, 1884.]

EHRENSVÄRD, C. A.

C. A. Ehrensvärds brev. Utg. av GUNHILD BERGH. 2. 1917.
Anm. i *Sv. tidskr.*, Årg. 8, s. 123, af C. HALLENDORFF; *Stockh.-tidn.*, 27/1, af A. MÖLLER.

BERGH, GUNHILD. Ehrensvärds idealuppfattning i förhållande till Winckelmanns.
I *Samlaren*, Årg. 39, s. 156—190.

EKELUND, V.

WERIN, A. Vilhelm Ekelund som essayist.
I *Ord o. bild*, Årg. 27, s. 641—648.

EKLUND, P.

WOLLMER, L. Om Pehr Eklund som dogmatiker. Akad. avh. Lund. 8:o. 4, III, 330 s. Pr. 5 kr.
Anm. i *Sydsv. dagbl.*, 20/12, af A. WIHLBORG.

ESSEN, J. S. VON.

ÖLLER, R. En vitter guvernör från adertonhundratalets midt. Några tidningsklipp om Johan August von Essen.
I *Finsk tidskr.*, T. 85, s. 321—348.

ESTLANDER, C. G.

Ungdomsminnen. Hfors. 8:o. 375 s. Pr. 22 fmk.

FLYGARE-CARLÉN, EMILIE.

HOLMSTRÖM, MARIA. Emilie Flygare-Carlén, västkustromanens ryktbara författarinna. Stockh. 8:o. XI, 209 s., 5 pl. Pr. 9 kr.
Anm. i *Sv. dagbl.*, 15/12, af E. SMITH.

WARBURG, K. Emilie Flygare-Carlén.
I förf:ns *Essayer*, s. 268—293. [Förut i *Nord. tidskr.*, 1892.]

FORSSLUND, K. E.

KALÉN, G. Diktaren på storgården.
I förf:ns *Essayer*, s. 85—98.

FRANZÉN, F. M.

Bref till Rosenstein. Se Afd. 5 : A. Gustavianska brev.

CASTRÉN, G. Franzén och mamsell Hagman.
I förf:ns *Studier och kritiker*, s. 211—215. [Förut i *Sv. dagbl.*, 1908.]

HAGBERG, TH. Biskop Franzéns porträtt i den Wijkska porträttsamlingen. [Förväxladt med C. P. Hagbergs.]
I *Personhist. tidskr.*, Årg. 20, s. 82.

FRÖDING, G.

Samlade skrifter. [Red av R. G:SON BERG.] Stockh. 8:o.

1. Ungdomsdikter. XXXI, 222 s. (tr. 1917). Pr. 4,50 kr.
2. Guitarr och dragharmonika. LII, 1, 247 s. (tr. 1917). Pr. 4,50 kr.
3. Nya dikter. XXXV, 1, 214 s. Pr. 4,50 kr.
4. Stänk och flikar. LXXIII, 1, 222 s. Pr. 4,50 kr.

Anm. i *Nya dagl. alleh.*, $^{28}/_{2}$, af N. ERDMANN; *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, $^{14}/_{6}$, $^{10}/_{11}$, af K. W[ARBUR]G; *Stockh.-tidn.*, $^{2}/_{3}$, $^{7}/_{7}$, af K. B[ARR]; *Sv. dagbl.*, $^{23}/_{3}$, af S. EK.

Allvar, mer eller mindre. Stockh. 8:o. 5, 212 s. Pr. 10 kr. (Posthuma skrifter.)
Anm. i *Aftonbl.*, $^{7}/_{12}$, af F. V[ETTERLUND]; *Forum*, Årg. 5, s. 558—560, af J. MORTENSEN; *Sv. dagbl.*, $^{22}/_{12}$, af W. SÖDERHJELM; *Sydsv. dagbl.*, $^{10}/_{12}$, af A. F[JELNE]R.

Kåserier. Stockh. 8:o. 6, 416 s. Pr. 18 kr. (Posthuma skrifter.)
Anm. i *Aftonbl.*, $^{7}/_{12}$, af F. V[ETTERLUND]; *Dag. nyh.*, $^{15}/_{12}$, af C.-A. B[OLANDER]; *Forum*, Årg. 5, s. 558—560, af J. MORTENSEN; *Nya dagl. alleh.*, $^{8}/_{2}$, af N. ERDMANN; *Sv. dagbl.*, $^{22}/_{12}$, af W. SÖDERHJELM; *Sydsv. dagbl.*, $^{2}/_{12}$, af A. F[JELNE]R.

Brev. Stockh. 8:o. 4, 332 s. Pr. 15 kr. (Posthuma skrifter.)
Anm. i *Aftonbl.*, $^{7}/_{12}$, af F. V[ETTERLUND]; *Aftontidn.*, $^{19}/_{12}$, af E. THYSELIUS; *Dag. nyh.*, $^{18}/_{12}$, af J. LANDQUIST; *Forum*, Årg. 5, s. 558—560, af J. MORTENSEN; *Sv. dagbl.*, $^{22}/_{12}$, af W. SÖDERHJELM; *Sydsv. dagbl.*, $^{15}/_{12}$, af A. F[JELNE]R.

[BERG, R. G:SON.] En tillfällighetsdikt av Gustaf Fröding. (Undert.: R. G. B.)
I *Sv. dagbl.*, $^{10}/_{11}$.

CASTRÉN, G. Gustaf Fröding.
I förf:ns *Studier och kritiker*, s. 69—83. [Förut i *Nya Argus*, 1911.]

LANDQUIST, J. Skalden och Lucifer. En meditation öfver Gustaf Fröding.
I *Litteraturen*, Årg. 1. s, 1—16.

LINDBERG, H. Omkring ett nyupptäckt Frödingsbrev på vers.
I *Hela världen*, 1918, s. 1409—1414.

MORTENSEN, J. Frödings Atlantis.
I *Edda*, Bd. 9, s. 161—174.

STORK, CH. W. Gustaf Fröding, Swedish lyric poet.
I *North American review*, Vol. 204, s. 897—908.

[SYLWAN, O.] Fröding — Heine. (Undert.: O. S.)
I *Språk o. stil*, Årg. 18, s. 169.

Se Afd. 6 : B. TEGNÉR (LÅSTBOM).

FRYXELL.

SCHAGERSTRÖM, AGNES. Släkten Fryxell.
I *En bok om Värmland*, D. 2, s. 318—332.

GEIJER, E. G.
Bref till Rosenstein. Se Afd. 6 : A. Gustavianska brev.

BLANCK, A. Geijers götiska diktning. Stockh. 8:o. VIII, 446 s. Pr. 20 kr.
Anm. i *Dagens nyh.*, 18/11, af C.-A. B[OLANDER]; *Stockh.-tidn.*, 26/11, af K. R. G. STRÖMBERG.

GEIJER, P. A. Släkten Geijer.
I *En bok om Värmland*, D. 2, s. 301—317.

Se Afd. 6 : B. TEGNÉR (LÅSTBOM).

GUSTAF III.
WARBURG, K. Om förebilderna till Gustaf III:s dramer.
I förf:ns *Essayer*, s. 63—81. [Förut i *Svensk Tidskr.*, 1876.]

GYLLENBORG, G. F.
Bref till Rosenstein. Se Afd. 6 : A. Gustavianska brev.

HAGBERG, C. P.
Se Afd. 6 : B. FRANZÉN (HAGBERG).

HALLMAN, C. I.
Se Afd. 6 : B. ARMFELT. (WARBURG.)

HALLSTRÖM, P.
NATHORST, MARY T. Per Hallströms hem.
I *Svenska hem*, Årg. 6, s. 133—137.

NECKEL, G. Per Hallström.
I *Zeitschr. f. den deutschen Unterricht*, 32:7/8.

HANSSON, O.
ELGSTRÖM, ANNA LENAH. Ola Hanssons »Tidens kvinnor».
I förf:ns *Samtal och brev*, s. 110—116.

FRUK, M. Bildspråket i Sensitiva amorosa.
I *Språk o. stil*, Årg. 18, s. 169—182.

HEIDENSTAM, V. VON.
BERNHARD, SVEA. Verner von Heidenstam, Swedish poet and novellist.
I *Poetry* (Chicago), Vol. 10, s. 35—38.

NELSON, J. E. Verner von Heidenstam.
I *Sv. litt.-sällsk. De nios* [i Kenilworth] *årsbok*, Årg. 1, s. 39—46.

STORK, CH. W. Verner von Heidenstam.
I *Nation* (New York), Vol. 103, s. 509—510.

—— A poet of Sweden.
I *Independent* (New York), Vol. 90 (7/4 1917).

—— The new Nobel prize winner, Verner von Heidenstam.
I *Bookman* (New York), Vol. 44, s. 589—592.

HYLTÉN-CAVALLIUS, G. O.
SYDOW, C. W. VON. Gunnar Olof Hyltén-Cavallius.
I *Folkminnen och folktankar*, Bd 5, s. 72—78.

JOLIN, J.

Hundraårsminnet af hans födelse.

Artiklar i *Aftonbl.*, 27/12, (R. G:SON BERG); *Sv. dagbl.*, 22/12, (C. B. Johan Jolin och hans insats i Stockholmslivet vid mitten av förra århundradet); *Stockh. dagbl.*, 28/12 (G. NORDENSVAN); *Stockh.-tidn.*, 22/12 (E. NORLANDER [DON BASUNO]).

KARLFELDT, E. A.

HOLMÅSEN, JENNY. Psalmtonen i Karlfeldts diktning. Stockh. 8:o. 22 s. Pr. 0,40 kr.

KELLGREN, J. H.

Bref till Anna Maria Lenngren, Jonas Kiellander och Pehr Rudbeck. Se afd. 6 : A. Gustavianska brev.

JOHANSSON, J. V. Till Kellgrens sista diktning.

I *Språk o. stil*, Årg. 18, s. 84—95.

KEY, ELLEN.

KEY, ELLEN. Minnen av och om Emil Key. 1917.

Anm. i *Rösträtt för kvinnor*, Årg. 7, nr 4, af GERDA HELLBERG; *Sv. tidskr.*, Årg. 8, s. 124, af C. HALLENDORFF.

KJÖPING, N. MATSON.

AFZELIUS, N. Glömda böcker. Nils Matson Kiöping och hans resa.

I *Stockh. dagbl.*, 17/3.

KRÆMER, LOTTEN VON.

Samlade skrifter. Utg. av Samfundet De nio. Med levnadsteckning av J. LANDQUIST. D. 1—4. Stockh. 8:o. Pr. 48 kr.

Anm. i *Litteraturen*. Årg. 1, s. 767—772, af FRIDA STÉENHOFF; *Stock.-tidn.*, 22/12, af KJ. S[TRÖMBER]G.

LANDQUIST, J. Lotten von Kræmer. Levnadsteckning.

I *L. v. Kræmer, Samlade skrifter*, D. 1, s. IX—CCV.

LÆSTADIUS, P.

BÖÖK, F. Petrus Læstadius.

I *Stockh. dagbl.*, 24/3.

LAGERKVIST, P.

EK, S. Pär Lagerkvist. En svensk expresssionistisk diktare.

I *Litteraturen*, Årg. 1, s. 355—363.

LAGERLÖF, SELMA.

Sextioårsdagen.

Artiklar i *Aftontidn.*, 17/11 ([E.] TH[YSELIU]S.); *Nya dagl. alleh.*, 18/11 ([N.] E[RDMA]NN); *Dag. nyh.*, 20/11 (C.-A. B[OLANDER]); *Göteb. handels. o. sjöf.-tidn.*, 19/11 (JEANNA OTERDAHL); *Göteb. aftonbl.*, 18/11 (G. ULLMAN); *Sv. dagbl.*, 17/11, (O. HOLMBERG); *Stockh.-tidn.*, 19/11 (K. B[ARR]); *Stockh. dagbl.*, 20/11 (O. R[ABENIU]S).

BREVES, W. Herr Arnes Schatz. Ein Beitrag zur literarischen Übereinstimmung.

I *Niedersachsen*, 15: 7. Föranledde beriktigande af SELMA LAGERLÖF i *Hamburger Nachrichten*, 1918, nr 362.

HAWTHORNE, HILDEGARD. Selma Lagerlöf, Swedish genius.

I *St. Nicholas* (New York), Vol. 42, s. 547—549.

H-G-ND, H-A. Några minnesblad från Selma Lagerlöfs ungdomstid.
I *Idun*, 1918, s. 728—749.

KAPPSTEIN, T. Gerhard Hauptmann und Selma Lagerlöf.
I *Königsb. Hart. Zeitung*, 20/10 1917.

KOCH, C. Selma Lagerlöf.
I *Höjskolebladet*, 20/12.

LEHMANN, J. Hauptmann og Skandinavien. [Die Wienterballade och Selma Lagerlöf.]
I *Vor tid*, 1918, s. 414—416.

MAULE, H. E. Selma Lagerlöf. The woman, her work, her message. Including liberal quotation from dr. Lagerlöf's own autobiographical writings and from some of her critics. New York 1917. 8:o. 81 s. Ej i bokh.

NATHORST, MARY T. Selma Lagerlöfs hem i Falun.
I *Svenska hem*, Årg. 6, s. 44—53.

OLANDER, VALBORG. Handbok till Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige. Stockh. 8:o. 8, 298 s. Pr. 10 kr.
Se Afd. 6 : B. TEGNÉR (LÅSTBOM).

LAURIN, C. G.
Femtioårsdagen.
Artiklar i *Aftontidn.*, 18/9 (T. F[OGELQUIST]); *Nya dagl. alleh.*, 17/9 (N. ERDMANN); *Dag. nyh.*, 18/9 (B. B[ERGMA]N); *Sv. dagbl.*, 18/9 (G. STRIDSBERG); *Stockh.-tidn.*, 18/9 (E. B. R[INMAN]); *Aftonbl.*, 17/9 (R. SJÖBERG); *Stockh. dagbl.*, 18/9 (A. GAUFFIN).

WÅHLIN, K. Carl G. Laurin.
I *Ord o. bild*, Årg. 27, s. 449—462.

LEHNBERG, M.
Brev till Rosenstein. Se Afd. 6 : A. Gustavianska brev.

LENNGREN, ANNA MARIA.
Lenngrensbrev. Se Afd. 6 : A. Gustavianska brev.
WARBURG, K. Fru Lenngrens fader.
I förf:ns *Essager*, s. 30—62. [Förut i *Nord. tidskr.*, 1887.]

LEOPOLD, C. G. AF.
Brev till Gustaf III, Rosenstein och Anna Maria Lenngren. Se Afd. 6 : A. Gustavianska brev.

LEVERTIN, OSCAR.
Samlade skrifter. [Bibliofiluppl. utg. under red. af W. SÖDERHJELM.] Bd 1—14. Stockh. 1917—1918. 8:o. Pr. 600 kr.
HASSELBLATT, E. Oscar Levertin.
I förf:ns *Dikt och diktare*, s. 7—40.

SPRENGEL, D. Oscar Levertin. En skiss. 2:a tillök. uppl. Stockh. 8:o. 159 s., 1 pl. Pr. 5 kr.
(*Svenskar.* 4.)

SÖDERHJELM, W. Oscar Levertin. Senare delen. 1917.

Anm. i *Forum*, Årg. 5, s. 79—81, af HJ. SÖDERBERG; *Litteraturen*, Årg. 1, s. 229—241, af E. HEDÉN; *Nord. tidskr.*, 1918, s. 126—130, af J. MORTENSEN; *Ord o. bild*, Årg. 27, s. 226—231, af C. G. LAURIN; *Sv. tidskr.*, Årg. 8, s. 206—212, af O. WIESELGREN; *Aftonbl.*, 10/3, af F. V[ETTERLUND]; *Sydsv. dagbl.*, 7/1, af J. MORTENSEN.

LIDFORSS, B.

ALEXANDER, E. Bengt Lidforss. På 50-årsdagen av hans födelse.

I *Tiden*, 1918, s. 265—270.

ROSENIUS, P. Till ett porträtt.

I *Ord o. Bild*, Årg. 27, s. 177—190.

LIDNER, B.

JOHNSSON, P. När skalden Lidner hoppade i galen tunna. En intressant episod framställd i två samtida hittills icke publicerade bref.

I *Sv. dagbl.*, 20/1.

NORDENSKJÖLD, O. Studenten Lidners finansiella operationer.

I *Göteborgsposten*, 27/7.

LILLJEBJÖRN.

BÖÖK, F. Knut och Henrik Lilljebjörn.

I *Stockh. dagbl.*, 10/3.

LINDEBERG, A.

LINDEBERG, H. Anders Lindeberg, hans liv och verksamhet. Biografisk studie. Stockh. 8:o. VII, 1, 256 s. Pr. 9 kr.

Anm. i *Aftonbl.*, 15/12, af F. V[ETTERLUND]; *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 19/12, af [A.] Å[HMA]N; *Stockh. dagbl.*, 8/12, af G. NORDENSVAN; *Stockh.-tidn.*, 18/12, af E. B. R[INMAN].

LING, P. H.

MOBERG, G. Ett bidrag till kännedomen om P. H. Lings gymnastiska verksamhet i Stockholm.

I *Tidskr. i gymnastik*, Bd 8, s. 331—336.

Se Afd. 6: B. ADLERBETH (Westerblad).

LINNÉ, C. VON.

Årsskrift, Svenska Linnésällskapets. Årg. 1. Upps. 8:o. 188 s. Medl.-afgift 10 kr. för år.

Inneh. bl. a.: T. TULLBERG. Linnés Hammarby. — E. FÖRBERG. Tre Linnéporträtt. — A. GRAPE. Om Christopher Tärnströms resejournaler. — K. HEDBOM. Linné som patient år 1764.

ALMQUIST, E. Linnés Vererbungsforschungen.

I *Botanische Jahrbücher, Abt. Systematik*, Bd 55, s. 1—18.

BRYK, F. En okänd skrift af Carl Linnæus.

I *Saisonen*, Årg. 3, s. 373—374. Äfven i *Die Umschau*, 1918, nr 44.

—— 1918 års Linnélitteratur.

I *Saisonen*, Årg. 3, s. 905—908.

FORSSTRAND, C. Linnéforskningen.

I *Sv. dagbl.*, 5/11.

FRIES, R. E. När Linnés samlingar gingo ur landet.
I *Stockh. dagbl.*, 22/5.

MALME, G. O. Linné som folklifsskildrare.
I *Nya dagl. alleh.*, 22/5.

RIBBING, ELSA. Carl von Linné, hans personlighet och livsgärning. Med förord av C. FORSSTRAND. Upps. (tr. i Stockh.) 8:o. 292 s., 14 pl. Pr. 8,50 kr.

SANTESSON, C. G. Linné som läkare.
I *Aftonbl.*, 20/5.

SERNANDER, R. Några minnen af Linné som Upsalaborgare.
I *Ups. nya tidn:s* julnummer.

SKÅRMAN, J. A. O. Linné i Holland.
I *Aftonbl.*, 20/5.

LOVÉN, N.

BÖÖK, F. Nicolovius' akademiska memoarer.
I *Under Lundagårds kronor*, s. 105—127.

—— Nicolovius som lyriker.
I *Sacrum almæ matri carolinæ*, s. 15—19.

—— Nils Lovén (Nicolovius).
I *Stockh. dagbl.*, 8/3.

LYSANDER, A. T.

GRÖNSTEDT, J. A. Th. Lysander.
I förf:ns *Mina minnen*, 2, s. 27—54.

MELEN, B. VON.

CARLSSON, G. En stridsskrift af Berend von Melen mot Gustaf Vasa. Ett fynd i universitetsbiblioteket i Jena.
I *Nord. tidskr. f. bok- o. bibl.-väsen*, Årg. 5, s. 1—44.

NORDENFLYCHT, HEDVIG CHARLOTTA.

EDLUND, G. Fru Nordenflychts ställning till kvinnoemancipationen. 1—2.
I *Hertha*, Årg. 5, s. 221—226, 239—141.

NILSSON, A. Fru Nordenflychts religiösa diktning. Lund. 8:o. 86 s. Pr. 2,25 kr.
Lunds univ. årsskr. Avd. 1. Bd 14: 15.

NORDENSKJÖLD, C. F.

WENDT, E. v. Marginalanteckningar i en historisk paskill.
I *Hist. tidskr. f. Finl.*, Årg. 1, s. 175—184.

NORDSTRÖM, L.

BELFRAGE, S. Ludvig Nordströms senaste författarskap.
I *Vår lösen*, Årg. 9, s. 265—268.

HEDÉN, E. Ludvig Nordström. 1—5.
I *Bokstugan*, Årg. 2, s. 7—12, 39—44, 64—70, 90—98, 123—129, 147—154, 172—178, 192—197.

NORSTRÖM, V.

AHLBERG, A. Vitalis Norströms andliga testamente.
I *Det nya Sverige*, Årg. 12, s. 142—147.

BLOMQUIST, G. Vitalis Norström, ein schwedischer Philosoph.
I *Norddeutsahe Allgem. Zeitung*, 20/3.

MONTELIUS, O. Vitalis Norström. Inträdestal.
I *Sv. akad:s handl.*, D. 29, s. 11—57.

LILJEDAHL, E. Vitalis Norström, hans liv och verk. 1. 1917.
Anm. i *Bibelforskaren.*, Årg. 35, s. 65—67, af E. S[TAVE]; *Det nya Sverige*, Årg. 12, s. 511—516, af A. LAGERWALL; *Kristend. o. vår tid*, Årg. 13, s. 127—128, af O. E. LINDBERG; *Kyrkohist. årsskr.*, Årg. 19, s. 58, af G. AULÉN; *Sv. hum. tidskr.*, Årg. 2, sp. 72—78, af E. ÅKESSON (replik af förf. sp. 253—255, svar af rec. sp. 255—256); *[Norska] Morgenbladet*, 6/10, af H. SCHJELDERUP; *Stockh.-tidn.*, 30/6, af K. BAHR; *Sydsv. dagbl.*, 20/6, af V. HEDQVIST.

ROSENQVIST, G. G. Ur Vitalis Norströms religionsfilosofi.
I *Festskrift tillägn. Th. Rein*, s. 9—37.

NYBLOM, C. R.

GRÖNSTEDT, J. C. R. Nyblom.
I förf:ns *Mina minnen*, 2, s. 61—65.

NYBOM, J.

GRÖNSTEDT, J. Johan Nybom.
I förf:ns *Mina minnen*, 1, s. 59—63.

OLAI, ERICUS.

NYGREN, E. Ericus Olai och andra svenskars studiebesök i Siena.
I *Kyrkoh. årsskr.*, Årg. 19, s. 118—126.

OXENSTIERNA, A.

Rikskansleren Axel Oxenstiernas skrifter och brefvexling. Utg. af Kungl. Vitterh.- hist.- och antiqv.-akademien. Afd. 1: 6. Bref 1631. Red. af H. BRULIN. Stockh. 8:o. 664 s. Pr. 18 kr.

OXENSTIERNA, J.

Choix de lettres intimes d'un épicurien du 17e siècle (comte Jean Oxenstierna). Publ. d'après les originaux inédits par F. U. Wrangel. Paris 1917. 8:o. 199 s.
Anm: i *Sv. tidskr.*, Årg. 8, s. 123—124, af C. HALLENDORFF; *Sv. dagbl.*, 14/4, af C. F[ORSSTRAND].

OXENSTIERNA, J. G.

Bref till Rosenstein. Se Afd. 6: A. Gustavianska brev.

PAIJKULL, G. VON.

WARBURG, K. Striden om »Ordensvurmen.»
I förf:ns *Essayer*, s. 82—124. [Förut i *Göteb. högsk. årsskr.*, 1897.]

PALMÆR, H.

Se Afd. 6: B. SJÖBERG (SCHÜCK).

PETRI, OLAUS.

EK, S. Våra första psalmböcker.
I *Samlaren*, Årg. 39, s. 1—24.

HOLM, R. Olavus Petri. 1917.

Anm. i *Bibelforskaren*, Årg. 35, s. 283—384, af A. H—ÉN; *Forum*, Årg. 5, 459—460, af S. BELFRAGE; *Tidn. f. Sveriges lärov.*, Årg. 18, s. 37—38, af V. LINDVALL.

Se Afd. 6: A. WESTMAN, K. B.; Afd. 6: B. ANDREÆ, L.; Afd. 7. LINDQUIST, N.

PORTHAN, H. G.

HULTIN, A. Litteraturstudier i Åbo under Porthans tid.

I *Förh. o. upps.*, 31, s. 1—84.

RICKSON, L.

GYLLANDER, H. Jeremias i Tröstlösa femtio år. (Undert.: H. G—r.)

I *Stockh.-tidn.*, ³/₈.

ROSENIUS, C. O.

BRANDT, G. C. O. Rosenii förkunnelse. En studie i svensk lekmannapredikan. Akad. avh. [Lund]. Stockh. (tr. i Upps.). Pr. 5 kr.

ROSENSTEIN, N. VON.

Brev till Rosenstein från Leopold, Adlerbeth, Franzén, Choræus, Geijer, Gyllenborg, Lehnberg, Oxenstierna och Wallin. Se Afd. 6: A. Gustavianska brev.

HOLMGREN, ANN-MARGRET. Om Nils v. Rosensteins mor och hennes närmaste.

I *Vår tid*, Årg. 3, s. 197—216.

RUDBECK.

LEWENHAUPT, E. Med M. G. De la Gardie och Olof Rudbeck i Uppsala år 1685. Se Afd. 4. Uppsala.

RUDBECK, J. Bibliotheca Rudbeckiana. Se Afd. 1.

—— Några stilprov från det Curio-Rudbeckska boktryckeriet. Se Afd. 3.

RUDHELIUS, J.

NORDSTRÖM, J. Dialekten i Bröllops Beswärs Ihogkommelsze och dess senaste granskare.

I *Språk o. stil*, Årg. 18, s. 156—163. — Med anledn. af E. SMEDBERGS uppsats Bröllops Beswärs Ihogkommelse än en gång. Några principiella anmärkningar, i samma tidskr., Årg. 17.

RUNEBERG, J. L.

BELFRAGE, S. Johan Ludvig Runeberg i sin religiösa utveckling. 1917.

Anm. i *Bibelforskaren*, Årg 35, s. 235—239, af T. ANDRÆ; *Finsk tidskr.*, T. 84, s. 156—165, af V. T. ROSENQVIST; *Kristendomen o. vår tid*, Årg. 13, s. 125—126, af A. W[IHLBOR]G; *Kyrklig tidskr.*, Årg. 24, s. 62—64, af J. T. B—G; *Nya Argus*, Årg. 11, s. 109—111, af R[UTH] H[EDVALL]; *Pedag. tidskr.*, Årg. 55, s. 84—85, af B. RISBERG; *Sv. hum. tidskr.*, Årg. 2, sp. 169, af F. GUSTAFSSON; *[Finsk] Teol. tidskr.*, Årg. 23, s. 104—106, af M. v. BONSDORFF; *Nya dagl. alleh.*, ¹⁴/₁, af O. BENSOW; *Stockh. dagbl.*, ²⁸/₇, af F. BÖÖK; *Stockh.-tidn.*, ¹¹/₃, af K. B[ARR]; *Sydsv. dagbl.*, ¹⁴/₁, af O. SYLWAN; *Upsala*, ¹⁸/₁₁, af K. WICHMAN.

[CASTRÉN, G.] Det ädlas seger. (Undert.: G. C.)

I *Nya Argus*, Årg. 11, s. 100—102.

[HEDVALL, RUTH.] Bibliska motiv i Runebergs första samling dikter. (Undert.: R. H.)

I *Nya Argus*, Årg. 11, s. 90—93.

[HORNBORG, E.] Historiska förebilder till Fänrik Ståls hjältar. (Undert.: E. H.)
I *Nya Argus*, Årg. 11, s. 115—117.

SÆLAN, TH. J. L. Runeberg och kejsar Nikolai I.
I *Finsk tidskr.*, T. 85, s. 237—243.

RYDBERG, V.

ELG, E. Viktor Rydbergs religionsuppfattning i historisk-psykologisk belysning. 1. Ak. afh. Lund. (tr. i Göteb.) 8:o. 6, 370 s. Pr. 8 kr.
Anm. i *Aftontidn.*, 20/10, af S. B[ELFRAG]E; *Dag. nyh.*, 27/10, 4/11 (insändare); *Göteb. dagbl.*, 14/12, af HJ. HARALDS; *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 5/12, af A. NILSSON; *Stockh. dagbl.*, 15/12, af T. BOHLIN; *Sydsv. dagbl.*, 30/9, af E. LEHMANN.

GRÖNSTEDT, J. Viktor Rydberg.
I förf:ns *Mina minnen*, 1, s. 26—36.

HJELMQVIST, T. Uppslaget till Viktor Rydbergs dikt om Muskatellaren.
I *Språk o. stil*, Årg. 18, s. 244—245.

HOLM, P. Viktor Rydberg som språkrensare. Akad. avh. Lund. (tr. i Göteb.) 8:o. 2, 301 s. Pr. 10 kr.

—— Utvidgad uppl. 2, 314 s. Pr. 10 kr.
Anm. i *Aftontidn.*, 3/11, af S. B[ELFRAG]E; *Göteb. aftonbl.*, 10/11, af HJ. LINDROTH; *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 9/12, af G. CEDERSCHIÖLD.

SVANBERG, V. Rimmen hos Viktor Rydberg. Upps. 8:o. 2, 91 s. Pr. 2,50.
Upps. univ. årsskr. Meddelanden fr. Nord. Seminariet. 10.

SCHARTAU, H.

SÖDERGREN, V. Västkustens kristendomstyp och Henrik Schartau.
I *Läsning f. svenska folket*, Bd 84, s. 1—31.

SCHEFFERUS, J.

SCHEFFER, HENRIKA. Johannes Schefferus. En storman från 1600-talets Uppsala. Upps. 8:o. 172 s., 4 pl. Pr. 4,25 kr.

WRIGHT, H. Lapp songs in English literature.
I *Modern language review*, Vol. 13, s. 412—419.

SJÖBERG, E. (VITALIS).

SCHÜCK, H. Erik Sjöberg och Henrik Palmær. Några anteckningar meddelade. 1—2.
I *Post o. inrikes tidn.*, 29/6, 6/7.

SNOILSKY, CARL.

Carl Snoilsky och hans vänner. Ur skaldens brevväxling. [Utg. av R. G:SON BERG.] D. 2. Stockh. 8:o. 8, 417 s., 1 portr. Pr. 16,50 kr.
Anm. i *Nya Argus*, Årg. 11, s. 18—20, af W. S[ÖDERHJELM]; *Aftonbl.*, 11/12, af F. V[ETTERLUND]; *Aftontidn.*, 22/12, af E. THYSELIUS; *Dag. nyh.*, 15/12, af B. B[ERGMA]N; *Nya dagl. alleh.*, 20/1, 21/1, 1/2, 4/2, 22/12, af N. ERDMANN; *Sv. dagbl.*, 23/12, af W. SÖDERHJELM; *Stockh. dagbl.* 2/1, 24/12, af O. RABENIUS; *Stockh.-tidn.*, 15/12, af J. CENTERVALL.

BERG, R. G:SON. Snoilskys italienska anteckningsbok.
I *Språk o. stil*, Årg. 18, s. 135—144.

GOSSE, E. Carl Snoilsky and some recent Swedish poets.
I förf:ns *Portraits and sketches*, s. 227—240.

GRÖNSTEDT, J. Carl Snoilsky.
I förf:ns *Mina minnen*, 1, s. 15—25.

[SVENSSON, N. P.] Snoilsky och Brandes. (Undert.: QUIDAM QUIDAMSSON).
I *Ukens revy*, nr 25.

Se Afd. 6: B. TEGNÉR (BELFRAGE).

SOMMELIUS, G. L.

DAMM, ADA. »Beppo» och hans närmaste i Borås.
I förf:ns *Bilder från det gångna Borås*, D. 2, s. 82—90.

STENBÄCK, L.

CASTRÉN, G. Lars Stenbäcks diktning.
I förf:ns *Studier och kritiker*, s. 28—41. [Förut i *Nya Argus*, 1911].

STIERNHIELM, G.

ERICSSON, FR. Vixit dum vixit lætus.
I *Sv. litt. sällsk. De nios* [i Kenilworth] *årsbok*, Årg. 1, s. 88—90.

LAGERVALL, H. En identifierad medeltida gravsten i Falun. Över en Stiernhielmsk ättefader.
I *Sv. dagbl.*, 28/6.

NORDSTRÖM, J. Strödda bidrag. 4. Stiernhielmiana.
I *Samlaren*, Årg. 39, s. 135—139.

STRANDBERG, C. V. A. (Talis Qualis.)

Samlade vitterhetsarbeten. Uppl. 2. Del 1—2. 1917.
Anm. i *Forum*, Årg. 5, s. 33—34, af J. MORTENSEN; *Aftonbl.*, 18/1, af G. MONTELIN; *Dag. nyh.*, 11/2, af J L[ANDQUIST]; *Stockh. dagbl.*, 21/1, af O. RABENIUS.

Hundraårsminnet.
Artiklar i *Aftonbl.*, 18/1 (G. MONTELIN); *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 16/1 (K. WARBURG); *Nya dagl. alleh.*, 16/1 (N. ERDMANN); *Post o. inrikes tidn.*, 16/1 (R. G:SON BERG); *Stockh. dagbl.*, 16/1 (O. RABENIUS); *Sv. dagbl.*, 18/1 (G. BJURMAN); *Sydsv. dagbl.*, 16/1 (E. WRANGEL).

BERG, R. G:SON. På Talis Qualis' hundraårsdag.
I *Ord o. bild*, Årg. 27, s. 1—16.

—— Talis Qualis som stilkonstnär.
I *Sv. dagbl.*, 18/1.

—— C. V. A. Strandberg. Hans verksamhet som teaterkritiker.
I *Stockh. dagbl.*, 16/1.

—— Talis Qualis och Topelius.
I *Aftonbl.*, 13/1.

—— Talis Qualis.
I *Bläckfisken*, 1918.

MONTELIN, G. En återupptäckt dikt af C. V. A. Strandberg.
I *Aftonbl.*, 13/1.

STRANDBERG, C. Några hågkomster af Talis Qualis.
I *Aftonbl.*, 18/1.

STRINDBERG, A.

Samlade otryckta skrifter. D. 1. Dramatiska arbeten. Stockh. 8:o. 311 s. Pr. 15 kr.

Anm. i *Litteraturen* Årg. 1, s. 716—719, af J. Landquist; *Nya Argus*, Årg. 11, s. 177—178, af W. S[öderhjelm]; *Aftonbl.*, 18/12, af F. V[etterlund]; *Aftontidn.*, 15/12, af T. Fogelqvist; *Dag. nyh.*, 5/12, af B. B[ergma]n; *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 10/12, af A. Nilsson; *Nya dagl. alleh.*, 8/12, af N. Erdmann; *Politiken*, 19/12, af N. P. Svensson (undert. Quidam Quidamsson); *Sv. dagbl.*, 17/12, af W. Söderhjelm; *Stockh. dagbl.*, 16/12, af S. Söderman.

August Strindberg och Stockholms studenter.
I *Acta academica*, Årg. 2, s. 11—12.

Berg, R. G:son. En otryckt roman af Strindberg.
I *Hela världen*, 1918, s. 657—668.

B—r. Strindbergsminnen i tryck och handskrift. En högintressant samling i enskild [Fru Förbergs] ägo. 1—3.
I *Aftontidn.*, 22/1, 27/1; 5/2.

Braun, O. Strindbergs Geschichtsphilosophie.
I *Logos*, 7: 2.

Castrén, G. August Strindberg.
I förf:ns *Studier och kritiker*, s. 42—56. [Förut i *Nya Argus*, 1912.]

—— Strindberg och Morgonbladet.
I förf:ns *Studier och kritiker*, s. 57—68. [Förut i *Nya Argus*, 1912.]

Claussen, Chr. Digteromvendelserne ved Aarhundredskiftet. Typiske personligheter i den nordiske Literatur. [Jörgensen, Strindberg o. Garborg.]
I *Edda*, Bd 10, s. 296—318.

Dahms, W. Strindbergs Dramaturgie.
I *Neue Preuss. Kreuzzeitung*, 8/9.

En Strindbergssamling i Landskrona. [6,000 tidningsurklipp.]
I *Stockh. dagbl.*, 7/3.

Erdmann, N. Nyare dokument om August Strindberg. Refererade och kommenterade.
I *Ord och bild*, Årg. 27, s. 166—176.

Ett brev från August Strindberg [till hans syster d. 22 dec. 1908].
I *Vår lösen*, Årg. 9, s. 181.

Felner, K. von. August Strindbergs Dramaturgie.
I *Der Merker*, 8: 21, 44, 45.

Faesi, R. Strindbergs Schweizer Novellen.
Neue Züricher Zeitung, nr 1008.

Frances Gregg [ɔ: Mrs. Louis Wilkinson] & John Cowper Powys. Work of August Strindberg.
I *Forum* (New York), Vol. 55, s. 661—665.

Heinitz, W. Strindbergs Stellung zur Frau.
I *Zeitung für Literatur, Hamb. Corresp.*, 1917, nr 20.

HELLBERG, EIRA. Erinnerungen an Strindberg.
I *Münchener Neueste Nachr.*, 9/1.

—— Aus Strindbergs letzten Lebensjahren.
I *Münchener Neueste Nachr.*, 1917, nr 579 (15/11).

—— Ein Besuch bei Strindberg.
I *Münchener Neueste Nachr.*, 1917, nr 627.

JERN, K. Strindberg och Merodach-Peladan.
I *Flamman*, 1917, nr 8—9.

JOHANSSON, G. Strindbergs samlade skrifter. Prosabitar från 1890-talet. — Några anmärkningar om utgivandet.
I *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 6/3.

KAUS, O. Strindberg. Eine Kritik. München. 8:o. Pr. 4 Mk.
Anm. i *Forum*, Årg. 5 s. 479—480, af K. R. G. STRÖMBERG; *Dag. nyh.*, 10/7, af C.-A. B[OLANDER]; *Sv. dagbl.*, 28/10, af O. ROSÉN.

KILIAN, E. Strindberg-Dramaturgie.
I *Die Schaubühne*, 14: 11.

—— Strindberg. Inszenierung.
I *Die Szene*, 8: 7—8.

LANDQUIST, J. Det fiktiva Strindbergsmuseet. Prof. V. Carlheim-Gyllensköld hindrar studium av papperen.
I *Dag. nyh.*, 26/3. Med anledning häraf: G. UPMARK. Tvisten om Strindbergsarkivet, i *Dag. nyh.*, 27/3.

LEVY, L. Strindberg og Teatret.
I *Tilskueren*, Årg. 35, s. 176—180.

—— Strindbergs »Paaske».
I *Tilskueren*, Årg. 35, s. 476—480.

LIEBERT, A. Strindbergs Geschichtsphilosophie und ihre Beziehung zu seiner Kunst.
I *Preussiche Jahrbücher*, Bd 174, s. 341—361.

MARCUS, C. D. August Strindbergs Dramatik. München. 8:o. 479 s. Pr. 8 Mk.
Anm. i *Forum*, Årg. 5, s. 480—481, af K. R. G. STRÖMBERG.

MAHRHOLZ, W. Über Strindbergs Religiosität.
I *Deutsche Monatshefte*, 18: 9.

MOLO, W. VON, Strindbergcharakteristik.
I *Der Tag*, 1918, nr 91.

OVERMANNS, J. Mit Strindberg nach Damaskus.
I *Stimmen der Zeit*, nov. 1918. Anm. i *Stockh. dagbl.*, 15/12. af O. WIESELGREN.

Paul Gauguin und August Strindberg. Mitteilungen.
I *Basler Nachrichten*, 1917, Sonntagsblatt 32.

SCHELLER, W. Ein Bild August Strindbergs.
I *Die literarische Gesellschaft*, 4: 3.

Schleich, C. L. Goethe und Strindberg.
I *Berliner Tagebl.*, 272 (30/5). Anm. i *Stockh. dagbl.*, 18/6, af O. Rabenius.

Scheich, C. L. Erinnerungen an Strindberg. 1917.
Anm. i *Dag. nyh.*, 19/9, af N. P. Svensson (Undert.: Quidam Quidamsson).

Schmid, G. Strindberg als Naturwissenschaftler.
I *Leipziger Volkszeitung*, 5/8.

—— Strindbergs naturwissenschaftliche Schriften.
I *Deutsche Rundschau*, 44: 10.

Silberer, G. Auf den Spuren Strindbergs. (Undert.: Sil Vara.)
I *Neue Freie Presse*, 19323 och 19350 (12/6 o. 10/7).

—— Von Strindbergs dritter Frau. (Undert.: Sil Vara.)
I *Neue Freie Presse*, 19353 (13/7).

[Staaff, E.] Strindberg och »Klubben». Ur Pehr Staaffs efterlämnade papper. (Undert.: E. S—f.)
I *Dag. nyh.*, 25/8.

Strecker, K. Strindberg und die Bühne.
I *Tägliche Rundschau*, 11/3.

Strindbergs och Siri von Essens mångomtalade äktenskapsförord.
I *Nya dagl. alleh.*, 28/4.

Svedberg, The. Strindberg som kemist.
I förf:ns *Forskning och industri*, s. 76—100. [Förut i *Forum*, Årg. 5, s. 44—47, 54—57.]

[Svensson, N. P.] Strindbergslitteratur. [Anm. af Uddgrens, Essweins o. Scheichs arb. Undert.: Quidam Quidamsson.]
I *Tidens Tegn*, 8/8.

Thompson, V. Strindberg and his plays.
I *Bookman* (New York), Vol. 47, s. 361—369.

Ulrich, A. Strindbergs ungdomshem vid Clara kyrkogård.
I *Hela Världen*, 1918, s. 513—518.

—— Då Strindberg var informator, exercitiemästare och predikant.
I *Aftonbl.*, 1/4.

—— Några data och fakta om Strindbergs mor.
I *Sv. dagbl.*, 10/3.

—— Strindbergs mors testamente.
I *Stockh.-tidn.*, 30/3.

Unger, H. Strindberg-Kultus.
I *Frankfurter Zeitung*, nr 69 (10/3).

Warum wurde Strindberg Frauenfeind.
I *N. Wiener Journal*, 1918, 8882.

Wiese, L. von. Strindberg. Ein Beitrag zur Soziologie der Geschlechter. München & Lpz. 8:o. 143 s. Pr. 4 mk.

STURZEN-BECKER, O. P.

ARILL, D. Nordljus.
I *Språk o. stil*, Årg. 18, s. 249.

ANDERSSON, T. Sturzen-Beckers danismer.
I *Språk o. stil*, Årg. 18, s. 54—74.

TUFVESSON, T. Orvar Odd som landskapstecknare.
I förf:ns *Ur sekretärer och kistelädikor*, s. 133—142.

SYLWAN, O. Orvar Odd och Lund. Se Afd. 4. Under Lundagårds kronor.

—— O. P. Sturzen-Beckers författarskap. Se Afd. 1.

SWEDENBORG, E.

Apocalypsis revelata... Uppenbarelseboken afslöjad... Från latinska urskriften, tryckt i Amsterdam år 1766, öfvers. af C. J. N. MANBY. Del 1—2. Stockh. 8:o. 4, 529 s., 4, 514 s. Pr. 7 kr.

Archives, The Swedenborg. Pt 2. Reports and documents from 1902 to 1918. Ed. by A. H. STROH. Stockh. 8:o. s. 75—264.

MANBY, C. J. N. Den svarta tråden i d:r Kleens Swedenborgsbiografi. En granskning. Särtr. ur Nya kyrkans tidning. Stockh. 8:o. 108 s. Pr. 1 kr.

STROH, A. H. Swedenborg och Upsala.
I *Upsala*, 23/12.

—— Swedenborgs ancestry.
I *The new church magazine*, Vol. 39, s. 408—415.

SÖDERBERG, HJ.

SANDVAD, J. Hjalmar Söderberg.
I *Litteraturen*, Årg. 1, s. 855—860.

TEGNÉR, E.

Samlade skrifter. Ny kritisk upplaga, kronologiskt ordnad. Utg. af EVERT WRANGEL och FREDRIK BÖÖK. D. 1. Stockh. 8:o. 5, 428 s., 1 pl. Pr. 8 kr.

Anm. i *Aftonbl.*, 22/12, af R. G:SON BERG: *Aftontidn.*, 18/12, af [E.] TH[YSELIU]S; *Stockh.-tidn.*, 24/12, af K. R. G. STRÖMBERG.

[BELFRAGE, S.] När Tegnér, Snoilsky och Böttiger voro badgäster i Varberg. (Undert.: S. Bge.)
I *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 17/8.

BERGSTEDT, H. Ett och annat om Tegnérs versbildning.
I *Språk o. stil*, Årg. 18, s. 211—217.

BÖÖK, F. Esaias Tegnér. 1. 1917.

Anm. i *Danske Studier*, 1918, s. 172—173, af H. HJELHOLT; *Det nya Sverige*, Årg. 12, s. 109—113, af R. SJÖBERG; *Finsk tidskr.*, T. 84, s. 296—307, af R. PIPPING; *Litteraturen*, Årg. 1, s. 145—151, af V. VEDEL; *Nord. tidskr.*, 1918, s. 60—66, af N. ERDMANN; *Saisonen*, Årg. 3, s. 85—87, af E. NORLING; *Sv. hum. tidskr.*, Årg. 2, sp. 1—7, af O. SYLWAN; *Sv. tidskr.*, Årg. 8, s. 267—271, af Sv. EK; *Vår lösen* Årg. 9, s. 126, af E. GRIP; *Sydsv. dagbl.*, 10/6, af H. E. LARSSON (Undert.: - pt -.)

—— Bellmanskaraktäristiken i Tegnérs Akademisång 1836.
I *Studier tillegn. Esaias Tegner*, s. 426—434.

ERDMANN, N. När Tegnér skapade »Svea».
I *Nya dagl. alleh.*, ²/₁.

FEUK, M. Ett sekelminne. [Promotionsdikten 1820.]
I *Önnestads elevförb. årsbok*, Årg. 5, s. 132—134.

HEURLIN, CHR. I. Herberget och herbergisterna.
I *Wrangel, E. Gamla studentminnen från Lund*, s. 102—116.

HUGO, P. Försoningsmotivet i Frithiofs saga.
I *Svenska folkhögskolans årsbok*, Årg. 15, s. 20—24.

KRISTENSEN, M. Om Oehlenschlägers »Helge». Lidt Forhistorie og Efterhistorie.
I *Danske Studier*, 1918, s. 97—106.

LEIJONHUFVUD, A. Med Tegnér i Lund.
I *Wrangel, E. Gamla studentminnen från Lund*, s. 58—76.

LÅSTBOM, TH. Esaias Tegnér, Erik Gustaf Geijer, Selma Lagerlöf, Gustaf Fröding. [Tabeller utvisande deras släktskap.]
I *Genealogica*, 1918, s. 91—93.

NILSSON, A. Natt-symbolen hos Tegnér.
I *Studier tillegn. Esaias Tegnér*, s. 496—509.

RISBERG, B. En Tegnérsk perifras.
I *Studier tillegn. Esaias Tegnér*, s. 17—30.

—— En korrumperad Tegnérsk vers?
I *Språk o. stil*, Årg. 18, s. 242—243.

SCHMIDTEN, Y. VON. Skåne i Tegnérs diktning.
I *En bok om Skåne*, utg. av E. THYSELL (Gleerups böcker för hembygdsundervisning, nr 4), s. 162—170.

SYLWAN, O. Tegnérs Fritjofs saga. Några anmärkningar.
I *Edda*, Bd 10, s. 209—225.

—— Isfarten. En notis till Tegnérs metrik.
I *Studier tillegn. Esaias Tegnér*, s. 127—128.

SZENTIRMAY, GISELA. Joh. Arany och Tegnérs »Fritjofs saga».
I *Litteraturen*, Årg. 1, s. 910—913.

THOMÉ, EVA. Några iakttagelser rörande inflytanden från Oehlenschläger i Tegnérs dikter.
I *Finsk tidskr.*, T. 84, s. 272—288.

WRANGEL, E. Tegnérska släktminnen. 1913; Tegnérs kärlekssaga. 1916.
Anm. i *Tilskueren*, Årg. 35, s. 373—380, af VALFRID PALMGREN-MUNCH-PETERSEN.

—— Rämen och Tegnérminnet. 1917.
Anm. i *Personhist. tidskr.*, Årg. 20, s. 91—92, af L. D—N.

TESSIN, C. G.

LEIJONHUFVUD, SIGRID. Omkring Carl Gustaf Tessin. 2. Drottningen. Stockh. 8:o. 7, 248 s., 6 pl. Pr. 12 kr.

Anm. i *Hertha*, Årg. 5, s. 306—307, af LYDIA WAHLSTRÖM; *Sv. Tidskr.*, Årg. 8, s. 121, af C. HALLENDORFF; *Nya dagl. alleh.*, 22/12, af N. ERDMANN; *Stockh. dagbl.*, 15/12, af LYDIA WAHLSTRÖM; *Stockh.-tidn.*, 21/12, af [E. B.] R[INMAN]; *Sv. dagbl.*, 12/12, af C. F[ORSSTRAND].

THOMANDER, J. H.

LIEDGREN, E. Johan Henrik Thomander. Ett kapitel ur humorns kyrkohistoria.

I *Vår lösen*, Årg. 9, s. 165—170.

THOMASSON, P.

Hundraårsminnet.

Artiklar i *Aftonbl.*, 24/2 (F. V[ETTERLUN]D); *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 23/8 ([S.] S[JÖ]G[RE]N).

THORILD, T.

TUFVESSON, T. Thorilds familj.

I förf:ns *Ur sekretärer och kistelädikor*, s. 69—88.

TIDEMANNI, HENRICUS.

SVENSSON, J. Ett par nyfunna dikter af Henricus Tidemanni.

I *Samlaren* Årg. 39, s. 123—130.

TOPELIUS, Z.

Hundraårsminnet.

Artiklar i *Aftonbl.*, 18/1 (E. SVENSÉN. Den historiske Gustaf Bertelsköld. — F. VETTERLUND); *Aftontidn.*, 13/1 (E. THYSELIUS); *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 12/1 (K. WARBURG); *Nya dagl. alleh.*, 12/1 (N. ERDMANN. — [EVA ACKE.] När Topelius skref följetongen i Nya dagl. alleh.), 21/1 (Hur »Kung Karls jakt» tillkom [efter Hufvudstadsbladet]); *Stockh. dagbl.*, 18/1 (O. RABENIUS. — JAVA. När farbror Zachris kom ned från himlen. Ett minne till några Topelii-bilder), 10/12 (En sannsaga ur Fältskärns berättelser. [Efter GUY TOPELIUS]); *Stockh.-tidn.*, 13/1 (MARIE LOUSIE GAGNER); *Sv. dagbl.*, 18/1 (N. AHNLUND. Hvad Fältskärns berättelser gifvit oss. — ELLEN KEY. — SELMA LAGERLÖF. — E. K[LEI]N. Zachris Topelius och hans härstamning. — Hos Topelius svenska förläggare, Topelius dotter [fru ACKE] berättar), 22/1 (Var Topelius »Den resande studenten»? En fråga till Selma Lagerlöf och hennes svar.); *Upsala*, 14/1 (E. N. SÖDERBERG).

Dagböcker. Bd 1. 1832—1834. Utg. av PAUL NYBERG. Hfors. 8:o. 192 s. Pr. 15 fmk.

Topelius, Z. En dikt från 1833.

I *Hela världen*, 1918, s. 1466.

CASTRÉN, G. Finlands folk i Topelius' verk. Föredrag vid Svenska Litteratursällskapets i Finland Topelius-fest den 14 jan. 1918.

I *Förh. o. upps.*, 31, s. 347—361.

EDQUIST, MÄRTA. Några Topeliusbref.

I *Idun*, 1918, s. 493—495.

HEDVALL RUTH. Topelius såsom sin hembygds skald.

I *Finsk tidskr.*, T. 84, s. 57—67.

[HIRN, Y.] Vintergatan. Med anledning av Topelius-minnet. (Undert.: Y. H.)
I *Nya Argus*, Årg. 11, s. 11—14.

Hundraårsminne, Zacharias Topelius. Festskrift den 14 jan. 1918. Hfors. 8:o. 289 s. Pr. 12 fmk.
Skrifter utg. av Sv. litt.-sällsk. i Finland, 137.
Inneh.: SELMA LAGERLÖF. Vid Topeliusjubileet. — F. VETTERLUND. Finlands romantiker. — V. T. ROSENQVIST. Z. Topelii psalmdiktning. — M. G. SCHYBERGSON. Zachris Topelius bland västfinnar. — B. ESTLANDER. Topelius som historiker. — A. HULTIN. Fältskärns Regina i dramatisk omklädnad. — K. K. MEINANDER. Porträtt av Zacharias Topelius — G. CASTRÉN. Topelius' fosterländska lyrik. — E. LAGUS. Sagan om björken och stjärnan. — Z. Topelius' projekt till Finlands flagga.
Anm. i *Finsk tidskr.*, T. 84, s. 68—76 af H. NOHRSTRÖM; *Sv. hum. tidskr.*, Årg. 2, sp. 233—236, af A. MÖRNE; *Aftonbl.*, [2]/[2], af R. G:SON BERG.

LIEDGREN, E. Till Topeliusminnet.
I *Vår lösen*, Årg. 9., s. 36—39.

ROSENQVIST, V. T. Z. Topelius som psalmdiktare.
I *[Finsk] Teol. tidskr.*, Årg. 23, s. 6—20.

—— Ett litet bidrag till karaktäristik af Z. Topelius' religiösa och kyrkliga uppfattning.
I *[Finsk] Teol. tidskr.*, Årg. 23, s. 274—277.

RUIN, W. Till Topeliusjubileet.
I *Tidskr. utg. af Pedag. fören. i Finland*, Årg. 55, s. 7—13.

SCHALIN, Z. Hemkretsmotiv i Z. Topelii diktning.
I *Finsk tidskr.*, T. 84, s. 22—47.

—— Skalden Z. Topelii härstamning på fädernet.
I *Genealogica*, 1918, s. 3—24.

S-MAN, S. Till frågan om Zachris Topelius' semitiska anor.
I *Genealogica*, 1918, s. 83—84.

Tre bref från Zacharias Topelius [till Preben Noderman].
I *Sydsv. dagbl.*, [12]/[4].

VASENIUS, V. Zacharias Topelius, hans lif och skaldegärning. D. 3. Stockh. (tr. i Hfors). 8:o. 4, 560 s., 1 pl. Pr. 13,50 kr.
Anm. i *Finsk tidskr.*, T. 85, s. 95—104, af R. F. v. WILLEBRAND; *Nya Argus*, Årg. 11, s. 119—120, af G. C[ASTRÉN]; *Aftonbl.*, [18]/[1], af F. V[ETTERLUND]; *Aftontidn.*, [8]/[12], af [E.] TH[YSELIU]S.

WICHMANN, V. K. T. Zacharias Topelii afsked från sin hembygd och sitt forna sommarhem Majniemi.
I *Idun*, 1918, s. 26—30.

WILLEBRAND, R. F. v. Den 14 januari 1918.
I *Finsk tidskr.*, T. 84, s. 5—16.

Se Afd. 6: B. STRANDBERG (BERG) och FREDRIKA BREMER (NYBERG).

TÄRNSTRÖM, CHR.
Se Afd. 6: B. LINNÉ (Linné-Sällskapets årsskrift).

WALLIN, J. O.

Bön när det ringer heligsmål. Tillegnad Jerfsö församling den 22 julii 1838 af Joh. Olof Wallin. [Faksimiletryck med kommentar af A. ÅKERBLOM.]

I *Julhälsningar till församl. i Uppsala stift,* 1918, s. 20—22.

Brev till Rosenstein. Se Afd. 6: A. Gustavianska brev.

WARBURG, K.

Dödsrunor i *Dag. nyh.*, 16/9, B. B[ERGMA]N; *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 16/9 (O. SYLWAN. Karl Warburg som litteraturhistoriker), 17/9 (T. S[EGERSTEDT]); *Sv. dagbl.*, 16/9 (R. G:SON BERG), 19/9 (HANNA RYDH); *Stockh. dagbl.*, 16/9; *Stockh.-tidn.*, 16/9 (E. B. R[INMAN]); *Ups. nya tidn.*, 16/9 (A. BLANCK); *Hvar 8 dag*, Årg. 19, s. 818 (R. G:SON BERG); *Litteraturen*, Årg. 1, s. 470—472 (J. LANDQUIST); *Nord. tidskr. för bok- o. bibl.-väsen*, Årg. 5, s. 278—280 (O. WIESELGREN).

WETTERBERGH, C. A. (ONKEL ADAM.)

KALÉN, G. Onkel Adam.

I förf:ns *Essayer*, s. 15—28.

WIRSÉN, C. D. AF.

GRÖNSTEDT, J. C. D. af Wirsén.

I förf:ns *Mina minnen*, 2, s. 97—107.

WIVALLIUS, L.

CHRISTENSEN, V. Lars Wivallius i Kristiansstads Fængsel.

I *Vor Fortid*, Årg. 2, s. 353—366.

NORDSTRÖM, J. Strödda bidrag. 3. Hvar ligger Wivallius begrafven?

I *Samlaren*, Årg. 39, s. 135.

SCHÜCK, H. En äventyrare. Värklighetsroman från det trettioåriga krigets tid. Stockh. 8:o. 219 s. Pr. 9,50 kr.

Anm. i *Aftonbl.*, 1/12, af F. V[ETTERLUND]; *Aftontidn.*, 1/12, af E. K—N; *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 20/12, af [A.] Å[HMA]N; *Nya dagl. alleh.*, 30/11, af N. ERDMANN; *Sv. dagbl.*, 15/12, af W. SÖDERHJELM; *Sydsv. dagbl.*, 13/12, H. E—N; *Upsala*, 10/12, af R. EKHOLM.

SIMONSSON, I. Biografiska bidrag om Lars Wivallius (efter fängelsetiden).

I *Samlaren*, Årg. 39, s. 45—70.

WÅHLIN, CHR.

BÖÖK, F. Domprosten Christian Wåhlin.

I *Stockh. dagbl.*, 17/3, 23/3.

ÖDMANN, S.

Hågkomster från hembygden och skolan. Lund. 8:o. 7, 149 s. Pr. 2,50 kr. (Svenska bygder utg. af J. Sahlgren. Småland, 1.)

Anm. i *Forum*, Årg. 5, s. 166—167, af J. MORTENSEN; *Stockh. dagbl.*, 10/2, af F. BÖÖK; *Sydsv. dagbl.*, 18/2, af E. HELLQUIST.

ÖSTERGREN, C. L.

GRÖNSTEDT, J. C. L. Östergren.

I förf:ns *Mina minnen*, 1, s. 161—162.

ÖSTERLING, A.

LINDBLAD, G. Från »Blommande träd» till »Idyllernas bok». Några randanteckningar till en lyrisk alstring. Se Afd. 4. Sacrum almæ matri.

7. Metrik och stilistik.

Språk och stil. Tidskrift för nysvensk språkforskning. Utg. af R. G:son Berg, B. Hesselman, O. Östergren. Årg. 18. Upps. 8:o. Pr. för årg. 6 kr.

Hj. Alving. Objekt-subjektets plats i ackusativ med infinitiv. En morfemhistorisk undersökning. — T. Andersson. Sturzen-Beckers danismer. — N. Beckman. Några metriska frågor. — R. G:son Berg. Snoilskys italienska anteckningsbok. — R. G:son Berg. Nya adjektiv på -sam. — H. Bergstedt. Ett och annat om Tegnérs versbildning. — M. Feuk. Bildspråket i Sensitiva amorosa. — T. Hjelmqvist. Stefanussynen i svensk diktning. — F. Horn. Några ord om s. k. fristående satsförkortningar. — J. E. Hylén. Några iakttagelser angående användningen av personligt och relativt pronomen. — F. Johannesson. De med postposition sammansatta pronominella adverberna i modern svensk litteraturprosa. En statistisk undersökning. — J. V. Johansson. Till Kellgrens sista diktning. — O. Lindén. Lokal inessiv med *i* och *på*. — J. Nordström. Dialekten i Bröllopps Beswärs Ihogkommelsze och dess senaste granskare. — Alfhild Tamm o. Märta Tamm-Götlind. Skorrningar och närsläktade uttalsfel. Studier över r-ljudet m. m. — C. A. Wetterblad. Ett bidrag till den nordiska renässansens stiluppfattning. — Smärre bidrag: 1. O. S. Fröding — Heine. 2. B. Risberg. En korrumperad Tegnérsk vers? 3. T. Hjelmqvist. Uppslaget till Viktor Rydbergs dikt om Muskatellaren. 4. T. Andersson. Några diminutiver på -unge (Med tilllägg av R. G:son Berg). 5. D. Arill. Nordljus. — Ingångna skrifter.

BECKMAN, N. Några metriska frågor.
I *Språk o. stil,* Årg. 18, s. 96—121.

BELFRAGE, S. Metaforkomposita och besjälningskomposita.
I *Studier tillegn. Esaias Tegnér,* s. 277—283.

BERGROTH, H. Finlandssvenska. Handledning till undvikande af provinsialismer i tal och skrift. Hfors. 8:o. xvi, 383 s. Pr. 12 fmk.

Anm i *Finsk tidskr.*, T. 85, s. 244—256, af R. Pipping; *Tidskr. utg. af Pedag. fören. i Finl.*, Årg. 55, s. 71—75, af R. Saxén — anm. föranledde genmäle af förf. s. 225—229, hvarpå svar af rec. s. 318—320; *Östsv. tidskr.*, Årg. 1, s. 43—45, af B. Lesch; *Aftonbl.*, 29/12, af E Brate; *Stockh. dagbl.*, 25/8, af S. Olsson Nordberg.

CEDERSCHIÖLD, G. Framtidssvenska. 1917.

Anm. i *Det nya Sverige*, Årg. 12, s. 455—467 af Hj. Lindroth; *Finsk tidskr.*, T. 85, s. 401—421, af R. Saxén; *Pedag. tidskr.* Årg. 54, s. 293—296, af B. Risberg; *Tiden*, 1918, s. 226—231, af G. Langenfelt; *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 5/8, af [L.] Sjö[g[re]n; *Socialdem.*, 22/2, af G. L[angenfelt]; *Stockh. dagbl.*, 7/8, af R. Nordenstreng; *Sv. dagbl.*, 10/3, af E. Olson; *Sydsv. dagbl.*, 20/3, 21/3, 26/3, 27/3, af E. Hellquist.

GRAPENGIESSER, S. Oarter i svenska språket.
I *Det nya Sverige,* Årg. 12, s. 390—400.

HELLQUIST, E. Om namn och titlar, slagord och svordomar. Lund. 8:o. 142 s. Pr. 3,50 kr.

Anm. i *Aftonbl.*, 10/12, af E. Brate; *Sv. dagbl.*, 28/12, af E. Olson; *Sydsv. dagbl.*, 21/12, af A. Lindqvist (Undert.: Lq.)

LINDQVIST, N. Studier över reformationstidens bibelsvenska. Språket i Nya Testamentet 1526 i belysning av de svenska reformatorernas språk. Akad avh. Upps. (tr. i Stockh.) 8:o. 1, 200, 97, 30 s., 8 pl. Äfven i *Antikvarisk tidskr. för Sverige* D. 20, nr 7.

Anm. i *Sv. hum. tidskr.*, Årg. 2, sp. 224—225, af N. BECKMAN; *Sv. tidskr.*, Årg. 8, s. 442—445, af HJ. LINDROTH; *Sv. dagbl.*, 14/7, af R. G:SON BERG.

NORDMAN, ANN-MARI. Tilltalsskicket i svenskan.

Studier i Nord. filol., 9: 4, s. 1—111.

NORDSTRÖM, J. Strödda bidrag. 2. Till den svenska hexameterns historia.

I *Samlaren*, Årg. 39, s. 133—134.

OLSEN, M. Ljoðaháttr i en svensk runinskrift.

I *Maal og Minne*, 1918, s. 80.

OTTELIN, O. Den folkliga föreläsningen. 1—2. Stockh. 8:o. 54, 73 s. Pr. 1 kr. Studentföreningen Verdandis småskrifter, 215—216.

Anm. i *Dag. nyh.*, 2/12, af M. FEUK; *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 21/12, af S. S[JÖ]G[RE]N; *Stockh. dagbl.*, 2/12, af W. FEVRELL.

SIEVERS, E. Metrische Studien. 4. Die altschwedische Upplandslagh nebst Proben formverwandter germanischer Sagdichtung. T. 1. Einleitung. Leipz. 8:o. VII, 262 s. Pr. 11 Mk.

Abh. d. Kgl. Sächs. Gesellsch. d. Wiss., 35: 1.

8. Folklore, mytologi o. d.

Landsmål, Svenska, ock svenskt folkliv. Tidskrift utg. på uppdrag av landsmålsföreningarna i Uppsala, Helsingfors och Lund genom J. A. LUNDELL H. 141—142 = 1918: 1—2. Stockh. 8:o. Pr. för årg.

H. 141. E. WIGFORSS. Södra Hallands folkmål, s. 625— . — H. 142. N. CARLSSON. En gotländsk bröllopsdikt från 1700-talet. — A. ISAACSSON. Anteckningar om seder och bruk i Varmsätra i Uppland före lantmäteriet på 1860-talet. — E. NOREEN. Ett aktstycke till Kung Orres historia. — Två tal. — H. GEIJER. Undersökningen av svenska folkmål 1917.

GAGNÉR, A. Gammal folktro från Gagnef i Dalarne. Malmö. 8:o. 112 s. P. 1,75 kr.

GEIJER, H. Sägnen om prästdråpet i Rättvik.

I *Medd. fr. Dalarnes fornminnesförening*, 5, s. 50—105.

GRIP, E. Några svenska folksägner.

I *Läsning f. svenska folket*, Bd 84, s. 90—95.

—— Några bidrag till kännedom om svenskt allmogeliv. 1917.

Anm. i *Fataburen*, 1918, s. 168—169, af L. STG; *Uppl. fornm.-fören:s tidskr.*, 33 (Bd 8: 1), s. 131, af A. J[ULIU]S; *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 2/2, af H. CELANDER.

HOLMSTRÖM, H. Sägnerna om äktenskap med maran.

I *Folkminnen och folktankar*, Bd 5, s. 135—145.

JOHNSSON, P. Blendasagan och Värendskvinnorna. 1—2.
I *Hertha*, Årg. 5, s. 192—194, 208—212.

——Ur Jämtlands sagoskatt. Efter äldre uppteckningar av Hülphers, Dybeck m. fl. meddelade.
I *Jämten*, Årg. 12, s. 16—24.

LINDERHOLM. E. Nordisk magi. Studier i nordisk religions- och kyrkohistoria. 1. Urnordisk magi. Stockh. 8:o. 157 s.
(*Svenska landsmål*, Bd 2. 1918.)

LINDROTH, HJ. En nordisk gudagestalt i ny belysning genom ortnamnen.
I *Antikv. tidskr. f. Sverige*, D. 20, nr 4, s. 1—76.

LITHBERG, N. Folkminnesforskningen och etnologien.
I *Sv. dagbl.*, 10/8. Polemik af C. W. v. SYDOW 24/8, genmäle af LITHBERG 29/8, slutinlägg af v. SYDOW 6/9.

LÖFGREN, E. Folktro, sed och sägen från Njurunda socken i Medelpad. Malmö. 8:o. 91 s. Pr. 1,50 kr.

NORLIND, T. Skattsägner. En studie i jämförande folkminnesforskning. Lund. 8:o. XVI, 103 s. Pr. 3,50 kr.
Lunds univ. årskr., N. F., Avd. 1, Bd 14: 17.

OHRT, F. Manden som vidste ret. Et Udsnit af nordiske Trylleformlers Historie.
I *Edda*, Bd 9, s. 287—308.

OLSEN, M. Frői og Pellon-Pekko.
I *Arkiv f. nord. filol.*, Bd 34, s. 174—175.

PALMÉR, J. Baldersbrå.
I *Arkiv f. nord. filol.*, Bd 34, s. 138—147.

RIDDERSTAD, A. Fornsägner och kulturbilder från Östergötland. H. 1. Stockh. 48 s. Pr. 3 kr.
(RIDDERSTAD, A. Östergötland 3: 1.)

ROSÉN, H. Om dödsrike och dödsbruk i fornnordisk religion. Akad avh. Lund. 8:o. 3, XII, 252 s. Pr. 5 kr.
Anm. i *Fataburen*, 1918, s. 170—172, af N. E. H[AMMARSTEDT]; *Sydsv. dagbl.*, 4/9, af A. W[IHLBORG].

—— Phallosguden i Norden.
I *Antikv. tidskr. för Sverige*, D. 20, nr 2, s. 1—24.

—— Om själavandringstro i nordisk folkföreställning.
I *Folkminnen och folktankar*, Bd 5, s. 89—117.

Sagbok, Malungs folkhögskolas elevförbunds. 1—4.
I *Från Västerdalsbygder*, Årg. 1, s. 7—16, Årg. 2, s. 43—55, Årg. 3, s. 22—71, Årg. 4, s. 46—66.

SCHNITTGER, B. Storken som livsbringare i våra fäders tro.
I *Fornvännen*, Årg. 11, s. 104—118.

SKÖLD, P. E. Från urtidstro till kristendom. Stockh. 8:o. 98 s. Pr. 1,75 kr.

SYDOW, C. G. VON. Sigurds strid med Fåvne. En studie rörande hjältesagans förhållande till folkdiktningen. Lund. 8:o. VI, 51 s. Pr. 1,50 kr.
Lunds univ. årskr., N. F., Avd. 1, Bd 14: 16.

—— God afton om I hemma är! 1917.
Anm. i *Fataburen*, 1918, s. 74—75, af N. E. H[AMMARSTEDT]; *Nord. tidskr.* 1918, s. 68—70, af J. BRÖNDUM-NIELSEN.

TRAPP, O. o. GISELA. Gamla tankar och talesätt.
I *Kulturhistoriska Helsingborgsstudier*, s. 77—90.

Af Svenska Litteratursällskapet utgifna skrifter.

(Äldre prisuppgifter annulleras härmed.)

1: 1—40. Samlaren. Årg. 1—40. 1880—1919. Fortsättes. Pris kr. 195: — (1: 1. kr. 3: —, 1: 2. kr. 2: —, 2: 1. kr. 2: —, 2: 2. kr. 1: 50, 3: 1. kr. 2: —, 4: 1. kr. 2: —, 4: 2. kr. 2: 50, 5. kr. 3: —, 6: 1. kr. 2: —, 6: 2. kr. 2: —, 7. kr. 3: 25, 8—9. per st. kr. 4: —, 10. kr. 3: 25, 11. kr. 2: 50, 12. kr. 4: —, 13. kr. 3: 50, 14. kr. 3: —, Extrahäfte kr. 3: —, 15—16. per st. kr. 4: —, 17—18. per st. kr. 5: —, 19—23. per st. kr. 3: 50, 24. kr. 4: —, 25—26. per st. kr. 6: —, 27. kr. 3: 50, 28. kr. 6: —, 29—30. per st. kr. 4: 50, 31. kr. 6: —, 32. kr. 4: —, 33. kr. 6: —, 34. kr. 7: 50, 35—36. per st. kr. 6: 50, 37—38. per st. kr. 7: —, 39. kr. 10: —, 40. kr. 15: —). [H. 1: 1—2. 1880. Utsålda.]

2: 1—2. Dagboksanteckningar af Johan Gabriel Oxenstierna. Åren 1769—1771. Utg. genom G. Stjernström. 1881. Pris kr. 5: —.

3: 1—5. [G. E. Klemming,] Ur en antecknares samlingar. 1881—83. Pris kr. 6: —. [H. 1—2. utsålda.]

4. En svensk ordeskötsel angående bokstäfver, ord och ordesätt af Samuel Columbus. Med inledning, anmärkningar och register utg. af G. Stjernström och A. Noreen. 1881. Pris kr. 2: —.

5: 1—2. Skrifter af Karl Gustaf Tessin. Efter författarens på Åkerö befintliga handskrift utg. af G. Frunck. 1882—83. Pris kr. 2: 50.

6: 1—3. G. Benzelstjernas Censorsjournal 1737—1746. Utg. af L. Bygdén och E. Lewenhaupt. 1884—85. Pris kr. 5: —.

7: 1—4. 1500- och 1600-talens visböcker. Första bandet. Utg. af A. Noreen och H. Schück. 1884—94. Pris kr. 15: —. (1: 1—2. Harald Oluffsons visbok. H. 1—2. Per st. kr. 1: 25; 2: 1—3. Bröms Gyllenmärs visbok. H. 1—3. Per st. kr. 2: —; 3. Barbro Banérs visbok. Kr. 1: 50. 4. Pär Brahes visbok. Kr. 5: —.)

7: 5—7. 1500- och 1600-talens visböcker. Andra bandet. Utg. af A. Noreen och J. A. Lundell. 1900—15. Pris kr. 13: —. (5. K. Bibliotekets visbok i 16:o. Kr. 3: —; 6: 1—2. K. Bibliotekets visbok i 8:o. H. 1—2. Per st. kr. 2: —; 7: 1—3. K. Bibliotekets visbok i 4:o. H. 1—3. Per st. kr. 2: —.)

7: 8—11. 1500- och 1600-talens visböcker. Tredje bandet. Utg. af A. Noreen och A. Grape. H. 1—4. 1916—19. Fortsättes. (8. Drottning Sofias visbok. Kr. 3: —; 9. Stjerneldska handskriftens (E 133) visor. Kr. 1: —; 10: 1—2. Samuel Älfs visbok. H. 1—2. Per st. kr. 3: —; 11. Forsius visbok. Kr. 3: —.)

8: 1—4. Johannes Messenius, Samlade dramer utg. af H. Schück. H. 1—4 1886—88. Fortsättes. Pris per häfte kr. 1: 50.

9: 1—6. Bref rörande Nya Skolans historia 1810—1811. Med anmärkningar utg. af G. Frunck. 1886—91. Pris kr. 5: 75.

10: 1—4. G. E. Klemming, Sveriges bibliografi 1481—1600. Redigerad och utg. af A. Andersson. H. 1—4. 1889—92. Fortsättes. Pris per häfte kr. 2: —.

11: 1—7. Skrifter från reformationstiden. I urval utg. af A. Andersson. 1889—98. Pris kr. 11: —. [Utsåld.]

12: 1—3. Bref rörande teatern under Gustaf III. 1788—1792. Utg. af E. Lewenhaupt. 1891—94. Pris kr. 7: —.

13: 1—2. H. SCHÜCK, Lars Wivallius, hans lif och dikter. 1893—95. Pris kr. 8: —.

14. Bref från ESAIAS TEGNÉR till CARL FREDR. AF WINGÅRD. Utg. af E. Tegnér. 1894. Pris kr. 2: —.

15: 1—2. O. LEVERTIN, Johan Wellander. Literaturhistorisk studie öfver skiftet mellan frihetstiden och den gustavianska åldern. 1896—98. Pris kr. 3: 75. [H. 2. Utsåld.]

16. Holofernes och Judit. Ett drama från reformationstiden. Utg. med en inledning om dess utländska förebilder af O. Sylwan. 1895. Pris kr. 1: 50.

17: 1—18. L. BYGDÉN, Svenskt anonym- och pseudonymlexikon. Bibliografisk förteckning öfver uppdagade anonymer och pseudonymer i den svenska litteraturen. Band 1—2. 1898—1915. Pris kr. 32: —. (1. kr. 15: —, 2. kr. 17: —.)

18: 1—2. Ur HANS JÄRTAS literära brefväxling. 1. Bref till och från C. G. v. BRINKMAN. Utg. af E. Lewenhaupt. H. 1—2. 1899—1900. Fortsättes. Pris per häfte kr. 1: 50.

19: 1—3. THOMAS THORILDS bref. Utg. af L. Weibull. H. 1—3. 1899—1902. Fortsättes. Pris per häfte kr. 1: 50.

20. THORILDS bref till C. F. CRAMER. Med inledning och anmärkningar utg. af M. Lamm. 1907. Pris kr. 2: 50.

21: 1—5. Lejonkulans dramer. Utg. af E. Ljunggren och C. Pollack. H. 1—5. 1908—12. Fortsättes. Pris per häfte kr. 1: 50.

22. O. WIESELGREN, Studier öfver Lejonkulans dramer. 1909. Pris kr. 2: 25.

23. F. BÖÖK, Studier i Stagnelii ungdomslyrik. 1911. Pris kr. 3: 50.

Utsålda skrifter: Nr 1: 1: 1—2. Samlaren 1880 h. 1—2.; Nr 3: 1—2. KLEMMING, En antecknares samlingar, h. 1—2.; Nr 11: 1—7. Skrifter fr. Reformationstiden; Nr 15: 2. LEVERTIN, Johan Wellander, h. 2.

Omtryckta skrifter: Nr 1: 5. Samlaren 1884; Nr 7: 4. Pär Brahes Visbok.

Den årliga utgifningen af sällskapets skrifter har haft följande omfattning.

1880/81. 1: 1: 1—2, 2: 1, 3: 1. **1881/82.** 1: 2: 1—2, 2: 2, 3: 2—3, 4. **1882/83.** 1: 3: 1, 3: 4—5, 5: 1—2. **1883/84.** 1: 4: 1—2, 6: 1, 7: 1: 1. **1884/85.** 1: 5, 6: 2—3, 7: 1: 2, 7: 2: 1. **1885/86.** 1: 6: 1—2, 7: 2: 2, 8: 1, 9: 1. **1886.** 1: 7, 8: 2, 9: 2. **1887.** 1: 8, 7: 2: 3, 8: 3. **1888.** 1: 9, 8: 4, 9: 3. **1889.** 1: 10, 7: 3, 10: 1, 11: 1—2. **1890.** 1: 11, 9: 4, 10: 2, 12: 1. **1891** 1: 12, 9: 5, 10: 3. **1892.** 1: 13, 9: 6, 10: 4, 12: 2. **1893.** 1: 14, 1: extrahäfte, 11: 3—4, 13: 1. **1894.** 1: 15, 12: 3, 14. **1895.** 1: 16, 13: 2. **1896.** 1: 17, 15: 1. **1897.** 1: 18, 7: 4, 16. **1898.** 1: 19, 11: 5—7, 15: 2, 17: 1. **1899.** 1: 20, 17: 2, 18: 1, 19: 1. **1900.** 1: 21, 17: 3, 18: 2, 19: 2. **1901.** 1: 22, 7: 5, 17: 4. **1902.** 1: 23, 17: 5, 19: 3. **1903.** 1: 24, 7: 6: 1, 17: 6. **1904.** 1: 25, 17: 7. **1905.** 1: 26, 17: 8. **1906.** 1: 27, 7: 6: 2, 17: 9, 20. **1907.** 1: 28, 17: 10, 21: 1. **1908.** 1: 29, 17: 11, 21: 2. **1909.** 1: 30, 17: 12, 22. **1910.** 1: 31, 17: 13, 21: 3. **1911.** 1: 32, 17: 14, 21: 4, 23. **1912.** 1: 33, 7: 7: 1, 17: 15, 21: 5. **1913.** 1: 34, 7: 7: 2, 17: 16. **1914.** 1: 35, 7: 7: 3, 17: 17. **1915.** 1: 36, 7: 8, 17: 18. **1916.** 1: 37, 7: 9. **1917.** 1: 38, 7: 10: 1. **1918.** 1: 39, 7: 10: 2. **1919.** 1: 40, 7: 11.

Samlaren har under de sista fem åren innehållit följande uppsatser.

1915.

J. Flodmark: När Lidner gjorde konkurs. S. Ek: Till frågan om Hercules' två versioner. G. Schütte: Gudedræbning i nordisk Ritus. E. Noreen: En förbisedd dikt af Gunno Dahlstierna. J. Rudbeck: Om författarskapet till Kung Orres bedrifter och Seigneur Hans Hanssons drömmar. M. Lamm: Studier i Almquists ungdomsdiktning. C. Santesson: En omstridd Atterbom-dikt. H. Schück: Ur gamla anteckningar. 6. Vårt äldsta medicinska arbete. A. Silow: Svensk litteraturhistorisk bibliografi 1914.

1916.

M. Lamm: Försoningstanken i Tegnérs Frithiofs Saga. G. Carlquist: Några återfunna Daliniana. S. Cederblad: Lidner och Stagnelius. H. Olsson: Tegnérs episka och dramatiska planer under Frithiofsåren. G. Lindstén: Några okända dikter af Kellgren, Leopold och Bellman. F. Böok. Tegnér och Ossian. J. Nordström: De olika Hercules-versionerna. G. Lindstén: Några brefutdrag rörande Utile Dulci i början af 1700-talet. G. Bergh: Kellgrens första recension. A. Korlén: Wallins psalm 481 och Goethes dikt »Nähe des Geliebten». H. Schück: Ur gamla anteckningar. 7. Tungomålsgillet. A. Silow: Svensk litteraturhistorisk bibliografi 1915.

1917.

C. Santesson: Mot »Lycksalighetens ö». S. Ek: Karin Ulfsparres visor. J. Flodmark: Något om Bellman och hans anhöriga. S. Cederblad: Stagnelii panteistiska Kristusuppfattning. K. Strömberg: Leopolds Virginia. J. Paludan: Ole Svendsen Lemvig. J. Nordström: Till frågan om Skogekär Bärgbo. G. Lindstén: Visan om Konung Gustaf och Dalkarlarna. G. Lindstén: En oration af Kellgren från Åbotiden. F. Böök: Bidrag till de Almquistska skrifternas kronologi. H. Schück: Ur gamla anteckningar. 8. Franska trupper i Sverige 1743—1753. N. Gobom: Svensk litteraturhistorisk bibliografi 1916.

1918.

S. Ek: Våra första psalmböcker. H. Schück: Ur gamla anteckningar. 9. Stadfästelsebrefven till Uplands- och Södermannalagarna. 10. De spinea corona. I. Simonsson: Biografiska bidrag om Lars Wivallius (efter fängelsetiden). R. G:son Berg: Atterboms bref till Schelling. J. Svensson: Ett par nyfunna dikter af Henricus Tidemanni. J. Nordström: Strödda bidrag. A. Grandien: Atterbom och Afzelius. G. Bergh: Ehrensvärds idealuppfattning i förhållande till Winckelmanns. Henrik Cornell: En birgittinsk revelation och dess litterära förebilder. N. Gobom: Svensk litteraturhistorisk bibliografi 1917.

1919.

Ragnar Ekholm: Folksaga och folkvisa i Almquists diktning. Ivar Simonsson: C. J. L. Almquists afhandling om »Europeiska missnöjets grunder». Henry Olsson: C. J. L. Almquists Drottningens Juvelsmycke. Olle Holmberg: Kronologien i Törnrosens Bok. Ragnar Ekholm: Ännu en dikt af Samuel Columbus. Erik Wallén: Mytologien i Atterboms sagospel Lycksalighetens ö. Jonas L:son Samzelius: Svensk litteraturhistorisk bibliografi 1918.

Meddelande.

Anmälan om inträde i **Svenska Litteratursällskapet i Uppsala** sker till sällskapets *skattmästare*, adr. Uppsala.

Afgiften är för *årligt betalande* medlem 10 kr. årligen, för *ständig* medlem 125 kr. en gång för alla. Årsafgiften och kostnaderna för distribueringen af skrifterna uttagas genom postförskott vid skrifternas utsändande.

Medlem af sällskapet erhåller ett exemplar af alla af sällskapet utgifna skrifter från och med det år, då han inträder i sällskapet. Därförut utgifna skrifter säljas genom *skattmästaren* till *medlemmar* af sällskapet med 25 % rabatt å bokhandelspriset. Hel årgång af skrifter för tiden 1880—1918 säljes för 5 kr. och vid försäljning af minst fem årgångar lämnas 25 % äfven å årgångspriset. Nytillträdande medlemmar erhålla samtliga i lager kvarvarande äldre skrifter för kr. 140: —. Vid alla försäljningar uttagas försändningskostnaderna af köparen. Af andra häftesvis utgifna skrifter än Samlaren och Visböckerna säljas i regel ej lösa häften.

För angelägenheter rörande tidskriften samt sällskapets öfriga publikationer hänvände man sig till professor Martin Lamm, Stockholm.

Med **Svenska Litteratursällskapet i Finland** har öfverenskommelse träffats på grund hvaraf medlemmar af vårt sällskap mot erläggande af endast half afgift kunna blifva medlemmar af det finlandssvenska sällskapet. Afgifterna äro sålunda för årligt betalande medlem Mk 7: 50 årligen samt för ständig medlem Mk 100: — och för stiftande medlem Mk 200: — en gång för alla (i st. för resp. Mk 15, 200 och 400). Dessutom äga medlemmarna af bägge litteratursällskapen rätt att för halfva priset tillösa sig de båda sällskapens äldre skrifter, ifall det återstående lagret sådant medgifver. Anmälan göres till *Svenska litteratursällskapets skattmästare, Uppsala.*

Med **Universitetsjubilæets Danske Samfund** och med redaktionen af **Danske Studier** äro öfverenskommelser träffade, på grund af hvilka medlemmar af vårt sällskap kunna blifva medlemmar af Samfundet för kr. 6: 50 (i st. för 10 kr.) eller utan att ingå som medlemmar af Samfundet kunna prenumerera på Danske Studier för kr. 2: 50 om året (i st. för 4 kr.). Anmälan göres till *Svenska litteratursällskapets skattmästare, Uppsala.*

Uppsala i mars 1920.

Svenska Litteratursällskapets Arbetsutskott.

SKRIFTER UTGIFNA AF SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET
1: 36—40

SAMLAREN

TIDSKRIFT UTGIFVEN

AF

SVENSKA
LITTERATURSÄLLSKAPETS
ARBETSUTSKOTT

ÅRGÅNGARNE 36—40

1915—1919

UPPSALA
ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG 1920

Register till Samlaren, årg. 36–40 (1915–1919) och öfriga av Svenska Litteratursällskapet dessa år utgifna skrifter.

A) Författare-register.

B) Kronologiskt register.

1. Allmänt.

2. Medeltiden.

3. Reformationstiden.

4. Stormaktstiden.

5. Frihetstiden.

6. Gustavianska tidehvarfvet.

7. 1800-talet.

